BSB Bayerische StaatsBibliothek

MDZ Münchener DigitalisierungsZentrum Digitale Bibliothek

Luther, Martin,

De Servo Arbitrio Mar. Lutheri ad D. Erasmum Roterodamum

Wittembergae 1525

Regensburg, Staatliche Bibliothek -- 999/Theol.syst.202
urn:nbn:de:bvb:12-bsb11117839-8

DE SERVO ARBITRIO MAR. Lutheri ad D. Erasmum Roterodamum.

VVittembergæ.

1525.

VENERABILI VIRO DOMINO ERASMO ROTERDAMO, MARTINVS LVTHER, GRATIAM ET PACEM IN CHRISTO.

QVOD TARDIVS DIATRIbæ tuæ de libero arbitrio respondeo, Venerabilis Erasme, præter spem omnium, preterq; morem meum acàdit, qui hactenus eiusmodi occasiones scribendi, non solum libenter apprehendisse, sed ultro etiam quæsiisse uisus sum. Mirabitur fortè quispiam nouam illam & insolitam, uel patientiam, uel formidinem Lutheri, quem nec tot iactatæ uoces & literæ aduersariorum excitarunt, Erasmo uictoriam congratulantes et Io pean cantantes, Sàliæt Maccabæus ille et pertinacissimus assertor, inuenit tandem dignum antagonistam, contra quem hisçere non audet? Verum illos non modo non accuso, sed ipsemet tibi palmam concedo, qualem nulli antea concæssi, non solum, quod uiribus eloquentiæ & ingenio me longissime superas, qualem nos omnes merito tibi concedimus, quanto magis ego barbarus in barbarie sem-

per uersatus, sed quod et spiritum meum & impe
tum remoratus es, & languidum ante pugnam red
didisti, idq; duabus rationibus, Primum arte, quod
mirabili scilicet et perpetua modestia causam hanc
agis, qua mihi obstitisti, ne possem in te accendi,
Deinde fortuna uel casu uel fato, quod in tanta re
nihil dias quod non dictum sit prius, atq; adeo mi
nus dias & plus tribuis libero arbi. quam hacte=
nus sophistæ dixerunt & tribuerunt (de quo
latius dicam infra) ut etiam superuacaneum uide
retur respondere istis argumentis tuis, antea a me
quoq; toties confutatis, conculcatis uero & pror
sus protritis, per Philippi Melanchthonis de lo=
cis Theologicis inuictum libellum, meo iudicio,
non solum immortalitate, sed canone quoq; Eccle=
astico dignum, cui tuus libellus comparatus, ita
mihi sorduit ac uiluit, ut tibi uehementer compate
rer, qui pulcherrimam tuam & ingeniosam dicti
onem in istis sordibus pollueres, ac materiæ indig
nissimæ indignarer, quæ tam præciosis eloquen=
tiæ ornamentis ueheretur, tanquam si quis quiliæ
uel stercora aureis argenteisq; uasis portarentur,
Id quod tu ipse quoq; persensisse uideris, qui tam
difficilis fuisti ad hoc scriptionis munus obeun=
dum, nempe quod conscientia tua te monuit, fore,
ut quantislibet eloquentiæ uiribus rem tentares,
non po

non posse tamen mihi fucum fieri, quin fœs ipsas, semotis uerborum lenocinijs perspiærem, qui et si sermone sum imperitus, rerum tamen scientia non sum imperitus gratia Dei, Sic enim cum Paulo audeo mihi arrogare et tibi cum fiducia derogare scientiam, liæt eloquentiam & ingenium tibi arrogẽ ac mihi derogem libens ac debens. Proinde sic cogitaui, Si qui sunt, qui nostra tantis scripturis munita, nõ altius imbiberunt nec fortius tenent, quam ut istis leuibus & nihili argumentis Erasmi, quamuis ornatissimis, mouentur, digni non sunt, quibus mea responsione medeatur, Nihil enim talibus satis dicã aut scribi posset uel multis milibus librorum etiam milies repetitis, simili enim opera litus araris & arenæ semina mandaris, aut dolium pertusum aqua repleueris. Illis enim, qui spiritum magistrum in nostris libellis hauserunt, satis abunde a nobis ministratum est, tuaq; facile contemnunt, qui uero sine spiritu legunt, nihil mirum, si quouis uento, uelut arundo, agitentur, quibus nec Deus satis dixerit, etiam si omnes creaturæ in linguas uerterentur. Vnde illos relinquere, pene consilium fuisset, libello tuo offensos, cum ijs, qui gloriantur & triumphos tibi decernunt. Itaq; nec multitudine negocãorum, nec rei difficultate, nec magnitudine eloquentiæ tuæ,

nec timore tui, ſed mero tedio, indignatione & contemptu, ſeu (ut dicam) iudicio meo de tua diatribe, impeditus eſt mihi impetus reſpondendi, ut illud interim taceam, quod tui perpetuo ſimilis, ſatis pertinaciter obſeruas, ne non ubiq; lubricus & flexiloquus ſis, ac Vlyſſe cautior, inter ſcyllam & Charybdim tibi uideris nauigare, dum nihil uis aſſertum, rurſus tamen aſſertor uideri, cum quo genere hominum, quid, rogo, poteſt conferri aut componi, niſi quis Prothei capiendi peritus fuerit? In qua re quid poſſim, & quid ea tibi profuerit, poſtea oſtendam cooperante Chriſto.

Vt igitur nunc reſpondeam, non eſt prorſus nulla cauſa, Vrgent fideles in Chriſto fratres, expectationem omnium mihi obijcientes, quod Eraſmi autoritas contemnenda non ſit, & Chriſtianæ doctrinæ ueritas periclitetur in multorum cordibus. Et mihi ſane tandem in mentem uenit, ſilentium meum ſatis pium non fuiſſe, eſſeq; mihi a carnis meæ prudentia uel malitia illuſum, ut non ſatis memor eſſem officij mei, quo debitor ſum ſapientibus & inſipientibus, præſertim cum ad id uocer, tot fratrũ precibus, Quamuis .n. res noſtra talis eſt, quæ externo doctore non eſt contenta, ſed præter eum qui plantat & rigat foris, etiam

deſide

deſyderet ſpiritum Dei, qui incrementum det & uiuus uius doœat intus (quæ cogitatio mihi impo ſuit) tamen cum liber ſit ille ſpiritus, ac ſpiret, non ubi nos uolumus, ſed ubi ipſe uult, ſeruan= da fuerat regula illa Pauli, Inſta oportune, impor tune, Non enim ſamus, qua hora dominus uen= turus ſit. Eſto, ſint, qui magiſtrum ſpiritum hactenus in meis literis nondum ſenſerunt, & per Diatriben illam ſint proſtrati, forte nondum uenerat hora eorum, Et quis ſat, ſi Deus etiam te uiſitare dignabitur Optime Eraſme, per me mi= ſerum & fragile uaſaulum ſuum, ut fœlici hora (quod ex corde rogo patrem miſericordiarum per Chriſtum dominum noſtrum) hoc libello ad te ueniam, & chariſſimum fratrem lucrifaciam. Nam & ſi male tu ſentis & ſcribis de libero ar= bitrio, tamen a me tibi non paruæ debentur gratiæ, quod mihi meam ſententiam reddidiſti longe firmi orem, cum uiderem cauſam liberi arbitrij a tali tantoq; ingenio, ſummis uiribus agi, & adeo ni= hil peragi, ut peius habeat quam antea, Quod euidens eſt argumentum, Liberum arbitrium eſſe merum mendacium, quod exemplo mulieris illius Euangelicæ, quo plus a medicis auratur, eo peius habet. Cumulata igitur reddetur tibi a me gratia, ſi per me certior fias, ſiat ego per te fir=

mior, Verum utrunq; donum est spiritus, non opus officij nostri. Quare orandus est Deus, ut mihi os, tibi uero & omnibus cor aperiat, sitq; ipse magister corám in medio nostri, qui in nobis loquatur & audiat. A te uero, Mi Erasme, sinas hoc me impetrare, ut siat ego tuam fero in his rebus ignorantiam, ita tu uicissim, feras meam infantiam. Non uni dat cuncta Deus, Nec omnia possumus omnes, seu ut Paulus ait, Distributiones donorum sunt, idem autem spiritus. Reliquum igitur est, ut dona mutuas operas tradant, & alter suo dono alterius onus & penuriam portet, sic implebimus legem Christi.

Principio aliqua capita Præfationis tuæ perarrere uolo, quibus non nihil caussam nostram grauas, & tuam adornas. Primo illud, quod etiam alijs libellis peruicatiam asserendi in me reprehendis, Et in hoc libello dicis, te adeo non delectari assertionibus, ut facile in Scepticorum sententiã pedibus discessurus sis, ubicunq; per diuinarum scripturarum inuiolabilem auctoritatem & Ecclesiæ decreta liceat, quibus tuum sensum ubiq; libens submittis, siue assequeris quod præscribit, siue non assequeris, Hoc ingenium tibi placet. Hæc (ut par est) accipio á te beneuolo animo dicta, & qui pacis amans sit. Sed si alius diceret, forte

meo

meo more in eum ferrer, Verum nec pati debeo, te, licet optime uolentem, ea opinione errare. Non est enim hoc Christiani pectoris, non delectari assertionibus, imo delectari assertionibus debet, aut Christianus non erit. Assertionem autem uoco (ne uerbis ludamur) constanter adherere, affirmare, confiteri, tueri atq; inuictum perseuerare, nec aliud credo, uox ea latinis uel nostro usu & sæculo significat. Deinde loquor de rebus illis asserendis, quæ nobis traditæ sunt diuinitus in sacris literis, Alioqui neq; Erasmo neq; alio quouis magistro opus nobis est, qui doceat, in rebus dubijs uel inutilibus ac non necessarijs, non modo stultas sed etiam impias esse assertiones, pugnas & rixationes, quas Paulus non uno loco damnat. Nec tu de ijs hoc loco dicis, credo, nisi uel ridiculi oratoris more, aliud præsumere & aliud tractare uelles, uclut ille ad Rombum, uel impij scriptoris insania, artiaulum de libero arbitrio dubium, aut non necessarium esse contendas.

Absint a nobis Christianis Scæptici et Academici Assint uero uel ipsis Stoicis bis pertinaciores assertores, Paulus Apostolus, quoties rogo Plerophoriam illam exigit, id est, certissimam illam ac firmissimã consaientiæ assertionẽ? Ro. 10. cõfessionẽ dicens

Ore confessio fit ad salutem. Et Christus, Qui me confitetur coram hominibus, confitebor ego eum coram Patre meo. Petrus rationem reddere iubet de ea quæ in nobis est spe. Quid multis opus est? Nihil apud Christianos notius & cœlebratius, quam assertio. Tolle assertiones, & Christianis= mum tulisti. Quin spiritus sanctus de cœlo illis da= tur, ut clarificæt Christum & confiteatur usq; ad mortem, nisi hoc non est asserere, ob confessio= nem & assertionem mori. Deniq; adeo asserit spi ritus, ut etiam ultro inuadat & arguat mundum de peccato, uelut lacessens pugnam, Et Paulus Ti= motheon iubeat increpare, instareq; importune. Quam uero mihi festiuus fuerit ille increpator, qui ipse, quod increpat, neq; certus credat neq; constanter asserat, ad Anticyram saliæt illum mit= terem. Sed ego longe stultissimus, qui in re clari= ore quam sol est, uerba & tempus perdo, Quis Christianorum ferat, Assertiones esse contemnen= das? hoc esset aliud nihil, quam semel totam reli= gionem ac pietatem negasse, aut asseruisse, nihil esse religionem, aut pietatem, aut ullum dogma. Quid ergo tu quoq; asseris, non delector asserti= onibus, & hoc ingenium te malle quam diuersum?

Verum tu de confitendo Christo &, dogmati=
bus eius

bus eius, hic nihil uoles dixisse, Recte moneor. Et ego in gratiam tui, meo iuri & mori cedo, ac de animo tuo nolo iudicare, inq; aliud tempus uel alijs id reseruo, Interim, ut linguam & calamum corrigas, & deinceps tibi temperes a talibus uerbis, moneo, nam utcunq; animus sit integer & candidus, oratio tamen, quæ animi character esse dicitur, non talis est. Si enim causam liberi arbitrij non necessariam satu, nec ad Christum pertinere arbitraris, recte loqueris, At impie tamen arbitraris. Si uero necessariam arbitraris, impie loqueris, & recte arbitraris. Nec tum fuit locus, de inutilibus assertionibus & rixis tanta querulari & exaggerari, Quid enim hæc ad statum causse? Sed quid dicæs de istis tuis uerbis, ubi non de una lib. arb. caussa, sed de totius religionis dogmatibus generaliter dicis, si liceret per inuiolabilem autoritatem diuinarum literarum & Ecclesiæ decreta, discessurum te in Scæpticorum sententiã, adeo non delecteris assertionibus? Qualis Prothe us est in uocabulis illis, inuiolabilem autoritatem et Ecclesiæ decreta? scilicet quasi ualde reuereariss scripturas & Ecclesiam, & tamen significas, optare te licentiam, ut esses Scæpticus? Quis Christianorum sic loqueretur? Hoc si dicis de inutilibus & neutris dogmatibus, Quid noui affers? Quis non op=

non optet licentiam hic scepticæ professionis? imo quis Christianus de facto non utitur libere hac licentia, damnatq; addictos & captiuos aliquius sententiæ? Nisi Christianos uniuersos pro talibus habes (ut uerba fere sonant) quorum dogmata sint inutilia, in quibus stulte rixentur & assertionibus pugnent, Si uero de necessarijs dicis, quid magis impie possit aliquis asserere, quàm optare licentiam, nihil asserendi in talibus? Sic potius dicet Christianus, Adeo non delector scepticorum sententia, ut ubicunq; per infirmitatem carnis liceret, non modo sacris literis constanter ubiq; in omnibusq; partibus adhererem & assererem, sed etiam optem in non necessarijs & extra scripturam positis rebus, esse quàm certissimus. Quid enim incertitudine miserius?

Quid etiam ad illa dicemus? ubi subiungis, quibus submitto ubiq; sensum meum libens, siue assequor, quod præscribunt, siue non assequor. Quid ais Erasme? Non satis est submisisse sensum scripturis? Etiam Ecclesiæ decretis submittis? Quid illa potest decernere, non decretum in scripturis? Deinde ubi manet libertas & potestas iudicandi decretores illos? ut Paulus. 1. Corin. 14. docet, Cæteri dijudicent, Non placet tibi esse iudicem in decretis

*ereti*s Eccle*ſiæ*, *quod* Paulus *tamen præcipit*? *Quæ iſta noua religio & humilitas, ut nobis tuo exemplo poteſtatem adimas iudicandi decreta hominum, & ſubijcias ſine iudicio hominibus?* Vbi *hoc nobis mandat ſcriptura* Dei? Deinde *quis Chriſtianorum ſic uento mandet præſcripta ſcripturæ &* Eccleſiæ, *ut dicat, ſiue aſſequor ſiue non aſſequor, Submittis te, & tamen nihil curas, an aſſequaris nec ne, Chriſtianus uero anathema ſit, ſi non certus ſit & aſſequatur, id quod ei præſcribitur, quomodo enim credet, id quod non aſſequitur? Nam tu illud hic aſſequi dices, quod certo quis apprehenderit & non Sceptico more dubitauerit, Alioqui quid eſt in ulla creatura, quod ullus homo aſſequi poſſit, ſi aſſequi id ſit, quod perfecte noſſe ac uidere? Tum enim nec locum haberet, ut aliquis ſimul quædam aſſequi & quædam non aſſequi poſſet, ſed unum aliquid aſſecutus, omnia aſſecutus eſſet, puta in* Deo, *quem qui non aſſequitur, nullam partem creaturæ unquam aſſequitur.*

Summa, hæc tua uerba hoc ſonant, apud te nihil referre, quicquid a quolibet, ubique credatur, modo pax mundi conſtet, licereque ob periculum

lumuitæ, famæ, rerum & fauoris, illum imitari qui dixit, Aiunt, Aio, negant, nego, & habere dogmata Christiana nihilo meliora, quam philoso= phorum & hominum opiniones, pro quibus stul tissimum est rixari, pugnare, asserere, quod in= de nihil nisi contentio & turbatio pacis externæ ueniant, Quæ supra nos, nihil ad nos. Ita diremp turus nostros conflictus uenis medius, ut utroſq; suspendas, & persuadeas, de stultis ac inutilibus rebus nos digladiari, Sic inquam sonant tua uer= ba. Et quid hic premam, puto te intelligere, Mi Erasme. Sed ut dixi, Verba eant, Cor tuum inte= rim excuso, modo tu non prodas latius, ac metue spiritum Dei, qui scrutatur renes & corda, nec fallitur compositis uerbis. Dixi enim hæc ideo, ut de inceps desinas nostram causam arguere per= tinaciæ & peruicatiæ. Nam hoc consilio aliud nihil facis, quam quod significas te in corde, Luci num aut alium quendam de grege Epicuri porcum alere, qui cum ipse nihil credat esse Deum, ride= at occulte omnes qui credunt & confitentur. Sine nos esse assertores & assertionibus studere & de= lectari, tu Scepticis tuis & Academicis faue, Donec te Christus quoq; uocauerit. Spiritus san= ctus non est Scepticus, nec dubia aut opiniones in cordibus nostris scripsit, sed assertiones ipsa ui=

ta &

ta & omni experientia, ærtiores & firmiores.

Ad alterum caput uenio, quod huic coheret. Vbi dogmata Christiana distinguis, quædam sãtu neæssaria, quædam non neæssaria fingis, Esse quædam abstrusa, quædam exposita dicis, Sic uel alio rum uerbis lusus ludis, aut teipsum uelut artificio rhetorico exeræs. Adduas autem pro ista sententia illud Pauli Ro. 11. O altitudo diuitiarum sapientiæ & sãentiæ Dei. Item illud Esaie. 40. Quis adiuuit spiritum domini, aut quis consiliarius eius fuit? Hæc tibi fuerunt dictu facilia, ut qui uel sãres te non scribere ad Lutherum, sed pro uulgo, uel non cogitares te scribere contra Lutherum, quem tamen aliquo studio & iudicio in sacris literis dignaris spero, Si non dignaris, en extorquebo etiam. Sic habet mea distinctio, ut et ego parum rhetoriær uel Dialectiær, Duæ res sunt Deus & Scriptura Dei, non minus quam duæ res sunt, Creator & creatura Dei. In Deo esse multa abscondita, quæ ignoremus, nemo dubitat, sicut ipse met dixit de die extremo. De die illo nemo sãt nisi pater. Et Actu. 1. Non est uestrum nosse tempora & momenta. Et iterum, Ego noui, quos elegerim. Et Paulus, Nouit dominus qui sunt eius, & similia. Sed esse in scriptura quædam abstrusa

& non

& non omnia exposita, inuulgatum est quidem per impios Sophistas, quorum ore & tu loqueris hic Erasme, sed nunquam unum articulum produxerunt, nec producere possunt, quo suam hanc insaniam probarent, Talibus autem laruis Satanas absterruit a legendis literis sacris, & reddidit Scripturam sanctam, contemptibilem, ut suas pestes ex Philosophia in Ecclesia faceret regnare. Hoc sane fateor, esse multa loca in scripturis obscura & abstrusa, non ob maiestatem rerum, sed ob ignorantiam uocabulorum & grammaticæ, sed quæ nihil impediant scientiam omnium rerum in scripturis, Quid enim potest in scripturis augustius latere reliquum, postquam fractis signaculis & uoluto ab hostio sepulchri lapide, illud summum mysterium proditum est, Christum filium Dei factum hominem, Esse Deum trinum & unum, Christum pro nobis passum & regnaturum æternaliter? Nonne hæc etiam in biuijs sunt nota & cantata? Tolle Christum è scripturis, quid amplius in illis inuenies? Res igitur in scripturis contentæ omnes sunt proditæ, licet quædam loca adhuc uerbis incognitis obscura sint. Stultum est uero & impium, scire, res scripturæ esse omnes in luce positas clarissima, & propter pauca uerba obscura, res obscuras dicta

re Si

re, Si uno loco obſcura ſunt uerba, at alio ſunt clara, Eadem uero res, manifeſtiſſime toti mundo declarata, dicitur in ſcripturis tum uerbis claris, tum adhuc latet uerbis obſcuris. Iam nihil refert, ſi res ſit in luce, an aliquod eius ſignum ſit in tenebris, cum interim multa alia eiusdem ſigna ſint in luce. Quis dicet fontem publicum non eſſe in luce, quod hi qui in angiporto ſunt, illum non uident, cum omnes qui ſunt in foro uideant?

Nihil igitur eſt, quod de Coricio ſpeau adducis, Non habet ita res in ſcripturis, Ft quæ ſunt ſummæ maieſtatis & abſtruſiſſima myſteria, non ſunt amplius in ſeceſſu, ſed in ipſis foribus & in propatulo, producta & expoſita, Chriſtus enim aperuit nobis ſenſum, ut intelligamus ſcripturas, Et Euangelion predicatum eſt omni creaturæ, In omnem terram exiuit ſonus eorum, Et omnia quæ ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt. Item, Omnis Scriptura diuinitus inſpirata, utilis eſt ad docendum, Igitur tu & omnes Sophiſtæ, agite & producite unum aliquod myſterium, quod ſit in ſcripturis adhuc abſtruſum. Quod uero multis multa manent abſtruſa, non hoc fit ſcripturæ obſcuritate, ſed illorum cæcitate uel ſocordia, qui non agunt, ut clariſſimam ueritatem uis

tem uideant, Sicut Paulus de Iudæis dicit. 2. Corinthiorum. 4. Velamen manet super cor eorum. Et iterum, Si Euangelion nostrum opertum est, in ijs qui pereunt opertum est, quorum corda Deus huius sæculi excæcauit. Eadem temeritate, solem obscurumque diem culparet, qui ipse sibi oculos uelaret, aut a luce in tenebras iret, & sese absconderet. Desinant ergo miseri homines, tenebras & obscuritatem cordis sui blasphema peruersitate, scripturis Dei clarissimis imputare.

Tu ergo cum Paulum adducis, dicentem, Incomprehensibilia sunt iudicia eius, uideris pronomen, Eius, ad scripturam retulisse, At Paulus non dicit, Incomprehensibilia sunt iudicia scripturæ, sed Dei. Sic Esaias. 40. non dicit, Quis nouit sensum scripturæ, sed sensum domini, quamuis Paulus asserat, Christianis notum esse sensum Domini, uerum in his, quæ donata sunt nobis, ut ibidem dicit. 1. Corinthiorum. 2. Vides ergo quàm oscitanter hos locos scripturæ inspexeris & tam apte citaris, quàm apte citas fere omnia pro libero arbitrio, Sic & exempla tua, quæ subiungis, non sine suspitione & cauleo, nihil faciunt ad rem, qualia de distinctione

ctione perſonarum, de conglutinatione naturæ diuinæ & humanæ, de peccato irremiſſibili, quorum ambiguitatem dicis nondum eſſe reſectam. Si de Sophiſtarum quæſtionibus circa has res agitatis, intelligis, quid tibi fecit innocentiſſima ſcriptura, ut abuſum ſceleratorum hominum obijcias illius puritati? Scriptura ſimpliciter confitetur trinitatem Dei & humanitatem Chriſti & peccatum irremiſſibile, Nihil hic obſcuritatis aut ambiguitatis, Quibus uero modis iſta habeant, Scriptura non dicit, ut tu fingis, nec opus eſt noſſe, Sophiſtæ hic ſua ſomnia tractant, illos argue & damna, & ſcripturas abſolue. Si uero intelligis, de ipſa rei ſubſtantia, iterum non ſcripturas, ſed Arrianos argue, & eos, quibus opertum eſt Euangelion, ut clariſſima teſtimonia de diuinitatis trinitate & humanitate Chriſti, per operationem Satanæ dei ſui non uideant. Et ut breuiter dicam, Duplex eſt claritas ſcripturæ, ſicut & duplex obſcuritas, Vna externa in uerbi miniſterio poſita, altera in cordis cognitione ſita, Si de interna claritate dixeris, nullus homo unum iota in ſcripturis uidet, niſi qui ſpiritum Dei habet, omnes habent obſcuratum cor, ita, ut ſi etiam dicant et norint proferre omnia ſcripturæ, nihil tamen horum ſentiant aut uere

cognoſcant, neq; credunt Deum, nec ſeſe eſſe creaturas Dei, nec quicquam aliud, iuxta illud Pſal. 13. Dixit inſipiens in corde ſuo, Deus nihil eſt, Spiritus enim requiritur ad totam ſcripturam & ad quamlibet eius partem intelligendam, Si de externa dixeris, Nihil prorſus relictum eſt obſcurum aut ambiguum, ſed omnia ſunt per uerbum in lucem producta certiſſimam, & declarata toto orbi quæcunq; ſunt in ſcripturis.

Sed illud magis eſt intolerabile, quod cauſſam hanc lib. arbi. inter ea numeras, quæ ſunt inutilia & non neceſſaria, Et loco eius nobis recenſes, quæ ad pietatem Chriſtianam ſatis eſſe iudices, qualem formam certe deſcriberet facile quilibet Iudæus aut gentilis Chriſti prorſus ignarus, nam Chriſti ne uno quidẽ iota mentionẽ facis, ac ſi ſententias, Chriſtianam pietatem ſine Chriſto eſſe poſſe, tantum ſi Deus natura clementiſſimus totis uiribus colatur, Quid hic dicam Eraſme? Totus Lucianum ſpiras, & inhalas mihi grandem Epicuri crapulam, Si tu hanc cauſſam non neceſſariam ducis Chriſtianis, cede quæſo ex harena, nihil tibi & nobis, Nos neceſſariam ducimus, Si eſt irreligioſum, ſi eſt curioſum, ſi ſuperuacaneum, ut tu dicis, ſcire, An Deus contingenter præſciat

aliquid

aliquid, An uoluntas noſtra aliquid agat in his quæ pertinent ad æternam ſalutem, uel tantum patiatur ab agente gratia, An quicquid boni uel mali facimus, mera neceſſitate faciamus, uel patiamur potius, quid rogo erit tum religioſum? quid graue? quid utile ſcitu? Hoc prorſus nihil ualet Eraſme, das iſt zu uiel, Difficile eſt hoc tribuere ignorantiæ tuæ, ut qui iam ſenex & inter Chriſtianos uerſatus, & ſacras literas diu meditatus, non relinquis locum, quo te excuſemus aut bene de te cogitemus. Et tamen hæc portenta tibi ignoſcunt Papiſtæ & ferunt, ea gratia, quod in Lutherum ſcribis, alioqui te dentibus laceraturi, ſi Lutherus abeſſet, & talia ſcriberes. Amicus Plato, Amicus Socrates, ſed præhonoranda ueritas, Nam ut parum intelligeres in ſcripturis & pietate Chriſtiana, certe hoc uel hoſti Chriſtianorum ſciendum erat, quid Chriſtiani neceſſarium & utile, & quid non tale haberent, Tu uero Theologus & Chriſtianorum magiſter, præſcripturus illis formam Chriſtianiſmi, non ſaltem more Sceptico tuo, dubitas quid neceſſarium & utile illis ſit, ſed plane in diuerſum laberis, & iam contra ingenium tuum aſſertione inaudita, iudicas, ea non eſſe neceſſaria, quæ niſi neceſſaria & cognita certo fuerint,

nec Deus, nec Christus, nec Euangelion, nec fides, nec quicquam reliquum est, ne Iudaismi quidem, multo minus Christianismi. Deum immortalem, Erasme, quantam fenestram imò quantum campum aperis contra te agendi & dicendi, Quid tu de lib. arbi. boni aut recti scriberes, qui tantam ignorantiam scripturæ & pietatis, his uerbis tuis confiteris? Sed contraham uela, nec meis uerbis hoc loco (quod infra forte faciam) sed tuis uerbis agam tecum.

Forma Christianismi a te descripta inter cætera hoc habet, ut totis uiribus enitamur, adeamus remedium penitentiæ, ac domini misericordiam modis omnibus ambiamus, sine qua nec uoluntas humana efficax est nec conatus. Item nemini desperandam esse ueniam a Deo natura clementissimo. Hæc uerba tua, sine Christo, sine spiritu, ipsa glacie frigidiora, ita ut etiam uitium in illis patiatur eloquentiæ tuæ decor, quæ misero uix extorsit metus forsitan pontificum & tyrannorum, ne prorsus Atheos uidereris, hoc tamen asserunt, Esse uires in nobis, Esse nisum totis uiribus, Esse misericordiam Dei, Esse modos ambiendi misericordiam, Esse Deum naturaiust-

ra iustum, natura clementissimum &c. Siquis igitur ignoret, quid sint illæ uires, quid possint quid patiantur, quis nisus eorum, quæ efficacia, quæ inefficatia, quid ille faciet? quid tu illum facere docebis? Irreligiosum (inquis) curiosum & superuacaneum est nosse uelle, an uoluntas nostra aliquid aget in ijs, quæ pertinent ad æternam salutem, an tantum patiatur ab agente gratia, At hic dicis contra, Esse pietatem Christianam, Eniti totis uiribus, & sine misericordia Dei uoluntatem non efficacem esse, Hic plane asseris uoluntatem aliquid agere in ijs quæ pertinent ad æternam salutem, dum eam fingis enitentem, At rursus patientem, dum sine misericordia dicis inefficacem, licet non definias, quatenus illud agere & pati intelligendum sit, data opera facturus ignaros, quid ualeat misericordia Dei, quid ualeat uoluntas nostra, eo ipso, quo doces, quid faciat uoluntas nostra, & misericordia Dei, sic te rotat tua illa prudentia, qua neutri partium adherere statuisti, & inter scyllam & charibdim tuto euadere, ut medio mari fluctibus obrutus & confusus, omnia asseras quæ negas, & neges quæ asseris.

Similitudinibus aliquibus tibi tuam Theologi-
am ob oculos ponam, Bonum Poema uel oratio-
nem facturus, non cogitet, nec quærat, quale sit
ingenium, quid possit, quid non possit, quid re-
quirat argumentum susceptum, planeq; omittat
illud præceptum Horatij, Quid ualeant humeri,
quid ferre recusent, sed solum opus præceps ten-
tet, & cogitet, Enitendum est, ut fiat, curiosum
& superuacaneum est quærere, utrum suppetat
tanta eruditio, tanta facundia, tanta uis ingenij.
Aut si quis uberes fructus ex agro sit recepturus,
non sit curiosus superuacanea cura explorandi
ingenij terræ, sicut Virgilius in Georgicis curi-
ose & frustra docet, sed feratur temere, nihil
nisi opus cogitet, aret littus, semina mandet,
quaqua patet, siue arena siue limus. Aut si
quis bellum gesturus uictoriam pulchram petat,
uel aliud quidpiam officium in re publica præsta-
re debet, non sit curiosus, consultando, quid possit,
an ærarium sufficiat, an milites apti sint, an co-
pia facti ulla sit, prorsusq; contemnat illud Histo-
rici, Antequam facias, consulto, ubi consuluerris,
mature facto opus est, sed irruat cæcis oculis &
auribus clausis, nihil nisi, bellum, bellum, uociferet
& operi instet. Quid rogo Erasme, de tali-
bus Poetis, agricolis & imperatoribus & Prin
cipi-

cipibus iudicabis? Addam illud Euangelicum, Si-
quis turrim ædificaturus, non prius ſedens com-
putet ſumptus, an habeat ad perficiendum, Quid
de illo iudicat Chriſtus?

Sic tu quoq; nobis facta decernis ſola, uetas
uero primum explorare et metiri aut noſſe uires,
quid poſſimus & non poſſimus, tanquam hoc ſit
curioſum & ſuperuacaneum & irreligioſum,
Ita dum nimia prudentia, temeritatem deteſtaris
& ſobrietatem prætendis, eò peruenis, ut ſum-
mam temeritatem etiam doceas, Nam ut Sophi-
ſtæ temerarij & inſani ſint facto, dum curioſa
tractant, mitius tamen peccant quàm tu, qui etiam
doces & iubes inſanire et temere ferri, Atq; quo
maior ſit inſania, hanc temeritatem nobis pul-
cherrimam Chriſtianamq; pietatem, ſobrietatem,
religioſam grauitatem et ſalutem eſſe perſuades,
ni ita faciamus, irreligioſos, curioſos & uanos
nos aſſeris, aſſertionum tantus hoſtis, & pulchre
euaſiſti Scyllam, dum uitaſti Charibdim, Sed huc te
perpellit fiducia ingenij tui, qui credis ſic te po-
ſſe per eloquentiam omnibus ingenijs imponere,
ut nullus queat perſentiſcere, quid alas in animo
& quid moliaris lubricis illis ſcriptis tuis, Deus
uero non irridetur, in quem non eſt bonum im-
pingere. Porrò ſi hanc temeritatem nos docu-

isses, in poematibus faciendis, in fructibus pa=
randis, in bellis & officijs obeundis, aut domibus
edificandis, quanquam est intollerabilis, præser=
tim in tanto uiro, tamen aliqua uenia dignus tandẽ
eras, saltem apud Christianos, qui temporalia cõ=
temnunt, At cum Christianos ipsos iubeas temera=
rios operarios fieri, & in salute æterna paranda,
incuriosos esse mandas, quid possint et nõ possint,
hoc plane peccatum est uere irremissibile, Nesci=
ent enim quid faciant, dum ignorant, quid et quan
tum possunt, Ignorantes autem quid faciant, peni=
tere (si errent) non possunt, Impenitentia autem
peccatum irremisibile est, Atq; huc ducit nos tua
illa moderata Sceptica Theologia.

Igitur non est irreligiosum, curiosum aut su=
peruacaneum, sed imprimis salutare & necessa=
rium Christiano, nosse, an uoluntas aliquid uel
nihil agat in ijs, quæ pertinent ad salutem, Imò ut
scias, hic est cardo nostræ disputationis, hic uersa
tur status causæ huius, Nam hoc agimus, ut disqui=
ramus, quid nam possit lib. arbi. quid patiatur, quo
modo se habeat ad gratiam Dei, Hæc si ignoraueri
mus, prorsus nihil Christianarũ rerum noscemus,
erimusq; omnibus gentibus peiores, Qui hoc non
sentit, fãteatur sese nõ esse Christianum, Qui uero
reprehendit uel contemnit, sciat sese esse summũ

Christi=

Christianorũ hostem. Nam si ignoraucro, quid, qustenus et quantũ ego possum et faciam erga Deum, pariter incertũ & ignotũ mihi erit, quid, qustenus et quantum Deus in me potest & faciat, cum Deus operetur omnia in omnibus, Ignoratis uero operibus & potentia Dei, Deum ipsum ignoro, Ignorato Deo, colere, laudare, gratias agere, seruire Deo non possum, dum nescio, quantum mihi tribuere, quantum Deo debeo. Oportet igitur certissimam distinctionem habere, inter uirtutem Dei & nostram, inter opus Dei & nostrum, si uolumus pie uiuere. Ita uides, hoc problema esse partem alteram totius summæ Christianarum rerum, in quo pendet & periclitatur cognitio suiipsius, cognitio & gloria Dei. Quare non est ferendũ in te, Mi Erasme, ut hoc nosse irreligiosum, curiosum et uanum apelles, Multa tibi debemus, Sed pietati omnia debemus. Quin tu ipse totum bonum nostrum Deo ascribendum esse sentis, idq; asseris in forma tui Christianismi, Hoc autem asserto, certe simul asseris, Dei misericordiam solam omnia agere & uoluntatem nostram nihil agere, sed potius pati, alioqui non totum Deo tribuetur, At paulo post, negas id asserere uel nosse, esse religiosum pium & salutare, Sed sic loqui cogitur mens sibiipsi non constans, in rebus pietatis incerta et imperita.

Altera

Altera pars ſummæ Chriſtianæ eſt, Noſſe, an Deus contingenter aliquid præſciat, & an omnia faciamus neceſſitate, Et hanc etiam irreligioſam, curioſam, & uanam facis, ſicut & omnes impij faciunt, Quin dæmones & damnati exoſam & execrabilem faciunt. Neq; ſtultus es ſi iſtis quæſtionibus te eximis, modo id fieri liceat, Sed interim parum bonus Rhetor & Theologus es, qui de lib. arbi. ſine iſtis partibus dicere & docere præſumis. Fungar cotis uice & ipſe non rhetor, egregium rhetorem officij ſui monebo, Si de oratoria ſcripturus, ſic diceret Quintilianus, meo iudicio, illa ſtulta & ſuperuacanea, de inuentione, diſpoſitione, elocutione, memoria, pronunciatione, omittenda ſunt, ſatis ſit noſſe, oratoriam eſſe benedicendi peritiam, nonne rideres artificem? Non aliter tu quoq; facis, ſcripturus de lib. arbit. abigis & abijcis primum, totum corpus & omnes partes artificij eius de quo ſcripturus es, Nam fieri non poteſt, ut ſcias, quid ſit lib. arb. niſi ſcieris, quid poſſit uoluntas humana, Quid Deus faciat, an neceſſario præſciat, Nonne & rhetores tui docent, De cauſa aliqua dicturum, oportere dicere, Primum an ſit, deinde quid ſit, quæ eius partes, quæ contraria, affinia, ſimilia &c? Tu uero miſerum illud

illud per ſeſe lib. arb. his omnibus ſpoliat, & nullam quæſtionem de eo definis, niſi unam illam primam, ſcilicet, an ſit, idq; argumentis talibus, qualibus uidebimus, ut ineptiorem librum de lib. arb. non uiderim, excepta orationis elegantia, Sophiſtæ ſane melius hic ſaltem dialecticantur, quando rhetoricari neſciunt, qui lib. arb. aggreſſi, definiunt omnes quæſtiones eius, An ſit, quid ſit, quid faciat, quomodo habeat &c. licet & ipſi non efficiunt quod tentant. Vrgebo igitur hoc libello te & Sophiſtas omnes, donec lib. arb. uires & opera mihi definiatis, Et ſic urgebo (Chriſto propitio) ut ſperem me adactu rum te ad penitentiam editæ diatribes tuæ.

Eſt itaq; & hoc imprimis neceſſarium & ſalutare Chriſtiano, noſſe, quod Deus nihil præſcit contingenter, ſed quod omnia incommutabili & æterna, infallibiliq; uoluntate & præuidet & proponit & facit. Hoc fulmine ſternitur & conteritur penitus lib. arb. ideo qui lib. arb. uolunt aſſertum, debent hoc fulmen uel negare uel diſſimulare, aut alia ratione a ſe abigere. Antequam uero id mea diſputatione & ſcripturæ auctoritate firmem, priius tuis uerbis ipſum tractabo, Nonne tu es mi Eraſme, qui aſſeruiſti

paulo

paulo ante, Deum natura iustum, natura clementissimum? Si hoc uerum est, nonne sequitur, quod incommutabiliter sit iustus & clemens? ut quemadmodum natura eius non mutatur inæternum, ita nec eius iustitia & clementia. Quod autem de iustitia & clementia dicitur, etiam de scientia, sapientia, bonitate, uoluntate & alijs diuinis rebus dici oportet. Si igitur hæc religiose, pie & salubriter de Deo asseruntur, ut tu scribis, Quid accidit tibi, ut tibi ipsi dissidens, irreligiosum, curiosum, ac uanum nunc asseras, dicere, Deum necessario præscire? Scilicet uoluntatem immutabilem Dei prædicas esse discendam, immutabilem eius uero præscientiam nosse uetas, An tu credis, quod nolens præsciat, aut ignarus uelit? Si uolens præscit, æterna est & immobilis (quia natura) uoluntas, si præsciens uult, æterna est & immobilis (quia natura) scientia.

Ex quo sequitur irrefragabiliter, omnia quæ facimus, omnia quæ fiunt, & si nobis uidentur mutabiliter & contingenter fieri, reuera tamen, fiunt necessario & immutabiliter, si Dei uoluntatem spectes. Voluntas enim Dei efficax est, quæ impediri non potest, cum sit naturalis

turalis ipsa potentia Dei, Deinde sapiens, ut falli non possit, Non autem impedita uoluntate, opus ipsum impediri non potest, quin fiat, loco, tempore, modo, mensura, quibus ipse & præuidet & uult. Si talis esset uoluntas Dei, quæ peracto opere eodemque manente, cessaret, qualis est hominum uoluntas, ubi ædificata domo, quam uolunt, cessat uelle, ut in morte desinit, tum uere posset dici, aliquid contingenter & mutabiliter fieri, At hic contra fit, opus desinit & uoluntas permanet, tantum abest, ut ipsum opus dum fit & permanet, contingenter esse aut permanere possit. Contingenter autem fieri dicitur (ne uocabulis abutamur) latina lingua, non ipsum opus contingens fieri, sed contingente & mutabili uoluntate fieri, qualis in Deo non est, Deinde contingens opus dici non potest, nisi quod nobis contingenter & uelut casu imprudentibusque nobis fit, Quia nostra uoluntas uel manus illud arripit uelut casu oblatum, ut qui nihil de eo aut cogitauimus aut uoluimus antea.

Sudauerunt hic sophistæ iam multis annis & tandem uicti, coacti sunt concedere, Omnia quidem necessario fieri, necessitate consequentiæ (ut di-

(ut dicunt) ſed non neceſſitate conſequentis, Sic eluſerunt uiolentiam iſtius quæſtionis, uerum & ſeipſos potius illuſerunt, Quàm ſit enim hoc nihil, non grauabor oſtendere, Neceſſitatem conſequentiæ uocant, ut craſſe dicam, Si Deus aliquid uult, neceſſe eſt ut ipſum fiat, ſed non eſt neceſſe, ut id ſit, quod fit, Solus Deus enim neceſſario eſt, omnia alia poſſunt non eſſe, ſi Deus uelit, Ita actionem Dei neceſſariam dicunt, ſi uolet, ſed factum ipſum non eſſe neceſſarium, Quid autem iſtis ludibrijs uerborum efficiunt? Id ſcilicet, facta res non eſt neceſſaria, id eſt, non habet eſſentiam neceſſariam, hoc eſt aliud nihil dicere quàm, res facta non eſt Deus ipſe, Nihilominus manet illud, ut omnis res neceſſario fiat, ſi actio Dei neceſſaria uel conſequentiæ neceſſitas eſt, quantumlibet iam facta non ſit neceſſario, id eſt, non ſit Deus, uel non habeat eſſentiam neceſſariam, Si enim ego fio neceſſario, parum me mouet, quod eſſe meum uel fieri ſit mutabile, nihilominus ego ille contingens & mutabilis, qui non ſum Deus neceſſarius, fio. Quare illorum ludibrium, Neceſſitate conſequentiæ ſed non neceſſitate conſequentis omnia fieri, nihil aliud habet quàm hoc, Omnia quidem neceſſario fiunt, ſed ſic facta, non ſunt ipſemet Deus, Quod uero

opus

opus erat hoc nobis dicere? quasi metuendum fuerit, ut factas res assereremus Deum esse, uel diuinam & necessariam naturam habere, Adeo stat & permanet inuicta sententia, Omnia necessitate fieri. Nec est hic ulla obscuritas aut ambiguitas. In Esaia dicit, Consilium meum stabit & uoluntas mea fiet. Quis enim puer non intelligit, quid uelint hæc uocabula, Consilium, uoluntas, fiet, stabit?

Sed cur nobis Christianis illa sunt abstrusa, ut irreligiosum & curiosum ac uanum sit, illa tractare & nosse, cum talia gentiles Poetæ & ipsum uulgus, usu communissimo terat in ore? Quoties unus Virgilius fatum memorat? Certa stant omnia lege, Item, stat sua cuiq; dies. Item, Si te fata uocant. Item, Siqua fata asperarumpas, Nihil ille Poeta aliud facit, quàm ut in Troia uastata, & Romano imperio suscitando, fatum plus ualere quàm omnium hominum studia, significet, atq; adeo necessitatem & rebus & hominibus imponere. Deniq; Deos suos immortales fato subijcit, cui necessario cædant & ipse Iuppiter & Iuno. Inde finxerunt parcas illas tres, immutabiles, implacabiles, irreuocabiles. Senserunt illi sapientes uiri, id quod res ipsa cum experientia probat, nulli hominum unquam sua consilia

proceſſiſſe, ſed omnibus aliò quam cogitarunt, rem cecidiſſe, Si pergama potuiſſent dextra defendi, etiam hac defenſa fuiſſent, ait Hector Virgilij. Inde uulgatiſſimum uerbum in omnium ore, Quod Deus uult, fiat, Item, Si uolet Deus, faciemus, Item, Sic uoluit Deus, Sic placitum ſuperis, Sic uoluiſtis, ait Virgilius, ut uideamus, in uulgo non minus relictam eſſe ſcientiam prædeſtinationis & præſcientiæ Dei, quàm ipſam notitiam diuinitatis, Et ij qui ſapientes uoluerunt uideri, ſuis diſputationibus eò abierunt, donec obſaurato corde, ſtulti fierent, Roma. 1. & negarent uel diſſimularent ea, quæ Poetæ & uulgus, atq; ipſorummet conſcientia prouſitatiſſimis, certiſſimis & ueriſſimis habent.

Vltra dico, non modo quàm iſta ſint uera, de quo infra latius ex ſcripturis dicetur, uerum etiam quàm religioſum, pium & neceſſarium ſit ea noſſe, His enim ignoratis, neq; fides, neq; ullus Dei cultus conſiſtere poteſt, Nam hoc eſſet uere Deum ignorare, cum qua ignorantia ſalus ſtare nequit, ut notum eſt. Si enim dubitas, aut contemnis noſſe, quod Deus omnia, non contigenter, ſed neceſſario & immutabiliter præſciat & uelit, quomodo poteris eius promiſſionibus credere, certo fidere ac niti? Cum enim promittit, certum oportet te eſſe, quod

esse, quod sciat, possit & uelit præstare, quod promittit, Alioqui eum non ueracem, nec fidelem æstimabis, quæ est incredulitas & summa impietas & negatio Dei altissimi. At quo modo certus & securus eris? nisi scieris illum, certo & infallibiliter & immutabiliter, ac necessario scire & uelle & facturum esse, quod promittit. Neq; solum certos oportet nos esse, Deum necessario & immutabiliter uelle & facturum, sed etiam gloriari in hoc ipso, ut Paulus Rom. 3. Esto autem Deus uerax, omnis homo mendax, Et iterum, Non quod exciderit uerbum Dei, Et alibi Fundamentum Dei firmum stat, habens signaculum hoc, Nouit dominus, qui sunt eius. Et Tit. 1. Quam promisit Deus non mendax, ante tempora sæculoria. Et Ebre. 11. Oportet accedẽtem credere, quod Deus sit, & in se sperantibus remunerator sit.

Itaq; fides Christiana prorsus extinguitur, promissiones Dei & uniuersum Euangelion penitus corruit, si doceamur & credimus, non esse nobis sciendam præscientiam Dei necessariam, necessitatemq; faciendorum. Christianorum enim hæc una & summa consolatio est in omnibus aduersitatibus, nosse, quod Deus non mentitur, sed immutabiliter omnia facit, & uoluntati eius neque resisti, neque eam mutari aut impediri

posse. Tu nunc uide, Mi Erasme, quorsum nos tua illa abstinentissima, pacis amicissima Theologia ducat? Tu auocas & uetas nos eò niti, ut præscientiam Dei & necessitatem in rebus & hominibus discamus, sed consulis, talia relinquere, uitare & contemnere, Qua opera tua inconsulta simul nos doces, ut ignorantiam Dei, quæ sua sponte uenit & agnata quoq; est, quæramus, fidem contemnamus, promissiones Dei deseramus, omnia solatia spiritus & certitudines conscientiæ nihili faciamus, Qualia uix Epicurus ipse præscriberet, Deinde hoc non contentus, irreligiosum, curiosum, uanumq; uocas, qui talibus studuerit cognoscendis, religiosum uero, pium ac sobrium, qui contempserit, Quid his uerbis igitur aliud struis, quàm Christianos esse curiosos, uanos & irreligiosos? Christianismum esse rem prorsus nullius momenti, uanam & stultam ac plane impiam. Ita fit iterum, ut dum nos maxime deterrere uis a temeritate, more stultorum in contrarium raptus, nihil doces, nisi summas temeritates, impietates, perditiones. Sentis ne in hac parte libellum tuum esse adeo impium, blasphemum ac sacrilegum, ut nullum habeat usquam simile?

Non de animo tuo dico, ut supra dixi, Neq; enim

enim sic perditum te existimo, quod hæc uelis docere aut fieri ex animo, Sed ut ostenderem tibi, quanta portenta cogatur imprudenter effutire, qui malam causſam susceperit agendam, Deinde quid sit in diuinas res & literas impingere, dum aliorum obsequio, personam sumimus, & inuita conscientia alienæ scenæ seruimus. Non est ludus neq; iocus, sacras literas & pietatem docere, facillime enim hic contingit lapsus ille, de quo Iacobus dicit, Qui offendit in uno, fit omnium reus. Ita fit enim, ut cum modicum uideamur uelle nugari, nec satis reuerenter sacras literas habemus, mox impietatibus inuoluamur, blasphemijsq; immergamur, sicut hic tibi contigit Erasme, Dominus ignosat tibi & misereatur tui. Quod uero Sophistæ in his rebus tot quæstionum examina pepererunt, & multa alia inutilia misauerunt, qualia multa recenses, scimus & confitemur tecum, acriusq; insectati sumus & magis quàm tu, Sed tu imprudenter & temere facis, qui puritatem sacrarum rerum misces, confundis, & assimilas cum prophanis & stultis quæstionibus impiorum. Conspurcarunt illi aurum & mutauerunt colorem bonum, ut Ieremias ait, sed non simul aurum cum stercore comparandum & abijciendum est, ut tu facis, Vindicandum aurum ab

illis, & secernenda pura scriptura ab illorum fecibus & sordibus, id quod mei semper fuit studij, ut alio loco haberentur diuinæ literæ, alio illorum nugæ. Nec nos mouere debet, quod nihil istis quæstionibus profectum sit, nisi quod magno concordiæ dispendio minus amamus dum plus satis uolumus sapere, Nobis non est quæstio, quid Sophistæ quæstionarij profecerint, sed quomodo nos boni & Christiani fiamus, nec debes doctrinæ Christianæ imputare, quod impij male agunt, Ea enim nihil sunt ad propositum, & poteras alio loco dicere & papyro parcere.

Tertio capite, pergis nos modestos & quietos illos Epicuros reddere, alio genere consilij, nec sanioris, quàm sunt prædicta duo. Videlicet, quod quædam eius generis sunt, ut etiam si uera essent & sciri possent, non tamen expediret ea prostituere promiscuis auribus. Et hic iterum confundis & misces omnia, more tuo, ut prophanis æques sacra, nullo prorsus discrimine, Iterum lapsus in scripturæ & Dei contemptum & iniuriam. Dixi superius, Ea quæ sacris literis aut traduntur aut probantur, esse non modo aperta, sed & salutaria, ideo tuto inuulgari, disci & sciri posse imò de-

Imò debere, ut falsum sit, quod dicis, non esse prostituenda promiscuis auribus, si de ijs, quæ in scriptura sunt, dicis, Nam de alijs si dixeris, nihil ad nos, nec in loco dixeris, sed uerbis chartas & tempora perdis. Deinde nosti, mihi cum Sophistis nulla in re conuenire, ut merito mihi parceres, nec eorum abusus mihi obijceres, Contra me enim in libro isto tibi dicendum erat, Scio, quid peccent Sophistæ, nec te magistro opus habeo, & satis sunt a me reprehensi, Hoc semel dictum uelim ac repetitum, quoties me Sophistis misces, & causam meam illorum insania grauas, Inique enim facis, quod optime nosti.

Iam uideamus rationes consilij tui, Deum esse secundum naturam in antro scarabei uel etiam cloaca (quod tu uereris dicere, & arguis Sophistas ita garrire) non minus quam in cœlo, etiam si uerum esset, putas tamen irrationabiliter disputari apud multitudinem. Primum, garriant qui garriant, nos non de facto hominum hic disputamus, sed de iure & lege, non ut uiuamus, sed ut uiuere debeamus, Quis nostrum ubique recte uiuit & agit? At ideo ius & doctrina non damnatur, sed nos potius

damnat. Sed tu ista peregrina longe petis, & undiq; corradis multa, quod te male habet unus ille locus, de præscientia Dei, quem cum nulla ratione potes uincere, multiloquio imani lectorem interim fatigare conaris. Sed eant illa, Ad rem redeamus. Quorsum igitur hoc tendit, ut quædam non uulganda censeas? An causam libe. arbi. inter ea numeras? Tum redibit contra te, totum quod supra dixi de necessitate discendi libe. arbitrij, Deinde, aut tu ipse te non sequeris & omittis diatriben tuam? Si bene facis lib. arbi. tractando, aut uituperas? si malum est, aut facis? Si uero non inter ea numeras, iterum causæ statum interim fugis, & non in loco uerbosus Orator aliena tractas.

Nec tamen recte hoc exemplum tractas, & inutiliter disputari coram multitudine damnas illud, Deum esse in antro uel cloaca, Nimis enim humana cogitas de Deo. Fateor quidem, esse quosdam leues concionatores, qui nulla religione aut pietate, sed uel cupiditate gloriæ, aut studio nouitatis aliquius, aut impatientia silentij leuissime garriunt ac nugantur, At ij non placent, neq; Deo, neq; hominibus, etiam si Deum asserant esse in cœlo cœlorum. Verum ubi graues & pij concionatores sint, qui modestis, puris & sanis uerbis do-

bis docent, illi sine periculo, imò magno fructu tale coram multitudine diant. Nonne oportet nos omnes docere, filium Dei fuisse in utero uirginis & natum ex uentre? At quantum distat uenter humanus ab alio quouis immundo loco? Et quis non fæde ac turpiter posset illum definire? At illos merito damnamus, cum abundent uerba pura, quibus eam necessitatem etiam cum decore & gratia dicimus. Item Christi ipsius corpus fuit humanum sicut nostrum, Quo quid fædius? Num ideo non dicemus Deum habitasse corporaliter in eo, quod Paulus dixit? Quid fædius morte? Quid horribilius inferno? At Propheta Deum esse secum in morte & in inferno sibi adesse, gloriatur.

Igitur Pius animus non exhorret audire, Deum esse in morte, uel in inferno, quorum utrunq; horribilius ac fædius est, antro uel cloaca, imò cum scriptura testetur Deum esse ubiq;, & replere omnia, non solum dicit eum esse in locis illis, uerum necessario discet & noscet eum ibi esse, Nisi forte, si qua per tyrannum captus in carcerem aut in cloacam proijcerer, quod multis sanctis contigit, non mihi licebit, Deum ibi inuocare, uel credere mihi adesse, donec uenero in templum aliquod ornatum. Si ita nugandum de

Deo nos docueris, & locis essentiæ eius offende-
ris, nec in cœlo eum nobis residere tandem per-
mittes, neq; enim cœli cœlorum eum capiunt, neq;
digni sunt, Verum ut dixi, more tuo, sic odiose
pungis, ut causam nostram graues & exosam red
das, quod uideres eam tibi insuperabilem et inui-
ctam. Alterum exemplum, tres esse Deos, fateor
esse offendiculo, si doceatur, nec est uerũ nec scrip
tura docet, Sed Sophistæ sic loquuntur, & nouam
Dialectiam finxerũt, Verum hæc quid ad nos?

Reliquum de confessione & satisfactione, mi-
rum est, quàm fœlici prudentia causeris, &
ubiq; , sicut soles, super aristas graderis, ne ui-
deare nec nostra simpliciter damnare, nec Ponti-
ficum tyrannidem offendere, id quod tibi minime
tutum est, Itaq; sepositis interim Deo & consci-
entia (Quid enim ad Erasmum, quid ille in his re-
bus uelit, & quid huic expediat) in laruam ex-
ternam ruis, & uulgus accusas, quod prædicati-
one liberæ confessionis & satisfactionis, pro sua
malicia abutitur in libertatem carnis, Necessitate
uero confitendi (ut dicis) utcunq; cohibetur, O
præclara & egregia ratio. Hoccine est Theolo-
giam docere? Animas ligare legibus & (ut Eze-
chiel dicit) mortificare, quæ ligatæ non sunt a
Deo? Scilicet hac ratione nobis suscitas uniuer-

sam

Jam tyrannidem Pontificiarum legum, tanquam utilem & salutarem, quia & illis quoq; cohibetur uulgi malicia, Sed nolo inuehi, quemadmodum meretur hic locus, Rem breuiter dicam, Bonus Theologus sic docet, Vulgus coercendum est externa ui gladij, ubi male egerit, sicut Paulus docet Roma. 13. non autem conscientiæ eorum falsibus legibus irretiendæ sunt, ut peccatis diuexentur, ubi peccata non esse Deus uoluit, Solius enim Dei præcepto conscientiæ ligantur, ut media illa tyrannis Pontificum, quæ falso terret & occidit animas intus, & foris frustra fatigat corpus, e medio prorsus tollatur, Quia & si foris cogit ad confessionem aliaq; onera, tamen per hæc animus non cohibetur, sed magis exasperatur ad odium Dei & hominum, & frustra in externis exarnificat corpus, facitq; meros hypocritas, ita ut legum eiusmodi tyranni aliud non sint, quam lupi rapaces, fures & latrones animarum, Et hos tu bonus animarum consul, nobis commendas rursus, hoc est, auctor es crudelissimorum animicidarum, ut mundum hypocritis, Deum blasphemantibus & contemnentibus in corde repleant, ut foris in modico coerceantur, quasi alius modus coercendi non sit, qui nullos hypocritas facit, et sine conscientiarum perditione fit, ut dixi.

Hic alle

Hic allegas similitudines, quibus uis abundare & aptissime uti uideri, Esse scilicet morbos, qui minore malo tolerentur, quàm tollantur, ut lepra &c, Item addis exemplum Pauli, qui discreuerit inter ea quæ licent & quæ expediunt, Licet (inquis) uerum dicere, uerum non expedit, apud quosuis, nec quolibet tempore, nec quouis modo. Quàm copiosus Orator, nihil tamen intelligens quid loquaris, In summa, sic agis causam hanc, quasi res tibi mecum esset, de periculo peccuniæ reperabilis, aut alterius cuiusppiam rei leuissimæ, cuius dispendio, tanquam longe uilioris, quám sit externa illa pax, non debeat ullus adeo moueri, quin cædat, faciat, patiatur, pro loco, ne sic tumultuari necesse sit mundum. Plane igitur significas, pacem istam & tranquillitatem earnis tibi longe præstantiorem uideri quàm fidem, quám conscientiam, quám salutem, quám uerbum Dei, quám gloriam Christi, quám Deum ipsum. Ideo dico tibi, atq; hoc sensibus imis reponas oro, Mihi rem seriam & necessariam, æternamq; in hac causa peti, talem ac tantam, ut eam assertam & defensam oporteat per mortem quoq;, etiam si mundus totus non solum conflictari & tumultuari debeat, uerum etiam in unum cahos ruere & in nihilum redigi. Hæc si tu non aspis uel

pis uel non afficeris, tuam rem age, & sine illos capere & affici, quibus Deus dedit.

Neq; enim ego, Dei gratia, tam stultus & insanus sum, qui ob peauniam, quam nec habeo nec cupio, aut ob gloriam, quam si uellem, non possem in mundo sic mihi infenso, obtinere, aut ob uitam corporis, quæ nullo momento mihi certa esse potest, tanto animo, tanta constantia, quam tu peruicatiam uocas, per tot pericula uitæ, per tot odia, per tot insidias, breuiter, per furias hominum & dæmonum, hanc causam tam diu agere & sustinere uellem. An tibi soli putas esse cor, quod istis tumultibus commouetur? Nec nos saxei sumus, aut ex Marpesijs cautibus nati, Sed quando aliter fieri non potest præeligimus temporali tumultu collidi, hilares in gratia Dei, ob uerbū Dei, inuicto & incorruptibili animo asserendū, quàm æterno tumultu, sub ira Dei, crucidu intolerabili conteri, Christus faxit, ut animus tuus talis non sit, sicut opto & spero, certe uerba tua sic sonant, quasi cum Epicuro fabulas esse putes, uerbum Dei & futuram uitam, dum magisterio tuo nobis auctor esse uis, ut gratia Pontificum & Principum uel pacis huius, certissimum uerbum Dei pro loco intermittamus et cædamus, quo intermisso, Deum, fidem, salutem & omnia

Christi-

Christiana intermittimus, quanto rectius Christus nos monet, ut potius totum mundum contemnamus.

Tu dicis uero talia, quod non legis uel non obseruas, hanc esse fortunam constantissimam uerbi Dei, ut ob ipsum mundus tumultuetur, Idq; palam asserit Christus, Non ueni (inquit) pacem mittere, sed gladium, Et in Luca, Ignem ueni mittere in terram. Et Paulus. 1. Corinth. 6. In seditionibus &c. Et Propheta Psalmo secundo idem copiose testatur, asserens tumultuari gentes, fremere populos, insurgere reges, conspirare Principes aduersus dominum & aduersus Christum eius, quasi diat, multitudo, altitudo, opes, potentia, sapientia, iustitia & quicquid est sublime in mundo, sese opponit uerbo Dei. Vide in Actis Apostolorum, quid accidat in mundo, ob unius Pauli (ut alios Apostolos taceam) uerbum, quàm unus ille & gentes & Iudæos commouet, seu ut ibidem ipsimet hostes diaunt, totum orbem conturbat. Sub Elia turbatur regnum Israel, ut rex Ahab queritur, Quantus tumultus fuit sub alijs Prophetis? dum omnes occiduntur uel lapidantur, dum Israel ducitur captiuus in Assyrios, item dum Iuda in Babylonem, Hæccine pax fuit? Mundus & Deus eius, uerbum Dei ueri ferre non

re non potest, nec uult, Deus uerus tacere nec uult nec potest, quid iam illis duobus Dijs bellantibus, nisi tumultus fieret in toto mundo?

Hos igitur tumultus uelle sedare, aliud nihil est, quam uelle uerbum Dei tollere & prohibere. Sermo enim Dei uenit mutaturus & innouaturus orbem, quoties uenit, At etiam gentiles scriptores testantur, mutationes rerum, sine motu & tumultu, imò sine sanguine fieri non posse. Christianorum iam est, hæc præsenti animo expectare & ferre, sicut Christus dicit, Cum audieritis prælia & rumores præliorum, nolite terreri, oportet primum hæc fieri, sed nondum statim finis. Et ego, nisi istos tumultus uiderem, uerbum Dei in mundo non esse dicerem, Nunc cum uideam, gaudeo ex animo & contemno, certissimus, quod Papæ regnum cum suis adhærentibus ruiturum sit, nam hoc inuasit potissimum sermo Dei, qui nunc currit. Video sane te, Mi Erasme, in multis libris queri de istis tumultibus, de amissa pace & concordia, Deinde multa conaris, ut medearis, bono (ut equidem credo) animo, sed ridet medicas tuas ista podagra manus, hic enim uere, quod dicis, contra fluuium nauigas, imò stipula incendium restinguis. Desine queri, desine mederi, tumultus ille diuini-

diuinitus & ortus est & geritur, non desiturus, donec ut lutum platearum reddat omnes aduersarios uerbi, Quamquàm dolendum est, ut opus sit te tantum Theologum, ista moneri quasi discipulum, qui aliorum magister esse debueras.

Huc igitur tua pertinet gnome satis pulchra, morbos quosdam minore malo tolerari quã tolli, qua tu nõ uteris apposite, Morbos tolerabiles minore malo, dicito, tumultus istos, motus, turbationes, seditiones, sectas, discordias, bella & siqua talia sunt, quibus propter uerbum Dei totus conquatitur & colliditur orbis, hæc inquam minore malo, cum sint temporalia, tolerantur, quam ueteres & mali mores, quibus necesse est omnes animas perire, nisi uerbo Dei mutarentur, quo sublato, æterna bona, Deus, Christus, spiritus tollerentur. Quanto uero præstat, mundum amittere quàm Deum creatorem mundi, qui innumerabiles mundos creare denuo potest? & infinitis mundis melior est? Quæ enim comparatio temporalium ad æterna? Hæc igitur lepra potius est ferenda temporalium malorũ, quàm ut trucidatis omnibus animabus æternaliterq; damnatis, mundus ab his tumultibus, illarum sanguine & perditione, pacaretur & curaretur, cum una anima totius mundi precio redimi nequeat. Bellar habes

habes & egregias ſimilitudines & gnomas, ſed cum in rebus ſacris agis, pueriliter imò peruerſe applicas, humi enim reptas, & nihil ſuper humanum aptum cogitas. Non enim puerilia neq; ciuilia uel humana ſunt, quæ Deus operatur, ſed diuina, quæ aptum humanum excædunt, Velut hos tumultus & ſectas, non uides diuino conſilio & opere per mundum graſſari, & metuis, ne cœlum ruat, Ego uero, Deo gratia, bene uideo, quia alios maiores in futuro ſæculo uideo, quorum comparatione, iſti, uelut tenuis auræ ſibilus eſſe uidentur, aut lenis aquæ ſuſurrus.

At dogma de confeſſionis & ſatisfactionis libertate, uel negas uel neſcis eſſe uerbum Dei, Hæc alia quæſtio eſt, Nos tamen ſcimus & certi ſumus, eſſe uerbum Dei, quo libertas Chriſtiana aſſeritur, ne traditionibus humanis & legibus ſinamus nos illaqueari in ſeruitutem, Quod alias abunde docuimus, & ſi uoles experiri, parati ſumus & tibi dicere uel conſerere manus, Extant noſtri libelli ſuper his rebus non pauci. At ſimul in charitate iuxta tolerandæ & ſeruandæ leges Pontificum, ſi ſic forte, ſine tumultu conſtare poſſit & æterna ſalus per uerbum Dei & pax mundi. Dixi ſupra, fieri id non poſſe, Princeps mundi Papam & Pontifices ſuos non ſinit

eorum leges libere seruari, sed conscientias aptare & ligare in animo habet, Hoc Deus uerus ferre non potest, Ita implacabili discordia, uerbum Dei & traditiones hominum pugnant, non aliter atq; Deus ipse & Satan sibi inuicem aduersantur, & alter alterius opera dissoluit & dogmata subruit, tanquam si duo reges alter alterius regnum populetur, Qui non est mecum, ait Christus, contra me est. Quod uero metus sit, multos, qui ad flagicia proni sunt, abusuros ea libertate, Hoc referetur ad tumultus illos, tanquam pars lepræ istius temporalis tolerandæ & mali ferendi, Nec tanti habendi sunt, ut propter ipsorum abusum cohibendum, uerbum Dei tollatur, Si non omnes seruari possunt, aliqui tamen seruantur, propter quos uerbum Dei uenit, hi amant eo feruentius & consentiunt sanctius. Quid enim malorum & antea non fecerunt impij homines, cum nullum uerbum esset? imò quid boni fecerunt? An non semper mundus bello, fraude, uiolentia, discordia & omnibus sceleribus inundauit? ita ut Micheas optimum inter eos, spinæ comparet, quid putas reliquos uocaret? Nunc uero uenienti Euangelio imputari incipit, quod mundus malus sit, cum uerius Euangelio bono eluceſcat, quàm malus fuerit, dum sine Euangelio in

gelio in tenebris suis ageret. Sic illiterati literis tribuant, quod illis florentibus eorum inscitia innotescit, Hæc est gratia, quam rependimus uerbo uitæ & salutis. Quantum uero putamus fuisse timorem apud Iudæos, cum Euangelion absolueret omnes a lege Mosi? Quid hic libertas tanta non uidebatur permissura malis hominibus? At propterea non est omissum Euangelion, sed impij relicti, pijs uero dictum, ne in occasionem carnis concederent libertatem.

Nec ista pars consilij uel remedij tui ualet, ubi dicis, Licet uerum dicere, sed non expedit apud quoslibet, nec quouis tempore, nec quouis modo, Et satis inepte Paulum adducis, ubi dicit, Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. Non enim Paulus de doctrina aut docenda ueritate ibi loquitur, sicut tu eius uerba confundis & trahis quo libet, quin ueritatem ille uult ubique, quouis tempore, quouis modo dici, ita ut etiam gaudeat Christum prædicari per occasionem & inuidiam, palámque testetur ipso uerbo, Quouis modo Christus prædicetur, sese gaudere. Paulus loquitur de facto & usu doctrinæ, nempe de libertatis Christianæ iactatoribus, qui sus quærentes, scandali rationem & offen-

sionis infirmorum, nullam habebant. Veritas & doctrina semper, palám, constanter prædicanda, nunquam obliquanda, cælandaue est, nullum est enim in ea scandalum, Est enim uirga rectitudinis. Et quis tibi fecit potestatem aut ius dedit, doctri= næ Christianæ locis, personis, temporibus, cau= sis, alligandæ, cum Christus eam uelit liberrimam in orbe uulgari & regnare? Non est enim uer= bum Dei alligatum, ait Paulus, Et Erasmus uer= bum alligabit? Nec dedit nobis Deus uerbum, quod locorum, personarum, temporum dele= ctum habeat, cum dicat Christus, Ite in uniuer= sum mundum, non ait, ite aliquo & aliquo non, sicut Erasmus. Item, Prædicate Euangelion omni creaturæ, non ait, apud aliquos, apud aliquos non, Summa, tu nobis prosopolepsias, topolepsias & tropolepsias, Chærolepsias in uerbo Dei mi= nistrando præscribis, cum una hæc sit magna pars gloriæ uerbi, quod nulla est (ut Paulus ait) Pro= sopolepsia, & Deus personas non respicit. Vides iterum, quam temere irruas in uerbum Dei, quasi tuas cogitationes & consilia longissime illi præ= feras.

Iam si a te petamus, ut discernas nobis tem= pora, personas & modos dicendi ueri, quan= do definies? ante suum clauso componet tempore finem

finem, mundus, quàm tu unam regulam certam ſtatueris, Vbi interim manet docendi officium? ubi animæ docendæ? Et quomodo poſſes? qui nec perſonarum, nec temporum, nec modorum rati= onem ullam noris, Ac ſi maxime noris, hominum corda tamen non noſti, Niſi is ſit tibi modus, hoc tempus, hæc perſona, ut ſic doceamus uerum, ne Papa indignetur, ne Cæſar iraſcatur, ne moue= antur Pontifices & Principes, tum ne tumultus & motus fiant in orbe, ne multi offendantur & peiores fiant. Hoc quale ſit conſilium, ſupra ui= diſti, Sed libuit ita uerbis mutilibus rhetoriari, ne nihil diceres Quanto igitur nos miſeri homi= nes, Deo hanc tribueremus gloriam, qui omni= um corda nouit, ut ipſe, dicendi ueri modum, perſonas & tempora præſcriberet, Ipſe enim nouit, quid, quando, quomodo, cuiq; dicendum ſit, Nunc uero ſic præſcripſit, ut Euangelion ſuum omnibus neceſſarium, nullo loco, nullo tem= pore præſcriberetur, ſed apud omnes, omni tem= pore, omni loco prædicaretur, Et ſupra probaui ea quæ in ſcripturis prodita ſunt, talia eſſe, quæ omnibus expoſita & inuulganda neceſſario & ſalubria ſunt, ſicut & in tua Paracleſi, meli= ore tunc quam nunc, conſilio, ipſe ſtatuiſti. Hi qui animas redemptas nolunt, ſicut Papa cum ſuis,

illorum esto, uerbum Dei alligare, & homines uita & regno cœlorum prohibere, ne ipsi intrent, nec alios intrare sinant, quorum furori tu Erasme hoc consilio tuo perniciose inseruis.

Eadem prudentia est, qua deinde consulis, non debere profiteri, si quid perperam in consilijs esset definitum, ne ansa contemnendi præberetur authoritatem patrum, Hoc scilicet Papa uoluit a te dici, & audit libentius quàm Euangelion, ingratissimus, si te cardinali pileo cum censibus non rursus honorarit, Sed interim Erasme, quid facient animæ, iniquo illo statuto ligatæ & occisæ? Nihil hoc ad te? Verum tu perpetuo sentis uel fingis te sentire, humana statuta posse citra periculum, iuxta purum uerbum Dei seruari, Quod si possent, facile pedibus in tuam hanc sententiam irem. Si itaq; ignoras, iterum dico, humana statuta non possunt seruari cum uerbo Dei, Quia illa ligant conscientias, hoc soluit eas, pugnantq; sibi mutuo, sicut aqua & ignis, nisi libere, id est, ut non ligantia, seruentur, id quod Papa non uult, nec potest uelle, nisi perditum & finitum regnum suum uolet, quod constat non nisi laqueis & uinculis conscientiarum, quas Euangelion liberas asserit. Igitur patrum authoritas fusq; deq;

deq; faciendа eſt, & ſtatuta perperam lata, qua= lia ſunt omnia præter uerbum Dei definita, di= rumpenda & proijcienda ſunt, Chriſtus enim patrum authoritate potior eſt. Summa, Si de uerbo Dei ſic ſentis, impie ſentis, ſi de alijs, nihil ad nos uerboſa diſputatio conſilij tui, Nos de uerbo Dei diſputamus.

Vltima parte præfationis, ſerio nos deter= rens ab iſto genere doctrinæ, arbitraris penè victoriam tibi partam, Quid (inquis) inuti= lius, quàm hoc paradoxon euulgari mundo, Quicquid fit a nobis, non libero arbitrio, ſed mera neceſſitate fieri? Et illud Auguſtini, De= um operari bona & mala in nobis, ſua bona opera remunerare in nobis, & ſua mala ope= ra punire in nobis, Diues hic es in reddenda uel potius expoſtulanda ratione, Quantam (in= quis) feneſtram uulgo hæc uox prodita mor= talibus aperiret ad impietatem? Quis malus cor= riget uitam ſuam? Quis credet ſe amari a Deo? Quis pugnabit cum arne ſua? Miror, quod in tanta uehementia & contentione non etiam cauſæ memineris & dixeris, Vbi tum manebit liberum arbitrium? Mi Eraſme,

Iterum & ego dico, si hæc paradoxa, ducis hominum esse inuenta, quid contendis? quid æstuas? contra quem dicis? an est ullus in orbe hodie, qui uehementius hominum dogmata sit insectatus quàm Lutherus? Igitur nihil ad nos ista monitio. Si autem Dei uerba esse credis ea paradoxa, ubi est frons tua? ubi pudor? ubi, non dico iam modestia illa Erasmi, sed timor & reuerentia Deo uero debita? qui dicis, nihil inutilius dici posse hoc uerbo Dei? Scilicet, Creator tuus a te creatura sua discet, quid utile & inutile sit prædicatu, ac stultus ille uel imprudens Deus hactenus nescierit, quid doceri oporteat, donec tu magister eius, modum illi præscriberes sapiendi et mandandi, quasi ipse ignorasset, nisi tu doauisses, sequi ad hoc paradoxon, quæ tu infers. Si igitur Deus talia uoluit palàm dici & inuulgari, nec spectari, quid sequeretur, tu quis es, qui uetes? Paulus Apostolus in Epistola ad Rom. non in angulum, sed in publicum ac coràm toto mundo, liberrimo ore, eadem, etiam durioribus uerbis palàm disserit, dicens, Quos uult, indurat, Et iterum, Deus uolens notam facere iram suam &c, Quid duriius (sed carni) illo Christi uerbo, Multi uocati, pauci electi? Et iterum, Ego scio, quos elegerim, Scilicet hæc omnia talia sunt, te authore, ut

nihil

nihil possit inutilius dici, quod uidelicet hinc ad desperationem & odium & blasphemiam prolabantur homines impij.

Hic, ut uideo, scripturæ ueritatem et utilitatem pensandã & iudicandam esse censes, secundum sensum hominum, eorumq; non nisi impiissimorum, ut quod illis placuerit uel tolerabile fuerit uisum, id demum uerum, id diuinũ, id salutare sit, Quod contra, id mox inutile, falsum & pernicioſum. Quid hoc consilio quæris, nisi ut uerba Dei, pendeant sent, cadantq; arbitrio & authoritate hominum? Cum contra scriptura dicat, arbitrio Dei & authoritate, stare, cadere omnia, deniq; a facie domini silere omnen terram. Sic loqui deberet, qui Deum uiuum imaginaretur nihil esse, nisi leuem & imprudentem aliquem rabulam in aliquo suggesto declamantem, cuius uerba liceat, si uelis, quorsum libuerit, interpretari, acceptare, refutare, secundum quod uideret, impios homines illis moueri uel affici. Plane hic prodis, Mi Erasme, quam ex animo superius uenerandam diuinorum iudiciorum maiestatem, suaseris, Vbi cum de scripturæ dogmatibus ageretur, & nihil opus esset, abstrusa & occulta rcuereri, eo quod nulla sint talia, satis religiosis uerbis, nobis Coricios speas interminabas, ne irrumperemus aurioſe, ut

metu penè ab uniuersa ſcriptura legenda abſter-
reres, ad quam legendã ſic urgent et ſuadent Chri
ſtus et Apoſtoli, atq; tu ipſe alibi. Hic uero ubi nõ
ad ſcripturæ dogmata nec ad Coricium ſpecum ſo-
lũ, ſed reuera ad reuerenda maieſtatis diuinæ ſe-
creta peruentum eſt, nempe, cur ſic operetur, ut
dictum eſt, ibi ruptis repagulis, irruis, tantum nõ
blaſphemans, quid non indignationis oſtendis erga
Deum, quod talis iudicij ſui conſiliũ et rationẽ non
licet uidere? Cur hic nõ etiam obſcuritates et ambi
guitates prætexis? Cur nõ ab inquirẽdis illis cõtines
ipſe et abſterres alios, quæ Deus occulta nobis eſſe
uoluit, & ſcripturis non prodidit? Hic oportuit os
digito cõpeſcere, reuereri quod lateret, adorare
ſecreta maieſtatis conſilia, et cum Paulo clamare,
O homo, tu quis es, qui contendas cum Deo?

Quis, inquis, ſtudebit corrigere uitam ſuam?
Reſpondeo, nullus hominum, neq; etiam ullus po-
terit, nam correctores tuos ſine ſpiritu Deus nihil
moratur, cum ſint hypocritæ, Corrigentur autem
electi & pij per ſpiritum ſanctum, Cæteri incor-
recti peribunt, Neq; enim Auguſtinus dicit nullo-
rum aut omnium opera bona coronari, ſed ali-
quorum, ideo non erunt nulli, qui corrigant
uitam ſuam. Quis credet (inquis) a Deo ſe ama-
ri? Reſpondeo, Nullus hominum credet, neq;

poterit

poterit, electi uero credent, cæteri non credentes peribunt, indignantes & blasphemantes, sicut tu hic facis, Non igitur nulli erunt, qui credent. Quod uero his dogmatibus fenestra aperitur ad impietatem, esto, illi pertineant ad lepram superius dictam, tolerandi mali, Nihilominus simul eisdem aperitur porta ad iustitiam & introitus ad cœlum & uia ad Deum, pro pijs & electis. Quod si tuo consilio, istis dogmatibus abstinuerimus, & hominibus uerbum hoc Dei absconderimus, ut unusquisq; falsa persuasione salutis illusus, Deum non disceret timere & humiliari, ut per timorem tandem ad gratiam & amorem ueniret, tum pulchre clauserimus fenestram tuam, uerũ loco eius aperiremus nobis et omnibus ualuas, imò hiatus et uoragines, non modo ad impietatem, sed ad inferni profunda, Sic ipsi nec intraremus in cœlum, tum alios intrantes prohiberemus.

Quæ igitur utilitas aut necessitas talia inuulgandi, cum tot mala uideantur inde prouenire? Respondeo, satis erat quidem dicere, Deus uoluit ea uulgari, uoluntatis uero diuinæ rationem quærendam non esse, sed simpliciter adorandam, data gloria Deo, quod cum sit iustus & sapiens solus nulli faciat iniuriam, nec stulte aut temere quippiã agere possit, licet nobis longe secus appareat, hac respon-

reſponſione pij ſunt contenti. Tamen ut ex abun=
dantia ſupererogemus, Duæ res exigunt talia
prædicari, Prima eſt humiliatio noſtræ ſuperbiæ
& cognitio gratiæ Dei, altera ipſa fides Chriſti=
ana. Primum, Deus certo promiſit humiliatis, id
eſt, deploratis & deſperatis, gratiam ſuam. Humi
liari uero penitus non poteſt homo, donec ſciat,
prorſus extra ſuas uires, conſilia, ſtudia, uolun=
tatem, opera, omnino ex alterius arbitrio, conſi=
lio, uoluntate, opere ſuam pendere ſalutem,
nempe Dei ſolius, Siquidem, quam diu perſuaſus
fuerit, ſeſe uel tantulum poſſe pro ſalute ſua, ma=
net in fiducia ſui, nec de ſe penitus deſperat, ideo
non humiliatur coram Deo, ſed locum, tempus,
opus aliquod ſibi præſumit uel ſperat uel optat
ſaltem, quo tandem perueniat ad ſalutem. Qui ue=
ro nihil dubitat, totum in uoluntate Dei pendere,
is prorſus de ſe deſperat, nihil eligit, ſed expe=
ctat operantem Deum, is proximus eſt gratiæ,
ut ſaluus fiat. Itaq; propter electos iſta uulgantur,
ut iſto modo humiliati & in nihilum redacti, ſalui
fiant, Cæteri reſiſtunt humiliationi huic, imò dam
nant doceri hanc deſperationem ſui, aliquid uel
modiculum ſibi relinqui uolunt, quod poſſint, Hi
occulte manent ſuperbi & gratiæ Dei aduerſarij.
Hæc eſt inquam una ratio, ut pij promiſſionem

gratiæ

gratiæ humiliati cognoſcant, inuocent & accipiant.

Altera eſt, Quod fides eſt rerum non apparentium, Vt ergo fidei locus ſit, opus eſt, ut omnia quæ creduntur, abſcondantur, Non aũt remotius abſconduntur, quàm ſub contrario obiectu, ſenſu, experientia. Sic Deus dum uiuificat, facit illud occidendo, dum iuſtificat, facit illud reos faciendo, dum in cœlum uehit, facit id ad infernum ducendo, ut dicit ſcriptura, Dominus mortificat & uiuificat, deducit ad inferos & reducit. 1. Re. 2. de quibus nunc non eſt locus prolixius dicendi, Qui noſtra legerunt, habent hæc ſibi uulgatiſſima. Sic æternam ſuam clementiam & miſericordiam abſcondit ſub æterna ira, Iuſtitiam ſub iniquitate. Hic eſt fidei ſummus gradus, credere illum eſſe clementem, qui tam paucos ſaluat, tam multos damnat, credere iuſtum, qui ſua uoluntate nos neceſſario damnabiles facit, ut uidcatur, referente Eraſmo, delectari cruciatibus miſerorum & odio potius quam amore dignus. Si igitur poſſem ulla ratione comprehendere, quomodo is Deus ſit miſericors & iuſtus, qui tantam iram & iniquitatem oſtendit, non eſſet opus fide, Nunc cum id comprehendi non poteſt, fit locus exercendæ fidei, dum talia prædicantur & inuulgan-

uulgantur, non aliter, quàm dum Deus occidit, fides uitæ in morte exercetur, Hæc nunc in præfatione satis.

Hoc modo rectius disputantibus in istis paradoxis consulitur, quàm tuo consilio, quo per silentium & abstinentiam, uis illorum impietati consulere, Quo tamen nihil proficis, Nam si uel credas uel suspiceris esse uera (cum sint non parui momenti paradoxa) quæ est mortalium insaturabilis cupido, scrutandarum secretarum rerum, tum maxime, cum maxime ocultatas uolumus, facies hac monitione tua euulgata, ut multo magis nunc uelint omnes scire, an uera sint ea paradoxa, scilicet, tua contentione accensi, ut nullus nostrum hactenus tantam anssam præstiterit ea uulgandi, quantam tu, hac religiosa & uehementi monitione, Prudentius multo fecisses, si prorsus taauisses de his paradoxis cauendis, si uotum tuum ratum uoluisses, Actum est, postquam non prorsus negas esse uera, ocultari non poterunt, sed suspitione ueritatis omnes ad sese inuestiganda allicient, Vel ergo nega illa esse uera, uel tu prior tace, si alios tacere uoles.

Alterum

Alterum paradoxon, Quicquid fit a nobis, non arbitrio libero, sed mera necessitate fieri, breuiter uideamus, ne pernicioſissimum dici patiamur. Hic sic dico, Vbi id probatum fuerit, extra uires & consilia nostra, in solius opere Dei pendere salutem nostram, quod infra in corpore disputationis spero me euicturum, nonne clare sequitur, dum Deus opere suo in nobis non adest, omnia esse mala quæ facimus & nos necessario operari, quæ nihil ad salutem ualent? Si enim non nos, sed solus Deus operatur salutem in nobis, nihil ante opus eius operamur salutare, uelimus, nolimus. Necessario uero dico, non coacte, sed ut illi dicunt, necessitate immutabilitatis, non coactionis, hoc est, homo cum uacat spiritu Dei, non quidem uiolentia, uelut raptus obtorto collo, nolens facit malum, quemadmodum fur aut latro nolens ad pœnam ducitur, sed sponte & libenti uoluntate facit, Verum hanc libentiam seu uoluntatem faciendi, non potest suis uiribus omittere, cohercere aut mutare, sed pergit uolendo & lubendo, etiam si ad extra cogatur aliud facere per uim, tamen uoluntas intus manet auersa, & indignatur cogenti aut resistenti, Non autem indignaretur, si mutaretur, ac uolens uim

sequere-

sequeretur. Hoc uocamus modo necessitatem immutabilitatis, id est, quod uoluntas sese mutare & uertere alio non possit, sed potius irritetur magis ad uolendum, dum ei resistitur, Quod probat eius indignatio, Hoc non fieret, si esset libera uel haberet liberum arbitrium. Interroga experientiam, quàm sint impersuasibiles, qui affecti aliqua re hærent, Aut si cædunt, ui uel maiore alterius rei comodo cædunt, nunquam libere cædunt, Si autem affecti non sunt, sinunt ire & fieri, quecunq; eunt ac fiunt.

Rursus ex altera parte, si Deus in nobis operatur, mutata & blande assibilata per spiritum Dei uoluntas, iterum mera lubẽtia et pronitate ac sponte sua uult & facit, non coacte, ut nullis contrarijs mutari in aliud possit, ne portis quidẽ inferi uinci aut cogi, sed pergit uolendo et lubendo & amando bonum, sicut antea uoluit & lubuit & amauit malum. Quod iterum probat experientia, quàm inuicti & constantes sint uiri sancti, dum per uim ad alia coguntur, ut magis inde irritentur ad uolendum, siaut ignis a uento magis inflammatur quàm extinguitur, ut nec hic sit ulla libertas uel liberum arbitrium, alio sese uertendi, aut aliud uolendi, donec durat spiritus & gratia Dei in homine. Summa, si sub Deo huius sæculi sumus,

sine ope

sine opere & spiritu Dei ueri, aptiui tenemur ad ipsius uoluntatem, ut Paulus ad Timotheon dicit, ut non possimus uelle, nisi quod ipse uelit, Ipse enim fortis est ille armatus, qui atrium suum sic seruat, ut in pace sint quos possidet, ne ullum motum aut sensum contra eum concitent, alioqui regnum Satanæ in se diuisum, non staret, quod tamen Christus affirmat stare, idq; facimus uolentes & lubentes, pro natura uoluntatis, quæ si cogeretur, uoluntas non esset, Nam coactio, potius est (ut sic dicam) Noluntas. Si autem fortior superueniat, & illo uicto, nos rapiat in spolium suum, rursus per spiritum eius serui & aptiui sumus (quæ tamen regia libertas est) ut uelimus & faciamus lubentes quæ ipse uelit. Sic humana uoluntas in medio posita est, ceu iumentum, si insederit Deus, uult & uadit, quo uult Deus, ut Psalmus dicit, Factus sum sicut iumentum & ego semper tecum. Si insederit Satan, uult & uadit, quo uult Satan, nec est in eius arbitrio, ad utrum sessorem currere aut eum quærere, sed ipsi sessores certant ob ipsum obtinendum & possidendum.

Quid si ex tuis ipsius uerbis, quibus libe. arbit. asseris, probauero, nullum esse liberum arbitrium? ut conuincam, te imprudenter negare,

quod tanta prudentia conaris affirmare, plane nisi hoc fecero, iuro, ut reuocata sint omnia, quæ contra te hoc toto libello scribo, & confirmata, quæ contra me tua Diatribe tum asserit tum quæ= rit. Tu liberij arbitrij uim, modiculam & talem facis, quæ citra gratiam Dei, prorsus sit ineffi= ax, Nonne agnoscis? Iam quæro & peto, si gra= tia Dei desit aut separetur ab illa ui modicula, quid ipsa faciet? Inefficax (inquis) est & nihil facit boni, Ergo non faciet, quod Deus aut gratia eius uolet, Siquidem gratiam Dei separatam ab ea iam posuimus, Quod uero gratia Dei non facit, bo= num non est, Quare sequitur, lib. arbit. sine gratia Dei prorsus non liberum, sed immutabiliter captiuum & seruum esse mali, cum non possit uertere se solo ad bonum. Hoc stante, dono tibi, ut uim lib. arbi. non modo facias modiculam, fac eam angelicam, fac, si potes, plane diuinam, si ad= ieceris tamen hanc illætabilem appendicem, ut, citra gratiam Dei, ineffiacem dias, mox ademe= ris illi omnem uim, Quid est uis ineffiax, nisi plane nulla uis? Itaq; dicere, libe. arbi. esse, & habere uim quidem, sed ineffiacem, est id, quod Sophistæ uocant, oppositum in adiecto, ac si dias liberum arbitrium est, quod liberum non est, Si= cut, si ignem frigidum & terram calidam dixeris,

Habeat ſane ignis uim caloris, uel infernalis, ſi non ardet neq; urit, friget uero & frigefacit, ne ignis quidem, multo minus calidus mihi dicetur, niſi pictum aut fictum ignem uolueris habere. At ſi uim lib. arbi. eam diceremus, qua homo aptus eſt rapi ſpiritu & imbui gratia Dei, ut qui ſit creatus ad uitam uel mortẽ æternam, recte diceretur, hanc enim uim, hoc eſt, aptitudinem, ſeu ut Sophiſtæ loquuntur diſpoſitiuam qualitatem et paſſiuam aptitudinem, & nos confitemur, quam non arboribus, neq; beſtijs inditam eſſe, quis eſt, qui neſciat? neq; enim pro anſeribus (ut dicitur) cœlum creauit.

Fixum ergo ſtat, etiam tuo ipſius teſtimonio, Nos omnia neceſſitate, nihil arbi. libe. facere, dum uis lib arb. nihil eſt, neq; facit, neq; poteſt bonum, abſente gratia, Niſi efficatiã uelis nous ſignificatione dicere, perfectionẽ, quaſi lib. arb. incipere quidẽ ac uelle poſſit, ſed nõ perficere, quod nõ credo, Ac poſtea de hac re latius. Sequitur nunc, lib. arb. eſſe plane diuinum nomen, nec ulli poſſe competere quam ſoli diuinæ maieſtati, Ea enim poteſt & facit (ſicut Pſal. canit) Omnia quæ uult in cœlo et in terra. Quod ſi hominibus tribuitur, nihilo rectius tribuitur, quã ſi diuinitas quoq; ipſa eis tribueretur, quo ſacrilegio nullum eſſe maius poſſit. Proinde theologorũ erat ab iſto uocabulo abſtinere,

eum de humana uirtute loqui uellent, & soli Deo relinquere, deinde ex hominum ore & sermone idipsum tollere, tanquam sacrum ac uenerabile nomen Deo suo asserere. Atq; si omnino aliquam uim tribuerent hominibus, alio uocabulo, quàm liberum arbitrium docerent nominandam, præsertim cum nobis cognitum perspectumq; sit, misere falli ac seduci eo uocabulo populum, ut qui longe aliud audit & concipit eo uocabulo, quàm Theologi sentiunt & disputant. Est enim magnifica nimis & amplissima plenaq; uox lib. arbi. qua populus putat eam uim significari (sicut & uis & natura uocabuli exigit) quæ libere possit in utrumq; se uertere, neq; ea uis ulli cædat uel subiecta sit, Quod si sciret, hoc secus habere, & modiculam scintillulam uix ea significari, eamq; prorsus ineffiacem se sola, captiuam & seruam diaboli, mirum, si non lapidarent nos, tanquam illusores & decrptores, ut qui aliud sonemus, aliudq; longe significemus, imò nec dum constet aut conueniat, quid significemus, Qui enim Sophistice loquitur (ait Sapiens) odibilis est, maxime si id in rebus pietatis facit, ubi de salute æterna periculum est.

Cum ergo significationem & rem uocabuli tam glorioſi amiserimus, imò nunquam habuerimus

mus (quod Pelagiani uolucrunt & ipſi hoc uocabulo illuſi) quid inane uocabulum tam pertinaciter retinemus, in periculum & illuſionem fidelis populi? nõ alia ſapientia, quàm nunc reges & principes, inanes titulos regnorum et regionum quoq; uel retinent uel ſibi uendicant ac iactant, cum mtcrim penè mendici ſint, ac nihil minus quã ea regna et regiones habent. Verum hoc tolerabile, quando neminẽ fallunt aut ludũt, ſed ſeipſos uanitate pascunt, nullo ſane lucro, At hic periculum ſalutis et illuſio nocentiſſima eſt, Quis non rideat uel odio potius habeat imtempeſtiuum illum uocabulorum innouatorem, qui contra omnium uſum, inducere tentet eum modum loquendi, ut mendicum uocet opulentum, non quod aliquid opum habeat, ſed forte rex aliquis illi ſuas donare poſſet, faceretq; id uelut ſerio, nulla figura locutionis, ſcilicet uel antiphraſi uel ironia? Sic ægrotum uſq; ad mortem, perfecte ſanum, ita ſane, quia alter illi poſſet ſuam ſanitatem dare. Item, ſi illiteratiſſimum idiotam, uocet literatiſſimum, quia alter quiſpiam literas forte dare poſſet. Ita & hic ſonat, Homo eſt liberi arbitrij, ita ſane, ſi Deus illi ſuum concæderet, Hoc abuſu loquendi, quilibet de quolibet ſeſe iactare poſſet, Vt, ille eſt dominus cœli & terræ, ſi Deus hoc ei donaret,

At hoc non est Theologorum, sed Histrionum & quadruplatorum, Nostra uerba debent esse, propria, pura, sobria, & ut Paulus dicit, sana & irreprehensibilia.

Quod si omnino uocem eam omittere nolumus, quod esset tutissimum & religiosissimum, bona fide tamen eatenus uti doceamus, ut homini arbitrium liberum non respectu superioris, sed tantum inferioris se rei concedatur, hoc est, ut sciat sese in suis facultatibus & possessionibus habere ius utendi, faciendi, omittendi pro libero arbitrio, licet & idipsum regatur solius Dei libero arbitrio, quocunq; illi placuerit, Cæterum erga Deum, uel in rebus, quæ pertinent ad salutem uel damnationem, non habet lib. arbi. sed captiuus, subiectus & seruus est, uel uoluntatis Dei uel uoluntatis Satanæ. Hæc dixi de capitibus præfationis tuæ, quæ & ipsa ferme totam causam complectuntur magis pene quàm sequens corpus libelli, Veruntamen summa horum fuit, quæ breui hoc dilemmate potuisset expediri, Aut tua præfatio de uerbis Dei, aut de uerbis hominum queritur. Si de uerbis hominum, tota frustra scripta est, nec ad nos pertinet. Si de uerbis Dei, tota impia est. Proinde utilius fuisset, ut de eo diceretur, an essent uerba Dei uel hominum, de quibus disputamus.

mus. Hoc autem sequens forte proœmium & ipsa disputatio tractabit, Quæ uero in Epilogo præfationis retexis, nihil mouent, ut quod fabulas uocas & inutilia dogmata nostra, esse potius exexemplo Pauli, docendum Christum crucifixum, sapientiam inter perfectos docendam. Esse scripturæ suam linguam pro modo auditorum uarie attemperatam, ut prudentiæ & charitati doctoris relinquendam ducas, qui doceat, quod expediat proximo. Omnia inepte dicis & ignoranter, Nam & nos nihil nisi Iheſum crucifixum docemus, At Christus crucifixus hæc omnia secum affert, ipsamq; adeo sapientiam inter perfectos, cum nulla sit alia sapientia inter Christianos docenda, quàm ea quæ abscondita est in mysterio & ad perfectos pertinet, non ad pueros Iudaici & legalis populi sine fide in operibus gloriantis, ut. 1. Corinth. 2. sentit Paulus, nisi tu Christum crucifixum docere aliud nihil uis intelligi, quàm has literas sonare, Christus est crucifixus. Iam quod Deus irascitur, furit, odit, dolet, miseresçit, penitet, quorũ tamen nullum in Deum cadit, Hic nodus in scirpo quæritur, Neq; enim hæc scripturam faciunt obscuram aut uarijs auditoribus attemperandam, nisi quod delectat obscuritates facere, ubi nullæ sunt, Grammatica enim ista sunt & figuris

uerborum composita, quæ etiam pueri norunt, Nos uero de dogmatibus, non de grammaticis figuris agimus in hac causa.

Ingressurus igitur disputationem, Promittis acturum te scripturis Canonicis, quandoquidem Lutherus nullius præterea scriptoris authoritate tenetur. Placet, & accipio promissum, quanquam non id promittis eo consilio, quod inutiles eosdem scriptores ad causam iudices, sed ut frustraneum laborem non subeas, Nam non satis probas hanc meam uel audaciam uel quo nomine appellandum est hoc meum institutum, Mouet enim te non nihil, tam numerosa series eruditissimorum uirorum, tot sæculorum consensu approbatorum, inter quos fuerunt, peritissimi sacrarum literarum, item sanctissimi, aliqui martyres, multi miraculis clari, Adde recentiores Theologos, tot Academias, Concilia, Episcopos, Pontifices, Summa, ex hac parte stat, Eruditio, ingenium, multitudo, magnitudo, altitudo, fortitudo, sanctimonia, miracula, & quid non? Ex mea uero parte unus Vuicleff & alter Laurentius Valla, quanquam et Augustinus, quẽ præteris, meus totus est, Sed illi nihil ponderis habent præ illis, Reliquus est Lutherus unus, priuatus, nuper natus, cum suis amicis, in quibus neq; tanta eruditio, nec tantum in-

tum ingenium, nec multitudo nec magnitudo, nec ſanctimonia, nec miracula, ut qui ne claudum quidem equum ſanare queant, Scripturam oſtentant, quam tamen dubiam habent, æque ut altera pars, deinde ſpiritum iactant, quem nuſquam oſtendunt, Et alia quæ tu plurima fando, enumerare uales. Nihil igitur apud nos, quàm ut lupus ad deuoratã philomelam dixit, Vox es, præterea nihil, Dicunt enim, & hoc ſolo (ais) ſibi credi uolunt. Fateor, Mi Eraſme, non immerito te iſtis omnibus moueri, Ego ultra decemuiũ iſtis ſic motus ſum, ut nullum alium arbitrer eſſe, qui æque ſit iſtis permotus, Eratq; mihi incredibile ipſi, hanc Troiam noſtram, tanto tempore, tot bellis inuictam, poſſe aliquando capi, Et teſtor Deum in animam meam, perſeueraſſem, adhuc hodie ſic mouerer, niſi urgente conſcientia, & euidentia rerum me in diuerſum cogeret. Potes ſanè cogitare, nec mihi ſaxeum eſſe pectus, atq; ſi ſaxeum eſſet, tamen tantis fluctibus & æſtibus luctatum & colliſum potuiſſe liqueſcere, dum id auderem, quo facto, uidebam omnem illorum authoritatem, quos recenſuiſti, ſuper caput meum uelut diluuium inundaturam. Sed non eſt nunc locus, meæ uitæ aut operum hiſtoriam texere, nec ut noſipſos commendaremus, hæc ſuſcepta ſunt, ſed ut

gratiam Dei extolleremus, Quis ſim, & quo ſpiritu & conſilio in iſtas res raptus ſim, illi commendo, qui ſcit, hæc omnia, ſuo, non meo arbitrio libero geſta, quamuis & ipſe mundus id iam dudum ſenſiſſe deberet. Et plane in odioſum locum me iſto exordio conijcis, ut niſi meipſum iactauero & tot patres uituperauero, non facile me expediam, Sed breuiter dicam, Eruditione, ingenio, multitudine, authoritate & omnibus alijs, etiam te iudice, cædo. Quid autem ſit oſtenſio ſpiritus, quid miracula, quid ſanctimonia, hæc tria ſi a te requiram, quantum ex literis & libris tuis te noui, imperitior & ignorantior uideberis, quám ut ulla ſyllaba queas oſtendere, Aut ſi urgeã & poſtulem, quem nam inter omnes illos quos iactas, certo poſſis monſtrare, ſanctum fuiſſe uel eſſe, aut ſpiritum habuiſſe, aut uera miracula edidiſſe, arbitror te multũ, ſed fruſtra ſudaturum eſſe. Multa loqueris ex uſu & publicis ſermonibus accepta, quæ non credis, quantum amittant fidei & authoritatis, ſi ad iudicium conſcientiæ uocentur. Verum eſt prouerbium, Multos in terra pro ſanctos haberi, quorum animæ ſunt in inferno.

Sed donemus tibi, ſi uis, etiam omnes fuiſſe ſanctos, omnes habuiſſe ſpiritum, omnes feciſſe

miracu-

miracula (quod tamen non petis) Hoc mihi dic, an in nomine aut uirtute liberi arbitrij, aut ad confirmandum dogma de lib. arb. ullus eorum fuerit sanctus, acceperit spiritũ, ediderit miracula? Absit (inquies) sed in nomine & uirtute Iheſu Christi & pro dogmate Christi, facta sunt hæc omnia. Quid igitur sanctimoniam, spiritum, miracula eorum, pro dogmate lib. arbi. adducis? pro quo data & facta non sunt? Nostra igitur sunt illorum miracula, spiritus & sanctimonia, qui Ihesum Christum, non autem uires aut opera hominum prædicamus. Quid iam mirum, si ij, qui sancti, spirituales, mirabiles fuerunt, aliquoties carne præuenti, locuti sunt & operati secundum carnem, quando id & ipsis Apostolis sub ipso Christo non semel accidit? Neq; enim tu negas, sed asseris, lib.arb. non esse spiritus aut Christi negocium, sed humanum, ita ut spiritus qui Christum clarificaturus promissus est, utiq; nõ possit lib.arb. prædicare, Si ergo patres aliquando libe. arbi. prædicauerunt, certe ex carne (ut fuerunt homines) non ex spiritu Dei sunt locuti, multo minus pro eo miracula ediderunt. Quare inepta est allegatio tua, de sanctimonia, spiritu & miraculis patrum, quod ex ijs, non lib. arb. sed Iheſu Christi dogma, contra libe. arbi. dogma probetur.

Sed agi-

Sed agite adhuc, qui ex lib. arb. estis & dogma eiusmodi uerum, hoc est, ex spiritu Dei asseritis uenisse, adhuc, inquam, ostendite spiritum, edite miracula, monstrate sanctimoniam, Certe uos, qui asseritis, hæc nobis negantibus debetis, A nobis, qui negamus, spiritus, sanctimonia, miracula exigi non debent, A uobis, qui asseritis, debent, Quando negatiua, nihil ponit, nihil est, nihil tenetur probare, nec debet probari, Affirmatiua debet probari. Vos lib. arbi. uim & rem humanam affirmatis, sed nullum hactenus est uisum aut auditum miraculum a Deo, pro ullo dogmate rei humanæ, sed solum pro dogmate rei diuinæ. Nobis autem mandatum est, prorsus nullum dogma admittere, signis diuinis non ante probatum, Deut. 18. Quin scriptura hominem uocat uanitatem et mendacium, Quod aliud nihil est, quam omnia humana esse uana & mendacia. Agite igitur, Agite inquam, probate dogma uestrum de uanitate humana & mendacio esse uerum, Vbi hic ostensio spiritus? ubi sanctimonia? ubi miracula? Ingenia, eruditionem, authoritatem uideo, sed ea & gentibus dedit Deus. Nec tamen uos ad magna miracula cogemus, nec ad equum claudum sanandum, ne ausemini carnale sæculum, quanquam Deus sua dogmata miraculis confirmare soleat,

leat, nullo respectu carnalis sæculi, neq; enim sæculi carnalis meritis uel demeritis mouetur, sed mera misericordia, gratia & amore animarum solida ueritate stabiliendarum in gloriam suam. Electio uobis datur miraculi quantulibet parui faciendi. Quin ego uestrum Baal irritaturus insulto & prouoco, ut uel unam ranam creetis in nomine & uirtute lib. arbit. quarum tamen gentiles & impij Magi in Aegypto potuerunt multas creare, non enim pediculis creandis grauabo uos, quos nec illi educere potuerunt. Dicam adhuc leuius, capite uel unum pulicem uel pediculum (quando nostrum Deum tentatis & ridetis in sanando equo claudo) & coniunctis omnibus uiribus, conflatisq; omnibus studijs, tam Dei uestri quàm uestrorum omnium, si poteritis illum occidere, in nomine & uirtute liberi arbitrij, uictores estote, & defensa sit causa uestra, mox ueniemus & nos adoraturi Deum illum, mirabilem interfectorem pediculi, Non quod negem uos posse & montes transferre, Sed quod aliud sit quippiam ex ui lib. arbitrij factum dici, & aliud idipsum probari.

Quod autem de miraculis dixi, idem de sanctimonia dico, Si poteritis in tanta serie sæculorum, mirorum, & omnium quæ memorasti, ostendere

unum

unum opus (ſit etiam leuare ſtipulam de terra) aut unum uerbum (ſit uel ſyllaba My) uel unum cogitatũ ex ui lib.arb (ſit uel tenuiſſimũ ſuſpiriũ) quo uel appliauerunt ſe ad gratiam, uel quo meruerũt ſpiritũ, uel quo impetrauerunt ueniã, uel quo aliquid cũ Deo egerunt, quantũuis modiculũ (taceo, quo ſanctificati ſint) Iterum uictores uos eſtote, & nos uicti, Ex ui (inquã) et nomine lib. arb. Nam quæ fiunt in hominibus ui creationis diuinæ, habẽt Scripturæ teſtimonia abũde. Et certe id oſtendere debetis, ne ridiculi doctores uideamini, qui de ea re dogmata, cũ tanto ſupercilio & authoritate ſpargitis in mundum, cuius nullum producatis monumentum, Somnia enim dicentur, ad quæ nihil ſequitur, quod longe turpiſſimum eſt, tantis & tot ſæculorum uiris eruditiſſimis & ſanctiſſimis & miraculoſis, Tum Stoicos uobis præferemus, qui licet & ipſi deſcripſerunt ſapiẽtem, qualem nunquam uiderunt, tamen partem aliquam conati ſunt exprimere. Vos prorſus nihil ne umbram quidem ueſtri dogmatis exprimere poteſtis. Sic de ſpiritu dico, Si ex omnibus aſſertoribus lib. arbi. oſtendere poteſtis unum, qui tantillum robur animi uel affectus habuerit, ut in nomine & uirtute lib. arb. unum obulum contemnere, uno bolo carere, unum uerbum uel ſignum iniuriæ ferre potuerit (nam de contemptu opum, uitæ, famæ nihil dicam) iterum

rum palmam habete & sub hastã libenter ibimus, Atq; idipsum uos, qui tanta bucca uerborum uim lib. arb. iactatis, nobis exhibere debetis, aut iterũ de lana caprina uidebimini statuere, aut ut ille, in uacuo theatro ludos spectare. Ego uero contrarium uobis facile ostendam, Quod uiri sancti, quales iactatis, quoties ad Deum oraturi uel acturi accedunt, q̃ penitus obliti incedant lib. arb. sui, desperantes de semetipsis ac nihil nisi solam & puram gratiam longe alia meritis sibi imuocãtes, Qualis sepe Augustinus, Qualis Bernardus cum moriturus diceret, Perdidi tempus meum, quia perdite uixi. Non uideo hic allegari uim aliquam, quæ ad gratiam sese applicet, sed accusari omnẽ uim quod non nisi auersa fuerit, Quanquam illi ipsi sanctĩ aliquando inter disputandum aliter de lib. arb. locuti sunt, sicut uideo omnibus accidisse, ut alij sint, dum uerbis aut disputationibus intenti sunt, & alij dum affectibus & operibus, illic dicunt aliter q̃ affecti fuerũt ante, hic aliter afficiuntur quàm dixerunt ante, Ex affectu uero potius quam ex sermone metiendi sunt homines, tam pij quàm impij.

Sed adhuc amplius uobis donamus, miracula, spiritum, sanctimoniam non exigimus, ad ipsum dogma reuertamur, Hoc solum petimus, ut saltem id nobis indicetis, quod nam opus, quod uerbum, quem cogitatum illa uis lib. arbtrij moueat, uel co-

uel conetur uel faciat, ut applicet sese ad gratiam. Non enim satis est dicere, Est uis, Est uis, Est uis quædam lib. arbit. quid enim dictu facilius? nec hoc est uirorum eruditissimorum & sanctissimorum, tot sæculis approbatorum, sed nominandus est infans (ut aiunt germanico prouerbio) definiendum, quæ sit illa uis, quid faciat, quid patiatur, quid accidat, Exempli causa, crassissime enim dicam, hoc queritur, An illa uis, uel orare, uel ieiunare, uel laborare, uel corpus fatigare, uel elemosynam dare, uel aliud huiusmodi debeat, uel conetur, Si enim uis est, aliquid operis molietur. Sed hic estis ranis Seriphijs & piscibus magis muti, Et quomodo definiretis? cum uestro ipsorũ testimonio, sitis adhuc de ipsa ui incerti, uarij inter uos & inconstantes uobis ipsis, Quid fiet de definitione, cum definitum ipsum sibi non constet? Sed esto, quod post annos Platonis, aliquando inter uos de ui ipsa conueniat, tum definiatur, eius opus esse, orare, ieiunare uel aliquid tale, quod adhuc forte in Platonicis idæis latet, Quis nos certos faciet, id esse uerum, id placere Deo, nosq; tuto rectum agere? præsertim, cum ipsi fateamini, esse rem humanam, quæ spiritus testimonium non habet, ut quæ Philosophis iactata & in mundo fuerit, antequam Christus ueniret &

spiritus

ſpiritus de cœlo mitteretur, ut certiſſimum ſit, non de cœlo miſſum, ſed e terra iam ante natum hoc dogma, ideo magno opus teſtimonio, ut certum & uerum eſſe confirmetur.

Simus ergo nos priuati & pauci, uos uel publicani & multi, nos rudes, uos eruditiſſimi, nos craſſi, uos ingenioſiſſimi, nos heri nati, uos Deucalione antiquiores, nos nunquam recepti, uos tot ſæculis approbati, Deniq; nos peccatores, carnales, ſocordes, uos ſanctimonia, ſpiritu, miraculis metuendi uel ipſis dæmonibus, ſaltem ius Turcarum & Iudæorum nobis permittite, ut rationem dogmatis ueſtri poſtulemus, quod Petrus ueſter uobis mandauit. Poſtulamus autem modeſtiſſime, ſcilicet quod non exigimus ſanctimonia, ſpiritu, miraculis ipſum probari, quod utiq; poſſemus iure ueſtro, cum ipſi hoc ab alijs exigatis, Quin & hoc donamus, ne ullum exemplum facti uel uerbi, uel cogitationis in ueſtro dogmate exhibeatis, ſed id ſolum doceatis, ipſum dogma ſaltem declaretis, quid per ipſum intelligi uelitis, qua forma, ſi uos non uultis uel non poteſtis, ſaltem nos conemur exemplum eius edere. Imitamini uel Papam cum ſuis, qui dicunt, Quæ dicimus facite, ſecundum opera uero noſtra nolite facere, Ita & uos dicite, Quod opus illa uis requirat fieri

rat fieri, nos accingemur, uobis ocio relicto, An non hoc ſaltem impetrabimus a uobis? Quo plures eſtis, quo antiquiores, quo maiores, & quo omnibus nominibus potiores quàm nos, hoc turpius uobis eſt, ut nobis, qui omnibus modis nihili ſumus coram uobis, dogma ueſtrum diſcere & facere uolentibus, non poſſitis, miraculo, uel pediculi occiſi, uel ſpiritus ullo affectulo, uel ſanctimoniæ ullo opuſculo, probare, ſed nec ulli⸗us facti uel uerbi exemplum oſtendere, Deinde quod inauditum eſt, nec ipſam dogmatis formam aut intelligentiam declarare, ut ſaltem nos imitare⸗mur. O feſtiui magiſtri lib. arb. Quid iam uos eſtis, niſi uox, præterea nihil? Qui nunc ſunt Eraſ⸗me illi, qui ſpiritum iactant, & nihil oſtendunt, qui diunt ſolum, ac mox ſibi credi uolunt? Non⸗ne tui illi ſunt, ſic in cœlum uecti? qui ne dicitis quidem, & tanta iactatis & exigitis. Rogamus itaq; per Chriſtum, Mi Eraſme, tu cum tuis, no⸗bis ſaltem concædite, ut periculo conſcientiæ no⸗ſtræ abſterriti, liceat metu trepidare, uel ſaltem aſſenſum differre dogmatis, quod tu ipſe uides, eſſe nihil niſi inanem uocem et ſtrepitum ſyllaba⸗rum, ſcilicet, Vis lib. arb. eſt, Vis lib. arbi. eſt, etiam ſi ad ſummum ueneritis & omnia ueſtra probata ſint & conſtent, Deinde adhuc incer⸗

tum apud ipsos tuos, an ea uox sit uel non sit, cum ipsi inter sese uarient & sibi ipsis non constent, Iniquissimum est, imò longe miserrimũ, solo phantasmate uocalæ unius, eiusdemq; incertæ, nostras conscientias uexari, quas Christus sanguine suo redemit, Ac nisi uexari nos sinamus, rei acausamur superbiæ inauditæ, quod tot patres tot sæculorũ cõtemserimus, qui lib. arb. asseruerint, cũ uerius, ut ex dictis uides, nihil prorsus de lib. arb definirint, ac sub prætextu et nomine illorum, lib. arb. dogma erigitur, cuius tamẽ neq; speciem nec nomẽ possunt ostendere, & mẽdaci uocabulo sic deludunt orbẽ.

Atq; hic, Erasme, tuum ipsius consilium appellamus, qui supra suasisti, esse omittendas eiusmodi quæstiones, ac potius docendum Christum crucifixum, & quæ satis sint ad Christianam pietatem. Hoc enim iam dudum nos quærimus & agimus. Quid enim nos contendimus aliud, quàm ut simplicitas & puritas doctrinæ Christianæ regnet, relictis et neglectis ijs, quæ per homines iuxta inuẽta & introducta sunt? Sed tu qui consulis talia nobis, ipse non facis, imò contrarium facis, scribis Diatribas, Decreta Pontificum celebras, authoritatem hominum iactas, & omnia tentas, ut nos rapias in ista peregrina & aliena a scripturis sanctis ac non necessaria uoluas, ut simpli-

citatem & ſyncerit atem pietatis Chriſtiane cor=
rumpamus & confundamus hominum addita=
mentis. Quo facile intelligimus, nec ex animo te
iſta nobis conſuluiſſe, nec quicquam ſerio te ſcri=
bere, ſed inanibus bullis uerborum tuorum confi=
dis te orbem poſſe duci quocunq; uis, Et tamen
nuſquam ducis, cum nihil prorſus dicas, niſi me=
ras contradictiones per omnia & ubiq;, ut re=
ctiſſime dixerit, qui te ipſiſſimum Protheon aut
Vertumnum appellauit, aut ut Chriſtus dicit, Me=
dice cura te ipſum, Turpe eſt doctori quem culpa
redarguit ipſum.

Donec igitur ueſtram affirmatiuam probaue=
ritis, ſtamus in noſtra negatiua, & ſub iudice
etiam toto illo choro ſanctorum quem tu iactas,
uel potius toto mundo, audemus & gloriamur, id
quod nihil eſt, nec quid ſit, monſtrari certo po=
teſt, oportere nos non admittere, Atq; uos omnes
eſſe incredibili præſumptione uel inſania, qui a
nobis id ipſum exigatis admitti, nulla cauſa, niſi
quia uos multos, magnos, antiquos, id quod nihil
eſſe ipſi fatemini, aſſerere delectat, quaſi res ſit
Chriſtianis magiſtris digna, miſerum populum in
re pietatis, eo quod nihil eſt, ac ſi magni ad ſalu=
tem momenti foret, ludere. Vbi nunc eſt illud græ=
corum ingeniorum aaumen, quod hactenus, ſaltem

bella aliqus ſpecie fingebat mendacia, hic aperto & nudo ſermone mentitur? Vbi latina illa induſtria græcæ æquata, quæ ſic ludit & luditur uocabulo uaniſſimo? Sed ſic contingit imprudentibus, uel malignis lectoribus librorum, dumea, quæ ſunt infirmitatis in patribus & ſanctis, faciunt omnia eſſe ſummæ authoritatis, ut culpa iſta non ſit authorum, ſed lectorum. Ac ſi quis ſanctimonia & authoritate Sancti Petri nixus, contenderit omnia quæ S. Petrus unquam dixit, eſſe uera, ut etiam illud perſuadeat eſſe uerum, quod Matthei. 16. ex carnis infirmitate ſuaſit Chriſto, ne pateretur, aut illud, ubi iuſſit Chriſtum exire a ſe de naui, et multa alia, in quibus ab ipſo Chriſto reprehenditur.

Similes ſunt, qui eiuſmodi ſunt, illis, qui ridendi gratia garriunt, non eſſe omnia uera, quæ ſunt in Euangelio, & apprehendunt illud Iohan. 8. ubi Iudæi dicunt ad Chriſtum, Nonne bene dicimus nos, quod Samaritanus es & dæmonium habes? Vel illud, Reus eſt mortis, Vel illud, Hunc inuenimus ſubuertentem gentem noſtram & prohibentem tributa dari cæſari. Idem faciunt, diuerſo quidem fine, nec uoluntate, ut illi, ſed cæcitate & ignorantia liberi arbitrij aſſertores, qui ex patribus id, quod infirmitate carnis lapſi pro

libero arbitrio dixerunt, ita apprehendunt, ut etiam opponant ei, quod alio loco idem patres fortitudine ſpiritus contra lib. arbit. dixerunt, tum urgent mox, & cogunt, ut melius cædat deteriori. Ita fit, ut authoritatem deterioribus dictis tribuant, quia faciunt ad ſenſum carnis ſuæ, & adimant melioribus, quia faciunt contra ſenſum carnis ſuæ. Cur non potius eligimus meliora? Talia enim multa ſunt in patribus, Et ut exempli aliquid afferam, Quid carnalius? imò quid magis impium, ſacrilegum & blaſphemum dici poteſt, quám id quod Hieronymus ſolet, Virginitas cœlum, coniugium terram replet, quaſi Patriarchis & Apoſtolis ac Chriſtianis coniugibus terra, non cœlum debeatur, aut uirginibus ueſtalibus in gentibus ſine Chriſto, cœlum debeatur? Et tamen hæc & ſimilia ex patribus colligunt Sophiſtæ, dum numero potius quã iudicio certant, ut authoritatem illis parent, quemadmodũ fecit inſulſus ille Faber Conſtantienſis, qui margaritũ illud ſuum, id eſt, Augiæ ſtabulũ nuper donauit publico, ut eſſet quod pijs & eruditis nauſeam cieret et uomitum.

Per hæc ad illud reſpondeo, ubi dicis, Incredibile eſſe, ut Deus Eccleſiæ ſuæ errorẽ diſſimularit tot ſæculis, nec ulli ſanctorum ſuorum reuelarit, id quod nos contendimus eſſe doctrinæ Euangelicæ

caput

caput? Primum, non dicimus errorem hunc esse in Ecclesia sua toleratũ a Deo, nec in ullo suo sancto, Ecclesia enim spiritu Dei regitur, Sancti aguntur spiritu Dei, Rom 8. Et Christus cum Ecclesia sua manet usq; ad consummationẽ mundi. Et Ecclesia Dei est firmamentũ et columna ueritatis, Hæc, inquam, nouimus, Nam sic habet et symbolũ omnium nostrum, Credo Ecclesiam sanctam catholicam, ut impossibile sit, illam errare etiam in minimo articulo. Atq; si etiam donemus, aliquos electos in errore teneri in tota uita, tamen ante mortem necesse est, ut redeant in uiam, quia Christus dicit Iohan. 8. Nemo rapiet eos de manu mea. Sed hic labor, hic opus est, certo constare, an illi, quos tu Ecclesiam uocas, Ecclesia sint, uel potius an tota uita errantes, demum ante mortem sint reducti. Neq; enim sequitur statim, si Deus illos omnes, quos adducis, quantauis longa serie sæculorum, eruditissimos uiros, passus sit errare, ergo Ecclesiam suam passus est errare. Vide populum Dei Israel, ubi in tanto regum numero et tempore, ne unus quidem rex numeratur, qui non erret. Et sub Elia Propheta sic omnes et omne quod publicum erat istius populi, abierat in idolatriam, ut se solum relictum putaret, cum interim, dum reges, principes, sacerdotes, Prophetæ & quicquid poterat populus uel Ecclesia Dei dici, perditum iret,

ſeptem milia ſibi reſeruarit Deus, *quos quis uidit aut nouit eſſe, populum* Dei? *Quis igitur & nunc negare audeat,* Deum *ſub iſtis principibus uiris (non enim niſi uiros publici miniſterij & nominis recenſes) in uulgo ſibi ſeruaſſe* Eccleſiam, *& illos omnes, exemplo* Iſraelitici *regni, perire permiſiſſe? quandoquidem peculiare eſt* Deo, *Electos* Iſrael *impedire & pingues eorum occidere* Pſalmo .77, *Feces uero & reliquias* Iſrael *ſeruare, ut* Iſaias *dicit.*

Quid accidit ſub ipſo Chriſto, *ubi omnes* Apoſtoli *ſcandaliſati, tum ipſe ab uniuerſo populo negatus & damnatus eſt, uix uno & altero* Nicodemo *&* Ioſepho, *tum latrone in cruce ſeruatis? At nunquid illi populus* Dei *tum dicebantur? Erant quidem populus* Dei *reliquus, ſed non nominabatur, is qui nominabatur, non erat. Quis ſcit, ſi toto mundi curſu, ab origine ſua, ſemper talis fuerit ſtatus* Eccleſiæ Dei, *ut alij dicerentur populus & ſancti* Dei, *qui non eſſent, alij uero inter illos, ut reliquiæ, eſſent & non dicerentur populus aut ſancti, ſicut monſtrat hiſtoria* Cain *&* Habel, *Iſmael &* Iſaac, *Eſau &* Iacob? Vide *Arrianorum ſæculum, ubi uix quinq; in toto orbe Epiſcopi catholici ſeruati ſunt, ijq; a ſedibus pulſi, regnantibus ubiq; Arrianis publico nomine & officio*

officio Ecclesiæ, nihilominus sub istis hæreticis suam Ecclesiam seruauit Christus, sed sic, ut minime Ecclesia putaretur aut haberetur. Sub Papæ regno, ostende unum Episcopũ suo officio fungentem, ostende unum concilium, in quo de rebus pietatis tractatum sit, ac non potius de pallijs, de dignitate, de censibus & alijs prophanis nugis, quæ spiritui sancto tribuere, nisi insanus, non possit, Et nihilominus ij Ecclesia uocantur, cum omnes, saltem sic uiuentes, perditi sint & nihil minus quàm Ecclesia. Verum sub ijs seruauit suam Ecclesiam, sed ut non diceretur Ecclesia. Quot sanctos putas exusserunt & occiderunt iam aliquot sæculis, soli illi inquisitores hæreticæ prauitatis? uelut Iohannem Hussum & similes, quorum sæculo non dubium est, multos uiros sanctos uixisse eodem spiritu. Cur non illud potius miraris Erasme, quod ab origine mundi semper inter gentes fuerunt, excellentiora ingenia, maior eruditio, ardentius studium, quàm inter Christianos uel populos Dei, sicut Christus ipse confitetur, prudentiores esse filios huius sæculi filijs lucis? Quis Christianorum uel uni Ciceroni, ut Græcos taceam, ingenio, eruditione, diligentia comparandus est? Quid igitur obstitisse dicemus, ut nullus illorum ad gratiam peruenire potuerit? qui certe lib. arb.

 suum ex-

ſummis exeruerunt uiribus? Nullũ uero inter eos fuiſſe, qui ſummo ſtudio ad ueritatem contenderit, quis audeat dicere? Et tamen aſſeri oportet, nullum peruenisſe. An etiam hic incredibile dices? Deum tot tantosq; uiros, perpetuo mundi curſu, reliquiſſe & fruſtraniti permiſiſſe? Certe, ſi lib. arbi. aliquid eſſet uel potuiſſet, in illis uiris fuiſſe & potuiſſe debuit, uel uno aliquo exemplo, Sed nihil ualuit, imò in contrarium ſemper ualuit, ut hoc uno argumento ſatis probari queat, liberum arbi. nihil eſſe, ut cuius nullum indicium ab initio mundi uſq; in finem oſtendi poſſit. Sed redeo ad propoſitum. Quid mirum, ſi Deus omnes Eccleſiæ maiores ſinat ire uias ſuas, qui ſic omnes gentes permiſit ire uias ſuas, ut Paulus in actis dicit? Non eſt res tam uulgaris, Mi Eraſme, Eccleſia Dei, quàm eſt, nomen hoc, Eccleſia Dei, nec ita paſſim occurſant ſancti Dei, ut hoc nomen, Sancti Dei, Margaritum & nobiles gemmæ ſunt, quas ſpiritus non proijcit ante porcos, ſed ut ſcriptura uocat, abſconditas ſeruat, ne impius uideat gloriam Dei, Alioqui ſi palam ab omnibus agnoſcerentur quomodo fieri poſſet, ut ſic in mũdo uexarentur et affligerentur? ut Paulus dicit, Si cognouiſſent, nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent.

Non

Non hæc dico, quod ſanctos uel Eccleſiam Dei eſſe negem, quos tu adducis, ſed quod probari non poſſit, ſi quis neget, eſſe ipſos ſanctos, relinqui uero prorſus incertum, ideo loaum a ſanctimonia eorum, nõ eſſe fidelem ſatis, pro dogmate aliquo confirmando. Sanctos eos dico & habeo, Eccleſiam Dei eos uoco & ſentio, anone charitatis, non canone fidei, Hoc eſt, Charitas, quæ omnia optima de quouis cogitat, nec eſt ſuſpicax, omniaq; credit ac præſumit de proximis bona, ſanctum uocat quemlibet baptiſatum, nec periculum eſt, ſi erret, quia charitatis eſt falli, cum ſit expoſita omnibus omnium uſibus & abuſibus, miniſtra generalis, bonorum, malorum, fidelium, infidelium, ueraciũ, fallacium. Fides uero nullum uocat ſanctum, niſi diuino iudicio declaratum, Quia fidei eſt, non falli. Ideo cum omnes debeamus haberi inuicem ſancti, iure charitatis, nullus tamen debet ſanctus decerni, iure fidei, tanquam articulus ſit fidei, illum uel illum eſſe ſanctum, quo modo ſuos, quos neſcit, ſanctos canoniſat, aduerſarius ille Dei, Papa in locum Dei ſe conſtituens. Hoc ſolum dico, de illis tuis, uel noſtris potius ſanctis, quod cum ipſi uarient inter ſeſe, illi potius ſequendi fuerant, qui optima, id eſt, contra liberum arbi. pro gratia, loquuti ſunt, relictis

illis

illis, qui pro infirmitate carnis, carnem potius quàm spiritum testificati sunt, Ita & illi, qui sibi ipsis non constant, ea parte fuerant eligendi & apprehendendi, ubi ex spiritu loquuntur, relinquendi uero, ubi carnem saperent, Hoc erat Christiani lectoris & animalis mundi habentis difissas ungulas, & ruminantis. Nunc uero posthabito iudicio, omnia confusa uoramus, aut quod iniquius est, peruerso iudicio meliora respuimus, deteriora probamus, in unis eisdemq; authoribus, tum illisipsis deterioribus titulum & authoritatem sanctimoniæ eorum aptamus, quam tamen illi, ob optima & ob solum spiritum, non ob lib. arbi. uel carnem meruerunt.

Quid igitur faciemus? abscondita est Ecclesia, latent sancti, Quid? aut credemus? seu ut tu argutissime disputas, Quis nos certos facit? Vnde explorabimus spiritum? Si eruditionem spectes, utrinq; sunt Rabini, Sin uitam, utrinq; peccatores, Sin scripturam, utriq; amplectuntur, Neq; adeo de scriptura, quæ necdum sit lucida satis, sed de sensu scripturæ, disputatur, utrinq; uero homines, quorum ut neq; multitudo, neq; eruditio, neq; dignitas, quicquam facit ad causam, ita multo minus, paucitas, inscitia & humilitas, Relinquitur igitur res in dubio, & manet sub iudice lis,

ut pru-

ut prudenter facturi uideamur, si in Scepticorum sententiam concedamus, Nisi quod tu omnium optime facis, qui sic te dubitare dicis, ut ueritatem quærere te & discere testeris, interim in eam partem inclinans, quæ lib. arbi. asserit, donec ueritas eluceſcat. Hic respondeo, neq; nihil, neq; omnia dicis, Non enim eruditionis, uitæ, ingenij, multitudinis, dignitatis, inscitiæ, ruditatis, paucitatis, humilitatisue argumentis spiritus explorabimus, Neq; illos probo, qui refugium suum ponunt in iactantia spiritus, Nam satis acre mihi bellum isto anno fuit & adhuc est, cum istis Phanaticis, qui scripturas suo spiritui subijciunt interpretandas, quo nomine & Papam hactenus insectatus sum, in cuius regno, hac uoce nihil uulgatius aut receptius est, Scripturas esse obscuras & ambiguas, oportere spiritum interpretem ex sede Apostolica Romæ petere, cum nihil pernicioſius dici possit, quod hinc homines impij sese supra Scripturas extulerint, & ex ipsa fecerint, quicquid collibitum fuit, donec prorsus scripturis conculcatis, nihil nisi hominum furioſorum somnia & crederemus & doceremus. Breuiter non est humanum inuentum illa uox, sed incredibili malicia ipsiusmet principis omnium dæmonum, in orbem missum uirus.

Nos sic

Nos sic dicimus, duplici iudicio, spiritus esse explorandos seu probandos, Vno interiori, quo per spiritum sanctum uel donum Dei singulare, quilibet pro se, suaq; solius salute illustratus, certissime iudicat & discernit omnium dogmata & sensus, de quo dicitur. 1. Corinth. 1. Spiritualis omnia iudicat & a nemine iudicatur. Hæc ad fidem pertinet & necessaria est cuilibet etiam priuato Christiano, Hanc superius appellauimus interiorem claritatem scripturæ sanctæ, Hoc forte uoluerunt, qui tibi responderunt, Omnia esse iudicio spiritus decernenda. Sed hoc iudicium, nulli alteri prodest, nec de hoc quæritur in hac causa, Nec ullus, credo, de illo dubitat, quin sic se habeat. Ideo alterum est iudicium externum, quo non modo pro nobis ipsis, sed & pro alijs & propter aliorum salutem, certissime iudicamus spiritus & dogmata omnium, Hoc iudicium est publici ministerij in uerbo & officij externi, & maxime pertinet ad duces & præcones uerbi, Quo utimur, dum infirmos in fide roboramus, & aduersarios confutamus, Hoc supra uocauimus externam scripturæ sanctæ claritatem. Sic dicimus, Scriptura iudice omnes spiritus in facie Ecclesiæ esse probandos, Nam id oportet apud Christianos esse imprimis ratum atq; firmissimum, Scrip-

turas

turas ſanctas eſſe lucem ſpiritualem, ipſo ſole lon
ge clariorem, præſertim in ijs quæ pertinent ad
ſalutem uel neceſſitatem. Verum, quia in contra=
rium perſuaſi ſumus iam dudum, peſtilenti illo
Sophiſtarum uerbo, Scripturas eſſe obſcuras &
ambiguas, cogimur primum probare illud ip=
ſum primum principium noſtrum, quo omnia alia
probanda ſunt, quod apud philoſophos abſur=
dum & impoſſibile factu uideretur.

Primus Moſes dicit Deutero. 17. Si qua diffi
cilis cauſſa inciderit, eſſe adeundum locum, quem
Deus elegiſſet in nomen ſuum, atq; conſulendos
ibidem ſacerdotes, qui ſecundum LEGEM Do=
mini iudicare illam debeant, Secundum legem Do
mini (inquit) Quomodo autem iudicabunt, niſi
Lex Domini ſit externe clariſſima, qua illis ſatis
fieret? alioqui ſatis erat dicere, iudicabunt ſecun=
dum ſpiritum ſuum. Quin ſic habet in omni ad=
miniſtratione populorum, ut omnes omnium cau=
ſæ per leges cõponantur, Quomodo uero compo=
ni poſſent, niſi leges eſſent certiſſimæ, et ipſa plane
lumina in populo? Si enim leges ſunt ambiguæ et in
certæ, non ſolũ nullæ cauſſæ expedirẽtur, ſed nec ul
li mores certi cõſtarent, Cum ideo ferãtur leges, ut
mores ad certam formã regulẽtur et cauſarũ quæ=
ſtiones definiantur. Oportet ergo id quod aliorũ

metrum

metrum & mensura est, multo certissimum & clarissimum esse, quale est Lex, Quod si ea lux & certitudo legum in prophanis politijs, ubi de temporalibus agitur, & necessaria est, & diuino munere concæditur toti mundo gratis, Quomodo Christianis suis, scilicet electis, non multo maioris lucis & certitudinis donaret leges & regulas, secundum quas sese & omnes causas dirigerent atq; componerent? cum temporalia uelit a suis contemni, Si enim fenum, quod hodie stat et cras in clibanum mittitur, Deus sic uestit, quanto magis nos? Sed pergamus & scripturis obrusmus pestilens illud Sophistarum uerbum.

Psalmus. 18. dicit. Præceptum Domini lucidum seu purum, illuminans oculos. Credo, id quod oculos illuminat, non esse obscurum uel ambiguum. Item, Psal. 118. Ostium uerborum tuorum illuminat & intellectum dat paruulis. Hic uerbis Dei tribuit, ut sint ostium & apertum quiddam, quod omnibus expositum sit, & etiam paruulos illuminet. Isaias. 8. ad legem & testimonium mittit omnes quæstiones, & nisi hoc fecerimus, minatur nobis, negandam esse lucem auroræ. In Zacharia capit. 7. mandat, ut ex ore sacerdotis legem requirant, ut qui sit angelus Domini exercituum, pulcherrimus scilicet angelus uel lega-

uel legatus Domini, qui ea affcrat quæ tum ipsi sint ambigua, tum populo obscura, ut nesciat, tam ipse quid loquatur & illi quid audiant. Et quid in uniuerso ueteri testamento, maxime uno illo Psalmo. 118. dicitur in laude scripturæ frequentius, quàm ipsam esse lucem certissimam & euidentissimam? sic enim celebrat ille claritatem eius, Lucerna pedibus meis uerbum tuum, & lumen semitis meis, Non ait, Lucerna pedibus meis solum spiritus tuus, licet & huic tribuat suum officium dicens, Spiritus tuus bonus deducet me in terra recta, Ita & uia & semita dicitur, nimirum a nimia certitudine. Veniamus ad nouum testamentum, Paulus dicit Roma. 1. Euangelium esse per Prophetas in scripturis sanctis promissum, Et capi. 3. Iustitiam fidei testificatam a lege & Prophetis. Qualis autem testificatio si, obscura est? Quin cum per omnes Epistolas, Euangelion, uerbum lucis, Euangelion claritatis facit, tum id ex professo ac magna copia facit. 2. Corin. 3. & 4. ubi de claritate tam Mosi quàm Christi gloriose disputat. Petrus quoq; ait. 2. Petri. 1. certum ualde habemus sermonem Propheticum, cui attendentes sicut lampadi lucenti in loco caliginoso, benefacitis. Hic Petrus, uerbum Dei lucidam lucernam facit, omnia alia tenebras, Et nos obscuritatem & tenebras ex

uerbo facimus? Christus seſe lucem mundi toties uocat, Iohannem Baptistam lucernam lucentem & ardentem, absq; dubio non propter uitæ sanctitatem, sed propter uerbum, quemadmodum Thessalo Paulus, Luminaria mundi uocat lucida, quia (inquit) uerbum uitæ tenetis, Vita enim sine uerbo incerta est & obscura.

Et quid faciunt Apostoli, dum suas prædicationes per scripturas probant? an ut nobis tenebras suas maioribus tenebris obscurent? Vel ut notius per ignotius probent? Quid facit Christus Iohan. 5. ubi Iudæos docet, ut scripturas scrutentur, sui scilicet testes? an ut ambiguos reddat de fide sui? Quid faciunt illi actu. 17. qui audito Paulo, die & nocte scripturas legebant, ut uiderent, an sic haberent? Nonne ista omnia probant, Apostolos sicut & Christum, ad scripturas prouocare, tanquam ad testes clarissimas suorum sermonum? Qua fronte ergo nos eas obscuras facimus? Obsecro sunt ne illa uerba scripturæ obscura uel ambigua, Deus creauit cœlum & terram, Verbum caro factum est, & omnia quæ pro artialis fidei totus accæpit mundus? Vnde accæpit? nonne ex scripturis? Et quid faciunt, qui adhuc hodie prædicant? Scripturas interpretantur ac declarant? At si obscura est scriptura, quam declarant,

Quis

Quis nos certos facit, ipsam eorum declaratio=
nem esse certam? Alia noua declaratio? Quis &
illam declarabit? Ita fiet progressus in infinitum.
Summa, si scriptura obscura uel ambigua est, quid
illam opus fuit nobis diuinitus tradi? an non satis
sumus obscuri & ambigui, nisi de cœlo nobis
augeatur obscuritas & ambiguitas & tenebræ?
Vbi tunc illud Apostoli manebit, Omnis scriptura
diuinitus inspirata, utilis est ad docendum & in=
crepandum & arguendum? Imò inutilis est Pau=
le prorsus, sed ex patribus longa sæculorum serie
receptis & sede Romana talia petenda sunt, quæ
tu scripturæ tribuis, Quare tua sententia reuocan=
da est, ubi ad Titum scribis, Episcopum oporte=
re potentem esse in doctrina sana, exhortari, &
redarguere contradicentes & os oppilare uani=
loquis & mentium deceptoribus, Quomodo erit
potens, cum tu scripturas ei relinquas obscuras,
hoc est, arma stuppea & pro gladio leues stipu=
las? Tum Christus quoq; uocem suam recantet,
necesse est, qui nobis falso promittens, dicit, Ego
dabo uobis os & sapientiã, cui non poterunt resi=
stere omnes aduersarij uestri, Quomodo nõ resi=
stent, quando obsauris et incertis cõtra eos pugna=
mus? Quid et tu nobis Erasme præscribis formam
Christianismi, si tibi scripturæ sunt obscuræ? Sed iã

dudum credo me oneroſum eſſe etiam inſenſatis, qui in re clariſſima tantas moras traho & copias perdo, Sed ſic obruendum erat impudens & blaſphema illa uox, Scripturas eſſe obſcuras, Vt & tu uideres, Mi Eraſme, quid diceres, cum ſcripturam eſſe dilucidam negas, Nam ſimul aſſeras mihi, neceſſe eſt, omnes tuos ſanctos, quos adducis, multo minus dilucidos eſſe, Quis enim certos nos facit de eorum luce, ſi ſcripturas obſcuras feceris? Itaq; nihil niſi tenebras nobis reliquas faciunt, qui ſcripturas negãt eſſe lucidiſſimas et euidentiſſimas.

At hic dices, nihil ad me iſta omnia, Non dico ſcripturas ubiq; obſcuras eſſe (Quis enim ita inſaniat?) Sed in hac tantum parte & ſimulibus. Reſpondeo, nec contra te iſta ſolum dico, ſed contra omnes, qui ita ſentiunt, Deinde contra te de tota ſcriptura dico, nullam eius partem uolo obſcuram dici, ſtat ibi, quod ex Petro retulimus, Lampadem lucentem nobis eſſe uerbum Dei in loco caliginoſo. Quod ſi pars huius lampadis non lucet, potius pars caliginoſi loci, quàm ipſius lampadis erit. Non ſic illuminauit nos Chriſtus, ut aliquam partem obſcuram uoluerit relictam nobis in ſuo uerbo, dum nos ad illud iubet attendere, fruſtra enim attendere iubet, ſi non lucet. Proinde ſi dogma de lib. arbi. obſcurum uel ambiguum eſt,

um est, ad Christianos & scripturas non pertinet, ac relinquendum est prorsus, numerandumq; inter eas fabulas, quas damnat Paulus in Christianis rixantibus. Si autẽ ad Christianos et scripturas pertinet, clarum, apertum & euidens esse debet, prorsusq; similis cæteris omnibus euidentissimis artiaulis. Debent enim omnes Christianorum artiauli tales esse, ut non modo ipsis certissimi sint, sed etiam aduersus alios tam manifestis & claris scripturis firmati, ut omnibus os obstruant, ne possint quicquam contradicere, sicut nobis Christus promittens, dicit. Dabo uos os & sapientiam, cui non poterunt resistere omnes aduersarij uestri. Si igitur os nostrum in hac parte infirmum est, ut aduersarij resistere possint, falsum est, quod dicit nullum aduersarium ori nostro resistere posse. Aut ergo in dogmate lib. arbi. nullos aduersarios habebimus, quod fiet, si ad nos nihil pertinet, Aut si ad nos pertinet, aduersarios quidem habebimus, sed qui resistere non possint.

Verum illa impotentia resistendi aduersariorum (quando id hic incidit) sic habet, non quod cogantur cædere sensu suo, aut persuadeantur confiteri aut tacere, Quis enim inuitos coget credere, fateri errorem aut tacere? Quid loquatius uanitate, ait Augustinus? Sed quod os illorum sic

obſtruitur, ut non habeant quod contradicant, & ut multa contradicant, comunis tamen ſenſus iudicio nihil dicant, Exemplis id monſtratur melius, Quando Chriſtus Matthei. zz. Sadduceis impoſuit ſilentium, dum adducta ſcriptura probaret reſurrectionem mortuorum ex Moſe Exodi. 3. Ego Deus Abraham &c. Non eſt Deus mortuorum, ſed uiuorum. Hic reſiſtere non poterant nec quicquam contradicere, Sed nunquid ideo cæſerunt, opinione ſua? Et quoties Phariſæos confutauit euidentiſſimis ſcripturis & argumentis, ita ut populus conuictos palám uideret, & ipſimet ſentirent? Nihilominus illi perſeuerabant aduerſarij. Stephanus Actu. 7. ſic loquebatur, teſte Lucæ, ut ſapientiæ & ſpiritui, qui loquebatur, reſiſtere non poſſent, Sed quid illi fecerunt? nunquid cædebant? Imò, dum pudet uinci, & reſiſtere non poſſunt, inſaniunt, & clauſis auribus & oculis, falſos ſubmittunt contra eum teſtes Actu. 8. Idem in Concilio ſtans, uide, quomodo confutet aduerſarios, Cum ab origine populi illius numeraſſet beneficia Dei, & probaſſet, nunquam templum ſibi Deum iuſſiſſe condi (Ea enim quæſtione agebatur reus, & is erat ſtatus cauſſæ) tandem concædit, ſub Salomone fuiſſe quidem templum ædificatum, At ibi ſubſumit in hunc modum, Sed

non in

non in manufactis habitat excelsus, Et ad id alle=
gat Esaiam Prophetam. 66. Quæ est ista domus
quam ædificatis mihi? Dic, quid poterant hic con
tra tam manifestam scripturam dicere? nihil tamen
moti perstabant fixi in sua sententia, Vnde & in
eos inuehitur, dicens. Incircumcisi cordibus et au=
ribus, semper restitistis spiritui sancto &c, Resi=
stere eos dicit, qui tamen resistere non poterant.

Ad nostros ueniamus, Iohannes Hus, cum sic
in Papam disserit ex Matth. 16. Portæ inferorum
non præualent aduersus Ecclesiam meam, Est ne
hic aliqua obscuritas uel ambiguitas? Sed aduer=
sus Papam & suos præualent portæ inferi, ut
qui manifesta impietate & sceleribus toto orbe
nobiles sunt, Est id quoq; obscurum? ergo Papa
& sui non sunt Ecclesia, de qua Christus loqui=
tur. Quid hic contradicerent? aut quomodo re=
sistere nt ori; quod Christus illi dederat? At re=
stiterunt tamen et perstiterunt, donec ipsum exu=
rerent, tantum abest, ut sensu cæderent. Nec Chri
stus hoc tacet, cum dicit, Aduersarij non poterunt
resistere, Aduersarij sunt (inquit) ergo resistent,
alioqui non aduersarij sed amici fierent, & tamen
resistere nõ poterunt, Quid est hoc aliud dicere,
q̃ resistendo non poterunt resistere? Si itaq; &
nos lib. arb. sic confutare poterimus, ut aduersarij

nequeant resistere, etiam si persistant suo sensu, & repugnante conscientia resistant, satis feceri= mus. Satis enim expertus sum, quàm nemo uolet uinci, & (ut Quintilianus ait) nemo est qui non malit nosse, q̃ discere uideri, quamuis apud nos id prouerbij omnes, usu potius quàm affectu, imò ab= usu, passim in ore uersent, Opto discere, paratus sum doceri & monitus meliora sequi, Homo sum, errare possum, Quod sub hac larua, pulchra ue= lut humilitatis specie, liceat confidenter dicere, Mihi non est satisfactum, Ego non capio, uim facit scripturis, pertinaciter asserit, Scilicet certi, quod tantæ humilitatis animas nemo suspicetur perti= naciter resistere & agnitam quoq; ueritatem for titer impugnare. Ita fit, ut non maliciæ eorum esse oporteat, quod non cædunt sensu suo, sed obscu= ritatis & ambiguitatis argumentorum. Sic & Philosophi græcorum fecerunt, ne ullus alteri ui= deretur cædere, etiam manifeste conuictus, cæpe= runt negare prima principia, ut Aristoteles re= citat, Interim nobis & alijs blande persuademus, Esse multos bonos uiros in terra, qui libenter ue= ritatem amplexuri sint, si sit qui clare doceat, nec esse præsumendum, tot eruditos, tanta sæcu= lorum serie uiros, errasse aut non cognouisse, quà= si ignoremus, mundum esse regnum Satanæ, ubi

præter

præter naturalem cæcitatem agnatam ex carne, etiam nequissimis spiritibus regnantibus super nos in ipsa cæcitate induramur, & dæmoniacis, nec iam humanis tenebris, tenemur.

Si igitur Scriptura (inquis) dilucida est, aut in hac parte tot sæculis excellentes ingenio uiri cæcutierunt? Respondeo, *Cæcutierunt sic, in laudem & gloriam libe. arbi. ut ostenderetur illa magnifice iactata uis, qua se homo appliare potest ad ea quæ sunt salutis æternæ, Scilicet quæ nec uisa uidet, nec audita audit, multo minus intelligit uel appetit. Huc enim pertinet, quod Christus ex Esaia & Euangelistæ toties afferunt, Audientes audietis & non cognoscetis, & uidentes non uidebitis. Quid hoc est aliud, quàm libe. arbi. seu cor humanum sic esse Satanæ potentia oppressum, ut nisi spiritu Dei mirabiliter suscitetur, per sese, nec ea uidere possit, nec audire, quæ in ipsos oculos & in aures manifeste impingunt, ut palpari possint manu? tanta est miseria & cæcitas humani generis, Sic enim & ipsi Euangelistæ admirati, qui fieret, ut Iudæi operibus & uerbis Christi, quæ plane fuerunt irrefragabilia & innegabilia, non aperentur, isto scripturæ loco sibi respondent, Scilicet, quod homo sibi relictus, uidens non uidet, & audiens non audit. Quid*

monſtroſius? Lux (inquit) lucet in tenebris & tenebræ non comprehendunt, Quis hoc crede= ret? Quis ſimilia audiuit? Lucere in tenebris lu= cem, & tamen tenebras manere tenebras nec illu= ſtrari? Proinde non eſt hoc mirum in rebus diui= nis, quod tot ſæculis uiri excellentes ingenio cæu= tiunt, in rebus humanis mirum eſſet, In rebus di= uinis, mirum potius, ſi unus & alter non cæutiat, Non mirum uero, ſi plane omnes cæutiant. Quid enim eſt uniuerſum genus humanum, extra ſpiri= tum, niſi regnum Diaboli (ut dixi) confuſum a= bos tenebrarum? unde Paulus Dæmones appellat, rectores harum tenebrarum. Et. 1. Corin. 1. dicit, Nemo principum huius mundi cognouit Dei ſapi= entiam, Quid putas de reliquis ſentiet, qui prin= cipes mundi aſſerat tenebrarum ſeruos? Per prin cipes enim intelligit primos & ſummos in mundo, quos tu excellentes ingenio uocas. Cur cæutierunt Arriani omnes? An non fuerunt ibi uiri ingenio excellentes? Cur gentibus Chriſtus eſt ſtultitia? an inter gentes non ſunt uiri excellentes ingenio? Cur Iudæis eſt ſcandalum? An non fuerunt inter Iudæos uiri excellentes ingenio? Deus ſcit (ait Paulus) co= gitationes ſapientum, quoniam uanæ ſunt, No= luit dicere hominum, ut ipſe textus habet, pri= mos & principes inter homines ſignificans, ut ex

ijs reli=

ijs reliquos homines æstimemus, Sed hæc infra ldtius fortasse, Satis sit exordio præmisisse, Scripturas esse clarissimas, quibus nostra sic possunt defendi, ut aduersarij non queant resistere, Quæ uero sic defendi non possunt, aliena & non Christianorum sunt. Si uero sunt, qui hanc claritatem non uideant & in isto sole cæcutiunt uel offendunt, ij si sunt impij, declarant, quanta sit maiestas & potentia Satanæ in filijs hominum, ut clarissima uerba Dei neq; audiant, neq; capiant, uelut si prestigio illusus quispiam solem putet esse carbonem frigidum, aut lapidem sentiat esse aurum. Si pij sunt, inter illos electos censeantur, qui in errorem ducuntur aliquanto, ut declaretur uirtus Dei in nobis, sine qua nec uidere nec prorsus quicquam possumus. Non enim imbecillitatis ingenij est (ut tu caussaris) ne uerba Dei capiantur, imò nihil aptius capiendis uerbis Dei imbecillitate ingenij, propter imbecilles enim & ad imbecilles Christus & uenit & mittit uerbum suũ, sed nequitia Satanæ est in nostra imbecillitate sedentis, regnãtis ac Dei uerbo resistentis, Ni Satanas faceret, uno sermone Dei semel audito totus mũdus hominũ cõuerteretur, nec pluribus opus esset.

Et quid multis ago? Cur non simul cum hoc exordio finimus caussam & contra teipsum, tuis ipsius uerbis ferimus sententiam, secundũ illud Christi,

sti, Ex uerbis tuis iustificaberis, ex uerbis tuis condemnaberis? Tu enim dicis, Scripturam hic non esse dilucidam, Deinde sententia suspensa, in utranq; partem disputas, Quid pro, quid contra dici possit, præterea nihil agis toto isto libello, quem ob eandem causam, Diatriben potius quàm Apophasin uel aliud appellare uoluisti, quod omnia collaturus, nihil affirmaturus scriberes. Si igitur dilucida scriptura non est, cur hic, non modo cæcutiunt, sed temere & stulte definiunt & asserunt lib. arbi. uelut ex certa & dilucida scriptura, illi, quos iactas? uidelicet, tam numerosa series eruditissimorum uirorum, quos in hunc usq; diem tot sæculorum consensus approbauit, quorum pleroſq; præter admirabilem sacrarum literarum peritiam, uitæ quoq; pietas commendat, quidam doctrinæ Christi, quam scriptis defenderant, sanguine suo testimonium reddiderunt. Si ex animo ista loqueris, fixum est apud te, lib. arb. habere assertores, mirabili literarum sacrarum peritia præditos, ita ut sanguine suo illud quoq; testati sint. Quod si uerum est, dilucidam illi habebant scripturam, alioqui, quæ esset illa admirabilis peritia literarum sacrarum? Deinde quæ leuitas & temeritas animi, sanguinem fundere pro re incerta & obscura? Hoc enim non martyrum

Christi

Christi sed dæmonum est. Iam & tu pone ob oculos & tecum expende, utrum plus tribuendum esse iudices, tot eruditorum, tot orthodoxorum, tot sanctorum, tot martyrum, tot ueterum ac recentium theologorum, tot academiarum, tot conciliorum, tot Episcoporum & summorum Pontificum præiudicijs, qui scripturas dilucidas esse senserunt, & id tum scriptis tum sanguine confirmauerunt, an tuo unius priuato iudicio, qui negas scripturas esse dilucidas, qui forte nec unam unquam lachrymam uel suspirium pro doctrina Christi emisisti? Si illos recte sensisse credis, cur non imitaris? Si non credis, cur iactas tanta buccea, tanta copia, quasi me obruere uelles tempestate & diluuio quodam orationis, quod tamen in caput tuum fortius inundat, area uero mea in sublimi fertur seaura? Nam tu tot tantisq; uiris simul tribuis summam & stultitiam et temeritatem, dum illos scribis scripturæ peritissimos, stilo, uita morte illam asseruisse, quam tamen obscuram & ambiguam esse contendis, hoc est, aliud nihil, quàm illos facere imperitissimos cognoscendo & stultissimos asserendo, Sic illos non honorassem ego priuatus ille contemptor, ut tu facis publicus ille laudator.

Cornuto igitur (quod aiunt) hic te syllogismo teneo

mo teneo, Vtrum enim falsum esse oportet, Vel illud quod dicis, illos fuisse admirabiles peritia sacrarum literarum, uita et martyrio, Vel illud quod dicis, Scripturam non esse dilucidam. Verum cum huc potius rapiaris, ut scripturas non dilucidas esse credas (hoc enim toto libello agis) reliquum fit, ut uel animi uel adulandi gratia, nequaquam serio illos dixeris peritissimos scripturæ & martyres Christi, tantum ut rudi uulgo fucum, Luthero autem negocium faceres, & causam eius inanibus uerbis grauares odio & contemptu. Ego uero neutrum uerum, sed utrunq; falsum dico. Primum, scripturas esse lucidissimas, Deinde illos quatenus lib. arb. asserunt, esse imperitissimos sacrarum literarum, tum illud neq; uita, neq; morte, solum uero stilo, sed peregrinante animo, asseruisse. Quare hanc disputatiunculam sic concludo, Per scripturam, ut obscuram, hactenus nihil certi definitum est, nec definiri potest, de lib. arb. te ipso teste, Per uitam uero omnium hominum ab initio mundi nihil est ostensum pro libero arbi. ut superius est dictum, Docere igitur aliquid, quod intra scripturas non est ullo uerbo præscriptum, & extra scripturas non est ullo facto monstratum, hoc non pertinet ad dogmata Christianorum, sed ad narrationes ueras Luciani,

nisi

nisi quod Lucianus ioco & prudenter rebus ludi=
cris ludens, neminem fallit neq; lædit, Isti uero no=
stri, re seria & quæ ad æternam salutem pertinet,
insaniunt in perditione innumerabilium anima=
rum. Sic & ego absolucrim totam hanc quæstio=
nem de lib. arb. etiam testimonio aduersariorum
mecum facientc & illis ipsis pugnante, cum forti=
or probatio nulla sit, quàm ipsius qui reus est,
propria confessio et testimonium contra seipsum.
Verum quia Paulus præcipit uaniloquos episto=
misin, causam ipsam aggrediamur, & ordine
quo incedit Diatribe, rem tractemus, ut primum
confutemus argumenta pro libero arbi. adducta,
deinde confutata nostra defendamus, tandem con=
tra lib. arb. pro gratia Dei pugnemus.

Ac primum ab ipsa definitione recte faciemus
initium, Qua sic definis libe. arb. Porro lib. arbi.
hoc loco sentimus, uim humanæ uoluntatis, qua se
possit homo appliare ad ea, quæ perducunt ad
æternam salutẽ, aut ab ijsdem auertere. Prudẽter sa
ne definitio a te nuda ponitur, nec ulla eius particu=
la (ut mos est aliorũ) declaratur, quod naufragiũ
non unũ forte ueritus sis, Cogor itaq; ego singulas
disputare. Ipsum certe definitũ, si rigide examine=
tur, latius patet q̃ definitio, qualem definitionẽ So=
phistæ uitiosam dicerẽt, quoties uidelicet definitio

non

non explet definitum, Nam superius ostendimus, lib. arb. nemini nisi soli Deo conuenire, Arbitrium fortassis homini aliquod recte tribueris, sed liberum tribuere in rebus diuinis, nimium est, Quod liberi arbitrij uox, omnium aurium iudicio proprie id dicitur, quod potest & facit erga Deum, quæcunq; libuerit, nulla lege, nullo imperio cohibitum, Neq; enim seruum dixeris liberũ, qui sub imperio domini agit, quanto minus hominem uel angelum recte liberum dicimus, qui sub imperio plenissimo Dei (ut peccatum & mortem taceam) sic degunt, ut ne momento consistere suis uiribus possint. Igitur hic statim in foribus pugnant definitio quid nominis, & definitio quid rei, quod uox aliud significat & aliud re ipsa sentitur. Rectius uero Vertibile arbitrium uel mutabile arbitrium diceretur, Nam sic Augustinus & post eum Sophistæ, gloriam & uirtutem istius uocis (Liberum) extenuant, adiecto illo detrimento, quod uertibilitatem lib. arbitrij dicunt, Atq; ita deceret nos loqui, ne inflatis & inaniter fastuosis uocabulis, corda hominum luderemus, ut & Augustinus sentit, Nos ad certam regulam, sobrijs & proprijs uerbis debere loqui, In docendo enim simplicitas & proprietas dialectica requiritur, non autem ampullæ & figuræ rhetoricæ persua-

perſuaſionis. Sed ne uerbi pugna delectari uideamur, donemus interim id abuſui, licet magno et periculoſo, ut idem ſit liberum arbitrium, quod uertibile arbitrium. Donemus & illud Eraſmo, quod lib. arb. uim facit humanæ uoluntatis, ac ſi angelorum non ſit lib. arb. quod hoc libello ſolum de hominum lib. arbi. agere inſtituit, alioqui & in hac parte definitio fuerat arctior quàm definitum.

Ad eas partes ueniamus, in quibus rerum ardo uertitur, quarum aliquæ ſatis apertæ ſunt, aliæ lucem fugiunt, uelut ſibi conſciæ nihil non metuant, cum nihil definitione apertius & certius edi debeat, obſcure enim definire, perinde eſt ac nihil definire. Aperte ſunt illæ, Vis humanæ uoluntatis. item, Qua ſe poteſt homo. item, Ad æternam ſalutem, Sed Andabatæ ſunt iſtæ, Appliçare, Item, Ad ea quæ perduant, item, Auertere, Quid igitur eſſe diuinabimus, illud appliçare, item illud auertere? item, quid ſunt illa, quæ ad æternam ſalutem perducunt? Quo ſe proripiunt illa? Mihi, ut uideo, cum uero Scoto aut Heraclito res eſt, ut duplici labore fatiger, primum, ut aduerſarium in foueis & tenebris (quod facinus & audax & periculoſum eſt) palpitans & tentans quæritem, ac niſi inuenero, fruſtra & cum lar-

uis pugnem, aeraq; in tenebris uerberem. Deinde si produxero, in lucem tum demum iam quærendo fessus, æquo marte manus conseram. Vim igitur uoluntatis humanæ dici, credo, potentiam uel faculatem uel habilitatem uel aptitudinem uolendi, nolendi, eligendi, contemnendi, approbandi, refutandi & si quæ sunt aliæ uoluntatis actiones, Iam quid sit eandem uim sese applicare & auertere, non uideo, nisi ipsum uelle & nolle, eligere, contemnere, probare, refutare, ipsam scilicet actionem uoluntatis, ut fingamus, Vim illam esse medium quiddam inter uoluntatem ipsam & actionem suam, ut qua uoluntas ipsa actionem uolendi & nolendi elicit, & qua ipsa actio uolendi & nolendi elicitur, Aliud hic nec fingere nec cogitare datur, Si fallor, culpa sit authoris, qui definiuit, non mea qui inuestigo, Recte enim dicitur apud Iuristas, Verba obscure loquentis, cum potuerit clarius dicere, interpretanda esse contra ipsum. Et hic interim Modernos meos ignorare uolo cum suis subtilitatibus, Crasse enim dicendum est, gratia docendi & intelligendi. Ea uero, quæ ad æternã salutem perducũt, arbitror esse, Verba et opera Dei, quæ offerũtur uolũtati humanæ, ut eisdem sese applicet uel auertat, Verba autem Dei dico, tam legem quam Euangelion, Lege exiguntur

opera

opera, Euangelio fides, Nulla enim sunt alia quæ uel ad gratiam Dei uel ad salutem æternam perducant, nisi uerbū & opus Dei, Siquidem gratia uel spiritus est ipsa uita, ad quam uerbo & opere diuino perducimur.

Hæc autem uita uel salus æterna, res est incomprehensibilis captui humano, sicut Paulus ex Esaia refert. 1. Corin. 2. Quæ oculus nō uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se. Nā et is inter summos articulos fidei nostræ numeratur, ubi dicimus, Et uitā æternā. Quid uero in isto articulo ualeat lib. arbi. Paulus testatur. 1. Corin. 2. Deus (inquit) nobis ea reuelauit per spiritū suum. q.d. nisi spiritus reuelarit, nullius hominis cor quicq̄ de ea re nosset aut cogitaret, tantum abest, ut sese applicare ad id uel appetere possit. Vide experientiā, quid excellentissima ingenia inter gentes de uita futura & resurrectione senserint, Nonne quo excellentiores ingenio fuerunt, eo magis ridiculum illis fuit resurrectio & uita æterna? Nisi non fuerunt ingenioſi Philosophi illi & Græci, qui Athenis Paulum hæc docentem spermologon & nouorum Dæmoniorum assertorē dicebant, Portius Festus Act. 24. Paulum insanum clamabat, ob prædicationem æternæ uitæ, Quid Plinius de ijs rebus latrat lib. 7?

Quid Lucianus, tantum ingenium? Stupidi ne illi fuerunt? Deniq; adhuc hodie plerique, quo sunt maiore ingenio & eruditione, hoc magis rident eum artiaulum et fabulam esse putant, idq; palám, Nam occulte nullus plane hominum, nisi spiritu sancto perfusus, nouit, credit aut optat salutem æternam, etiam si uoce & stilo iactitent, Atq; utinam eodem fermento & tu & ego liberi essemus, Mi Erasme, tam rarus est in hoc artiaulo fidelis animus, Habeo ne definitionis huius sensum?

Igitur Erasmo authore, Liberũ arb. est uis uoluntatis, quæ potest a seipsa uelle et nolle uerbũ et opus Dei, quibus ducitur ad ea quæ excedũt et aptũ & sensum eius. Si uero potest uelle & nolle, potest & amare & odisse, Si amare & odisse, potest & aliquantulum facere legem & credere Euangelio, Quia impossibile est, si aliquid uelis aut nolis, ut non aliquid operis ea uoluntate possis, etiam si prohibente alio, perficere non possis. Iam cum inter opera Dei, quæ ad salutem perducunt, mors, crux & omnia mala mundi numerentur, poterit humana uoluntas & mortem & sui perditionem uelle, Quin omnia uelle potest, dum uerbũ et opus Dei uelle potest, Quid enim infra, supra, intra, extra uerbũ et opus Dei, nisi Deus ipse usquam esse potest? Quid autem hic relinquitur

gratiæ

gratiæ et ſpiritui ſancto? Hoc plane eſt diuinitatẽ lib.arbi. tribuere, ſiquidem legem & Euangelion uelle, peccatum nolle & mortem uelle, diuinæ uirtutis eſt ſolius, ut Paulus non uno loco dicit, Proinde nemo poſt Pelagianos rectius de libero arbitrio ſcripſit, quam Eraſmus. Diximus enim ſuperius, liberum arbitrium eſſe diuinum nomen ac diuinam uirtutem ſignificare, Hanc uero nemo illi tribuit hactenus præter Pelagianos, Sophiſtæ enim quicquid ſentiant, longe aliter certe loquuntur, Quin Pelagianos quoq; longe ſuperat Eraſmus, Illi enim toti libero arbitrio eam diuinitatem tribuunt, Eraſmus dimidio, Siquidem illi faciunt liberi arbi. duas partes, uim diſcernendi & uim eligendi, alteram rationi, alteram uoluntati affingentes, quod & Sophiſtæ faciunt. Sed Eraſmus, poſt habita diſcernendi ui, ſolam extollit uim eligendi, ita claudum ac ſemiliberum arbitrium, Deum facit, Quid putas erat facturus, ſi totum lib. arbitrium fuiſſet deſcripturus?

Sed non hoc contentus, Philoſophos etiam excædit, Apud illos enim nondum definitum eſt, an aliquid ſeipſum poſſit mouere, Ibiq; toto corpore Philoſophiæ diſſentiunt Platonici & Peripatetici, Sed apud Eraſmum, libe. arbitrium ſuapte ui ſeſe non modo mouet, ſed appliat, etiam ad ea quæ

ſunt æterna, id eſt, incomprehenſibilia ſibi, plane nouus & inauditus definitor lib. arb. qui Philoſophos, Pelagianos, Sophiſtas, & omnes longe poſt ſe relinquit, Nec hoc ſatis, nec ſibi parcit, ſibiq; ipſi plus q̃ omnibus alijs diſſidet & pugnat, Antea enim dixerat, Voluntatem humanam prorſus eſſe ineffiacem ſine gratia (niſi hoc ioco dixerit) hic uero ubi ſerio definit, dicit, humanam uoluntatem habere eam uim, qua effiax ſit appliare ſeſe ad ea quæ ſunt ſalutis æternæ, id eſt, quæ ſunt incomparabiliter ſupra uim illam. Ita & ſeipſo quoq; ſuperior eſt hac parte Eraſmus, Vides ne, Mi Eraſme, hac definitione te ipſum prodi (imprudenter credo) quod harum rerum nihil omnino intelligis, uel prorſus incogitans & contemnens, de illis ſcribas, ignarus quid loquaris uel quid affirmes? Et ut ſupra dixi, minus dicis & plus tribuis lib. arbi. quàm omnes alij, dum neq; totum lib. arb. deſcribis, omnia tamen illi tribuis. Tolerabilius longe tradunt Sophiſtæ, uel ſaltem pater eorum Petrus Longobardus, qui liberum arbi. dicunt eſſe facultatem diſcernendi, deinde & eligendi, boni quidem, ſi aſſit gratia, mali uero, ſi deſit gratia, planeq; cum Auguſtino ſentit liberum arbitrium, ſuapte ui, non poſſe niſi cadere, nec ualere niſi ad peccandum, Vnde & ſeruum

potius

potius quàm liberum arbitrium uocat Augusti-
nus libro. 2. contra Iulianum. Tu uero utrinq;
parem uim facis liberi arbitrij, quod suapte sine
gratia ui, & sese appliare possit ad bonum, & se
se auertere a bono. Non *enim cogitas, quam*
magnum tribuas illi hoc pronomine, SE *uel*
SEIPSAM, *dum dicis, potest* SE *appliare,*
prorsus scilicet excludis spiritum sanctum cum
omni uirtute sua, tanquam superfluum & non
necessarium. Damnabilis *igitur est tua definitio*
etiam apud Sophistas, qui nisi inuidia excæca-
ti in me sic insanirent, in tuum libellum, furc-
rent potius, Nunc *quia* Lutherum *petis, eti-*
am si contra te ipsum & illos dicas, nihil nisi
sanctum & catholicum dicis, tanta est patientia
sanctorum uirorum.

Non *hæc dico, quod* Sophistarum *sen-*
tentiam de libero arbitrio probem, sed quod
tolerabiliorem esse ducam quàm Erasmi, *pro-*
pius enim accedunt ad ueritatem, Non *enim*
illi liberum arbitrium, sicut ego, nihil esse dicunt,
tamen cum sine gratia ipsum nihil posse dicunt,
presertim Magister Sententiarum, *pugnant* Eras-
smo, imò uidentur sibijpsis quoque pugnare, &
sola uerbi controuersia torqueri, contentio-
nis cupidiores quàm ueritatis, sicut decet Sophi-

ſtas, Nam finge mihi Sophiſtam minime malum dari, cum quo ſemotus familiari colloquio iſta conferrem & candidum ac liberum iudicium poſtularem in hunc modum, Si quiſpiam tibi id liberum eſſe diceret, quod ſua uirtute non niſi in alteram partem poſſit, ſcilicet in malam, In alteram uero, nempe in bonam partem, poſſit quidem, ſed non ſua uirtute, imò alterius duntaxat auxilio, poſſis etiam tenere riſum amice? Nam ſic lapidem aut trunaum facile obtinebo habere liberum arbi. ut qui et ſurſum et deorſum uergere poteſt, ſed ui ſua, non niſi deorſum, alterius uero ſolum auxilio ſurſum, Et ut ſupra dixi, tandem dicemus, inuerſo omnium linguarum & uerborum uſu, Nullus eſt omnes, Nihil eſt omnia, referendo alterum ad rem ipſam, alterum ad alienam quæ adeſſe ſibi & accidere poſſit. Sic & liberum arb. nimium diſputando tandem per accidens liberum faciunt, ut quod poſſit liberari aliquando per aliũ, Quæſtio autem eſt per ſe & de ſubſtantia libertatis arbi. Hæc ſi ſoluenda eſt, nihil niſi inanis uox lib. arbi. reliqua fit, uelint, nolint. Deficiunt & in hoc Sophiſtæ, quod lib. arb. uim diſcernendi boni a malo tribuunt. Item, regenerationem & innouationem ſpiritus premunt, ac uelut externe auxilium illud alienum illi affingunt, de quo poſtea, Sed hæc de diffini-

diffinitione ſatis. Nunc argumenta uideamus, inflatura inanem illam uocalem.

Primum eſt illud Eccleſiaſtici. 15. Deus ab initio conſtituit hominem, & reliquit illum in manu conſilij ſui, Adiecit mandata & præcepta ſua, Si uolueris mandata conſeruare, conſeruabunt te, & in perpetuum fidem placitam ſeruare, Appoſuit tibi ignem & aquam, ad quod uolueris, porrige manum tuam, Ante hominem uita & mors, bonum & malum, quod placuerit ei, dabitur illi. Licet reuſare poſſim iure hunc librum, tamen interim recipio, Ne cum iactura temporis me inuoluam diſputationi, de receptis libris in Canone Ebræorum, quem tu non nihil mordes acrides, dum prouerbia Salomonis & Cantiam (ut ſcommate ambiguo uocas) amatorium, comparas cum libris duobus Eſre, Iudith, hiſtoria Suſannæ & Draconis, Eſther, quamuis hunc habeant in Canone, dignior omnibus, me iudice, qui extra Canonem haberetur. Reſponderem uero breuiter tuis ipſius uerbis, Scriptura hoc loco obſcura eſt & ambigua, ideo nihil certi probat, Nos autem cum in negatiua ſtemus, exigimus a uobis locum produci, qui claris uerbis conuincat, quid ſit & quid poſſit liberum arbi. Hoc facietis forte ad Calendas græcas. Quamuis tu, ut hanc neceſſitatem

fugias, multa bona uerba perdis, dum super aristas incædis, recitans tot opiniones de libero arb. ut Pelagium penè facias Euangelicum, Item, quadruplicem gratiam fingis, ut etiam Philosophis quandam fidem & charitatem tribuas. Item, triplicem illam legem, naturæ, operum, fidei, fabulam scilicet, nouam, ut conuenire uehementer asseras Philosophorum præcepta Euangelicis præceptis, Tum illud Psalm. 4. Signatum est super nos lumen uultus tui Domine, qui de cognitione ipsius uultus Dei, id est, fide loquitur, ad rationem excæcatam applicas. Quæ siquis Christianus omnia conferat, cogetur suspicari, te ludere & ridere Christianorum dogmata & religionem, Nam tantam ignorantiam ei tribuere, qui sic nostra omnia perlustrauit, tanta diligentia & memoria conseruauit, mihi plane est difficillimum. Sed interim abstinebo, indicasse contentus, donec occasio sese dignior obtulerit. Quam̃ te oro, Mi Erasme, ne sic nos tentes, uelut unus illorum, qui dicunt, quis uidet nos? neq; tutum est in re tanta, uerborum uertumnis perpetuo ludere apud quoslibet, Sed ad rem.

Ex una sententia de lib. arb. triplicem fingis, dura tibi uidetur eorum, sed tamẽ satis probabilis, qui negant hominem posse uelle bonum sine peculiari gra

ari gratia, negant posse incipere, negant posse progredi, perficere &c, hanc probas ideo, quod relinquat homini studium & conatum, sed non relinquat, quod suis uiribus asscribat. Durior eorum, qui contendunt, lib. arb. nihil ualere nisi ad peccandum, solam gratiam in nobis operari bonum &c. Durissima uero illorum, qui diunt nomen inane esse lib. arb. sed Deum tam bona q̃ mala in nobis operari, meræq; necessitatis esse omnia quæ fiunt. Aduersus has postremas profiteris te scribere. Scis etiam quid loquaris, Mi Erasme? Tres facis hic opiniones uelut trium sectarũ, quod rem eandem, alijs & alijs uerbis uarie dissertam a nobis eisdem & uniius sectæ professoribus, non intelligis, Sed moneamus & ostendamus tibi oscitantem uel hebitudinem iudicij tui. Rogo, Definitio liberi arbi. a te data superius, quomodo quadrat huic primæ opinioni satis probabili? Dixisti enim lib. arbi. esse uim uolũtatis humanæ, qua se homo appliare potest ad bonum, Hic uero dicis et probas dici, hominem sine gratia non posse uelle bonũ, Definitio affirmat, quod exemplũ eius negat, inuenitur q; in tuo lib. arb. simul, Est & Nõ, ut simul nos et probes et dãnes, teipsum quoq; dãnes et probes in uno eodẽq; dogmate & articulo, An putas, non esse bonum, appliare sese ad ea quæ

sunt

sunt salutis æternæ, quod definitio tua tribuit lib. arbitrio? cum nihil sit opus gratia, si tantum bonum esset in lib. arbitrio, quo se ipsum appliare posset ad bonum. Itaq; aliud est libe. arbitrium quod definis, et aliud quod defendis. Habetq; nunc Erasmus duo libera arbitria, præ cæteris sibiq; prorsus pugnantia.

Sed dimisso illo, quod definitio finxit, hoc quod contrariũ ipsa opinio proponit, uideamus, Concædis hominem sine gratia peculiari non posse uelle bonum (neq; enim nunc disputamus, quid gratia Dei possit, sed quid homo sine gratia possit) Concædis ergo lib. arbitrium non posse uelle bonum, hoc est aliud nihil quàm non posse sese appliare ad ea quæ sunt salutis æternæ, ut tua cecinit definitio, Quin paulo ante dicis, uoluntatem humanam post peccatum sic esse deprauatam, ut amissa libertate cogatur seruire peccato, nec possit se reuocare ad meliorem frugem, Et nisi fallor, huius sententiæ facis Pelagianos fuisse. Arbitror hic iam nullũ Protheo patere effugiũ, Apertis uerbis captus tenetur, Scilicet, Voluntatem amissa libertate cogi ac teneri in seruitute peccati, O egregie liberum arbitrium, quod amissa libertate, seruum peccati ab ipso Erasmo dicitur, Quod cum Lutherus diceret, nihil absurdius auditum

ditum erat, nihil inutilius hoc paradoxo inuulgari potuit, ut etiam Diatribas in eum scribi oporteret. Sed forte mihi nemo credet, ista ab Erasmo dici, Legatur hoc loco Diatribe & mirabitur. Ego tamen non ualde miror, Qui enim hanc rem non habet seriam, neq; causse aliquanto afficitur, sed prorsus animo alienatus, tedet uel friget, uel nauseat, quomodo is non passim diceret absurda, inepta, pugnantia, dum uelut æbrius uel dormitans causam agat, interq; stertendum ructuat, Est, Non, dum uariæ uoces auribus eius obstrepunt? Idco Rhetores exigunt affectum in actore causarum, multo magis Theologia talem exigit, qui uigilem, acrem, intentum, prudentem & strenuum reddat.

Si igitur lib. arb. citra gratiam, amissa libertate, cogitur seruire peccato, nec potest bonum uelle, optarim ego scire, quod sit illud studium? Quis ille conatus, quem relinquit prima illa & probabilis opinio? Bonum studium, bonus conatus esse non potest, quia non potest uelle bonum, ut dicit opinio & concessum est, Malum igitur studium, malus conatus relinquitur, qui amissa libertate cogitur seruire peccato. Imò quid est & hoc dicere, quæso? Relinquit studium & conatum opinio ista, non tamen relinquit, quod uiribus

suis

ſuis aſſcribatur? Quis hæc animo concipere po=
teſt? Si ſtudium & conatus uiribus lib. arbi. re=
linquuntur, aut non eiſdem aſſcriberentur? Si non
aſſcribentur, quomodo relinquuntur? An ſtudium
& conatus ille ante gratiam, etiam ipſi futuræ
gratiæ & non libero arb. relinquuntur, ut ſimul
& relinquantur & non relinquantur eidem libe.
arbitrio? Si hæc non ſunt paradoxa uel potius
monſtra, quid tum ſunt monſtra? Sed hoc forte
ſomniat Diatribe, inter hæc duo, poſſe uelle bo=
num, non poſſe uelle bonum, dari medium quod
ſit, abſolutum Velle, nec boni nec mali habito
reſpectu, ut ſic argutia quadam Dialectica ſcopu=
los euadamus & dicamus, in uoluntate hominis
eſſe quoddam uelle, quod in bonum quidem ſine
gratia non poteſt, nec tamen ſine gratia ſtatim
non niſi malum uelit, ſed ſit purum & merum uel
le, per gratiam ſurſum ad bonum, per peccatum
deorſum ad malum uertibile, Sed ubi tum illud ma=
net, quod dictum eſt, amiſſa libertate cogitur ſer=
uire peccato? Vbi tum illud ſtudium quod relinqui
tur & conatus? ubi uis appliandi ad ea quæ ſalu=
tis æternæ ſunt? Neq; enim uis ea appliandi ad ſa=
lutem poteſt eſſe purum uelle, niſi ſalus ipſa
nihil eſſe dicatur, Deinde ſtudium & conatus quo=
q; purum uelle eſſe non poteſt, cum aliquo (pu=

ta ad

ta ad bonum) niti & conari, & non in nihilum ferri uel quiescere studium possit. Summa, quorsum quorsum sese uerterit Diatribe, non potest contradictionibus & pugnantibus dictis elabi, ut non tam ipsum liberum arb. quod defendit, captiuum sit, quàm ipsa captiua est, Sic enim in libcrando arbitrio irretitur, ut cum libero arbitrio insolubilibus uinculis teneatur.

Deinde hoc merum figmentum Dialecticum est, quod in homine sit medium & purum uelle, nec possunt probare, qui id asserunt, Ex ignorantia rerum, & obseruantia uocabulorum natum est, quasi continuo sic sit in re, sicut disponitur in uocabulis, qualia sunt infinita apud Sophistas. Sic potius res habet, ut Christus ait, Qui non est mecum, contra me est, Non ait, Qui non est mecum, nec contra me, sed in medio est, Quia si Deus in nobis est, Satan abest, & non nisi uelle bonum adest, Si Deus abest, Satan adest, nec nisi uelle malum in nobis est, Nec Deus nec Satan, merum & purum uelle sinunt in nobis, sed sicut recte dixisti, amissa libertate cogimur seruire peccato, hoc est, nos uolumus peccatum & malum, loquimur peccatum & malum, facimus peccatum & malum. Vide huc perpulit Diatriben imprudentem, inuincibilis

& po-

& potentissima ueritas, & stultam fecit sapientiam eius, ut contra nos dictura, pro nobis contra se dicere cogeretur, non aliter quàm facit lib. arbitrium aliquid boni, tum enim contra malum faciendo, maxime contra bonum male facit, ut Diatribe ipsa talis sit in dicendo, quale est lib. arb. in faciendo, Quanquam & ipsa Diatribe tota aliud nihil sit, quàm egregium opus liberi arbitrij, defendendo damnans, & damnando defendens, hoc est, bis stulta, dum sapiens uult uideri.

Sic habet prima opinio sibi ipsa comparata, ut neget, quicquam boni posse uelle hominem, & tamen relinqui studium, quod tamen suum quoq; non sit. Iam comparemus eam reliquis duabus, Altera enim illa durior, est, quæ sentit lib. arbi. nihil ualere nisi ad peccandum, Hæc uero est Augustini, ut multis alijs locis, tum proprie libello de spiritu & litera, capit. nisi fallor, quarto aut quinto, ubi illis ipsis uerbis utitur. Tertia illa durissima, est ipsius Viglephi & Lutheri, esse lib. arbi. inane nomen, omniaq; quæ fiunt, esse meræ necessitatis, Cũ his duabus conflictatur Diatribe, Hic dico, forte non sumus satis latini uel Germani, ut rem ipsam non potuerimus edisserere, Sed testor Deum, aliud nihil uolui dicere, nec aliud intelligẽ

telligi per uerba duarum postremarum opinionum, quàm id quod dicitur in prima opinione, Nec Augustinum aliud uoluisse arbitror, nec aliter ex ipsius uerbis intelligo, quàm quod prima dicit opinio, ita ut tres opiniones a Diatribe recitatæ, apud me non sint nisi una illa mea sententia. Postquam enim concessum ac ratum est, lib. arbitrium, amissa libertate, cogi in seruitute peccati, nec posse quicquam uelle boni, ego ex his uerbis nihil aliud possum concipere, quam lib. arbi. esse inanem uoculam, cuius res amissa sit, Amissam libertatem mea grammatica uocat nullam libertatẽ, tribuere autem libertatis titulum ei, quod nullam habet libertatem, est tribuere inane uocabulum. Si hic erro, reuocet qui potest, Si sunt hæc obscura & ambigua, illustret et stabiliat qui potest, Ego sanitatem amissam, non possum sanitatem appellare, nec si ægroto eam tribuero, aliud tribuisse uideor quam inane nomen.

Sed facessant monstra uerborum, Quis enim ferat istum abusum loquendi, ut hominem simul habere liberum arbitrium dicamus, et simul amissa libertate cogi in seruitute peccati ac nihil boni posse uelle, asseramus? pugnant hæc communi sensui, & tollunt prorsus usum loquendi, Diatribe potius accusanda est, quæ dormitanter sua uer-

ba effutit, & aliena non obseruat, Non inquam considerat, quid sit & quantum ualeat dicere, Homo amisit libertatem, cogitur seruire peccato, nec potest quicq̃ uelle boni, Si enim uigilaret & obseruaret, plane uideret, unum esse trium opinionũ sententiam, quas diuersas & pugnantes facit. Nam qui amisit libertatẽ & cogitur seruire peccato, nec potest uelle bonum, quid de illo rectius inferetur, q̃ necessario illum peccare uel malũ uelle? Sic enim & sophistæ concluderent per suos syllogismos. Quare diatribe infœliciter nimis cõflicta tur contra duas postremas, dum primam probat, quæ eadem est cũ illis, iterũ more suo sese damnãdo & nostra probando in uno eademq; articulo.

Veniamus nunc ad locum Ecclesiastici & cum ipso quoq; comparemus primã illam probabilem opinionem. Opinio dicit lib. arb. non posse uelle bonum, Locus aũt Ecclesiastici adducitur ad probandũ lib. arb. aliquid esse & posse. Aliud igitur statuit opinio per Ecclesiasticũ confirmanda, & ad aliud allegatur Ecclesiasticus cõfirmandũ, tanq̃ si quis probaturus sit, Christum esse Messiam, adducat locum, qui probet Pilatum fuisse præsidem Syriæ, aut aliud quippiam, quod dis diapason conueniat. Sic & hic probatur lib. arbitrium, ut taxam, quod supra exegi, nihil clare certoq; dici, aut probari, quid sit, quid possit lib. arbitrium.

Sed

Sed dignum est totum eum locum peruidere, Primo dicit (Deus constituit hominem ab initio) hic de creatione hominis loquitur, nec adhuc quicquam uel de lib. arb. uel de præceptis dicit. Sequitur (Et reliquit eum in manu consilij sui) Quid hic? an hic lib. arbi. astruitur? At ne hic quidē fit mentio de præceptis, pro quibus lib. arb. exigitur, nec quicquam de hac re legitur in creatione hominis. Si igitur aliquid per manum consilij intelligitur, id potius intelligitur, quod Gene. 1. & .2. homo constitutus est dominus rerum, ut in illis libere dominaretur, ut dicit Moses, Faciamus hominem, qui præsit piscibus maris. Nec aliud ex istis uerbis euinci potest, Ibi enim homo potuit in rebus suo arbitrio agere, ut sibi subiectis, Deniq; hoc uocat hominis consilium uelut aliud a Dei consilio. Post hæc uero, ubi sic constitutum & relictum hominem in manu consilij sui dixerat, prosequitur, Adiecit mandata & præcepta sua. Ad quid adiecit? nempe ad consilium & arbitriū hominis et ultra illam constitutionē dominij humani super res alias, Quibus præceptis ademit homini dominiū, una parte creaturarū (puta arboris scientiæ boni & mali) ac potius non liberū uoluit, Adiectis aūt præceptis, tum uenit ad arbitriū hominis erga Deū et ea quæ Dei sunt, Si uolueris mandata conseruare, conseruabūt te &c.

Igitur ab hoc loco, Si uolueris, incipit quæstio de libero arbitrio, ut per Ecclesiasticum intelligamus hominem in duo regna distribui, Vno, quo fertur suo arbitrio & consilio, absq; præceptis & mandatis Dei, puta in rebus sese inferioribus, Hic regnat & est dominus, ut in manu consilij sui relictus, Non quod Deus illum sic deserat, ut non in omnibus cooperetur, Sed quod usum rerum illi liberum pro arbitrio concesserit, nec ullis legibus aut præscriptis inhibuerit, Ac si dixeris per similitudinem, Euangelion reliquit nos in manu consilij nostri, ut in rebus dominemur & utamur, sicut uolumus, At Moses & Papa non reliquerunt nos in eo consilio, sed legibus nos coercuerunt & suo potius arbitrio subiecerunt. Altero uero regno, non relinquitur in manu consilij sui, sed arbitrio & consilio Dei fertur & ducitur, ut siat in suo regno fertur suo arbitrio absq; præceptis alterius, ita in regno Dei fertur alterius præceptis, absq; suo arbitrio. Atq; hoc est quod Ecclesiasticus dicit, Adiecit præcepta & mandata, Si uolueris &c. Si igitur hæc clara satis sunt, euicimus, hunc locum Ecclesiastici, non pro lib. arbitrio, sed contra liberum arbitr. uslere, ut quo subijcitur homo præceptis & arbitrio Dei & eximitur suo arbitrio, Si clara satis non

tis non ſunt, id tamen effecimus, ut pro libero arbitrio ualere non poſſit hic locus, ut qui alio quám ipſorum ſenſu, puta noſtro iam dicto, eoq; non abſurdo ſed ſaniſſimo, & qui toti ſcripturæ conſonet, intelligi poſſit, cum illorum ſenſus toti ſcripturæ pugnet, & hoc uno ſolo loco petitur, contra totam ſcripturam. Stamus igitur ſeuri in bono ſenſu, & negatiuo lib. arbi. donec illi ſuum affirmatiuum, difficilem & coactum, confirmauerint.

Vbi igitur Eccleſiaſticus dicit, Si uolueris mandata conſeruare, conſeruabunt te, & fidem placitam ſeruare, non uideo, quomodo iſtis uerbis liberum arbitrium probetur. Eſt enim uerbum coniunctiui modi (Si uolueris) quod nihil aſſerit, ſiaut Dialectici dicunt Conditionalem indicatiue nihil aſſerere, ut, ſi Diabolus eſt deus, merito adoratur, Si aſinus uolat, aſinus habet alas, Si liberum arbitrium eſt, gratia nihil eſt. Oportuit autem Eccleſiaſticum ſic dicere, ſi uoluiſſet liberum arbitrium aſſerere, Homo poteſt ſeruare mandata Dei, uel homo habet uim ſeruandorum mandatorum. Sed hic Diatribe argutabitur, Eccleſiaſticus dicendo, Si uolueris ſeruare, ſignificat ineſſe uoluntatem homini ad ſeruandum & ad non ſeruandum, Alioqui, quid ſonat dicere, ad eum qui

uoluntatem non habet, Si uolueris? Nonne ridi-
culum est, siquis ad cæcum dicat, Si uolueris uide-
re, inuenies thesaurum, Aut ad surdum, Si uolue-
ris audire, narrabo tibi bonam historiam? Hoc
esset miseriam illorum ridere. Respondeo, Hæc
sunt argumenta Rationis humanæ, quæ tales sapi-
entias fundere solet, Quare iam non cum Eccle-
siastico, sed cum Ratione humana disputandum
nobis est de sequela, nam scripturas Dei suis se-
quelis & syllogismis interpretatur & trahit
quorsum uelit, faciemusq; id libenter & cum fi-
ducia, ut qui sciamus, eam non nisi stulta & absur-
da garrire, tum maxime, cum in rebus sacris suam
sapientiam ostendere incipit.

Ac primum, si interrogem, unde probetur, significari uel sequi uoluntatem inesse liberam, quoties dicitur, Si uolueris, Si feceris, Si audieris? Dicet, quia sic uidetur natura uerborum & usus loquendi exigere inter homines, Ergo diuinas res & uerba metitur ex usu & rebus hominum, quo quid peruersius, cum illa sint cælestia, hæc terrena? Prodit igitur stulta seipsam, quam nihil de Deo nisi humanum cogitet. Sed quid si probem, naturam uerborum & usum loquendi etiam apud homines non semper ita habere, ut rideantur ij, qui non possunt, quoties eis

dicitur

dicitur, Si uolueris, Si feceris, Si audieris? Quoties parentes cum filijs suis ludunt, dum eos iubent aut ad se uenire, hoc aut illud facere, ea tantum gratia, ut appareat, quàm non possint, coganturq; manum parentis inuocare? Quoties medicus fidelis, superbum ægrotum iubet facere aut omittere, quæ illi sunt uel impossibilia uel noxia, ut ad notitiam morbi aut impotentiæ suæ illum per experientiam sui promoueat, ad quam nulla alia ratione illum perducere potuit? Et quid usitatius & uulgatius insultandi & prouocandi uerbis, siue hostibus siue amicis ostendere uolumus, quid possint & non possint? Hæc tantum recito, ut Rationi suas sequelas ostendam, quàm stulte eas scripturis affingat, tum quàm cæca etiam sit, ut non uideat, nec in humanis rebus & uerbis, eas semper locum habere, sed si aliquando ita uideat fieri, mox præceps feratur, & generaliter in omnibus Dei & hominum uerbis fieri iudicet, faciens ex partiaulari uniuersalem, more sapientiæ suæ.

Si nunc Deus, uelut pater, nobiscum uelut filijs suis agat, ut ignaris nobis ostendat nostram impotentiam, uel ut medicus fidelis nobis nostrum morbum notum faciat, uel ut hostibus suis superbe resistentibus suo consilio, insultet & legibus

propositis (quibus id comodissime efficit) dicat, fac, audi, serua, uel si audieris, si uolueris, si feceris, Nunquid hinc proba consequentia inferetur, ergo nos possumus libere, aut Deus nos irridet? Cur non id potius sequitur? Ergo Deus nos tentat, ut per legem nos ad cognitionem nostræ impotentiæ perducat, si amici sumus, uel tum ucre & merito insultet ac irrideat, si hostes superbi sumus. Hæc enim est causa legislationis diuinæ, ut Paulus docet. Cæca est enim natura humana, ut nesciat suas ipsius uires seu morbos potius, Deinde superba uidetur sibi nosse et posse omnia, Cui superbiæ & ignorantiæ, nullo Deus remedio præsentiori mederi potest quàm proposita lege sua, De quare plura dicemus loco suo, Hic prælibasse satis sit, ad confutandam istam sequelam carnalis & stultæ sapientiæ, Si uolueris, ergo potes uelle libere. Diatribe somniat hominem esse integrum & sanum, qualis est aspectu humano in rebus suis, ideo argutatur istis uerbis, Si uolueris, Si feceris, Si audieris, rideri hominem, nisi liberum eius arbitrium sit, Scriptura autem definit hominem esse corruptum & captum, tum superbe contemnentem & ignorantem suæ corruptionis & captiuitatis, ideo illis uerbis ipsum uellit & suscitat, ut agnoscat uel experientia certa, quàm nihil horũ possit.

Sed ip

Sed ipsam Diatriben petam, Si uere sentis O domina Ratio, sequelas istas constare (Si uoluceris, ergo potes libere) aut tu ipsa non eadem imitaris? Tu enim dicis opinione illa probabili, liberarbitrium non posse uelle quicquam boni, Qua igitur sequela fluet hoc simul ex isto loco (Si uoluceris seruare) e quo dicis fluere, posse hominem uelle & non uelle libere? Nunquid ex eodem fonte manat dulce & amarum? An & tu magis rides hic hominem, quæ dicis eum posse seruare, quæ non potest uelle nec optare? Igitur nec tu ex animo sentis, bene sequi (Si uoluceris ergo potes libere) etiam si id tanta contentione agas, aut non ex animo probabilem illam opinionem dicis, quæ sentit, hominem non posse uelle bonum. Sic sequelis & uerbis sapientiæ suæ capitur ratio, ut nesciat, quid aut de quo loquatur, Nisi quod dignissimum est, liberum arbitrium talibus argumentis, sese mutuo deuorantibus & conficientibus defendi, quo modo Madianitæ mutuis cædibus sese perdiderunt, dum Gedeonem cum populo Dei impugnauerunt. Quin latius expostulabo cum sapientia ista Diatribes, Ecclesiastes non dicit, Si habueris studium uel conatum seruandi, qui non ascribatur uiribus tuis, ut tu colligis, sed sic dicit, Si uoluceris seruare mandata, seruabunt te, Si nunc more tuæ sapien

 tiæ se-

tiæ ſequelas ducere uolumus, ſic inferemus, Ergo homo potest ſeruare mandata, Ac ſic non modiaulum ſtudium uel conatulum aliquem hic reliquum faciemus in homine, ſed totam plenitudinem & abundantiam ſeruandorum mandatorum ei tribuemus, Alioqui rideret Eccleſiaſtias hominis miſeriam, ut ſeruare illum iuberet, quem noſſet non poſſe ſeruare, Nec ſatis foret, quod conatus & ſtudium illi adeſſet, nec ſic enim euaderet ſuſpitionem irriſionis, niſi uim ſeruandi illi ineſſe ſignificaret.

Fingamus uero, ſtudium & conatum illum lib. arb. aliquid eſſe, quid ad illos, nempe Pelagianos dicemus, qui ex hoc loco, gratiã in totum negabant, & libero arb. omnia tribuebant? plane uicerint Pelagiani, ſi ſequela Diatribes conſtet, Nã uerba Eccleſiaſtici ſonãt de ſeruãdo, nõ de conando aut ſtudendo. Quod ſi Pelagianis negaueris ſequelã de ſeruãdo, ipſi rurſus multo rectius negabũt ſequelã de conãdo, Et ſi tu illis totũ lib. arb. abſtuleris, auferẽt et ipſi tibi partiaulã eius reliquã, ut partiaulæ non poſſis aſſerere, quod toti denegaris. Quicquid igitur contra Pelagianos dixeris, totum lib. arb. tribuentibus ex hoc loco, hoc nos multo fortius, contra modiaulum illud ſtudium tui lib. arb. dicemus. Et Pelagiani eatenus nobis con-

ſenti-

sentient, ut si ipsorum opinio ex hoc loco non potest probari, multo minus ulla alia poterit inde probari, cum si sequelis agenda sit caussa, fortissime omnium pro Pelagianis faciat Ecclesiasticus, ut qui claris uerbis de toto seruando diat, Si uolueris mandata seruare. Imò & de fide dicit, Si uis fidem placitam seruare, ut eadem sequela & fidem seruare in nostra potestate esse oporteat, quæ tamen donum Dei est singulare ac rarum, ut Paulus dicit. Summa, cum tot recensentur opiniones pro lib. arbi. & nulla sit, quæ non hunc locum Ecclesiastici pro se rapiat, illæq; sint diuersæ & contrariæ, fieri non potest, quin Ecclesiasticum habeant contradictorium ac diuersum sibijpsis in unis eisdemq; uerbis, ideo nihil ex ipso probare possunt, quamuis si sequela illa admittitur, pro Pelagianis solis faciat contra omnes alios, Ideo & contra Diatriben facit, quæ suo ipsius gladio hoc loco iugulatur.

Nos autem, ut cæpimus, dicimus, quod hic locus Ecclesiastici nullis prorsus patrocinatur, qui liberum arbitrium asserunt, sed contra omnes pugnet, Non enim admittenda est illa sequela, Si uolueris, ergo poteris, sed sic intelligetur, eo uerbo & similbus moneri hominem suæ impotentiæ, quàm ignarus & superbus, sine istis mo-

istis monitionibus diuinis, non agnosceret, nec sentiret. Loquimur autem hic non de homine primo solum, sed de quolibet, quamuis parum referat de primo uel alijs quibuslibet intelligas, Nam & si primus homo nõ erat impotens assistente gratia, tamẽ in hoc præcepto satis ostendit ei Deus, quam esset impotens absente gratia. Quod si is homo, cum adesset spiritus, noua uolũtate non potuit uelle bonum de nouo propositum, id est, obedientiam, quia spiritus illam non addebat, quid nos sine spiritu possemus in bono amisso? Ostensum est ergo in isto homine, terribili exemplo, pro nostra superbia conterenda, quid possit liberum arbitri. nostrum sibi relictum ac non continuo magis ac magis actum & auctum spiritu Dei, Ille non potuit in auctiorem spiritum, cuius primitias habebat, sed cecidit a primicijs spiritus, quomodo nos lapsi possemus in primitias spiritus ablatas? præsertim iam regnante in nobis plena potestate Sata=na, qui illum sola tentatione nondum regnans in eo, prostrauit. Nihil fortius dissuri posset contra liberum arbitrium, quam si Ioas hic Ecclesiastici cum lapsu Adæ tractaretur, Sed nunc non est locus, ac alibi forte sese res dabit. Interim satis est, monstratum esse, Ecclesiastiam prorsus nihil pro lib. arbi. dicere hoc loco, quem tamen pro prin

cipe

cipe loco habent, Atq; eum loaum & similes, Si uolueris, Si audieris, Si feceris, non ostendere quid possint, sed quid debeant homines.

Alius locus a Diatribe nostra adducitur ex Gen. 4. ubi ad Cain dicit Dominus, Sub te erit appetitus peccati, & tu dominaberis illius. Ostenditur hic (ait Diatribe) animi motus ad turpia, uinci posse, nec afferre necessitatem peccandi, Illud (Animi motus ad turpia uinci posse) quamuis ambigue dictum sit, tamen ui sententiæ, consequentiæ & rerum huc cogitur, quod liberi arbitrij sit, uincere suos motus ad turpia, nec motus illi necessitatem afferant peccandi. Quid iterum hic omittitur, quod libero arbitrio non tribuitur? Quid opus spiritu? Quid Christo? Quid Deo? si libe. arbi. uincere potest animi motus ad turpia? Vbi iterum opinio probabilis, quæ dicit lib. arbi. nec uelle quidem posse bonum? hic uero uictoria mali tribuitur ei quod nec uult nec optat bonum, Nimis nimia est incogitantia Diatribæ nostræ. Rem breuiter accipe, Siaut dixi, talibus dictis ostenditur homini quid debeat, non quid possit. Cain igitur dicitur, ut debeat peccato dominari & eius appetitum sub se tenere, uerum hoc neq; fecit neq; potuit, ut iam alieno imperio Satanæ pressus. Notum est enim, Ebræos

ut in

frequenter indicatiuo futuro uti pro imperatiuo, ut in Exo. 20. Non habebis Deos alienos, Non occides, Non forniaberis, & talia infinita, Alioqui si indicatiue (ut sonant) acciperentur, essent promissiones Dei, qui cum mentiri nequeat, fieret, ut nullus homo peccaret, tum sine necessitate preciperentur. Ita interpres noster hoc loco rectius sic transtulisset, Sed sub te sit appetitus eius & tu dominare illius, Siaut & de muliere dici debuit, Sub uiro tuo sis & ipse dominetur tui. Quod enim non indicatiue sit ad Cain dictum, probat id, quia tum fuisset diuina promissio, At promissio nõ fuit, quia contrarium euenit & factum est per Cain.

Tertius est ex Mose Posui ante faciem tuam uiam uitæ & mortis, Elige quod bonum est &c. Quid (inquit) apertius dici poterat? Eligendi libertatem relinquit homini. Respondeo, Quid apertius quàm te hic cæcutire? ubi quæso relinquit libertatem eligendi? In eo quod dicit Elige? Ergo statim, ut Moses dicit Elige, fit, ut eligant? Igitur iterum non est necessarius spiritus. Et cum tu toties repetas & inculces eadem, mihi quoq; licebit eadem sæpius iterare. Si libertas eligendi adest, cur opinio probabilis dixit lib. arb. non posse uelle bonum? an eligere potest non uolens aut nolens? Sed audiamus similitudinem, Ridiule diceretur in

biuio

biuio consistenti, uides duplicem uiam, utram uoles ingreditor, quum altera tantum pateret, Hoc est quod supra dixi de argumentis rationis carnalis, quod rideri hominem putet præcepto impossibili, quo nos ipsum dicimus moneri & excitari, ut uideat impotentiam suam. Vere igitur in biuio sumus, altera uero uia tantum patet, imò nulla patet, ostenditur uero per legem, quàm altera scilicet ad bonum sit impossibilis, nisi Deus spiritum donet, altera uero quàm sit lata & facilis, si Deus permittat. Non igitur ridiculè, sed necessaria grauitate diceretur in biuio consistenti, utram uiam uoles ingreditor, si ipse uel infirmus, sibi fortis uideri uellet, aut uiam neutram esse clausam contenderet. Quare legis uerba dicuntur, non ut uim uoluntatis affirment, sed ut cæcam rationem illuminent, quo uideat, quàm nulla sit sua lux, & nulla uoluntatis uirtus Cognitio peccati (ait Paulus) per legem, non ait, abolitio aut uitatio peccati, Tota ratio & uirtus legis est, in sola cognitione, eaq; non nisi peccati præstanda, non autem in uirtute aliqua ostendenda aut conferenda, Cognitio enim non est uis, neq; confert uim, sed erudit & ostendit, quod nulla sit ibi uis, & quanta sit ibi infirmitas, Nam cognitio peccati, quid aliud esse potest, quàm notitia infirmitatis

& ma=

& mali nostri? non enim dicit, per legem uenit cognitio uirtutis aut boni, At totum quod facit lex (teste Paulo) est, ut peccatum cognosci faciat.

Atq; is est locus, unde mihi sumpta est responsio ista, Verbis legis moneri ac erudiri hominem, quid debeat, non quid possit, id est, ut cognoscat peccatum, non ut credat sibi esse aliquam uim. Proinde quoties, Mi Erasme, mihi uerba legis opponis, opponam tibi illud Pauli, Per legem cognitio peccati, non uirtus uoluntatis. Concipitur igitur, uel ex cõcordantijs maioribus, omnia uerba imperatiua in unum cahos, modo non fuerint promissionis sed exactionis & legis uerba, mox dicam, semper illis significari, quid debeant, non quid possint aut faciant homines. Atq; id etiam grammatici & pueri in triuijs sciunt, uerbis imperatiui modi, nihil amplius significari, quam id quod debeat fieri. Quid autem fiat uel possit fieri, uerbis indicatiuis oportet differi. Qui fit igitur, ut uos Theologi sic ineptiatis uelut bis pueri, ut mox apprehenso uno uerbo imperatiuo, infexatis indicatiuum, quasi statim, ut imperatum sit, etiam necessario factum aut factu possibile sit, Quanta enim inter os & offam accidunt, ut id quod iusseris, atq; adeo possibile satis fuit, non

tamen

tamen fiat? tanto distant imperatiua & indicatiua uerba in rebus comunibus & facillimis, Et uos in rebus istis, plus distantibus quàm cœlum & terra atq; adeo impossibilibus, tam subito facitis nobis indicatiua ex imperatiuis, ut mox seruata, facta, electa, ac impleta uelitis, uel talia fore nostris uiribus, quàm primum audieritis uocem imperantis, fac, serua, elige.

Quarto ex Deutero. 3. & 30. affers multa similia eligendi, auertendi, seruandi uerba, ut si seruaris, si auersus fueris, si elegeris &c, Hæc ais, omnia intempestiue dicerentur, si non esset uoluntas hominis libera ad bonum. Respondeo, & tu mea Diatribe, satis intempestiue ex istis uerbis colligis, libertatem arbitrij, Conatum enim & studium liberi arbitrij tantum, eras probatura, nullum autem locum adducis, qui talem conatum probet, Adducis uero eos locos, qui, situa sequela ualeret, totum lib. arbitrio tribuant. Distinguamus igitur iterum hic, Verba scripturæ adducta & additam Diatribes sequelam. Verba adducta sunt imperatiua, nihil dicunt, nisi quid fieri debeat, Neq; enim Mose dicit, Eligendi habes uim uel uirtutem, Sed elige, serua, fac, præcepta faciendi tradit, non autem describit hominis facultatem, Sequela uero per sciolam illam Diatriben

addita infert, ergo potest homo talia, alioqui frustra præciperentur: Cui respondetur, Domina Diatribe uos male infertis, nec probatis sequelam, sed cæcitati & oscitantiæ uestræ uidetur id sequi & probari. Præcipiuntur autem non intempestiue nec frustra, sed ut homo superbus & cæcus per hæc suæ impotentiæ morbum discat, si tentet facere, quod præcipitur. Sic & similitudo tua nihil ualet, ubi dicis, Alioqui perinde fuerit ac si quis homini sic alligato, ut non possit brachium nisi in leuam porrigere, diceret, Ecce habes ad dextram uinum optimũ, habes ad leuam toxicum, utro uelis, porrige manum. Credo tibi suauissime blandiri istas tuas similitudines, Sed simul non uides, si stent similitudines, quod multo plura probent, quàm probare statuisti, imò probent, quæ tu negas & improbata uelis, nempe, lib. arbi. omnia posse. Perpetuo enim tractatu oblitus, quod dixisti, lib. arbi. nihil posse sine gratia, probas, quod lib. arb. omnia possit, sine gratia, Nam hoc efficiunt sequelæ & similitudines tuæ, ut aut lib. arbi. se solo ea possit, quæ dicuntur & præcipiuntur, aut frustra, ridiculè, intempestiue præcipiantur, Hæ autem sunt ueteres antilenæ Pelagianorum, quas etiam Sophistæ exploserunt, atq; tu ipse damnasti, Sed interim significas hac obliuiscentia &

tia & mala memoria tua, quàm nihil uel intelligas uel afficiaris aussæ, Quid enim turpius Rhetori, quàm perpetuo aliena a statu aussæ tractare & probare, imò contra aussam & seipsum semper declamare?

Dico igitur denuo, Verba scripturæ adducta per te sunt imperatiua, & nihil probant, nihil statuunt de uiribus humanis, sed præscribunt facienda & omittenda, Sequelæ uero uel additiones & similitudines tuæ, si quid probant, probant hoc, lib. arb. omnia posse sine gratia, At hoc probandum non est a te susceptum, imò negatum, Ideo probationes eiusmodi aliud nihil sunt, quàm improbationes fortissimæ, Si enim arguam (si forte ueternum Diatribes excitare queam) dum Moses dicit, Elige uitam & serua mandatum, Nisi homo possit eligere uitam et seruare mandatum, ridiculè Moses illud homini præciperet. Nunquid isto argumento probaui, lib. arb. nihil posse boni aut habere conatum sine suis uiribus? imò probaui, contentione satis forti, aut hominem posse eligere uitam & seruare mandatum, siaut præcipitur, aut Mosen esse ridiculum præceptorem, Sed Mosen ridiculum præceptorem esse, quis audeat dicere? Sequitur ergo, hominem posse, quæ præcipiuntur. Hoc modo perpetuo disputat Diatribe,

contra ſuum ipſius inſtitutum, quo ſe non ſic diſputaturum promiſit, ſed quendam conatum lib. arb. oſtenſuram, cuius tamen non meminit multum tota ſerie argumentorum, tantum abeſt, ut probet, quin contrarium potius probat, ut ipſa potius omnia ridiculè & diat & diſputet.

Iam ut ridiculum ſit, iuxta ſimilitudinem inducam, ut alligatus dextro brachio, iubeatur in dexteram porrigere manum, cum non poſſit niſi in leuam, Numquid etiam ridiculum eſt, ſi ligatus uel utroq; brachio, ſuperbe contendat, uel ignarus præſumat, ſeſe in utranq; partem omnia poſſe, ac tum iubeatur in utram partem porrigere manum, non ut rideatur eius captiuitas, ſed ut præſumptio falſa libertatis & potentiæ ſuæ coarguatur, uel ignorantia captiuitatis & miſeriæ ſuæ ſibi innoteſcat? Diatribe nobis perpetuo fingit hominem talem, qui uel poſſit, quod præcipitur, uel ſaltem cognoſcat ſeſe non poſſe, At talis homo nuſquam eſt. Atq; ſi quis talis eſſet, tum uere, aut ridiculè præciperentur impoſſibilia, aut fruſtra eſſet ſpiritus Chriſti. Scriptura uero talem proponit hominem, qui non modo ſit ligatus, miſer, captus, æger, mortuus, Sed qui addit, operante Satana principe ſuo, hanc miſeriam cæcitatis, miſerijs ſuis, ut ſe liberum, beatum, ſolutum, potẽ-

potentem, sanum, uiuum, esse credat, Scit enim Satan, quod si homo suam miseriam nosset, nullum retinere in suo regno posset, quod agnitæ miseriæ & clamantis Deus non possit non statim misereri & auxiliari, ut qui prope esse contritis corde, tanta laude prædicetur per omnem scripturam, ut etiam Esaie. 61. Euangelion pauperibus prædicare & contritis mederi, Christus sese missum testetur. Proinde Satanæ opus est, ut homines teneat, ne suam miseriam agnoscant, sed præsumant sese posse omnia quæ dicuntur. Mosi uero & legislatoris opus est contrarium, ut per legem homini miseriam suam patefaciat, ut sic contritum & confusum in sui cognitione, ad gratiam præparet & ad Christum mittat, & sic saluus fiat. Non igitur ridicula, sed uehementer seria & necessaria sunt, quæ per legem geruntur.

Qui nunc ista intelligunt, facile simul intelligunt, Diatriben tota seric argumentorum prorsus nihil efficere, dum nihil nisi uerba imperatiua colligit e scripturis, quæ nec intelligit, quid uelint & quare dicantur, Deinde adiectis suis sequelis & similitudinibus carnalibus, tam robustam offam miscet, ut plus asserat & probet, quàm instituerat, ac contra seipsam disputet, ut non fuerit opus, ulterius singula perarrere, Vna enim solu-

tione ſoluuntur omnia, dum uno argumento nitun-
tur omnia. Tamen, ut obruatur copia, quæ me uo-
luit obruere, pergam aliquot recenſere. Eſaiæ
1. Si uolueritis & audieritis me, bona terræ co-
medetis, ubi magis congruebat dicere, iudice Dia-
tribe, Si uoluero, Si noluero, ſi nulla eſt libertas
uoluntatis, Satis ex ſupra dictis patet reſponſio.
Deinde quid eſſet ibi congruitatis, ſi diceretur, Si
uoluero, bona terræ comedetis? An Diatribe ſen-
tit præ nimia ſapientia, bona terræ comedi poſſe,
nolente Deo, aut rarum & nouum eſſe, quod non
niſi uolente Deo, bona ſuſcipimus? Sic illud Eſaiæ
21. Si quæritis, quærite, conuertimini & uenite.
Quorſum attinet hortari, eos qui nulla parte ſuæ
poteſtatis ſunt? ac ſi uinculis aſtricto diat quis,
mouete iſtic, ait Diatribe. Imò quorſum attinet
(inquam) citare locos, qui ſe ſolis nihil probant,
& adiecta ſequela, hoc eſt, deprauato eorum
ſenſu, omnia tribuunt libero arbitrio, cum ſo-
lum conatus quidam nec lib. arbi. aſcribendus,
probari debuit? Idem dicetur ad illud Eſaiæ. 45.
Congregamini & uenite, Conuertimini ad me &
ſalui eritis. Et. 52. Conſurge, Conſurge, Exau-
tere de puluere, ſolue uincula colli tui. Item, Iere.
15. Si conuerteris conuertam te, Et ſi ſeparaueris
præcioſum a uili, tanquam os meum eris. Euiden-
tius ue-

tius uero Zacharias liberi arbitrij conatum indicat & gratiam conanti paratam, Conuertimini (inquit) ad me dicit Dominus exercituum & conuertar ad uos, dicit Dominus.

In his locis Diatribe nostra prorsus nihil discernit inter uoces legis & Euangelij, tam scilicet cæca & ignara est, ut quid lex, quid Euangelion sit, non uideat, Ex Esaia enim toto, præter illum unum locum, Si uolueritis, nullum legis uerbum affert, reliqui omnes sunt Euangelici, quibus contriti & afflicti, uerbo gratiæ oblatæ uocantur ad consolationem. Sed Diatribe uerba legis ex ipsis facit. Obsecro aũt te, quid ille in re Theologica uel sacris literis efficiat, qui nondũ eo peruenit, ut quid Lex, quid Euãgelion sit, norit, aut si norit, contemnat tamẽ. obseruare? Is omnia misceat oportet, cœlum, infernum, uitã, mortẽ, ac prorsus nihil de Christo scire laborabit. De qua re meam Diatribẽ infra pluribus monebo. Illud Iere. & Zachariæ uide, Si conuerteris conuertam te, Et Conuertimini ad me & conuertar ad uos, Nunquid sequitur, Conuertimini, ergo potestis conuerti? Nunquid sequitur, Dilige Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ergo poteris diligere ex toto corde? Quid igitur concludũt argumẽta eiusmodi, nisi lib. arb. gratia Dei non egere, sua uero uirtute omnia posse?

Quanto rectius igitur uerba, ut posita sunt, accipiuntur? Si conuersus fueris, conuertam & ego te, Hoc est, si desieris peccare, desinam & ego punire, atq; si conuersus bene uixeris, benefaciam & ego, uertens captiuitatem & mala tua. Sed ex ijs non sequitur, quod sua ui homo conuertatur, nec hoc ipsa uerba diant, sed dicunt simpliciter, si conuertaris, quo monetur homo, quid debeat, Cognito autem eo, ac uiso quod non possit, quærat unde possit, nisi Leuiathan Diatribes (id est additamentum & sequela eius) interueniat, quæ diæat, alioqui frustra diceretur, Conuertimini, nisi sua ui possit conuerti homo. Quod quale sit & quid efficiat, satis dictum est.

Stupor quidam uel Læthargia quædam est, quod illis uerbis, Conuertimini, Si conuerteris, & similibus putatur uis lib. arbitrij confirmari, nec obseruatur, quod eadem ratione & isto uerbo confirmaretur, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, cum utrobiq; sit par significatio imperantis & exigentis. Non minus uero requiritur dilectio Dei, q̃ conuersio nostri & omnium præceptorum, cum dilectio Dei sit uera conuersio nostri. Et tamen ex illo dilectionis præcepto, nemo arguit lib. arb. Ex illis uero uerbis, Si uolueris, Si audieris, Conuertere, & similibus,

omnes

omnes arguunt. Si ergo ex illo uerbo (Dilige Dominum Deum tuum ex toto corde) non sequitur, lib. arb. aliquid esse aut posse, certum est, quod nec ex illis sequitur, Si uolueris, Si audieris, Conuertimini, & similibus, quæ uel minus exigunt uel minus uehementer exigunt, quàm illud, Dilige Deum, Ama Dominum. Quicquid igitur respondetur ad uerbum illud, Dilige Deum, ne concludat pro lib. arb. idem dicetur ad omnia alia uerba imperandi uel exigendi, ne concludant pro lib. arb. Scilicet quod diligendi uerbo ostenditur forma legis, quid debeamus, non autem uis uoluntatis aut quid possimus, imò quid non possimus, Idem ostenditur alijs omnibus uerbis exactionis. Constat enim Scholasticos etiam asserere, exceptis Scotistis & Modernis, Hominem non posse diligere Deum toto corde, Ita nec ullum aliorum præceptorum præstare potest, cum in hoc uno, omnia pendeant, teste Christo. Sic relinquitur, etiam Scholasticis doctoribus testibus, Verba legis, non arguere uirtutem lib. arbi. sed ostendere, quid debeamus & quid non possimus.

Verum Diatribe nostra magis ineptiens, ex illo Zachariæ, Conuertimini ad me, non solum indicatiuum infert, sed etiam conatum lib. arb. & gratiam conanti paratam contendit probare, Et

hic aliquando tandem ſui conatus meminit, Et no-
us grammatica, Conuerti apud illam ſignificat id,
quod conari, ut ſit ſenſus, Conuertimini ad me, id
eſt, conamini conuerti, et conuertar ad uos, id eſt,
conabor conuerti ad uos, ut etiam Deo aliquando
conatum tribuat, forte & ipſi gratiam paratura
conanti, Si enim Conuerti uno aliquo loco ſignifi-
cat conari, cur non ubiq; ? Rurſus illo Ieremiæ. 15.
Si ſeparaueris præcioſum a uili, libertatem eligen-
di, non ſolum conatum, probari dicit, quam ſu-
periùs docuerat eſſe amiſſam, & uerſam in neceſſi
tatem ſeruiendi peccato. Vides ergo Diatriben ue
re lib. arb. habere in ſcripturis tractandis, ut
apud illam eiuſdem formæ uerba, in uno loco co-
natũ, in alio libertatem probare cogantur, prout
uiſum fuerit. Sed eant unitates. Verbum conuer
tendi duplici uſu in ſcripturis tractatur, Vſu legali
& uſu Euangelico. Vſu legali, eſt uox exactoris
& imperantis, quæ non conatum, ſed totius uitæ
requirit mutationem, ut Ieremia crebro utitur di-
cens, Conuertimini unusquiſq; a uia ſua mala, Con
uertere ad Dominum, Ibi enim inuoluit exactio-
nem omniũ præceptorum, ut ſatis patet. Vſu Euã
gelico, eſt uox conſolationis & promiſſionis diui-
næ, qua nihil a nobis exigitur, ſed nobis offertur
gratia Dei, ut eſt illud Pſalm. 13. Cum conuerterit

Domi-

Dominus captiuitatem Zion, Et illud. zz. Conuertere anima mea in requiem tuam. Zacharias igitur breuissimo compendio utranq; prædicationem, tam legis quàm gratiæ absoluit, Lex tota est & summa legis, ubi dicit, Conuertimini ad me, Gratia est, ubi dicit, Conuertar ad uos. Iam quantũ probatur lib. arb. ex isto uerbo, Ama Dominum, aut alio quouis partialaris legis uerbo, tantũ probatur ex hoc summario uerbo legis, Conuertimini. Prudentis igitur lectoris est, in scripturis obseruare, quæ uerba legis, quæ gratiæ sunt, ut non omnia confusa habeat, more immundorum Sophistarum, & huius oscitantis Diatribes.

Nam uide, quomodo tractet insignem illum locum Ezechielis. 18. Viuo ego dicit Dominus, Nolo mortem peccatoris, sed magis ut conuertatur & uiuat. Primum, Toties (inquit) repetitur in hoc capite, auerterit se, fecit, operatus est, in bonam & malam partem, Et ubi sunt, qui negent hominem quicquam agere? Vide quæso egregiam consequentiam. Conatum ac studium probatura erat liberi arbitrij, & probat totum factum, impleta omnia per liberum arbitrium. Vbi nunc sunt, quæso, qui gratiam & spiritum sanctum requirant? Sic enim argutatur dicens, Ezechiel dicit. Si auerterit se

rit se impius & fecerit iustitiam & iudicium, uiuet, Ergo impius mox ita facit & potest facere. Ezechiel significat, quid fieri debeat, Diatribe intelligit, id fieri & factum esse, iterum noua grammatica nos doctura, quod idem sit, debere & habere, idem exigi & præstari, idem postulare & reddere. Deinde illam uocem dulcissimi Euangelij, Nolo mortem peccatoris &c, sic uersat, Deplorat ne pius Dominus mortem populi sui, quam ipse operatur in illis? Si ille non uult mortem, utiq; nostræ uoluntati imputandum est, si perimus, Quid uero imputes illi, qui nihil potest agere neq; boni neq; mali? Idem & Pelagius cantillauit, cum non studium neq; conatum, sed totam uim implendi ac faciendi omnia tribueret libero arbi. Nam eam uim probant istæ sequelæ (ut diximus) siquid probant, ut æque fortiter atq; adeo fortius pugnent contra ipsam Diatriben, quæ negat illam uim lib. arb. & solum conatum struit, atq; contra nos pugnant, qui totum lib. arb. negamus. Sed omissa ignorantia eius, rem ipsam dicemus.

Vox Euangelica & dulcissimum solatium est miseris peccatoribus, ubi Ezechiel dicit, Nolo mortem peccatoris, sed magis ut conuertatur & uiuat, omnibus modis stat & illa Psalmi. 28.

Quoni=

Quoniam momentum est ira eius, & uita pottus uoluntas eius, Et *Psalm*. 68. *Quam suauis est misericordia tua* Domine, Item, *Quia misericors sum*. Et *illud* Christi Matthei. 11. *Venite ad me omnes qui laboratis & ego reficiam uos*, Item *illud* Exodi. 20. Ego *facio misericordiam in multa milia, ijs qui diligunt me*. Et *quid est ferme plus quam dimidium sacræ scripturæ, quam meræ promissiones gratiæ, quibus offertur a* Deo *misericordia, uita, pax, salus hominibus? Quid autem aliud sonant promissionis uerba, quam illud*, Nolo *mortem peccatoris? An non idem est dicere*, Ego *sum misericors, ac si diceret*, Non *irascor, nolo punire, nolo uos mori, uolo ignoscere, uolo parcere? Et nisi starent illæ promissiones diuinæ, quibus afflictæ conscientiæ sensu peccati, ac metu mortis & iudicij territæ, erigerentur? quis locus ueniæ aut spei foret? Quis peccator non desperaret? Sed siaut lib. arb. ex alijs uerbis misericordiæ aut promissionis aut solacij, non probatur, ita nec ex isto*, Nolo *mortem peccatoris &c*.

Sed Diatribe *nostra iterum nihil inter legis & promissionis uerba distinguens, facit hunc locum Ezechielis, uocem legis, ac sic exponit*, Nolo *mortem peccatoris, id est, nolo quod mortaliter peccet, aut fiat peccator mortis reus, sed magis*

ut con-

ut conuertatur a peccato, si quod fecerit, & sic ui-
uat, Nam nisi sic exponeret, nihil faceret ad rem,
Sed hoc est prorsus euertere & tollere suauissi-
mum illud Ezechielis, Nolo mortem. Si sic scrip-
turas legere & intelligere uolumus nostra cæcita-
te, quid mirum, si obscuræ & ambiguæ sint? Non
enim dicit, Nolo peccatum hominis, sed nolo mor-
tem peccatoris, manifeste significans de pœna pecca
ti sese loqui, quam peccator pro suo peccato sentit,
scilicet de timore mortis, Et in hac positum pecca-
torem afflictione & desperatione, erigit & con-
solatur, ne linum fumigans extinguat, & cala-
mum quassatum conterat, sed spem ueniæ &
salutis faciat, ut magis conuertatur, scilicet con-
uersione salutis a pœna mortis, & uiuat, hoc
est, bene habeat & secura conscientia lætetur.
Hoc enim obseruandum quoque est, Sicut uox
legis non fertur, nisi super eos, qui peccatum
non sentiunt nec agnoscunt, sicut Paulus dicit
Romano. 3. Per legem cognitio peccati, Ita uer-
bum gratiæ non uenit nisi ad eos, qui peccatum
sentientes affliguntur & tentantur desperatio-
ne. Ideo in omnibus uerbis legis uides indicari
peccatum, dum ostenditur, quid debeamus. Si-
cut contra in omnibus uerbis promissionis, ui-
des malum significari quo laborant peccatores

uel ij, qui erigendi sunt, ut hic, Nolo mortem peccatoris, clare mortem & peccatorem nominat, tam ipsum malum, quod sentitur, quàm ipsum hominem qui sentit. At hic, Dilige Deum toto corde, indicatur, quid debeamus boni, non quid sentiamus mali, ut agnoscamus quàm non possimus id boni.

Nihil itaque potuit ineptius pro libero arbitrio adduci, quàm hic locus Ezechielis, imò fortissime contra liberum arbitrium pugnat. Significatur enim hic, liberum arbitrium, qualiter se habeat, & quid possit in peccato agnito aut in sese conuertendo, Scilicet quod non nisi in peius laberetur, & desperationem & impœnitentiam adderet peccatis, nisi Deus succurreret mox & promissionis uerbo reuocaret & erigeret. Sollicitudo enim Dei promittentis gratiam ad reuocandum & erigendum peccatorem, satis magnum & fidele argumentum est, liberum arbitri. se solo non posse nisi ad peius, & (ut scriptura dicit) ad inferos labi, nisi Deum eius leuitatis esse credas, quod nulla necessitate salutis nostræ, sed mera uoluptate loquacitatis, uerba promissionis effundat tam copiose. Vt sic uideas, non solum omnia uerba legis contra lib. arbitri.

stare,

ſtare, ſed etiam omnia uerba promiſſionis ipſum penitus confutare, hoc eſt, uniuerſam ſcripturam contra illud pugnare. Quare illo uerbo, Nolo mortem peccatoris, nihil aliud agi uides, quàm prædiari & offerri diuinam miſericordiam in mundo, quam ſolum afflicti & morte uexati cum gaudio & gratitudine ſuſcipiunt, ut in quibus iam lex ſuum officium, id eſt, cognitionem peccati compleuit. Illi uero, qui legis officium nondum ſunt experti, nec agnoſcunt peccatum, nec mortem ſentiunt, contemnunt miſericordiam promiſſam eo uerbo. Cæterum, Cur alij lege tanguntur, alij non tanguntur, ut illi ſuſcipiant & hi contemnant gratiam oblatam, alia quæſtio eſt, nec hoc loco tractatur ab Ezechiele, qui de prædicata & oblata miſericordia Dei loquitur, non de occulta illa & metuenda uoluntate Dei, ordinantis ſuo conſilio, quos & quales prædicatæ & oblatæ miſericordiæ capaces & participes eſſe uelit. Quæ uoluntas non requirenda, ſed cũ reuerentia adoranda eſt, ut ſecretum longe reuerendiſſimum maieſtatis diuinæ, ſoli ſibi reſeruatum, ac nobis prohibitum, multo religioſius, quàm infinitæ multitudinis ſpecus Coricij.

Quando nunc Diatribe argutatur, Plorat nec pius Dominus mortem populi ſui, quam ipſe operatur in

ratur in illis? Hoc enim nimis absurdum uidetur. Respondemus, ut iam diximus, Aliter de Deo uel uoluntate Dei nobis prædicata, reuelata, oblata culta, Et aliter de Deo non prædicato, non reuelato, non oblato, non culto disputandum est. Quatenus igitur Deus sese abscondit & ignorari a nobis uult, nihil ad nos. Hic enim uere ualet illud, Quæ supra nos, nihil ad nos. Et ne meam hanc esse distinctionem quis arbitretur, Paulum sequor, qui ad Thessalonicenses de Antichristo scribit, quod sit exaltaturus sese super omnem Deum prædicatum & cultum, manifeste significans, aliquem posse extolli supra Deum, quatenus est prædicatus & cultus, id est, supra uerbum & cultum quo Deus nobis cognitus est, & nobiscum habet commercium, sed supra Deum non cultum, nec prædicatum, ut est in sua natura & maiestate, nihil potest extolli, sed omnia sunt sub potenti manu eius. Relinquendus est igitur Deus in maiestate & natura sua, sic enim nihil nos cum illo habemus agere, nec sic uoluit a nobis agi cum eo, Sed quatenus indutus & proditus est uerbo suo, quo nobis sese obtulit, cum eo agimus, quod est decor & gloria eius, quo Psalmista eum celebrat indutum. Sic dicimus, Deus pius non deplorat mortem populi quam operatur in illo, Sed deplorat mortem

tia, & conatum quendam non ſuis uiribus aſſcriben dum, Talem conatum non uideo ullis locis proba= ri, ſed tantum exigi, quid fieri debeat, ut ſæpius iam dictum eſt, niſi quod toties repetendum eſt, cum Diatribe toties eadem corda oberret, inutili uerborum copia lectores differens.

Vltimum fere ex ueteri teſtamento illud Moſi Deuter. 30. affert, Mandatum hoc quod præ= cipio tibi hodie, non ſupra te eſt, neq; procul po= ſitum, nec in cœlo ſitum, ut poſſis dicere, Quis noſtrum uult in cœlum aſcendere, ut deferat il= lud ad nos, ut audiamus & opere compleamus? Sed iuxta eſt ualde ſermo, in ore tuo & corde tuo, ut facias illum. Hoc loco contendit Diatribe declarari, non ſolum in nobis ſitum, quod præci= pitur, uerum etiam in procliui eſſe, hoc eſt, faci= le, uel ſaltem non difficile. Gratias agimus de tanta eruditione. Si igitur Moſes tam clare pro= nunciat, non modo eſſe facultatem in nobis, ſed eti= am facilitatem ſeruandi omnia mandata, cur tantum ſudamus? Cur non ſtatim hunc locum produxi= mus & lib. arbitrium aſſeruimus libero campo? Quid iam Chriſto? Quid ſpiritu opus? Inueni= mus iam locum, qui omnibus os obſtruat, & clare non modo libertatem arbitrij aſſerat, ſed facilem quoq; mandatorum obſeruantiam doceat. Quàm

ſtultus

stultus Christus, qui etiam fuso sanguine spiritum illum non necessarium nobis emit, ut faciles efficeremur in seruandis præceptis, quales iam ex natura sumus. Quin & ipsa Diatribe suas uoces recantet, quibus dixit, lib. arbitrium sine gratia nihil posse uelle boni, Diat uero nunc, liberum arbitrium esse tantæ uirtutis, ut non modo uelit bonum, sed etiam facili opera seruet summa & omnia mandata. Vide quæso, quid efficiat animus alienus a cauilla, quàm non potest sese non prodere. An adhuc opus est confutare Diatriben? Aut quis magis eam confutare queat, quàm ipsa seipsam confutat? Hæc scilicet est bestia illa, quæ se ipsam comedit. Quàm uerum est, mendacem oportere memorem esse.

Nos de loco isto in Deutronomio diximus, Nunc breuiter agemus. Vt secluso Paulo, qui Ro. 10. potenter hunc locum tractat, differamus, Nihil hic prorsus uides dici aut ulla syllaba sonari de facilitate, difficultate, potentia uel impotentia lib. arb. uel hominis ad seruandum uel non seruandum, Nisi quod ij, qui sequelis & cogitationibus suis scripturas captant, sibi ipsis eas obscuras & ambiguas faciunt, ut sic quodlibet ex eis faciant. Si non potes oculos, aures saltem aduerte, uel manibus palpa, Moses dicit, Non est supra te, nec

proaul positum, nec in cœlo situm, nec trans mare. Quid est suprate? Quid proaul? Quid in cœlo situm? Quid trans mare? An etiam Grammaticam & usitatissima uocabula nobis obscurabunt, ut nihil certi loqui ualeamus, tantũ ut obtineant, scripturas esse obscuras? Nostra grammatica istis uocabulis non qualitatem aut quantitatem uirium humanarum, sed distantiam locorum significat. Suprate enim dicitur, non quædam uis uoluntatis, sed locus qui supra nos est. Ita proaul, trans mare, in cœlo, nihil uirtutis in homine, sed locus sursum, dextrorsum, sinistrorsum, retrorsum, antrorsumue, a nobis remotus. Rideat me quispiam tam crasse disputantem ac uelut analphabetis pueris præmansum tantis uiris porrigentem, ac syllabas nectendas docentem. Quid faciam? cum in tam clare luce uidẽ quæri tenebras, ac studio uelle eos cæcos esse, qui tot sæculorum seriem nobis numerant, tot imperia, tot sanctos, tot martyres, tot doctores, tantaq; authoritate hunc locum Mosi iactant, nec dignentur tamen syllabas inspicere, aut cogitationibus suis tantum imperare, ut locum semel considerent, quem iactant. Eat nunc Diatribe & diat, qui fieri possit, ut unus priuatus uideat, quod tot publici, tot sæculorum proceres non uiderunt? certe hic locus uel puello iudice, conuincit eos cæcutisse non raro.

Quid

Quid igitur Moſes uult iſtis uerbis apertiſſimis & clariſſimis, niſi, ſeſe ſuo officio ceu fidelem legislatorem eſſe perfunctum egregie? ut per quem non ſtet, quo minus omnia ſciant & habeant coram poſita præcepta, nec locum eis relictum excuſandi, quod ignorent uel non habeant præcepta aut aliunde petenda eis ſint, ut ſi non ſeruarint ea, culpa nec ſit legis nec legislatoris, ſed ipſorum, cum lex aſſit, legislator docuerit, ut nulla ignorantiæ excuſatio reliqua ſit, ſed ſola acuſatio negligentiæ & inobedientiæ. Non eſt (inquit) neceſſe, leges e cœlo aut a finibus ultramarinis aut proaul afferre, nec potes prætexere, te illas nec audiſſe nec habere, prope habes eas, ut quas præcipiente Deo & me authore audiſti, corde percepiſti, & ore aſſiduo, per leuitas in medio tui, tractandas accepiſti, teſte hoc ipſo meo uerbo & libro, Hoc tantum reliquum eſt, ut facias illas. Obſecro quid hic lib. arb. tribuitur? niſi quod exigitur, ut faciat leges, quas habet, & adimitur excuſatio ignorantiæ & abſentiæ legum.

Hæc fere ſunt, quæ ex ueteri teſtamento adducit Diatribe pro libero arbitrio, quibus ſolutis, nihil reliquum fit, quod non ſolutum pariter ſit, ſiue plura adducat, ſiue plura adducere uelit, cum nihil niſi uerba imperatiua aut con-

iunctius aut optatius adducere queat, quibus ſignificatur, non quid poſſimus aut faciamus (ut toties diximus toties repetenti Diatribe) ſed quid debeamus & quid exigatur a nobis, quo noſtra nobis impotentia innoteſcat, & peccati cognitio præſtetur, Aut ſi quid probant, per additas ſequelas & ſimilitudines ratione humana inuentas, hoc probant, liberi ſcilicet arbitrij non eſſe tantum conatum aut ſtudium aliquod modiaulum, ſed totam uim et poteſtatem liberrimã faciendi omnia ſine gratia Dei, ſine ſpiritu ſancto. Ac ſic nihil minus probatur tota illa copioſa, iterata & inculcata diſputatione, quàm id quod probandum erat, nempe opinio illa probabilis, qua lib. arbi. definitur eius eſſe impotentiæ, ut nihil poſſit uelle boni ſine gratia, cogaturq; in ſeruitutem peccati, habeatq; conatum non aſſcribendum ſuis uiribus, Mõſtrũ ſcilicet illud, quod ſimul nihil poteſt ſuis uiribus, & tamen conatum habet in uiribus ſuis, conſtetq; contradictione manifeſtiſſima.

Venitur nunc ad nouum teſtamentum, ubi iterum inſtruitur copia uerborum imperatiuorum pro miſera illa ſeruitute liberi arbitrij, accerſunturq; auxiliã rationis carnalis, nempe ſequelæ & ſimilitudines, ac ſi uideas pingi uel ſomnieris muſa rum regem ſtipatum, lanceis ſtipulaceis et clypeis fene-

feneis, aduersus ueram & iustam aciem bellato-
rum hominum. Sic pugnant humana Diatriabes
somnia aduersus diuinorum uerborum agmina.
Principio illud Matth. 23. procedit, uelut musa-
rum achilles, Ierusalem, Ierusalem, quoties uolui
congregare filios tuos & noluisti? Si cuncta (in-
quit) fiunt necessitate, nonne poterat merito re-
spondere Domino Ierosolyma? Quid inanibus la-
chrymis te maceras? Si tu nolebas nos ausaltare
Prophetis, cur eos misisti? Cur nobis imputas,
quod tua uoluntate, nostra necessitate, factum est?
Hæc illa. Respondemus autem, Et donemus inte-
rim, ueram et bonam esse istam sequelam & pro-
bationem Diatribes, Quid rogo probatur? nun-
quid probabilis opinio, quæ dicit lib. arbi. non
posse uelle bonum? Imò probatur, libera, sana &
potens in omnia, quæ Prophetæ dixerunt, uo-
luntas. At talem non suscepit probandã Diatribe,
Quin ipsa Diatribe hic respondeat, Si lib. arbi.
nõ potest uelle bonum, Quid imputatur ei, quod
nõ audierit Prophetas, quos, ut bona docentes, au-
dire nõ poterat suis uiribus? Quid inanibus lachry
mis plorat Christus, ac si illi potuerint uelle, quod
certo nouit eos non posse uelle? Liberet (inquam)
Diatribe Christum ab insania pro sua illa proba-
bili opinione, & mox nostra opinio liberata est

 ab isto

ab isto Achille musarũ. Igitur locus ille Matth. aut probat totũ lib. arb. aut æque fortiter pugnat adversus ipsam Diatribẽ et suo illã iaculo prosternit.

Nos dicimus, ut iam antea diximus, de secreta illa uoluntate maiestatis non esse disputandum, & temeritatem humanam, quæ perpetua peruersitate, relictis necessarijs, illã semper impetit et tentat, esse auocandam & retrahendam, ne ocupet sese scrutandis illis secretis maiestatis, quæ impossibile est attingere, ut quæ habitet lucem inaccessibilem, teste Paulo. Ocupet uero sese cum Deo incarnato seu (ut Paulus loquitur) cum Iheſu crucifixo, in quo sunt omnes thesauri sapiẽtiæ & scientiæ, sed absconditi, per hunc enim abũde habet, quid scire & nõ scire debeat. Deus igitur incarnatus hic loquitur, Volui et tu noluisti, Deus, inq̃, incarnatus in hoc missus est, ut uelit, loquatur, faciat, patiatur, offerat omnibus omnia, quæ sunt ad salutẽ necessaria, licet plurimos offendat, qui secreta illa uolũtate maiestatis uel relicti uel indurati, nõ suscipiũt uolentẽ, loquentẽ, facientem, offerentem, siaut Iohan. dicit, Lux in tenebris lucet, et tenebræ eam nõ comprehendunt. Et iterũ, In propria uenit, & sui nõ receperũt eum. Huius itidem Dei incarnati est flere, deplorare, gemere super perditione impiorum, cum uoluntas maiestatis ex

propo

proposito aliquos relinquat & reprobet, ut pereant. Nec nobis quærendum, aut ita faciat, sed reuerendus Deus, qui talia & possit & uelit. Nec puto aliquis hic calumniabitur, quod illa uoluntas, de qua dicitur, Quoties uolui, etiam ante incarnatũ Deum, Iudæis fuerit exhibita, ut qui Prophetas ante Christum occidisse, et sic uoluntati eius restitisse arguãtur. Notũ est enim apud Christianos, omnia geri per Prophetas in nomine futuri Christi, qui promissus erat, ut incarnatus Deus fieret. Vt uoluntas Christi recte dicatur, quicquid ab initio mundi per uerbi ministros oblatũ est hominibus.

Dicet uero hic Ratio, ut est nasuta & diax, Pulchre hoc inuentum est effugium, ut quoties ui argumentorũ urgemur, ad uoluntatẽ illam maiestatis metuendã recurramus, et disputatorem, ubi molestus fuerit, ad silentiũ adigamus, nõ aliter, quam astrologi suis epiaulis repertis, omnes quæstiones de motu totius cœli eludunt. Respondemus, nõ esse nostrum inuentum, sed diuinis scripturis firmatum præceptum, sic enim Paulus Rom. 11. dicit, Quid igitur quæritur Deus? Quis uoluntati eius resistet? O homo, tu quis es, qui contendas cum Deo? An non habet potestatem figulus? & reliqua. Et ante eum Esaias .58. Me etenim de die in diem quærũt & uias meas scire uolunt, quasi gens

quæ

quæ iuſtitiam fecerit, Rogant me iudicia iuſtitiæ & appropinquare Deo uolunt. Puto iſtis uerbis ſatis monſtrari, non licere hominibus ſcrutari uoluntatem maieſtatis. Deinde cauſſa hæc eſt huiuſmodi, ut in illa maxime petant peruerſi homines uoluntatem illam metuendam, ideo maxime laus eſt, eos tum ad ſilentium & reuerentiam hortari, In alijs cauſſis non ita facimus, ubi talia tractantur, quorum ratio reddi poteſt & reddi nobis mandata eſt. Quod ſiquis pergat ſcrutari rationem uoluntatis illius, nec noſtræ monitioni cædit, hunc ſinimus ire, & gygantum more cum Deo pugnare, ſpectaturi, quos triumphos ſit reportaturus, certi, quod cauſſæ noſtræ nihil ſit detracturus, & ſuæ nihil collaturus. Manebit enim fixum, quod aut lib. arbitrium omnia poſſe probabit, aut quod adductæ ſcripturæ contra ipſummet pugnabunt. Vtro autem facto, uictus iacet & nos uictores ſtamus.

Alterum eſt illud Matth. 19. Si uis ad uitam ingredi, ſerua mandata, Qua fronte diceretur, Si uis, cui uoluntas libera non eſt? Hæc Diatribe. Cui dicimus, Igitur uolũtas libera eſt per hoc uerbum Chriſti? At tu uolebas probare, quod libe. arbitrium nihil poſſit boni uelle, & neceſſario ſeruiret peccato, abſente gratia. Qua fronte igi-

tur tu

tur tu nunc totum facis liberum? Idem dicetur ad illud, Si uis perfectus esse. Si quis uult uenire post me. Qui uoluerit animam suam saluam facere. Si diligitis me. Si manseritis. Deniq;, ut dixi, colligantur omnes coniunctiones, Si, et uerba imperatiua, ut iuuenus Diatriben saltem numero uerborum. Hæc omnia (inquit) præcepta frigent, si nihil tribuitur uoluntati humanæ, Quàm male congruit meræ necessitati, coniunctio illa, Si? Respondemus, si frigent, tua culpa frigent, imò nihil sunt, qui asseris, nihil tribui uolũtati humanæ, dum facis lib. arbi. non posse uelle bonum, & rursus hic facis, idem posse uelle omnia bona, nisi eadem uerba apud te simul & ardent & frigent, dum simul omnia asserunt & omnia negant. Et miror, quid delectarit authorem toties eadem repetere, immemorem perpetuo instituti sui, nisi forte diffidens causæ, magnitudine libri uoluerit uincere, aut tedio et molestia lectionis aduersariũ fatigare. Qua consequentia, rogo, fiat, ut mox uoluntatem & potentiam adesse oporteat, quoties dicitur, Si uis, Si quis uult, Si uolueris? Nonne frequentissime impotentiam potius & impossibilitatem significamus talibus sermonibus? ut, Si Virgilium uoles æquare canendo mi Meui, alia cantes oportet. Si Ciceronem superare uoles Scote, pro argutijs

uide su-

ſummam oportet eloquentiam habeas, Si cum Dauide comparari uoles, ſimiles Pſalmos edas neceſſe eſt. Hic plane ſignificantur impoſſibilia uiribus proprijs, licet diuina uirtute omnia fieri poſſint. Sic habet & in ſcripturis res, ut quid uirtute Dei in nobis fieri poſſit, & quid non poſſimus nos, talibus uerbis oſtendatur.

Porro ſi talia dicerentur de ijs, quæ prorſus impoſſibilia ſunt factu, ut quæ nec Deus unquam eſſet facturus, tum recte dicerentur uel frigida uel ridicula, ut quæ fruſtra dicerentur. Nunc uero ſic dicuntur, ut non ſolum oſtendatur impotentia lib. arb. per quam nihil eorum fit, ſed ſimul ſignificatur aliquando fore & factum iri omnia talia, uerum aliena uirtute, nempe diuina, Si omnino admittamus, in talibus uerbis ineſſe quandam ſignificationem faciendorum & poſſibilium. Ac ſi quis ſic interpretetur, Si uolueris ſeruare mandata, hoc eſt, ſi uoluntatem aliquando habueris (habebis autem non ex te, ſed ex Deo, qui tribuet eam cui uoluerit) ſeruandi mandata, ſeruabunt & ipſa te. Aut ut latius dicam, Videntur illa uerba, præſertim coniunctiua, propter prædeſtinationem Dei quoq; ſic poni, ut incognitam nobis, & illam inuoluere, ac ſi hoc uelint dicere, Si uis, Si uolueris, hoc eſt, ſi talis apud Deum fueris, ut uoluntate

hac te dignetur, ſeruandi præcepta, ſeruaberis. Quo tropo intelligi datur utrunq;, ſcilicet & nos nihil poſſe, & ſiquid facimus, Deum in nobis operari. Sic illis dicerem, qui non contenti uellent eſſe, quod illis uerbis ſolum impotentia noſtra oſtendi dicitur, ſed etiam uim aliquam & potentiam faciendi ea, quæ præcipiuntur, probari contenderent, Ita ſimul uerũ fieret, ut nihil poſſemus eorũ quæ præcipiuntur, et ſimul omnia poſſemus, illud noſtris uiribus, hoc gratiæ Dei tribuendo.

Tertio illud Diatriben mouet, Vbi toties eſt mẽtio (inquit) bonorũ operum & malorũ, ubi mentio mercedis, ibi nõ intelligo, quo pacto locus ſit meræ neceſſitati, Neq; natura, ait, neq; neceſſitas habet meritũ. Neq; ego ſane intelligo, niſi quod opinio illa probabilis neceſſitatẽ meram aſſerit, dũ lib. arb. dicit, nihil boni poſſe uelle, & tamẽ hic etiam meritũ ei tribuit, Adeo profecit lib. arb. creſcente libro et diſputatione Diatribes, ut nunc nõ ſolum conatũ et ſtudium propriũ, alienis tamẽ uiribus, habeat, imò nõ ſolum bene uelit & faciat, ſed etiã mereatur uitã æternam, dicẽte Chriſto Matth. 5. Gaudete et exultate, quoniã merces ueſtra copioſa eſt in cœlis, Veſtra, id eſt, lib. arbitrij, Sic enim Diatribe hunc locum intelligit, ut Chriſtus & ſpiritus Dei nihil ſint. Quid enim illis opus fuerit, ſi bona opera & merita per lib. arb. habemus?

Hæc di

Hæc dico, ut uideamus, non esse rarum, uiros excellentes ingenio, solere cæutire in re etiam crasso & rudi ingenio manifesta, & quàm infirmum sit argumentum ab authoritate humana in rebus diuinis, in quibus sola ualet authoritas diuina.

Duo hic dicenda sunt. Primum de præceptis noui testamenti, Deinde de merito, Vtrunq; breuiter expediemus, alias prolixius de eisdem loquti. Nouum testamentum proprie constat promissionibus & exhortationibus, siut Vetus proprie constat legibus & minis, Nam in nouo testamento tradiatur Euangelion, quod est aliud nihil, quàm sermo, quo offertur spiritus & gratia in remissionem peccatorum per Christum crucifixum pro nobis impetratã, idq; totum gratis solaq; misericordia Dei patris nobis indignis & damnationem merentibus potius quàm aliquid aliud, fauente. Deinde exhortationes sequuntur, quæ iam iustificatos et misericordiam cõsecutos, excitent, ut strenui sint in fructibus donatæ iustitiæ et spiritus, charitatemq; exerceant bonis operibus, fortiterq; ferant crucemo et mnes alias tribulationes mundi, Hæc est summa totius noui testamenti. De qua re quàm nihil intelligat Diatribe, satis declarat, quod nihil inter uetus & nouum testamentum discerne-

cernere nouit, utrobiq; enim nihil fere nisi leges & præcepta uidet, quibus formentur homines ad bonos mores. Quid uero sit renascentia, innouatio, regeneratio & totum negocium spiritus, prorsus nihil uidet, ut mihi stupor & miraculum sit, adeo nihil scire in sacris literis hominem, qui tanto tempore & studio in illis laborauerit. Illud igitur Gaudete & exultate quoniam merces uestra multa est in cœlis, tam bene quadrat libero arbitrio, quàm bene conuenit luci cum tenebris. Exhortatur enim Christus ibi, non lib. arb. sed Apostolos, qui non modo supra liberum arbitrium in gratia erant & iusti, sed etiam in ministerio uerbi, hoc est, summo loco gratiæ constituti, ut ferrent tribulationes mundi. At nos disputamus de libe. arb. sine gratia potissimum, quod legibus & minis seu ueteri testamento eruditur, ad cognitionem sui, ut ad promissiones oblatas nouo testamento currat.

Meritum uero seu merces proposita, quid est aliud nisi promissio quædam? sed ea non probatur aliquid nos posse, cum nihil ea significetur aliud, quàm si quis hoc uel hoc fecerit, tum mercedem habiturus sit. Quæstio uero nostra est, non quo modo uel quæ merces reddatur, sed an talia possimus facere, quibus merces redditur, Hoc enim

erat probandum. Nonne ridicula est consequentia, omnibus in stadio proponitur brabæum, ergo omnes possunt currere & obtinere? Si Cæsar uicerit Turcam, regno Syriæ potietur, ergo Cæsar potest uincere & uincit Turcam. Si liberum arbitrium dominetur peccato, sanctum erit Domino, ergo libe. arbi. sanctum est Domino. Sed mittamus ista nimis crassa & palàm absurda, nisi quod dignissimum est, libe. arbitrium tam pulchris argumentis probari. De hoc potius dicemus, Quod necessitas neq; meritum neq; mercedem habet. Si de necessitate coactionis loquimur, uerum est, Si de necessitate immutabilitatis loquimur, falsum est. Quis enim inuito operario mercedem daret aut meritum reputet? Verum ijs qui uolenter faciunt bonum uel malum, etiam si hanc uoluntatem suis uiribus mutare non possunt, sequitur naturaliter & necessario præmium uel pœna, siaut scriptum est, Reddes uniauiq; secundum opera sua. Naturaliter sequitur, si in aquam mergaris, suffocaberis, Si enataueris, saluus eris. Et ut breuiter dicam.

In merito uel mercede agitur uel de dignitate uel sequela. Si dignitatem spectes, nullum est meritum, nulla merces. Si enim lib. arb. se solo non potest uelle bonum, per solam uero gratiam uult bonum (lo

zum (loquimur enim de lib. arb. ſecluſa gratiæ & utriusq; propriam quærimus uim) quis non uidet, ſolius gratiæ eſſe bonam illam uoluntatem, meritum & præmium? Atq; iterum hic Diatribe ſibijpſi diſſidet, dum ex merito arguit libertatem uoluntatis, eſtq; mecum contra quem pugnat, in eadem damnatione, ſcilicet, quod contra ipſam æque pugnat, eſſe meritum, eſſe mercedem, eſſe libertatem, cum liberum arb. aſſerat ſuperius nihil uelle boni, ac tale probandum ſuſceperit. Si ſequelam ſpectes, nihil eſt, ſiue bonum, ſiue malum, quod non ſuam mercedem habeat. Atq; error inde uenit, quod in meritis & præmijs inutiles cogitationes & quæſtiones uerſamus de dignitate, quæ nulla eſt, cum de ſola ſequela diſputandum ſit, Manet enim impios infernus & iudicium Dei, neceſſaria ſequela, etiam ſi ipſi talem mercedem pro ſuis peccatis, neq; aupiant neq; cogitent, imò uehementer deteſtentur, & ut Petrus dicit, execrentur. Ita manet pios regnum, etiam ſi id ipſi neq; quærant nec cogitent, ut quod illis a patre ſuo paratum eſt, non ſolum antequam eſſent ipſi, ſed etiam ante conſtitutionem mundi.

Quin ſi bonum operarentur propter regnum obtinendum, nunquam obtinerent, & ad impios potius pertinerent, qui oculo nequam & mercen-

nario, ea quæ ſua ſunt, quærunt etiam in Deo. Filij autem Dei gratuita uoluntate faciunt bonum, nullum præmium quærentes, ſed ſolam gloriam & uoluntatem Dei, parati bonum facere, ſi per impoſſibile, neq; regnum neq; infernus eſſet. Hæc puto ſatis firma eſſe, uel ex eo ſolo dicto Chriſti, quod modo citaui Matthei 25. Venite benedicti patris mei percipite regnum, quod uobis paratum eſt a conſtitutione mundi. Quomodo merentur id, quod iam ipſorum eſt & ipſis paratum, antequam fiant? ut rectius dicere poſſimus, regnum Dei potius meretur nos ſuos poſſeſſores, & meritum illic collocemus, ubi iſti præmium, & præmium illic, ubi illi meritum collocant. Regnum enim non paratur, ſed paratum eſt, filij uero regni parantur, non parant regnum, hoc eſt, regnum meretur filios, non filij regnum. Sic & infernus ſuos potius filios meretur & parat, cum Chriſtus dicat, Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt Diabolo & angelis eius.

Quid igitur uolunt uerba promittentia regnum, minantia infernum? Quid toties repetita uox mercedis per ſcripturas? Eſt (inquit) merces operi tuo. Ego merces tua magna nimis. Item, Qui reddit uniuiq; ſecundum opera ſua. Et Paulus Roma. 2. Patientia boni operis quærentibus

uitam

uitam æternam, & multa similia? Respondetur, ijs omnibus nihil probari, quàm sequelam mercedis, & nequaquam meriti dignitatem, Scilicet quod ij qui bona faciunt, non seruili & mercennario affectu propter uitam æternam, faciunt, quæ= runt autem uitam æternam, id est, sunt in ea uia, qua peruenient & inuenient uitam æternam, ut quærere sit, studio niti, & instanti opera eò co= nari, quod sequi solet ad bonam uitam. Denunci= antur autem in scripturis ea futura esse & seatura post bonam uel malam uitam, ut erudiantur, mo= ueantur, excitentur, terreantur homines. Nam ut per legem fit cognitio peccati, & admonitio im= potentiæ nostræ, ex qua non infertur, quod nos aliquid possimus, Ita per istas promissiones & minas fit admonitio, qua docemur, quid sequatur peccatum & impotentiam illam nostram lege mon stratam, non autem tribuitur per ipsas aliquid dignitatis merito nostro. Proinde, siaut uerba legis sunt uice instructionis & illuminationis, ad docen dum quid debeamus, tum quid non possimus, ita uer ba mercedis, dum significant quid futurum sit, sunt uice exhortationis & comminationis, quibus pij excitantur, consolantur & eriguntur ad pergen= dum, perseuerandum & uincendum, in bonis fa= ciendis & malis ferendis, ne fatigentur aut fran=

nario, ea quæ sua sunt, quærunt etiam in Deo. Filij autem Dei gratuita uoluntate faciunt bonum, nullum præmium quærentes, sed solam gloriam & uoluntatem Dei, parati bonum facere, si per impossibile, neq; regnum neq; infernus esset. Hæc puto satis firma esse, uel ex eo solo dicto Christi, quod modo citaui Matthei 25. Venite benedicti patris mei percipite regnum, quod uobis paratum est a constitutione mundi. Quomodo merentur id, quod iam ipsorum est & ipsis paratum, antequam fiant? ut rectius dicere possimus, regnum Dei potius meretur nos suos possessores, & meritum illic collocemus, ubi isti præmium, & præmium illic, ubi illi meritum collocant. Regnum enim non paratur, sed paratum est, filij uero regni parantur, non parant regnum, hoc est, regnum meretur filios, non filij regnum. Sic & infernus suos potius filios meretur & parat, cum Christus dicat, Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo & angelis eius.

Quid igitur uolunt uerba promittentia regnum, minantia infernum? Quid toties repetita uox mercedis per scripturas? Est (inquit) merces operi tuo. Ego merces tua magna nimis. Item, Qui reddit uniuiq; secundum opera sua. Et Paulus Roma. 2. Patientia boni operis quærentibus

uitam

uitam æternam, & multa similia? Respondetur, ijs omnibus nihil probari, quàm sequelam mercedis, & nequaquam meriti dignitatem, Scilicet quod ij qui bona faciunt, non seruili & mercennario affectu propter uitam æternam, faciunt, quæ= runt autem uitam æternam, id est, sunt in ea uia, qua peruenient & inuenient uitam æternam, ut quærere sit, studio niti, & instanti opera eò co= nari, quod sequi solet ad bonam uitam. Denunci= antur autem in scripturis ea futura esse & seatura post bonam uel malam uitam, ut erudiantur, mo= ueantur, excitentur, terreantur homines. Nam ut per legem fit cognitio peccati, & admonitio im= potentiæ nostræ, ex qua non infertur, quod nos aliquid possimus, Ita per istas promissiones & minas fit admonitio, qua docemur, quid sequatur peccatum & impotentiam illam nostram lege mon stratam, non autem tribuitur per ipsas aliquid dignitatis merito nostro. Proinde, siaut uerba legis sunt uice instructionis & illuminationis, ad docen dum quid debeamus, tum quid non possimus, ita uer ba mercedis, dum significant quid futurum sit, sunt uice exhortationis & comminationis, quibus ij excitantur, consolantur & eriguntur ad pergen= dum, perseuerandum & uincendum, in bonis fa= ciendis & malis ferendis, ne fatigentur aut fran=

gantur, sicut Paulus Corinthios suos exhortatur, dicens, Viriliter agite, scientes, quod labor uester non est inanis in Domino. Sic Abraham erigit Deus dicens, Ego merces tua magna nimis. Non aliter quàm si hoc modo aliquem soleris, quod opera eius certo placere Deo significes, quo genere consolationis non raro scriptura utitur. Nec parua consolatio est nosse, placere se Deo, ut nihil aliud sequatur, licet id sit impossibile.

Huc pertinent omnia quæ diuntur de spe, & expectatione, quod certo sint futura, quæ speramus, licet pij non propter ipsa sperent, aut talia quærant sui gratia. Ita uerbis comminationis & futuri iudicij terrentur & deijciuntur impij, ut desinant & abstineant a malis, ne inflentur, securi fiant & insolescant in peccatis. Quod si hic Ratio nasum ruget & dicat, Cur ista uelit Deus per uerba fieri, cum talibus uerbis nihil efficiatur, neque uoluntas in utram partem sese uertere possit, Cur non tacito uerbo facit, quod facit, cum possit omnia sine uerbo facere? Et uoluntas per sese nec plus ualet aut facit uerbo audito, si desit spiritus intus mouens, nec minus ualeret aut faceret uerbo tacito, si assit spiritus, cum totum pendeat in uirtute & opere spiritus sancti? Dicemus. Sic placitum est Deo, ut non

ſine uerbo, ſed per uerbum tribuat ſpiritum, ut nos habeat ſuos cooperatores, dum foris ſonamus, quod intus ipſe ſolus ſpirat, ubi ubi uoluerit, quæ tamen abſq; uerbo facere poſſet, ſed non uult. Iam qui ſumus nos, ut uoluntatis diuinæ cauſſam quæramus? Satis eſt noſſe, quod Deus ita uelit, & hanc uoluntatem reuereri, diligere & adorare decet, coercita rationis temeritate. Sic nos abſque pane poſſet alere, & reuera uim alendi tribuit ſine pane, ut Matthei 4. dicit, Non alitur homo pane ſolo, ſed uerbo Dei, placuit tamen per panem & cum pane foris adhibito, intus nos alere uerbo.

Stat igitur, ex mercede non probari meritum, ſaltem in ſcripturis. Deinde ex merito non probari liberum arbitrium, multo minus tale arbitrium liberum, quale Diatribe *ſuſcepit probandum, nempe, quod ſe ſolo nihil poteſt boni uelle,* Nam *etiam ſi meritum dones, & addas iſtas ſolitas rationis ſimilitudines & ſequelas, puta, fruſtra præcipi, fruſtra mercedem promitti, fruſtra minas intentari, niſi liberum ſit arbitrium, ijs (inquam) ſi quid probatur, hoc probatur, quod liberum arbitrium ſe ſolo poſſit omnia. Si enim ſe ſolo non poteſt omnia, manet illa ſequela rationis, ergo fruſtra præcipitur, fruſtra*

promittitur, frustra minæ intentantur. Sic perpetuo contra seipsam disputat Diatribe, dum contra nos disputat. Deus uero solus per spiritum suum operatur in nobis tam meritum quàm præmium, utrumq; autem per uerbum suum externum, toti mundo significat & declarat, ut annuncietur etiam apud impios & incredulos & ignaros, potentia & gloria sua & nostra impotentia atq; ignominia, licet soli pij id corde percipiant teneantq; fideles, cæteri uero contemnunt.

Iam uero nimis tedioſum fuerit, singula uerba imperatiua repetere, quæ Diatribe ex nouo testamento enumerat, semper suas sequelas annectens, et caussans, frustranea, superuacanea, frigida, ridicula, nihil esse, quæ dicuntur, nisi libera sit uoluntas. Vsq; ad multam nauseam enim iam dudum diximus, quàm nihil talibus uerbis efficiatur, atq; si quid probetur, totum liberum arbitrium probetur, Quod aliud nihil est, quàm totam Diatriben subuerti, ut quæ liberum arbitrium tale susceperit probandum, quod nihil boni possit & seruiat peccato, & probat tale, quod omnia possit, ignara & oblita sui perpetuo. Mera igitur cauilla sunt, ubi sic dicit. Ex fructibus (inquit Dominus) eorum cognoscetis eos, fructus opera dicit, Ea nostra uocat, At ea nostra non sunt, si

sunt, si cuncta geruntur necessitate. Obsecro te, an non nostra dicuntur quàm rectissime, quæ non fecimus quidem nos, recepimus uero ab alijs? Cur igitur opera non dicerentur nostra, quæ donauit nobis Deus per spiritum? An Christum non dicemus nostrum, quia non fecimus eum, sed tantum accepimus? Rursus si facimus ea, quæ nostra dicuntur, ergo oculos nobis ipsi fecimus, manus nobis ipsi fecimus, & pedes nobis ipsi fecimus, nisi nostri non dicuntur oculi, manus, pedes, imò quid habemus, quod non accepimus, ait Paulus? Dicemus ne igitur, ea uel nõ esse nostra uel a nobis ipsis esse facta? Iam finge, fructus nostros dici, quia nos fecimus, ubi manet gratia & spiritus? neq; enim dicit, Ex fructibus, qui ex parte modicula eorum sunt, cognoscetis eos. Hæc potius sunt ridicula, superuacanea, frustranea, frigida, imò stulta & odiosa cauilla, quibus sacra uerba Dei polluuntur & prophanantur.

Sic luditur & illud Christi uerbum in cruce, Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Vbi cum expectaretur sententia, quæ lib. arb. astrueret, iterum ad sequelas itur, Quanto iustius (inquit) exaussset eos, quia non est illis libera uoluntas, nec possunt, si uelint, aliter facere? Nec tamen ista sequela probatur libe. arbitrium illud,

quod nihil boni potest uelle, de quo agitur, sed illud quod omnia potest, de quo nemo agit & omnes negant, exceptis Pelagianis. Iam cum Christus palam dicat eos nescire quid faciant, an non simul testatur, eos non posse uelle bonum? Quomodo enim uelis quod ignoras? Ignoti certe nulla cupido. Quid potest robustius contra liberum arbitrium dici, quàm ipsum adeo esse nihili, ut non modo non uelit bonum, sed nec sciat quidem, quantum faciat mali & quid sit bonum? An est hic obscuritas in ullo uerbo, Nesciunt quid faciunt? Quid reliquum est in scripturis, quod non queat authore Diatribe liberum arbitrium affirmare, quando hoc clarissimum & aduersantissimum uerbum Christi illi affirmat? Eadem facilitate diat aliquis, etiam illo affirmari liberum arbitrium, Terra autem erat inanis & uacua, aut illo, requieuit Deus die septimo, aut simili, Tum uere scripturæ ambiguæ & obscuræ erunt, Imò simul omnia & nihil erunt. Verum sic audere & tractare diuina uerba, arguit animum, qui sit insignis contemptor Dei & hominum, qui prorsus nullam mereatur patientiam.

Et illud Iohannis. 1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri, sic accipit, Quomodo datur illis potestas, ut filij Dei fiant, si nostræ uoluntatis nulla

libertas

libertas est? Et hic loaus est malleus aduersus liberum arbitrium, qualis est ferme totus Iohannes Euangelista, tamen adducitur pro libero arbitrio. Videamus quæso, Iohannes non loquitur de ullo opere hominis, neque magno, neque paruo, sed de ipsa innoustione & transmutatione hominis ueteris, qui filius diaboli est, in nouum hominem, qui filius Dei est. Hic homo mere passiue (ut dicitur) sese habet, nec facit quippiam, sed fit totus. De fieri enim loquitur Iohannes, fieri filios Dei dicit, potestate diuinitus nobis donata, non ui liberi arbitrij nobis insita. At nostra Diatribe hinc ducit, liberum arbitrium tantum uslere, ut filios Dei faciat, aut definire parata est, ridiculum & frigidum esse uerbum Iohannis. Quis uero unquam sic extulit liberum arbitrium, ut ei uim faciendi filios Dei tribuerit, presertim tale, quod non potest uelle bonum, quale Diatribe assumpsit? Sed transeat hæc cum reliquis sequelis, toties repetitis, quibus nihil probatur, siquid probatur, quam id quod Diatribe negat, nempe, liberum arbitrium omnia posse. Iohannes hoc uult, Veniente Christo in mundum per Euangelion, quo offertur gratia, non autẽ exigitur opus, copiam fieri cunctis hominibus, magnificam sane, ut filij Dei sint, si credere

uelint. Cæterum hoc uelle, hoc credere in nomine eius, ſiat liberum arbitrium nunquam nouit, nec cogitauit de eo antea, ita multo minus potest ſuis uiribus. Quomodo enim ratio cogitaret, neceſſariam eſſe fidem in Iheſum filium Dei & hominis, cum nec hodie capiat aut credere poſſit, etiam ſi tota creatura clamaret, eſſe aliquam perſonam, quæ ſimul Deus & homo ſit? ſed magis offenditur tali ſermone, ut Paulus dicit. 1. Cor. 1. tantum abeſt, ut credere aut uelit aut poſſit, Igitur Iohannes diuicias regni Dei per Euangelion mundo oblatas, non autem uirtutes liberi arbitrij prædicat, ſimul ſignificans, quàm pauci ſint, qui acceptent, repugnante ſcilicet libero arbitrio, cuius uis nulla eſt alia, quàm ut regnante ſuper ipſum Satana, etiam gratiam & ſpiritum, qui legem impleat, reſpuat, adeo pulchre ualet conatus & ſtudium eius ad legem implendam. Sed infra latius dicemus, quale fulmen ſit hic locus Iohannis aduerſus liberum arbitrium. Non tamen mouet me parum, quod loci tam clari, tam potentes, contra liberum arb. adducantur pro libero arbitrio a Diatribe, cuius tanta eſt hebetudo, ut nihil prorſus inter promiſſionis & legis uerba diſcernat, quæ cum per legis uerba ineptiſſime lib. arb. ſtatuat, tum longe abſurdiſſime per promiſſionis uer-

ba confirmet. Sed ſoluitur hæc abſurditas facile, ſi conſideretur, quàm alieno animo et contemptore Diatribe diſputet, ad quam nihil attinet, gratia ſtet uel ruat, lib. arb. iaceat uel ſedeat, tantum, ut inanibus uerbis in odium cauſſæ ſeruiatur tyrannis.

Post hæc uenitur & ad Paulum, libe. arbitrij hoſtem peruicaciſſimum, cogiturq; & is lib. arbitrium ſtatuere, Roma. 2. An diuitias bonitatis & patientiæ & longanimitatis eius contemnis? An ignoras, quod benignitas eius te ad pœnitentiam adducit? Quomodo (inquit) imputatur contemptus præcepti, ubi non eſt libera uoluntas? Quomodo Deus inuitat ad pœnitentiam, qui author eſt impœnitentiæ? Quomodo iuſta eſt damnatio, ubi iudex cogit ad malificium? Reſpondeo, De iſtis quæſtionibus uiderit Diatribe. Quid ad nos? Ipſa enim dixit opinione probabili, lib. arb. non poſſe uelle bonum, cogiq; neceſſario in ſeruitutem peccati. Quomodo igitur imputatur ei contemptus præcepti, ſi non poteſt uelle bonum, nec eſt ibi libertas, ſed ſeruitus peccati neceſſaria? Quomodo inuitat Deus ad pœnitentiam, qui author eſt, quo minus pœniteat, dum deſerit uel non confert gratiam ei, qui ſe ſolo non poteſt bonum uelle? Quomodo eſt iuſta damnatio, ubi iudex

ſubtra-

subtracto auxilio cogit impium relinqui in male-
ficio, cum sua uirtute non possit aliud? Omnia re-
cidunt in caput Diatribes, aut siquid probant (ut
dixi) probant lib. arb. omnia posse, quod tamen
negatum est ab ipsa & ab omnibus. Sequelæ illæ
rationis uexant Diatriben per omnia dicta scrip-
turæ, quod ridiculum & frigidum uideatur inua-
dere & exigere tam uehementibus uerbis, ubi
non adest, qui præstare queat, cum Apostolus
id agat, scilicet per minas illas perducere impios
& superbos ad cognitionem sui & impotentiæ
suæ, ut humiliatos cognitione peccati, paret ad
gratiam.

Et quid opus est omnia singulatim recensere,
quæ ex Paulo adducantur? cum nihil nisi impera-
tius uel coniunctiua uerba colligat, uel talia, qui-
bus Paulus Christianos exhortatur ad fructus fi-
dei. Diatribe uero, suis sequelis adiectis, uirtutem
lib. arb. talem tantamq; concipit, quæ sine gratia
omnia possit, quæ Paulus exhortator præscribit.
Christiani uero non lib. arb. sed spiritu Dei agun-
tur Roma. 8. Agi uero non est agere, sed rapi,
quemadmodum serra aut securis a fabro agitur.
Et hic ne quis dubitet, Lutherum tam absurda di-
cere, uerba eius recitat Diatribe, quæ sane ag-
nosco, Fateor enim articulum illum Viglephi (om-
nia ne-

nia neceſſitate fieri) eſſe falſo damnatum Conſtantienſi Conciliabulo, ſeu coniuratione potius & ſeditione. Quin ipſa ipſa Diatribe eundem mecum defendit, dum aſſerit lib. arb. ſuis uiribus nihil boni uelle poſſe, neceſſarioq; ſeruire peccato, licet inter probandum omnino contrarium ſtatuat. Hæc ſatis ſint aduerſus priorem partem Diatribes qua lib. arbitrium ſtatuere conata eſt. Poſteriorem nunc uideamus, qua confutantur noſtra, id eſt ea, quibus lib. arb. tollitur. Hic uidebis, quid fumus hominis poſſit contra fulgura & tonitrua Dei.

Primum cum innumerabiles locos ſcripturæ citarit pro libero arbitr. tanquam formidabilem nimis exercitum (ut animoſos redderet confeſſores & martyres & omnes ſanctos & ſanctas liberi arbitrij, pauidos uero & trepidos omnes illos abnegatores & peccatores in liberum arbitrium) contemptibilem fingit turbam contra liberum arbitrium, atq; adeo duos tantum locos præ cæteris euidentiores facit in hac parte ſtare, nimirum ad cædem ſolum parata, eamque non magni negocij, quorum alter eſt Exodi. 9. Indurauit Dominus cor Pharaonis. Alter Malachiæ. 1. Iacob dilexi, Eſau autem odio habui, utrunque uero Paulus ad Romanos

latius

latius explicans, mirum quàm odiosam & inutilem disputationem, iudice Diatribe, susceperit. Nisi uero spiritus sanctus rhetoricæ aliquantulum gnarus esset, periculum erat, ne tanta simulati contemptus arte fractus, prorsus de caussa desperaret, et palmam libero arbitrio concederet ante tubam. Sed ego inferius succenturiatus illis duobus locis, ostendam & nostras copias, quamquam ubi talis est pugnæ fortuna, ut unus fuget decem milia, nullis opus est copijs. Si enim unus locus uicerit lib. arbitrium, nihil profuerint ei innumerabiles suæ copiæ.

Hic igitur Diatribe inuenit nouam artem eludendi manifestissimos locos, nempe, quod tropum uelit inesse uerbis simplicissimis & clarissimis, ut quemadmodum superius pro libe. arbi. agens, omnia uerba imperatiua & coniunctiua legis, per sequelas adiectas & similitudines affictas eluserit, ita nunc contra nos actura, omnia uerba promissionis & affirmationis diuinæ, per tropum repertum torquet, quorsum uisum est, ut utrobiq; sit incomprehensibilis Protheus. Quin id ipsum magno supercilio exigit sibi a nobis permitti, ut qui & ipsi soleamus, ubi urgemur, tropis repertis elabi, ut ibi, extende manum tuam ad quod uolueris, id est, gratia extendet manum tuam, ad

quod

quod ipſa uelit. Facite uobis cor nouum, id eſt, gratia faciet uobis cor nouum, & ſimilia. Indignum igitur uidetur, ſi Luthero liceat tam uiolentã tortamq; interpretationem afferre, & non multo magis liceat probatiſſimorum doctorum interpretationes ſequi. Vides itaq; hic, non de textu ipſo, nec iam de ſequelis & ſimilitudinibus, ſed de tropis & interpretationibus pugnari. Quando ergo erit, ut ſimplicem, purumq; aliquem, ſine tropis & ſequelis textum, pro libero arbitrio & contra liberum arbitrium habeamus? An tales textus nuſquam habet ſcriptura? perpetuoq; dubia erit cauſſa liberi arbitrij? ut quæ nullo certo textu firmatur, ſed ſolis ſequelis & tropis, per homines mutuo diſſentientes, inductis, agitatur ſicut uentis arundo.

Sic potius ſentiamus, neq; ſequelam neq; tropum in ullo loco ſcripturæ eſſe admittendum, niſi id cogat circumſtantia uerborum euidens, & abſurditas rei manifeſtæ, in aliquem fidei articulum peccans, ſed ubiq; inhærendũ eſt ſimplici puræq; & naturali ſignificationi uerborum, quam grammatica & uſus loquendi habet, quem Deus creauit in hominibus. Quod ſi aiuus liceat, pro ſua libidine, ſequelas & tropos in ſcripturis fingere, quid erit ſcriptura tota niſi arundo uentis agitata,

aut uertumnus aliquis? Tum uere nihil certi neq; ſtatuetur neq; probabitur, in ullo articulo fidei, quod non queas aliquo tropo cauillari. Vitari potius, ſiaut præſentiſſimum uenenũ, debet omnis tropus, quem non cogit ipſamet ſcriptura. Vide, quid acciderit tropologo illi Origeni in enarrandis ſcripturis? quàm dignas præbet occaſiones calumniatori Purphyrio, ut Hieronymo quoq; uideantur parum facere, qui Origenem tuentur. Quid accidit Arrianis in tropo illo, quo Chriſtum fecerunt Deum nunaupatiuum? Quid noſtro ſæculo accidit nouis iſtis Prophetis, in uerbis Chriſti, Hoc eſt corpus meum? ubi alius in pronomine Hoc, alius in uerbo Eſt, alius in nomine Corpus, tropicus eſt. Ego id obſeruaui, omnes hæreſes & errores in ſcripturis, nón ueniſſe ex ſimplicitate uerborum, ut iactatur penè toto orbe, ſed ex neglecta ſimplicitate uerborum, & ex affectatis proprio cerebro tropis aut ſequelis.

Exempli gratia, Ad quodcunq; uoles extende manum tuam, ego nunquam (quod memini) hac uiolenta interpretatione tractaui, ut dicerem, Gratia extendet manum tuam, ad quod ipſa uelit, Facite uobis cor nouum, id eſt, gratia faciet uobis cor nouũ & ſimilia, licet me Diatribe publico libello ſic traducat, tropis, ſcilicet et ſequelis diſtu

ta & illusa, ut non uideat, quid de quo loquatur. Sed sic dixi, Extende manum &c, uerbis simplici= ter, ut sonant, acceptis, seclusisq; tropis & se= quelis, nihil aliud significari, quàm quod exigitur a nobis extensio manus, significaturq; quid facere debeamus, ut est natura uerbi imperatiui apud grammaticos & usum loquendi. Diatribe uero neglecta hac uerbi simplicitate, sequelis uero & tropis uiolenter adductis, sic interpretatur, Exten= de manum, id est, potes ui propria extendere ma= num, Facite cor nouum, id est, potestis facere cor nouũ, Credite in Christũ, id est, potestis credere, ut idem sit apud eam, quod imperatiue et quod in= dicatiue dicitur, alioqui parata est ridiculã & fru= straneam facere scripturã. Atq; has interpretatio nes, nulli grammatico ferendas, nõ licet in Theolo gis uiolentas et affectatas dicere, sed probatissimo rum sunt doctorum, tot sæculis receptorum.

Sed facile est Diatribe, tropos hoc loco admittere, & sequi, ut cuius nihil refert, cer= ta ne sint an incerta, quæ dicuntur, Quin hoc agit, ut incerta sint omnia, ut quæ consulit, re= linquenda potius, quàm scrutanda esse dogmata de libero arbitrio. Ideo hoc satis illi fuerat, utcunque amoliri dicta, quibus se sentit urge= ri. Nobis autem, quibus res agitur seria, & qui

certissimam ueritatem pro stabiliendis conscientijs, quærimus, longe aliter agendum est. Nobis inquam, non est satis, si dixeris, potest hic tropus esse, sed quæritur, an debeat & oporteat tropum hic esse, quod si non monstraris, necessario inesse tropum, nihil prorsus effeceris. Stat ibi uerbum Dei, Ego indurabo cor Pharaonis, Si tu dixeris, sic accipiendum esse uel accipi posse, Ego permittam indurari, Audio quidem, sic posse accipi, Audio hunc tropum populari sermone uulgatum, ut ego te perdidi, quia statim non correxi errantem. Sed non est illi probationi locus, Non quæritur, an tropus ille sit in usu, Non quæritur, an aliquis possit eum hoc loco Pauli usurpare, Sed hoc quæritur, an tutum ac certum sit, recte hoc loco usurpare, & an Paulus uelit eo uti, Non de alieno lectoris usu, sed de ipsius authoris Pauli usu quæritur. Quid facies conscientiæ sic quærenti? Ecce Deus author dicit, Indurabo cor Pharaonis, aperta & nota est significatio uerbi Indurare, Homo uero lector dicit mihi, Indurare hoc loco est occasionem indurandi dare, dum non statim corrigitur peccator, Qua authoritate? Quo consilio? qua necessitate? uocis illa naturalis significatio mihi sic torquetur? Quid si erret lector & interpres? unde probatur illam tortu-

ram

ram uerbi hoc loco fieri debere? Periaulosum imò impium est, uerbum Dei sine necessitate, sine authoritate torquere. An huic animulæ laboranti tum sic consules, Origenes sic sensit, Aut sic, Desine talia scrutari, cum sint curiosa & superuacanea? At illa respondebit, Hoc Mosen & Paulum admoneri oportuerat antequam scriberent, atq; adeo ipsum Deum, Vt quid nos curiosis & superuacaneis scriptis diuexant?

Non iuuat itaq; Diatriben hoc miserum effugium troporum, Sed tenendus est hic fortiter Protheus noster, ut nos faciat certissimos de tropo huius loci, idq; uel clarissimis scripturis uel euidentibus miraculis. Ipsi sic opinanti, etiam consentiente omnium sæculorum industria, nihil credimus, sed pergimus & urgemus, tropum hic nullum esse posse, simpliciter uero, ut sonant uerba, sermonem Dei esse accipiendum. Neq; enim nostri arbitrij est (ut Diatribe sibi persuadet) uerba Dei fingere & refingere, pro libidine nostra, alioqui quid reliquum est in tota scriptura, quod nõ redeat ad Anaxagoræ philosophiam, ut quodlibet ex quolibet fiat? Dicam enim, Deus creauit cœlum & terram, id est, disposuit, non autem fecit ex nihilo, Vel Creauit cœlum & terram, id est, angelos & dæmones uel iustos & impios.

Quis, rogo, tum non ſtatim aperto libro, theo=
logus fuerit? Sit igitur hoc ratum ac fixum,
quando Diatribe non poteſt probare tropum in=
eſſe his locis noſtris, quos diluit, concedere co=
gitur nobis, uerba, ut ſonant, eſſe accipienda,
etiam ſi probaret, alias tropum eundem in om=
nibus locis ſcripturæ & in omnium uſu eſſe uul=
gatiſſimum. Atq; per hoc ſemel defenſa ſunt om=
nia noſtra, quæ confutare uoluit Diatribe, In=
uentaq; eſt confutatio eius prorſus nihil effice=
re, nihil poſſe, nihil eſſe.

Quando igitur illud Moſi, Indurabo cor Pha=
raonis, ſic interpretatur, Mea lenitas, qua tolero
peccantem, alios quidem ad pœnitentiam adducit,
Pharaonem autẽ obſtinatiorem reddet in malicia,
pulchre dicitur, ſed non probatur, ſic oportere
dici, Nos uero non contenti dicto, probatum quæ=
rimus. Item illud Pauli, Miſeretur cuius uult, indu
rat quem uult, Plauſibiliter interpretatur, id eſt,
Deus indurat, cum non ſtatim caſtigat peccantem,
miſeretur, cũ mox ad pœnitentiã per afflictiones
inuitat, Sed quo probatur hæc interpretatio? Item
illud Eſaiæ, Errare nos feciſti de uijs tuis, indura=
ſti cor noſtrum, ne timeremus te. Eſto Hierony=
mus ex Origene ſic interpretatur, Seducere dici=
tur, qui non ſtatim reuocat ab errore, Quis nos

certos

certos facit, Hieronymum & Origenem recte interpretari? Deniq; pactum nostrum est, non authoritate alicuius doctoris, sed solius scripturæ nos uelle confligere. Quos igitur Origenes? Quos Hieronymos, Diatribe nobis oblita pacti, obijcit? cũ inter Ecclesiasticos scriptores nulli fere sint, qui ineptius & absurdius diuinas literas tractarint, quam Origenes & Hieronymus. Et ut uno uerbo dicam, Illuc redit licentia ista interpretandi, ut nous & maudita grammatica, omnia confundantur, ut cum deus dicit, Ego indurabo cor Pharaonis, mutatis personis sic accipias, Pharao indurat sese mea lenitate, Deus indurat cor nostrum, id est, nos ipsi induramus nos Deo pœnas differente. Tu Domine errare nos fecisti, id est, nos errare fecimus nos ipsos, te non castigante. Ita Deum misereri iam non significat, donare gratiam, aut exhibere misericordiam, remittere peccatum, iustificare, aut a malis liberare, sed contra, significat inferre malum & castigare.

Istis tropis tandem id efficietur, ut dicas, Deum fuisse misertum filijs Israel, dum illos in Assyriam & Babylonem transtulit, ibi enim castigauit peccatores, ibi per afflictiones ad pœnitentiam inuitauit, Rursus cum reduxit eos & liberauit, tum non fuit misertus, sed indurauit,

hoc est, lenitate sua & misericordia occasionem dedit, ut indurarentur. Sic quod Christum salua= torem misit in mundum, non dicetur esse miseri= cordia Dei, sed induratio, quod hac misericor= dia occasionem dedit hominibus sese indurandi. Quod uero Ierusalem uastauit, & Iudæos perdi= dit in hunc usq; diem, ibi misereetur eorum, quia castigat peccantes & ad pœnitentiam inuitat. Quod sanctos in cœlum uehet in die iudicij, non faciet miserendo, sed indurando, quia bonitate sua occasionem dabit abutendi. Quod impios uero trudet ad inferos, ibi miserebitur, quia castigat peccatores. Obsecro quis unquam istas miseri= cordias & iras Dei audiuit? Esto sane, quod bo= ni tum lenitate tum seueritate Dei meliores fiant, tamen cum simul de bonis & malis loquimur, faci= ent isti tropi ex misericordia Dei iram, & ex ira misericordiam, penitus peruerso loquendi usu, dum hoc uocant iram, cum Deus benefacit, & misericordiam, dum affligit. Quod si tum di= cendus est Deus indurare, cum benefacit & tole= rat, misereri uero, cum affligit & castigat, aut magis Pharaonem dicitur indurasse, quam filios Israel, aut etiam totum mundum? an non benefecit filijs Israel? non benefacit toti mundo? non tolerat malos? non pluit super bonos & malos? Cur

magis

magis dicitur misertus filijs Israel quàm Pharaoni? an non afflixit filios Israel in Aegypto & deserto? Esto, quod alij abutantur, alij recte utantur Dei bonitate & ira, Tu tamen hoc definis, Indurare esse id, quod indulgere malis lenitate & bonitate, Misereri uero esse non indulgere, sed uisitare & corripere. Igitur quantum ad Deum attinet, ipse perpetua bonitate nihil aliud facit, quàm quod indurat, perpetua correptione nihil aliud facit, quam quod miseretur.

Verum hoc longe pulcherrimum, Indurare dicitur Deus, cum peccatoribus indulget lenitate. Misereri uero, cum uisitat & affligit ad pœnitentiam inuitans seueritate. Quid, rogo, omisit Deus in affligendo, castigando, uocando Pharaone ad pœnitentiam? Non numerantur illic decem plagæ? Si tua definitio stat, quod misereri sit peccatorem statim castigare & uocare, Pharaoni certe misertus fuit Deus. Cur ergo Deus non dicit, Ego miserebor Pharaonis, sed dicit, Ego indurabo cor Pharaonis? In eo ipso enim, quod miseretur eius, id est, ut tu dicis, affligit et castigat, dicit, Indurabo eum, id est, ut tu dicis, benefaciam & tolerabo eum, Quid monstrosius audiri possit? Vbi nunc sunt tropi tui? Vbi Origenes? Vbi Hieronymus? Vbi probatissimi doctores, quibus unus homo Lu=

certissimam ueritatem pro stabiliendis conscientijs, quærimus, longe aliter agendum est. Nobis inquam, non est satis, si dixeris, potest hic tropus esse, sed quæritur, an debeat & oporteat tropum hic esse, quod si non monstraris, necessario inesse tropum, nihil prorsus effeceris. Stat ibi uerbum Dei, Ego indurabo cor Pharaonis, Si tu dixeris, sic accipiendum esse uel accipi posse, Ego permittam indurari, Audio quidem, sic posse accipi, Audio hunc tropum populari sermone uulgatum, ut ego te perdidi, quia statim non correxi errantem. Sed non est illi probationi locus, Non quæritur, an tropus ille sit in usu, Non quæritur, an aliquis possit eum hoc loco Pauli usurpare, Sed hoc quæritur, an tutum ac certum sit, recte hoc loco usurpare, & an Paulus uelit eo uti, Non de alieno lectoris usu, sed de ipsius authoris Pauli usu quæritur. Quid facies conscientiæ sic quærenti? Ecce Deus author dicit, Indurabo cor Pharaonis, aperta & nota est significatio uerbi Indurare, Homo uero lector dicit mihi, Indurare hoc loco est occasionem indurandi dare, dum non statim corrigitur pecator, Qua authoritate? Quo consilio? qua necessitate? uocis illa naturalis significatio mihi sic torquetur? Quid si erret lector & interpres? unde probatur illum tortu-

ram uerbi hoc loco fieri debere? Periculosum imò impium est, uerbum Dei sine necessitate, sine authoritate torquere. An huic animulæ laboranti tum sic consules, Origenes sic sensit, Aut sic, Desine talia scrutari, cum sint curiosa & superuacanea? At illa respondebit, Hoc Mosen & Paulum admoneri oportuerat antequam scriberent, atq; adeo ipsum Deum, Vt quid nos curiosis & superuacaneis scriptis diuexant?

Non iuuat itaq; Diatriben hoc miserum effugium troporum, Sed tenendus est hic fortiter Prometheus noster, ut nos faciat certissimos de tropo huius loci, idq; uel clarissimis scripturis uel euidentibus miraculis. Ipsi sic opinanti, etiam consentiente omnium sæculorum industria, nihil credimus, sed pergimus & urgemus, tropum hic nullum esse posse, simpliciter uero, ut sonant uerba, sermonem Dei esse accipiendum. Neq; enim nostri arbitrij est (ut Diatribe sibi persuadet) uerba Dei fingere & refingere, pro libidine nostra, alioqui quid reliquum est in tota scriptura, quod nõ redeat ad Anaxagoræ philosophiam, ut quodlibet ex quolibet fiat? Dicam enim, Deus creauit cœlum & terram, id est, disposuit, non autem fecit ex nihilo, Vel Creauit cœlum & terram, id est, angelos & dæmones uel iustos & impios.

Quis, rogo, tum non ſtatim aperto libro, theologus fuerit? Sit igitur hoc ratum ac fixum, quando Diatribe non poteſt probare tropum inesſe his locis noſtris, quos diluit, concedere cogitur nobis, uerba, ut ſonant, eſſe accipienda, etiam ſi probaret, alias tropum eundem in omnibus locis ſcripturæ & in omnium uſu eſſe uulgatiſſimum. Atq; per hoc ſemel defenſa ſunt omnia noſtra, quæ confutare uoluit Diatribe, Inuentaq; eſt confutatio eius prorſus nihil efficere, nihil poſſe, nihil eſſe.

Quando igitur illud Moſi, Indurabo cor Pharaonis, ſic interpretatur, Mea lenitas, qua tolero peccantem, alios quidem ad pœnitentiam adducit, Pharaonem autẽ obſtinatiorem reddet in malicia, pulchre dicitur, ſed non probatur, ſic oportere dici, Nos uero non contenti dicto, probatum quærimus. Item illud Pauli, Miſeretur cuius uult, indurat quem uult, Plauſibiliter interpretatur, id eſt, Deus indurat, cum non ſtatim caſtigat peccantem, miſeretur, cũ mox ad pœnitentiã per afflictiones inuitat, Sed quo probatur hæc interpretatio? Item illud Eſaiæ, Errare nos feciſti de uijs tuis, induraſti cor noſtrum, ne timeremus te. Eſto Hieronymus ex Origene ſic interpretatur, Seducere dicitur, qui non ſtatim reuocat ab errore, Quis nos

certos

certos facit, Hieronymum & Origenem recte interpretari? Deniq; pactum nostrum est, non authoritate aliuius doctoris, sed solius scripturæ nos uelle confligere. Quos igitur Origenes? Quos Hieronymos, Diatribe nobis oblita pacti, obijcit? cũ inter Ecclesiasticos scriptores nulli fere sint, qui ineptius & absurdius diuinas literas tractarint, quam Origenes & Hieronymus. Et ut uno uerbo dicam, Illuc redit licentia ista interpretandi, ut nous & maudita grammatica, omnia confundantur, ut cum deus dicit, Ego indurabo cor Pharaonis, mutatis personis sic accipias, Pharao indurat sese mea lenitate, Deus indurat cor nostrum, id est, nos ipsi induramus nos Deo pœnas differente. Tu Domine errare nos fecisti, id est, nos errare fecimus nos ipsos, te non castigante. Ita Deum misereri iam non significat, donare gratiam, aut exhibere misericordiam, remittere pecatum, iustificare, aut a malis liberare, sed contra, significat inferre malum & castigare.

Istis tropis tandem id efficietur, ut dicas, Deum fuisse misertum filijs Israel, dum illos in Assyriam & Babylonem transtulit, ibi enim castigauit pecatores, ibi per afflictiones ad pœnitentiam inuitauit, Rursus cum reduxit eos & liberauit, tum non fuit misertus, sed indurauit,

hoc est, lenitate sua & misericordia occasionem dedit, ut indurarentur. Sic quod Christum salua= torem misit in mundum, non dicetur esse miseri= cordia Dei, sed induratio, quod hac misericor= dia occasionem dedit hominibus sese indurandi. Quod uero Ierusalem uastauit, & Iudæos perdi= dit in hunc usq; diem, ibi miseretur eorum, quia castigat peccantes & ad pœnitentiam inuitat. Quod sanctos in cœlum uehet in die iudicij, non faciet miserendo, sed indurando, quia bonitate sua occasionem dabit abutendi. Quod impios uero trudet ad inferos, ibi miserebitur, quia castigat pecatores. Obsecro quis unquam istas miseri= cordias & iras Dei audiuit? Esto sane, quod bo= ni tum lenitate tum seueritate Dei meliores fiant, tamen cum simul de bonis & malis loquimur, faci= ent isti tropi ex misericordia Dei iram, & ex ira misericordiam, penitus peruerso loquendi usu, dum hoc uocant iram, cum Deus benefacit, & misericordiam, dum affligit. Quod si tum di= cendus est Deus indurare, cum benefacit & tole= rat, misereri uero, cum affligit & castigat, ar magis Pharaonem dicitur indurasse, quam filios Israel, aut etiam totum mundum? an non benefecit filijs Israel? non benefacit toti mundo? non tolerat malos? non pluit super bonos & malos? Cur

magis

magis dicitur misertus filijs Israel quàm Pharaoni? an non afflixit filios Israel in Aegypto & deser= to? Esto, quod alij abutantur, alij recte utantur Dei bonitate & ira, Tu tamen hoc definis, Indu= rare esse id, quod indulgere malis lenitate & bo= nitate, Misereri uero esse non indulgere, sed uisi= tare & corripere. Igitur quantum ad Deum atti= net, ipse perpetua bonitate nihil aliud facit, quàm quod indurat, perpetua correptione nihil aliud facit, quam quod miseretur.

Verum hoc longe pulcherrimum, Indurare dicitur Deus, cum peccatoribus indulget lenitate. Misereri uero, cum uisitat & affligit ad pœni= tentiam inuitans seueritate. Quid, rogo, omisit Deus in affligendo, castigando, uocando Phara= one ad pœnitentiam? Non numerantur illic decem plagæ? Si tua definitio stat, quod misereri sit pecca torem statim castigare & uocare, Pharaoni certe misertus fuit Deus. Cur ergo Deus non dicit, Ego miserebor Pharaonis, sed dicit, Ego indurabo cor Pharaonis? In eo ipso enim, quod miseretur eius, id est, ut tu dicis, affligit et castigat, dicit, In= durabo eum, id est, ut tu dicis, benefaciam & to= lerabo eum, Quid monstrosius audiri possit? Vbi nunc sunt tropi tui? Vbi Origenes? Vbi Hierony= mus? Vbi probatissimi doctores, quibus unus ho=

mo Lutherus temere contradicit? Sed sic loqui cogit imprudentia carnis, dum in uerbis Dei ludit, nec credit esse seria. Euincit igitur textus ipse Mosi irrefragabiliter, tropos illos esse fictos & nihili hoc loco, longeq; aliud & maius quiddam ultra beneficentiam & afflictionem & castigationem significari illis uerbis, Ego indurabo cor Pharaonis, cum negare nequeamus, utrunq; fuisse in Pharaone summo studio & cura tentatum. Quæ enim ira & castigatio instantior, quam dum tot signis, tot plagis perarutitur, ut talia non fuisse unquam etiam ipse Moses testetur? Deniq; ipse Pharao non semel uelut resipiscens illis mouetur, sed non permouetur nec perseuerat. Quæ etiam lenitas & beneficentia largior, dum tam facile tollit plagas, ac toties remittit peccatum, toties reducit bona? toties auffert mala? Vtraq; tamen nihil faciunt, adhuc dicit, indurabo cor Pharaonis. Vides igitur, Etiam si tua induratio & misericordia (id est glosæ et tropi tui) concedãtur in summo gradu et usu & exemplo, quales in Pharaone est cernere, adhuc stat induratio, & aliam esse necesse est, de qua Moses dicit, & aliam quam tu somnias.

Sed quando cum fictoribus & laruis pugnamus, laruemur & nos, fingamusq; per impossibile, tropum, quem Diatribe somniat, ualere hoc lo=

hoc loco, uisuri quomodo elabatur, ne affirmare cogatur, solius Dei uoluntate, nostra uero necessitate omnia fieri, & quo modo excuset Deum, ne ipse sit author & culpa nostræ indurationis. Si uerum est, quod tunc indurare dicitur Deus, cum lenitate sua tolerat, nec statim punit, utrunq; adhuc perstat. Primum quod nihilominus homo necessario seruit peccato, nam ubi concessum fuerit, lib. arbi. non posse uelle quicquam boni (quale suscepit Diatribe) lenitate tolerantis Dei nihilo melius fit, sed necessario peius, nisi addatur ei spiritus Deo miserente, Quare adhuc necessitate nostra fiunt omnia. Alterum, quod æque Deus crudelis esse uidetur tolerando per lenitatem, atq; a nobis prædicari putatur, quod indurat uolendo uoluntate illa imperscrutabili. Nam cũ uideat lib. arb. non posse uelle bonum, fieriq; peius lenitate tolerantis, hac ipsa lenitate crudelissimus, ac delectari uidetur nostris malis, cum possit ijs mederi, si uellet, posset q; non tolerare si uellet, imò nisi uellet, tolerare non posset, Quis eum coget inuitum? Stante ergo illa uoluntate, sine qua nihil fit, & dato, quod liberum arb. nihil boni potest uelle, frustra dicitur, quicquid dicitur, pro excusando Deo & accusando lib. arb. Semper enim dicit lib. arb. Ego non possum, & Deus non uult, quid faciam?

Mise-

Misereatur sane me affligendo, nihil inde promo=
ueo, sed deterior fiam, necesse est, nisi spiritum
donet. Sed hunc non donat, donaret autem si uel=
let, Velle igitur eum non dare, certum est.

Nec similitudines allatæ quicquam faciunt ad
rem, ubi dicitur, siaut eodem sole limus durescit &
cera liquescit, Et ex eodem hymbre terra aulta
fructum, terra inaulta spinas profert, ita eadem
lenitate Dei, alij indurantur, alij conuertuntur.
Non enim lib. arb. in duo diuersa ingenia diui=
dimus, ut aliud sit uelut limus, aliud cera, aut aliud
terra aulta, aliud inaulta terra, Sed de uno in om=
nibus hominibus æqualiter impotente loquimur,
quod non nisi limus, non nisi terra inaulta est, ut
quod non possit uelle bonum, Ideo sicut limus sem=
per fit durior, et terra inaulta spinosior, ita lib. ar.
semper fit peius, tam lenitate solis indurãte, quam
tempestate pluuiæ liquefaciente. Si est igitur uni=
us definitionis, eiusdemq; impotentiæ lib. arb. in
omnibus hominibus, nulla potest ratio reddi, cur
unum perueniat ad gratiam, & alterum non per=
ueniat, si nihil aliud prædicetur, quam lenitas tole=
rantis & castigatio miserentis Dei. Positum est
enim lib. arb. in omnibus hominibus æquali defi=
nitione, nihil posse uelle boni. Tum nec Deus
quemquam eliget, nec electionis ullus locus relin=
quitur

quitur, sed sola libertas arbitrij, lenitatem & iram acceptans uel refutans. Spoliatus uero Deus uirtute & sapientia eligendi, quid erit nisi idolum fortunæ, cuius numine omnia temere fiunt? Et tandem eò uenietur, ut homines salui fiant & damnentur ignorante Deo, ut qui non discreuerit certa electione saluandos & damnandos, sed oblata omnibus generali lenitate tolerante & indurante, tum misericordia corripiente & puniente, hominibus reliquerit, utri uelint salui fieri aut damnari, ipse interim forte ad conuiuium Aethiopum profectus, ut Homerus dicit.

Talem Deum nobis & Aristoteles pingit, qui dormiat scilicet, & sinat sua bonitate & correptione uti & abuti quoslibet. Nec Ratio aliter de ipso potest iudicare, quàm hic Diatribe facit. Siaut enim ipsa stertit & contemnit res diuinas, sic iudicat et de Deo, quasi stertat, & omissa eligendi, discernendi, inspirandi sapientia, uoluntate & præsentia, hominibus mandarit negocioſum istud & molestum opus, lenitatem & iram suam, acceptandi & refutandi. Huc uenitur, dum ratione humana, Deum metiri & excusare uolumus, dum secreta maiestatis non reueremur, sed penetramus scrutantes, ut oppressi gloria pro una excusatione mille blasphemias euomamus, nec nostri in-

ſtri interim memores, ſed ſimul & contra Deum & nos garrientes uelut inſani, dum magna ſapientia pro Deo, & pro nobis dicere uolumus. Nam hic uides, quid ex Deo faciat iſte tropus & gloſa Diatribes. Deinde quam bene ſibi conſtet, quæ antea lib. ar. in omnibus hominibus una definitione fecit æquale & ſimile, nunc inter diſputandum, propriæ definitionis oblita, aliud facit aultum, aliud inaultum, ex diuerſitate operum & morum & hominum, diuerſa faciens arbitria libe. Aliud quod bonum faciat, aliud quod non faciat, atq; id ſuis uiribus ante gratiam, quibus uiribus ipſum nihil poſſe uelle boni antæ definierat. Ita fit, dum ſoli uoluntati Dei non permittimus indurandi & miſerendi & omnia faciendi uoluntatem & potentiam, ipſi libero arbitrio omnia poſſe tribuamus ſine gratia, quod tamẽ negauimus quicq̃ boni poſſe ſine gratia. Nihil igitur huc ualet ſimilitudo ſolis & hymbris, Rectius Chriſtianus ea ſimilitudine utetur, ut ſolem & hymbrem uocet Euangelion, ſiaut facit Pſalm. 18. & Epiſtola ad Ebreos 10. aultam uero terram electos, inaultam reprobos, illi enim uerbo ædificantur & meliores fiunt, illi offenduntur & peiores fiunt, Alioqui lib. arb. per ſeſe in omnibus hominibus eſt regnũ Satanæ.

Cauſſas etiam uideamus fingendi huius tropi in hoc lo-

hoc loco. Absurdum (ait Diatribe) uidetur, ut Deus, qui non solum iustus, uerum etiam bonus est, induraſſe dicatur cor hominis, ut per illius maliciam, ſuam illuſtraret potentiam, Quare ad Origenem recurrit, qui fatetur occaſionem indu= rationis datam a Deo, culpam tamen in Pharao= nem reijcit. Inſuper idem annotauit, quod Domi= nus dixit, In hoc ipſum excitaui te, non ait, non in hoc ipſum feci te, Alioqui Pharao non fuiſſet impius, ſi talem condidiſſet Deus, qui contem= platus est omnia opera ſua, & erant ualde bona. Hæc illa. Abſurditas itaq; una est principalium cauſarum, ne uerba Moſi & Pauli ſimpliciter ac= cipiantur. Sed ea abſurditas in quem peccat ar= ticulum fidei? aut quis illa offenditur? Ratio hu= mana offenditur, quæ cum in omnibus uerbis & operibus Dei cæca, ſurda, ſtulta, impia & ſa= crilega est, hoc loco, adducitur iudex uerborum & operum Dei. Eodem argumento negabis om= nes artículos fidei, quod longe abſurdiſſimum ſit, & ut Paulus ait, Stultitia gentibus & ſcandalum Iudæis, Deum eſſe hominem, uirginis filium, cru= cifixum, ſedentem in dextera patris. Abſurdum est (inquam) talia credere. Fingamus igitur tro= pos aliquos cum Arrianis, ne Chriſtus ſit ſimpli= citer Deus. Fingamus tropos cum Manicheis, ne ſit

uerus

uerus homo, sed fantasma per uirginem, ceu radius per uitrum, lapsum, & crucifixum. Sic pulchre scripturas tractabimus.

Sed nec prosunt tamen tropi, nec euaditur absurditas. Absurdum enim manet (ratione iudice) ut Deus ille iustus & bonus, exigat a libe. arb. impossibilia, Et cum lib. arb. non possit uel le bonum, necessario q; seruiat peccato, tamen imputet ei, Et dum non confert spiritum, nihil mitius aut clementius faciat, quàm si induret uel indurari permittat. Hæc dictabit ratio non esse boni et clementis Dei, Superant nimio captum illius, nec captiuare etiam sese potest, ut credat bonum esse Deum, qui talia faciat & iudicet, sed secluſa fide, palpare & uidere & comprehendere uult, quomodo sit bonus & non crudelis. Comprehenderet uero tunc, quando sic de Deo diceretur, Neminem indurat, neminem damnat, sed omnibus miseretur, omnes saluos facit, ut destructo ĩferno, positoq; metu mortis, nulla pœna formidaretur futura. Ideo sic æstuat & contendit, ut Deum excuset & defendat, iustum & bonum. Sed fides & spiritus aliter iudicant, qui Deum bonum credunt, etiam si omnes homines perderet. Et quid prodest, nos istis cogitationibus fatigari, ut culpam indurationis in lib. arbitrium reijcia-

mus fa-

mus, faciat lib. arb. toto mundo totisq; uiribus, quicquid potest, nullum tamen exemplum edet, quo uel uitare possit, ne induretur, nisi spiritum dederit Deus, uel quo misericordiam mereatur, si suis uiribus relictum fuerit. Quid enim refert, an induretur uel mereatur indurari, cum indura= tio necessario insit, donec inest impotentia illa, qua non potest uelle bonum, teste ipsa Diatribe? Cum igitur absurditas non tollatur istis tropis, aut si tol latur, maiores afferuntur absurditates, & libe= ro arbitrio omnia tribuuntur, facessant inutiles & seductores tropi, puroq; & simplici uerbo Dei hæreamus.

Altera causa, quod ea quæ fecit Deus sunt ual= de bona, nec Deus dixit, feci te in hoc ipsum, sed excitaui in hoc ipsum. Primo dicimus, quod hoc dictum est ante lapsum hominis, ubi quæ Deus fe= cerat, erant ualde bona. Sed mox sequitur ter= tio capite, quomodo sit homo factus malus, de ser= tus a Deo ac sibi relictus. Ex quo homine sic cor= rupto, nati sunt omnes impij, etiam Pharao, sicut Paulus ait, Eramus omnes natura filij iræ, sicut & cæteri. Condidit igitur Deus Pharaonem im= pium, hoc est, ex impio & corrupto semine, si= ut in Prouerbijs Salomonis dicit, Omnia propter semetipsum fecit Dominus, etiam impium ad di=

em malum. Non igitur sequitur, Deus condidit impium, ergo non est impius, Quomodo enim non est impius, ex impio semine? siaut dicit Psal. 50. Ecce in peccatis conceptus sum. Et Iob, Quis potest facere mundum, de immundo conceptum semine? Licet enim Deus peccatum non faciat, tamẽ naturam peccato, subtracto spiritu, uitiatam, non cessat formare & multiplicare, tanquam si faber ex ligno corrupto statuas faciat. Ita qualis est natura, tales fiunt homines, Deo creante & formante illos ex natura tali. Secundo dicitur, si de operibus Dei post lapsum intelligi uoles, Erant ualde bona, Obseruabis hoc dici, non de nobis, sed de Deo. Non enim dicit, Vidit homo, quæ fecerat Deus, & erant ualde bona. Multa uidentur Deo & sunt bona ualde, quæ nobis uidentur & sunt pessima, Sic afflictiones, mala, errores, infernus, imò omnia optima opera Dei sunt coram mundo pessima & damnabilia. Quid Christo & Euangelio melius? at quid mundo execratius? Igitur quomodo sint bona coram Deo, quæ nobis mala sunt, solus Deus nouit, & ij qui oculis Dei uident, id est, qui spiritum habent, Sed tam acuta disputatione nondum opus est, Sufficit interim illa prior responsio.

Quæritur fortassis, quo modo Deus mala in

nobis

nobis dicatur operari, ut indurare, tradere desiderijs, seducere & similia? Oportuit sane uerbis Dei contentos esse, & simpliciter credere, quod diunt, cum sint opera Dei prorsus inenarrabilia, tamen in obsequium Rationis, id est, stultitiæ humanæ, libet ineptire & stulteſcere, et balbutiendo tentare, si qua possimus eam mouere. Primum, etiam Ratio & Diatribe concedit, Deum omnia in omnibus operari, ac sine ipso nihil fieri nec efficax esse, Est enim omnipotens, pertinetq; id ad omnipotentiam suam, ut Paulus ait ad Ephesios. Iam Satan & homo lapsi & deserti a Deo, non possunt uelle bonum, hoc est, ea quæ Deo placent, aut quæ Deus uult, Sed sunt in sua desideria conuersi perpetuo, ut non possint non quærere quæ sua sunt. Hæc igitur eorum uoluntas & natura sic a Deo auersa, non est nihil. Neq; enim Satan & impius homo nihil est, aut nullam naturam aut uoluntatem habent, licet corruptam & auersam naturam habeant. Illud igitur reliquum, quod dicimus naturæ in impio & Satana, ut creatura & opus Dei, non est minus subiectum omnipotentiæ & actioni diuinæ, quam omnes aliæ creaturæ & opera Dei. Quando ergo Deus omnia in omnibus mouet & agit, necessario mouet etiam & agit in Satana & impio, Agit autem

autem in illis taliter, quales illi sunt & quales inuenit, hoc est, cum illi sint auersi & mali, & rapiantur motu illo diuinæ omnipotentiæ, non nisi auersa & mala faciunt, tanquam si eques agat equum tripedem uel bipedem, agit quidem taliter, qualis equus est, hoc est, equus male incedit. Sed quid faciat eques? equum talem simul agit cum equis sanis, illo male, istis bene, aliter non potest, nisi equus sanetur. Hic uides, Deum, cum in malis & per malos operatur, mala quidem fieri, Deum tamen non posse male facere, licet mala per malos faciat, quia ipse bonus male facere non potest, malis tamen instrumentis utitur, quæ raptum & motum potentiæ suæ non possunt euadere, Vitium ergo est in instrumentis, quæ ociosa Deus esse non sinit, quod mala fiunt, mouente ipso Deo, Non aliter quàm si faber serari serrata & dentata male secaret. Hinc fit, quod impius non possit non semper errare & peccare, quod raptu diuinæ potentiæ motus ociari non sinitur, sed uelit, cupiat, faciat, taliter, qualis ipse est.

Hæc rata & certa sunt, si credimus omnipotentem esse Deum. Deinde impium esse creaturam Dei, auersam uero relictamq; sibi sine spiritu Dei non posse uelle aut facere bonum. Omnipotentia Dei facit, ut impius non possit motum & actionem

Dei cus

Dei euadere, sed necessario illi subiectus paret. Corruptio uero seu auersio sui a Deo, facit, ut bene moueri & rapi non possit. Deus suam omnipotentiam non potest omittere propter illius auersionem, Impius uero suam auersionem non potest mutare. Ita fit, ut perpetuo & necessario peccet & erret, donec spiritu Dei corrigatur. In his uero omnibus Satan adhuc in pace regnat, & atrium suum quietum possidet sub motu isto diuinæ omnipotentiæ. Post hæc uero sequitur indurationis negocium, quod sic habet. Impius (ut diximus) siaut & princeps suus Satan, totus est uersus ad se & ad sua, non requirit Deum, nec curat ea quæ Dei sunt, suas opes, suas glorias, sua opera, suum sapere, suum posse, & omnino suum regnum quærit, illisq; uult in pace frui. Quod si quis ei resistat aut aliquid horum uoluerit imminuere, eadẽ auersione, qua illa quærit, etiam mouetur & indignatur et furit in aduersariũ, Et nõ tam potest nõ furere, q̃ non potest non cupere et quærere, Et tam non potest non cupere, q̃ non potest non esse, cũ sit creatura Dei, licet uitiata. Hic est ille furor mundi aduersus Euangeliõ Dei, Nam per Euangelion uenit ille fortior, uicturus atrij quietũ possessorẽ, et damnat istas cupiditates, gloriæ, opum, sapiẽtiæ & iustitiæ propriæ et omnia in quibus cõfidit,

Hæc ipſa irritatio impiorum, cum Deus illis contrarium dicit aut facit, quàm uellent, eſt ipſorum induratio & ingrauatio. Nam cum per ſeſe ſint auerſi ipſa naturæ corruptione, tum multo magis auertũtur et peiores fiunt, dum ipſorum auerſioni reſiſtitur aut detrahitur. Sic Pharaoni impio erepturus tyrannidem, irritauit eum et magis indurauit et aggrauauit cor eius, dum illum per uerbũ Moſi, uelut regnum ablaturi & populum ſuæ tyrannidi ſubtracturi, inuaſit, & intus ſpiritum non dedit, ſed ipſius impiam corruptionem permiſit Satana regnante, ſuccenſere, intumeſcere, furere & procædere, cum ſecuritate quadem & contemptu.

Non igitur quiſpiam cogitet, Deum, cum dicitur indurare, aut malum in nobis operari (indurare enim eſt malũ facere) ſic facere, quaſi de nouo in nobis malum creet, ac ſi fingas malignum cauponem, qui ipſe malus, in uas non malum fundat aut temperet uenenum, ipſo uaſe nihil faciente, quàm quod recipiat uel patiatur temperatoris malignitatem. Sic enim fingere uidentur hominem per ſeſe bonum aut non malum, pati a Deo malum opus, dum audiunt a nobis dici, Deum in nobis operari bona & mala, noſq; mera neceſſitate paſſiua ſubijci Deo operanti, non ſatis cogitantes, quàm inquietus ſit actor Deus in omnibus creaturis ſuis

ris ſuis, nullamq; ſinat ſeriari. Sed ita cogitet, qui utcunq; talia uolet intelligere, In nobis, id eſt, per nos Deum operari mala, non culpa Dei, ſed uitio noſtro, qui cum ſimus natura mali, Deus ue= ro bonus, nos actione ſua pro natura omnipoten= tiæ ſuæ rapiens, aliter facere non poſſit, quàm quod ipſe bonus, malo inſtrumento malum faciat, licet hoc malo, pro ſua ſapientia utatur bene ad gloriam ſuam & ſalutem noſtram. Sic Satanæ uo= luntatem malam inueniens, non autem creans, ſed deſerente Deo, & peccante Satana malam factam, arripit operando, & mouet quorſum uult, licet illa uoluntas mala eſſe non deſinat, hoc ipſo motu Dei. Hoc modo dixit Dauid. 2. Reg. de Simei, Sine illum, ut maledicat, Dominus enim præcepit illi, ut maledicat Dauid. Quomodo præcipiat Deus maledicere, ſcilicet, tam uirulentum & malum opus? Externum non erat uſpiam tale præcep= tum. Reſpicit igitur Dauid illo, quod Deus omni= potens dixit & facta ſunt, hoc eſt, uerbo æter= no omnia facit. Itaq; uoluntatem Simei iam malam cum omnibus membris, contra Dauid antea accen= ſam, oblato oportune Dauid, ut merito talem blaſphemiam, rapit diuina actio & omnipotentia, & ipſe Deus bonus, per malum & blaſphemum organum præcipit, id eſt, uerbo dicit & facit,

ſcilicet raptu actionis ſuæ hanc blaſphemiam.
Sic indurat Pharaonem, cum impiæ & malæ eius uoluntati offert uerbum & opus quod illa odit, uitio ſcilicet ingenito & naturali corruptione, Atq; cum Deus ſpiritu intus eam non mutet, pergat uero offerendo & obtrudendo, Pharao uero uires, opes, potentiam ſuam conſiderans, illis eodem naturali uitio confidit, fit, ut hinc ſuarum rerum imaginatione inflatus & exaltatus, illinc uero humilitate Moſi & uerbi Dei abiecta forma uenientis, ſuperbus contemptor factus, induretur, tum magis ac magis irritetur & ingrauetur, quo magis Moſes inſtat & minatur. Hæc autem uoluntas eius mala, ſe ſola non moueretur aut indураretur, ſed omnipotens actor, cum illam agat inæuitabili motu, ut reliquas creaturas, neceſſe eſt eam aliquid uelle, Tum ſimul foris offert, quod naturaliter illam irritat & offendit, fit, ut Pharao non poſſit uitare indurationem ſui, ſiut uitare non potest & omnipotentiæ diuinæ actionem, & auerſionem ſeu maliciam ſuæ uoluntatis. Quare induratio Pharaonis per Deum ſic impletur, quod foris obijcit maliciæ eius, quod ille odit naturaliter, tum intus non ceſſat mouere omnipotente motu, malam (ut inuenit) uoluntatem, Illeq; pro malicia uoluntatis ſuæ non potest non odiſſe contra-

contrarium sibi & confidere suis uiribus, sic obstinatur, ut neq; audiat neq; sapiat, Sed rapiatur possessus a Satana, uelut insanus & furens.

Hæc si persuasimus, uicimus in hac causa, & explosis tropis & glosis hominum, uerba Dei simpliciter accipimus, ne sit necesse Deum excusare, uel iniquitatis arguere. Cum enim dicit, Ego indurabo cor Pharaonis, simpliciter loquitur ac si sic diceret, Ego faciam, ut cor Pharaonis induretur, seu, ut me operante & faciente, induretur, quod quomodo fiat, audiuimus, Scilicet intus generali motu ipsam mouebo uoluntatem malam, ut suo impetu & ursu uolendi pergat, nec cessabo mouere nec possum aliter, Foris uero offeram uerbum & opus, in quod impinget impetus ille malus, cum aliud non possit, nisi male uelle, me ipsum malum mouente uirtute omnipotentiæ. Sic certissimus erat, & certissime pronunciabat Deus, Pharaonem esse indurandum, ut qui certissimus erat, Pharaonis uoluntatem nec motui omnipotentiæ resistere, nec maliciam suam deponere, nec oblatum aduersarium Mosen admittere posse, sed manente uoluntate eius mala, necessario peiorem, duriorem & superbiorem fieri, dum ursu & impetu suo impingeret in id quod nolebat

 & quod

& quod contemnebat, confisus potentia sua. Ita uides hic, etiam hoc ipso uerbo confirmari, libe. arb. nihil nisi malum posse, dum Deus qui non fallitur ignorantia, nec mentitur nequitia, tam seaure promittit indurationem Pharaonis, certus uidelicet, quod uoluntas mala non nisi malum uelle possit, & oblato bono sibi contrario, non nisi peior fieri possit. Reliqua igitur sunt, ut quærat quispiam, Cur Deus non cesset ab ipso motu omnipotentiæ, quo uoluntas impiorum mouetur, ut pergat mala esse & peior fieri? Respondetur, hoc est optare, ut Deus propter impios desinat esse Deus, dum eius uirtutem & actionem optas cessare, scilicet, ut desinat esse bonus, ne illi fiant peiores. At cur non simul mutat uoluntates malas, quas mouet? Hoc pertinet ad secreta maiestatis, ubi incõprehensibilia sunt iudicia eius. Nec nostrum hoc est quærere, sed adorare mysteria hæc. Quod si caro & sanguis hic offensa murmuret, Murmuret sane, sed nihil efficiet, Deus ideo non mutabitur. Et si scandalisati impij discedant quàm plurimi, Electi tamen manebunt. Idem dicetur illis, qui quærunt, Cur permisit Adam ruere, & cur nos omnes eodem peccato infectos condit, cum potuisset illum seruare & nos aliunde uel primum purgato semine, creare. Deus est, cuius uolunta-

luntatis nulla est caussa nec ratio, quæ illi ceu regula & mensura præscribatur, cum nihil sit illi æquale aut superius, sed ipsa est regula omnium. Si enim esset illi aliqua regula uel mensura, aut caussa aut ratio, iam nec Dei uoluntas esse posset, Non enim quia sic debet uel debuit uelle, ideo rectum est, quod uult, Sed contra, Quia ipse sic uult, ideo debet rectum esse quod fit. Creaturæ uoluntati caussa & ratio præscribitur, sed non Creatoris uoluntati, nisi alium illi præfeceris creatorem.

His puto satis confutatam esse tropologam Diatriben cum suo tropo, tamen ad ipsum textum ueniamus, uisuri, quàm conueniat inter ipsam & tropum. Mos est enim omnium, qui tropis eludunt argumenta, ut textu ipso fortiter contempto, hoc solum laborent, ut excerptum uocabulum aliquod tropis torqueant, ac suo sensu crucifigant, nullo respectu habito, uel circunstantiarum, uel sequentium & præcedentium, uel intentionis aut caussæ authoris. Sic Diatribe hoc loco, nihil morata, quid agat Moses, aut quorsum tendat eius oratio, uocalam hanc, Ego indurabo (qua offenditur) e textu rapit, fingitq; pro libidine, interim nihil cogitans, quomodo sit rursus inserenda, & coaptanda, ut quadret corpori textus, Atq;

hæc est

hæc est illa ratio, aut scriptura non sit satis diluci-
da apud tot sæculis receptissimos ac doctitissimos
uiros, Nec mirum, quando nec sol talibus artibus
petitus lucere posset. Sed ut omittam, quod supe-
rius monstraui, Pharaonem non recte dici indu-
ratum, quod lenitate Dei toleratus, non sit statim
punitus, cum tot plagis castigatus sit. Quid opus
erat, ut Deus toties promitteret sese induraturum
cor Pharaonis, tunc cum signa fierent, qui iam
ante signa & ante eam indurationem talis fuit, ut
qui lenitate diuina toleratus nec punitus, tot mala
intulerit filijs Israel, successu prospero & opi-
bus inflatus, si indurare dicitur, diuina lenitate to-
lerari nec statim punire? Vides igitur prorsus ni-
hil ad rem facere tropum istum hoc loco? ut qui
generaliter ad omnes pertinet, qui peccant lenitate
diuina tolerati. Sic enim omnes homines indurari
dicemus, cum nemo non peccet, peccaret uero
nullus, nisi toleraretur lenitate diuina. Alia est
igitur hæc Pharaonis induratio præter illam gene-
ralem tolerantiam lenitatis diuinæ.

Hoc potius agit Moses, ut non adeo prædicet
maliciam Pharaonis, quàm ueritatem et misericor
diam Dei, ne scilicet filij Israel diffidant promi-
ssionibus Dei, ubi se liberaturum eos promisit,
Ea res cum esset maxima, prædicit illis difficulta-

tem, ne

tem, ne labasſant fide, ſcientes hæc omnia prædicta & diſponente ipſo, qui promiſit, ſic gerenda, ac ſi diceret, Libero uos quidem, ſed hoc diffiaulter credetis, adeo reſiſtet & differet rem Pharao, ſed confidite nihilominus, Hoc totum quoq; ,quod ille differt, me operante fiet, ut eo plura & maiora faciam miraaula, ad confirmandos uos in fide, & ad oſtendendam potentiam meam, ut deinceps eo magis mihi in alijs omnibus credatis. Sic & Chriſtus facit, cum ſuis diſcipulis regnum promittit in cæna nouiſſima, diffiaultates plurimas prædicit, ſuam ipſius mortem, & ipſorum multas tribulationes, ut cum factum eſſet, crederent deinceps multo magis. Nec Moſes obſcure hunc ſenſum nobis exhibet ubi dicit, Pharao autem non dimittet uos, ut multa ſigna fiant in Aegypto, Et iterum, in hoc ipſum excitaui te, ut oſtendam potentiam meam in te, & enarretur nomen meum in uniuerſa terra. Videshic ideo Pharaonem indurari, ut reſiſtat Deo & differat redemptionem, quo fiat occaſio multis ſignis & declarandæ potentiæ Dei, ad enarrandum & credendum ei in omni terra. Quid hoc eſt aliud, quàm hæc omnia dici & fieri, ad confirmandam fidem & ad conſolandos infirmos, ut Deo deinceps, tanquam ueraci, fideli, potenti & miſericordi libenter credant? uelut ſi paruulis blandiſſime loquatur, Ne terreamini duri-

ni duri-

ni duritia Pharaonis. Nam & illam ipsam ego operor, & in manu mea habeo, qui libero uos, tantum illa utar, ad multa signa facienda & ad declarandam maiestatem meam, pro fide uestra.

Hinc illud est, quod fere post singulas plagas repetit Moses, Et induratum est cor Pharaonis, ut non dimitteret populum, sicut locutus fuerat Dominus. Quid est hoc, Sicut locutus erat Dominus, nisi ut uerax appareret Dominus, qui illum indurandum prædixerat? Si hic ulla erat uertibilitas aut libertas arbitrij in Pharaone, quæ in utrunq; potuisset, non potuisset Deus tam certo prædicere eius indurationem. Nunc cum promittat is, qui nec falli nec mentiri potest, necessario & certissime futurum erat, ut indurareturQuod non fieret, nisi induratio prorsus esset extra uires hominis, & in solius Dei potestate, modo, quo diximus supra, uidelicet, quod Deus certus erat, sese operationem omnipotentiæ generalem non omissurum in Pharaone aut propter Pharaonem, cum nec possit eam omittere. Deinde æque certus erat, uoluntatem Pharaonis naturaliter malã & auersam, non posse consentire uerbo & operi Dei cõtrario sibi, ideo impetu uolẽdi in Pharaone per omnipotentiã Dei intus seruato, & ocursu uerbi & operis contrarij foris obiecto, nihil aliud fieri potuit,

tuit, quàm offensio & induratio cordis in Pharaone. Si enim Deus omisisset actionem omnipotentiæ suæ in Pharaone, tum cum ei uerbum Mosi contrarium obiecit, & sola uoluntas Pharaonis sua ui egisse fingeretur, tum disputandi locus forte fuisset, utro sese inclinare potuisset. Nunc uero cum agatur & rapiatur uolendo, non fit quidem uoluntati eius uis, quia non cogitur nolens, Sed naturali operatione Dei rapitur ad uolendum naturaliter, qualis qualis est (est autem mala) ideo non potest non impingere in uerbum, & sic induarb. pugnare, eo nomine, quod Deus, qui promittit, nequeat mentiri, Si autem non mentitur, non potest Pharao non indurari.

Sed & Paulum uideamus, qui hunc locum ex Mose assumit Rom. 9. Quam misere torquetur Diatribe in eo loco, ne libe. arbitrium amittat, in omnem habitum sese uersat. Nunc dicit, esse necessitatem consequentiæ, sed non consequentis, Nunc ordinatam seu uoluntatem signi, cui resisti potest, Voluntatem placiti, cui resisti non potest, Nunc loci adducti ex Paulo non pugnant, non loquuntur de salute hominis, Nunc præscientia Dei necessitatem, nunc non ponit necessitatem, Nunc præuenit gratia uoluntatem, ut uelit, comitatur

eunte

euntem dat fœlicem euentum, Nunc cauſſa primaria agit omnia, nunc agit per cauſſas ſecundarias ipſa quieta. Iſtis & ſimilibus ludibrijs uerborum, nihil facit, quàm quod tempus redimat & cauſſam interim nobis ex oculis rapiat, alioq; trahat, Tam ſtupidos & ſocordes nos æſtimat uel tam parum affici cauſſæ, quàm ipſa afficitur, Aut more infantium, qui, ubi metuunt uel ludunt, oculos manibus uelant, tum a nemine uideri ſeſe putant, quod ipſi neminem uideant, Sic per omnem modum Diatribe, radios, imò fulgura clariſſimorum uerborum non ferens, fingit ſeſe non uidere id quod res eſt, perſuaſura nobis ſimul, ut & ipſi oculis uelatis non uideamus. Sed hæc omnia ſunt ſigna conuicti animi et inuictæ ueritati reluctantis temere. Figmentum illud de neceſſitate conſequentiæ & conſequentis, ſuperius confutatum eſt, Fingat, refingat, cauilletur, recauilletur Diatribe, quantum uolet, Si præſciuit Deus, Iudam fore proditorem, neceſſario Iudas fiebat proditor, nec erat in manu Iudæ aut ullius creaturæ, aliter facere aut uoluntatem mutare, licet id fecerit uolendo non coactus, ſed uelle illud erat opus Dei, quod omnipotentia ſua mouebat, ſiat & omnia alia. Stat enim inuicta & euidens ſententia, Deus non mentitur nec fallitur, Non ſunt hic obſcura

uerba

uerba, uel ambigua, etiam ſi omnes omnium ſæculorum uiri doctiſſimi cæutiant, ut aliter ſaperent & dicerent. Et *ut multa tergiuerſeris, conſcientia tamen tua & omnium conuicta, cogitur ſic dicere,* Si Deus *non fallitur in eo quod præſcit, neceſſe eſt ipſum præſcitum fieri, alioqui quis credere poſſet eius promiſſionibus? quis metueret eius minas? ſi non ſequitur neceſſario quod promittit aut minatur? Aut quomodo promittat aut minetur, ſi præſcientia eius fallit aut noſtra mutabilitate impediri poteſt. Obſtruit plane hæc nimia certæ ueritatis lux, omnium os, dirimit omnes quæſtiones, uictoriam ſtatuit aduerſus omnes argutias eluſorias.*

Scimus *ſane, præſcientiam hominum falli, Scimus non ideo eclipſin uenire quia præſcitur, ſed ideo præſciri quia uentura eſt. Quid nobis cum iſta præſcientia?* De *præſcientia* Dei *diſputamus, huic niſi dederis neceſſarium effectum præſciti, fidem & timorem* Dei *abſtuliſti, promiſſiones & minas diuinas omnes labefeciſti, atq; adeo ipſam diuinitatem negaſti. Sed & ipſamet* Diatribe, *cum diu eſſet luctata omniaq; tentaſſet, tandem ui ueritatis compulſa, confitetur noſtram ſententiam, dicens,* De *uoluntate ac deſtinatione* Dei *difficilior eſt quæſtio,* Vult *enim* Deus *eadem, quæ*

præscit. Et hoc est quod subijcit Paulus, Voluntati eius quis resistit, si miseretur cui uult, si indurat quem uult? Etenim si esset rex, qui quicquid uellet, efficeret, nec quisquam posset obsistere, facere diceretur quicquid uellet, Ita Dei uoluntas, quoniam est caussa principalis omnium, quæ fiunt, uidetur necessitatem nostræ uoluntati inducere. Hæc illa, Et gratias tandem agimus Deo, pro sano sensu Diatribes. Vbi nunc igitur liberum arbitrium? Sed rursus elabitur anguilla ista subito dicens, Verum hanc quæstionem non expliat Paulus, sed obiurgat disputantem, O homo tu quis es qui respondes Deo? O pulchrum effugium, Hoccine est diuinas litteras tractare, sic propria authoritate de proprio capite, sine scripturis, sine miraculis pronunciare, imò clarissima uerba Dei deprauare? Non expliat Paulus quæstionem illam? Quid tum facit? Obiurgat disputantem (inquit) An non est ista obiurgatio, absolutissima expliatio? Quid enim quærebatur ista quæstione de uoluntate Dei? Nonne hoc an necessitatem imponeret nostræ uoluntati? At Paulus respondet quod sic, Cuius uult miseretur (ait) quem uult indurat, Non est uolentis neq; currentis, sed miserentis Dei. Nec contentus expliasse, insuper illos, qui pro lib. arb. aduersus hanc expliationem murmurant, & merita nulla esse & non nostra cul-

ſtra culpa nos damnari ac ſimilia, garriunt, inducit, ut murmura eorũ et indignationem compeſcat dicens, Dicis itaq; *mihi,* Quid adhuc queritur? Voluntati eius quis reſiſtet? Vides proſopopeian? illi audito, quod uolũtas Dei nobis neceſſitatẽ inducit, blaſphemãtes murmurant & diaunt, Quid adhuc queritur? hoc eſt, Cur Deus ſic inſtat, ſic urget, ſic exigit, ſic queritur? quid acauſat? quid arguit? quaſi nos homines poſſimus, ſi uelimus, quod exigit, Nõ habet iuſtã cauſſam querelæ iſtius, ſuã uolũtatẽ potius accuſet, ibi queratur, ibi urgeat, Quis enim uolũtati eius reſiſtet? Quis miſericordiã obtineat ubi noluerit? quis liquefiat, ſi indurare uoluerit? Nõ eſt in manu noſtra eius uolũtatem mutare, multo minus reſiſtere, quæ nos uult induratos, quã uolũtate cogimur eſſe indurati, uelimus nolimus.

Si Paulus non expliçarat hanc quæſtionem aut nõ certo definierat, neceſſitatẽ nobis imponi præſcientia diuina, quid opus erat, ut induceret murmurãtes et cauſſantes, uolũtati eius nõ poſſe reſiſti? Quis enim murmuraret aut indignaretur, ſi non ſentiret diffiniri neceſſitatẽ illã? Verba nõ ſunt obſcura, quibus de reſiſtendo uoluntati Dei loquitur, An ambiguũ eſt, quid ſit reſiſtere, quid uolũtas, aut de quo loquatur, cũ de Dei uolũtate loquitur? Cæcutiãt ſane hic infinita milia doctorũ probatiſſimo-

& scripturas fingant dilucidas non esse, & quæstionem difficilem paueant. Nos habemus uerba clarissima, quæ sic sonant, Cuius uult, miseretur, quem uult, indurat. Item, Dicis itaq; mihi, Quid queritur? Voluntati eius quis resistet? Nec est quæstio difficilis, imò nihil facilius etiam communi sensu, quàm hanc sequelam esse certam, solidam, ueram, Si Deus præscit, necessario fit, ubi hoc ex scripturis præsuppositum fuerit, quod Deus neq; errat neq; fallitur. Difficilem quidem esse quæstionem fateor, imò impossibilem, si simul utrunq; uoles statuere & præscientiam Dei & libertatem hominis. Quid enim difficilius, imò magis impossibile, quàm ut contradictoria aut contraria non pugnare contendas, aut ut simul aliquis numerus sit decem & simul idem sit nouem? Non est difficultas in nostra quæstione, sed quæritur & introducitur, non secus ac ambiguitas & obscuritas in scripturis queritur & uiolenter introducitur. Compescit itaq; impios istis uerbis clarissimis offensos, quod nostra necessitate uoluntatem diuinam impleri sentirent, ac definitum certo sentirent, sibi nihil libertatis aut liberi arbitrij relictum, sed omnia in solius Dei uoluntate pendere. Compescit autem sic, ut iubeat eos tacere, & reuereri maiestatem potentiæ &

tiæ & uoluntatis diuinæ, in quam nos nullum ius, ipsa uero in nos habet plenum ius faciendi quic= quid uoluerit. Neq; fieri nobis iniuriam, cum ni= hil nobis debeat, nihil a nobis acceperit, nihil promiserit, nisi quantum uoluit & placuit.

Hic igitur locus, hic tempus est, non Coricios illos spectas, sed ueram maiestatem in metuendis mi rabilibus & iudicijs suis incomprehensibilibus adorandi & dicendi, Fiat uoluntas tua sicut in= cœlo & in terra. At nos nullibi sumus magis ir= reuerentes & temerarij, quàm in illis ipsis my= sterijs & iudicijs inperuestigabilibus inuadendis & arguendis, interim uero fingimus nobis incre= dibilem reuerentiam in scripturis sanctis scrutan= dis, quas Deus iussit scrutari. Non scrutamur hic, illic uero ubi scrutari prohibuit, nihil facimus, nisi quod perpetua temeritate, ne diam blasphe= mia, scrutemur. An non est scrutari temere, conari, ut liberrima præscientia Dei conueniat cum nostra libertate? parati, præscientiæ Dei de= rogare, nisi nobis libertatem permiserit, aut si necessitatem intulerit, cum murmurantibus & blasphemantibus dicere, Quid adhuc queritur? Voluntati eius quis resistet? Vbi Deus natura cle= mentissimus? Vbi qui non uult mortem peccato= ris? An ideo nos condidit, ut delectaretur cruci=

atibus hominum? & similia quæ apud inferos & damnatos ululabuntur in sempiternum. At talem oportere esse Deum uiuum & uerum, qui libertate sua necessitatem imponat nobis, ipsa ratio naturalis cogitur confiteri, uidelicet, quod ridiculus ille Deus fuerit, aut idolum uerius, qui incerto præuideat futura, aut fallatur euentis, cum & gentiles Dijs suis fatum dederint ineluctabile. Aeque ridiculus fuerit, si non omnia possit & faciat aut aliquid sine ipso fiat. Concessa autem præscientia & omnipotentia, sequitur naturaliter irrefragibili consequentia, Nos per nos ipsos non esse factos, nec uiuere, nec agere quicquam, sed per illius omnipotentiam. Cum autem tales nos ille ante præscierit futuros, talesq; nunc faciat, moueat & gubernet, quid potest fingi quæso, quod in nobis liberum sit, aliter & aliter fieri, quàm ille præscierit aut nunc agat? Pugnat itaq; ex diametro præscientia & omnipotentia Dei, cum nostro libero arbitrio, Aut enim Deus falletur præsciendo, errabit & agendo (quod est impossibile) aut nos agemus & agemur secundum ipsius præscientiam & actionem. Omnipotentiam uero Dei uoco, non illam potentiam, qua multa non facit quæ potest, sed actualem illam, qua potenter omnia facit in omnibus, quo modo scriptura uocat

eum

eum omnipotentem. Hæc inquam omnipotentia & præscientia Dei, funditus abolent dogma lib. arb. Nec potest hic prætexi obscuritas scripturæ aut difficultas rei, Verba sunt clarissima etiam pueris nota, Res est plana & facilis, etiam communi sensus iudicio naturali probata, ut nihil faciat quantauis series sæculorum, temporum, personarum, aliter scribentium & docentium.

Scilicet hoc offendit quàm maxime sensum illum communem seu rationem naturalem, quod Deus mera uoluntate sua homines deserat, induret, damnet, quasi delectetur peccatis & cruciatibus miserorum tantis & æternis, qui prædicatur tantæ misericordiæ & bonitatis &c. Hoc iniquum, hoc crudele, hoc intolerabile uisum est de Deo sentire, quo offensi sunt etiam tot & tanti uiri, tot sæculis. Et quis non offenderetur? Ego ipse non semel offensus sum usq; ad profundum & abyssum desperationis, ut optarem nunq̃ esse me creatum hominem, antеq̃ scirem, quàm salutaris illa esset desperatio & quàm gratiæ propinqus. Ideo sic sudatum & laboratum est, pro exaltanda bonitate Dei, pro acaltanda uoluntate hominis, ibi repertæ distinctiones de uoluntate Dei ordinata & absoluta, de necessitate cõsequentiæ & cosequentis, & multa similia, Sed quibus

nihil est profectum, nisi quod rudibus impositum est, inanitate uerborum & oppositione falso nominatæ scientiæ. Mansit nihilominus semper ille alto corde infixus, tam rudibus quam eruditis, si quando ad rem seriam uentum est, ut sentirent necessitatem nostram, si credatur præscientia & omnipotentia Dei. Atq; ipsamet ratio naturalis, quæ necessitate illa offenditur & tanta molitur ad eam tollendam, cogitur eam concædere, proprio suo iudicio conuicta, etiam si nulla esset scriptura. Omnes enim homines iuueniunt hanc sententiam in cordibus suis scriptam, & agnoscunt eam ac probant (licet inuiti) cum audiunt eam tractari. Primo Deum esse omnipotentem, non solum potentia, sed etiam actione (ut dixi) alioqui ridiculus foret Deus. Deinde ipsum omnia nosse & præscire, neq; errare neq; falli posse. Istis duobus omnium corde & sensu concessis, coguntur mox ineuitabili consequentia admittere, Nos non fieri nostra uoluntate, sed necessitate, Ita nos non facere quod libet, pro iure lib. arb. sed pro ut Deus præsciuit & agit consilio & uirtute infallibili & immutabili. Quare simul in omnium cordibus scriptum inuenitur, liberum arbitrium nihil esse, licet obscuretur, tot disputationibus contrarijs & tanta tot uirorum authoritate, tot

sæculis

ſœculis aliter docentibus, Sicut & omnis alia lex (teſte Paulo) in cordibus noſtris ſcripta, tum agnoſcitur, ubi recte tractatur, tum obſcuratur, ubi impijs magiſtris uexatur & alijs opinionibus occupatur.

Ad Paulum redeo, qui ſi Roma. 9. non explicat quæſtionem nec definit neceſſitatem noſtram ex præſcientia & uoluntate Dei, Quid opus illi erat, inducere ſimilitudinem figuli, qui ex uno eodemq; luto aliud uas facit in honorem, aliud in ignominiam? Nec tamen figmentum dicit fictori ſuo, Cur me ita facis? De hominibus enim loquitur, quos luto comparat & Deum figulo. Friget nimirum, imò inepta eſt ſimilitudo & fruſtra adducta, ſi non ſentit libertatem noſtram nullam eſſe. Quin tota diſputatio Pauli fruſtranea eſt, qua tuetur gratiam. Nam hoc agit tota Epiſtola, ut oſtendat, nos nihil poſſe, neq; tum etiam, cum bene uidemur facere, ut ibidem dicit, quod Iſrael ſectando iuſtitiam, non tamen peruenerit ad iuſtitian, Gentes uero peruenerint non ſectando. De quo latius agam, cum noſtras copias producam. At Diatribe diſſimulans totum corpus diſputationis Paulinæ & quorſum tendat Paulus, uocabulis interim excijs & deprauatis ſe ſolatur. Nec iuuat Diatriben quicquam, quod poſtea Paulus Roma. 11. rurſus ex-

ſus exhortatur dicens, Tu fide ſtas, uide ne extol laris. Item, Etiam illi ſi crediderint, inſerentur &c Nihil enim ibi de uiribus hominum dicit, ſed uer= ba imperatiua & cõiunctiua profert, quibus quid efficiatur, ſupra ſatis eſt dictum. Atq; ipſemet Paulus eodem loco præueniens lib. arb. iactatores, non dicit illos poſſe credere, ſed potens eſt (inquit) Deus illos inſerere. Breuiter adeo trepide & cunctanter incedit Diatribe in iſtis locis Pauli tractandis, ut uideatur in conſcientia diſſentire ſuis uerbis. Cum enim maxime illi fuiſſet pergendum & probandum, fere ſemper ſermonem abrumpit dicens, Sed de his ſatis. Item, Nunc illud non exactiam. Item, non eſt huius inſtituti. Item, illi ſic dicerem, Et multa ſimilia, relinquitq; rem in medio, ut neſcias an dicere pro libe. arbitrio, uel eludere tantum manibus uerbis Paulum uideri uoluerit, idq; iure & more ſuo, ut cui non eſt res ſeria in hac cauſſa. Nos autem non oportet ita frigere, ſuper ariſtas incedere, aut uentis ue= lut arundo moueri, ſed certo, conſtanter & ar= denter aſſerere, tum ſolide & dextre ac copioſe demonſtrare quod docemus.

Iam uero quàm pulchre libertatem ſimul cum neceſſitate conſeruat dicens, Nec omnis neceſſi= tas excludit liberam uoluntatem, Quemadmo=

dum

dum Deus pater gignit necessario filium, & tamen uolens ac libere gignit, quia non coactus. Obsecro, an disputamus nunc de coactione & ui? Nonne de necessitate immutabilitatis nos loqui, tot libellis testati sumus? Scimus, quod pater uolens gignit, quod Iudas uolendo prodidit Christum, sed hoc uelle in ipso Iuda certo & infallibiliter futurum fuisse dicimus, si Deus præsciuit. Aut si nondum intelliguntur quæ dico, aliam necessitatem uiolentam ad opus, aliam necessitatem infallibilem ad tempus referamus, de posteriore nos loqui intelligat, qui nos audit, non de priore, hoc est, non disputamus, an Iudas inuitus aut uolens proditor sit factus, sed an tempore prædefinito a Deo infallibiliter fieri oportuerit, ut Iudas uolendo proderet Christum. Sed uide quid hic dicat Diatribe, Si spectes Dei præscientiam infallibilem, necessario Iudas erat proditurus, Et tamen Iudas poterat mutare uoluntatem suam. Intelligis etiam mi Diatribe, quid loquaris? Vt omittam illud, quod uoluntas non potest nisi malum uelle, ut supra est probatum. Quomodo potuit Iudas mutare uoluntatem suam, stante infallibili præscientia Dei? an potuit præscientiam Dei mutare & fallibilem facere? Hic sucumbit Diatribe & relictis signis

& pro-

& proiectis armis cedit loco, reijciens disputa-
tionem ad scholasticas subtilitates de necessitate con
sequentiæ & consequentis, ut quæ nolit istas ar-
gutias persequi. Prudenter certe, cum causam
perduxeris in medias turbas, & iam maxime sit
opus disputatore, tum terga uertas, & alijs re-
linquas negocium respondendi & definiendi. Hoc
consilio oportuit uti ab initio, & a scribendo in
totum abstinere, iuxta illud, Ludere qui nescit,
compestribus abstinet armis. Non enim ab Eras-
mo expectabatur, ut difficultatem illam moueret,
quomodo Deus certo præsciret & tamen contin-
genter nostra fierent. Erat hæc difficultas longe
ante Diatriben in mundo. Sed expectabatur, ut
responderet ac diffiniret. Ipse uero Rhetorica
transitione usus, nos ignaros Rhetoricæ, scaum tra-
hit, ac si hic de re nihili agatur, sintq; meræ argu
tiæ quædam, fortiter se proripit e medijs turbis,
hedera coronatus & lauro. Verum non sic fra-
ter, Nulla est Rhetorica tanta, quæ ludat ueram
conscientiam, fortior est aauleus conscientiæ om-
nibus uiribus & figuris eloquentiæ. Nos hic non
patiemur Rhetorem transire & dissimulare, non
est nunc locus huic schemati. Rerum cardo &
causæ caput hic petitur. Et hic uel liberum arbi-
trium extinguitur, uel in totum triumphabit. Tu

uero

uero cum ſentias periculũ, imò certam uictoriam contra liberum arbitrium, ſimulas te nihil ſentire niſi argutias. Hoccine eſt fidelem Theologum agere? Te ne cauſſa ſerio afficiat? qui ſic relinquas & auditores ſuſpenſos, & diſputationem perturbatam & exaſperatam, nihilominus tamen uelis honeſte ſatisfeciſſe & palmam retuliſſe uideri. Iſta uafricia & uerſutia in cauſſis prophanis tolerari ualeat, in re Theologica, ubi ſimplex & aperta ueritas quæritur pro ſalute animarum, odio digniſſima & intolerabilis eſt.

Senſerunt & Sophiſtæ uim inuictam & inſuſtentabilem huius argumenti, ideo finxerunt neceſſitatem conſequentiæ & conſequentis. Sed quàm nihil hoc figmentum efficiat, ſupra docuimus. Etenim & ipſi non obſeruant, quid dicant & quantum admittant contra ſeſe. Si enim neceſſitatem conſequentiæ conceſſeris, uictum ac proſtratum eſt liberum arbitrium, nec quicquam iuuat uel neceſſitas uel contingentia conſequentis, Quid ad me? ſi liberum arbitrium non cogatur, ſed uolenter faciat, quod facit. Sufficit mihi, quod concedis, neceſſario fore, ut uolenter faciat quod facit, nec aliter habere ſe queat, ſi Deus ita præſcierit. Si Deus præſcit Iudam proditurum aut mutaturum eſſe uoluntatem prodendi, utrum præſci-

præscierit, necessario ueniet, aut Deus falletur præsciendo & prædicendo, quod est impossibile. Hoc enim efficit necessitas consequentiæ, id est, si Deus præscit, ipsum necessario fit. Hoc est, liberum arbitrium nihil est. Ista necessitas consequentiæ non est obscura nec ambigua, ut si etiam cæutiant omnium sæculorum doctores, cogantur tamen eam admittere, cum sit ita manifesta & certa, ut palpari possit. Necessitas uero consequentis, qua illi se solantur, merum phantasma est, & ex diametro pugnat cum necessitate consequentiæ. Exempli gratia, Necessitas consequentiæ est, si dixero, Deus præscit Iudam fore proditorem, ergo certo & infallibiliter fiet, ut Iudas proditor sit. Aduersus hanc necessitatem & consequentiam, tu sic te solaris. Sed quia Iudas potest mutare uoluntatem prodendi, ideo non est necessitas consequentis. Rogo te, quomodo conueniũt illa duo, Iudas potest nõ prodere uelle, Et necesse est ut Iudas prodere uelit? Nonne directe contradicũt & pugnant? Non cogetur (inquis) prodere inuitus. Quid hoc ad rem? Tu dixisti, de necessitate consequentis, illam scilicet, non inducinecessitate consequentiæ, nihil de coactione consequentis dixisti. Responsio fuit de necessitate consequẽtis, & tu exemplum profers de coactione conse-

quen-

quentis, aliud quæro & aliud tu reddis. Hoc facit oscitantia illa, qua non obseruatur, quàm nihil efficiat illud commentum de necessitate consequentis.

Hæc de Primo loco, qui fuit de indurationc Pharaonis, qui tamen omnes locos & multas copias inuoluit, easq; inuictas. Nunc alterum uideamus de Iacob & Esau, de quibus necdum natis dictum est, Maior seruiet minori. Hunc locum sic eludit Diatribe, quod proprie non pertinet ad salutem hominis, potest enim Deus uelle, ut homo seruus sit & pauper, uelit, nolit, nec tamen reijciatur ab æterna salute. Vide quæso, quot diuerticula & effugia quærat, lubricus animus & qui ueritatem fugit, Nec tamen effugit. Esto sane, locus ille non pertineat ad salutem hominis, de quo infra, nunquid ideo nihil efficit Paulus qui illum adducit? Ridiculum ne aut ineptum faciemus Paulum in disputatione tam seria? Verum illud Hieronymianum est, qui non uno loco audet superciliose satis, sed simul ore sacrilego dicere, Ea pugnare apud Paulum, quæ locis suis non pugnant, hoc est tantum dicere, Paulus cum fundamenta dogmatis Christiani iacit, nihil facit, nisi quod deprauat scripturas diuinas & ludit animas fidelium, sententia suo cerebro efficta & scripturis uiolenter intrusa.

Sic ho-

Sic honorari debet ſpiritus in ſancto illo & electo organo Dei Paulo. Atq; ubi Hieronymus cum iudicio legi debeat, & hoc dictum eius inter ea numerari, quæ multa uir ille (ea fuit oſcitantia & hebetudo eius in ſcripturis intelligendis) impie ſcribit, Diatribe ipſum ſine iudicio arripit, nec gloſa ſaltem aliqua dignatur mitigare, ſed uelut certiſſimo oraculo, ſcripturas diuinas & iudicat & temperat. Sic impia hominum dicta, pro regulis & menſuris diuinæ ſcripturæ accipimus. Et adhuc miramur, illam fieri ambiguam & obſcuram, patresq; tot in illa cæcutire, cum hac ratione, impia & ſacrilega fiat.

Anathema ſit igitur, qui dixerit, ea non pugnare locis ſuis, quæ apud Paulum pugnant, Hoc enim dicitur ſolum, ſed non probatur, Dicitur uero ab ijs, qui neq; Paulum nec locos ab eo citatos intelligunt, ſed uocabulis acceptis, ſuo, id eſt, impio ſenſu, falluntur. Vt enim maxime hic locus Gene. 25. de ſeruitute temporali ſola intelligeretur (quod non eſt uerum) tamen a Paulo recte & efficaciter adducitur, dum per ipſum probat, non per merita Iacob aut Eſau, Sed PER VOCANTEM dictum eſſe ad Saram, Maior ſerui et minori. Paulus diſputat, an illi uirtute aut meritis liberi arbitrij peruenerint ad id, quod de eis

dicitur

dicitur, probatq;, quod non, sed sola uocantis gratia eo peruenerit Iacob, quo non peruenit Esau. Probat autem id inuictis uerbis scripturæ, scilicet quod nondum nati, item, nihil boni aut mali operati fuerint. Atq; in hac probatione situm est pondus rerum, hoc agitur in ista causa. Diatribe uero istis omnibus egregia Rhetorica transitis & dissimulatis, disputat nihil de meritis, quod tamen suscepit ut faceret, quod & tractatio Pauli exigit, sed de seruitute temporali cauillatur, quasi hoc aliquid ad rem pertineat, tantum ne uideatur uicta potentissimis Pauli uerbis. Quid enim haberet, quod ogganniret contra Paulum pro lib. arbitrio? Quid lib. arb. iuuit Iacob? Quid obfuit Esau? cum iam præscientia & destinatione Dei, uterq; nondum natus, nihilq; operatus, definitus esset, qualia esset recepturus, scilicet, ut ille seruiret, hic dominaretur, Præmia decernuntur, antequam operarij nascantur & operentur. Hic debuit respondere Diatribe, Hoc urget Paulus, quod nihil boni, nihil mali adhuc fecerint, & tamen sententia diuina alter dominus, alter seruus decernitur. Non hoc quæritur, an seruitus illa pertineat ad salutem, sed quo merito illa imponitur ei, qui non meruerat? Sed molestissimum est cum prauis istis studijs torquendæ & eludendæ scripturæ conflictari.

Deinde quod non de seruitute illorum sola agat Moses, & etiam in hoc recte faciat Paulus, quod de salute æterna intelligat (quanquam hoc non ita faciat ad rem, tamen non patiar Paulum calumnijs sacrilegorum contaminari) conuincitur ex ipso textu, Sic enim habet oraculum in Mose, Duo populi ex utero tuo diuidentur, populusq; populum superabit & maior seruiet minori. Hic manifeste duo populi discernuntur, Alter in gratiam Dei recipitur, licet minor, ut uincat maiorem, non quidem uiribus, sed fauente Deo. Alioqui, quomodo uincat minor maiorem, nisi Deus sit cum eo? Cum igitur minor sit futurus populus Dei, non sola ibi dominatio externa tractatur aut seruitus, sed omnia quæ pertinent ad populum Dei, id est, benedictio, uerbum, spiritus, promissio Christi, & regnum æternum, id quod etiam latius postea scriptura confirmat, ubi Iacob benedici & promissiones & regnum accipere describit. Quæ omnia Paulus breuiter indicat, dum dicit, maiorem seruiturum esse minori, nos ad Mosen remittens latius hæc tractantem, ut possis contra Hieronymi & Diatribes sacrilegam sententiam dicere, fortius ea pugnare locis suis, quàm apud Paulum, quæcunq; adducit, id quod non solum de Paulo uerum est, sed de omnibus Aposto-

Apostolis, qui scripturas adducunt, tanquam testes & assertrices sui sermonis. Ridiculum uero esset, id pro testimonio adducere, quod nihil testetur neq; faciat ad rem. Si enim inter Philosophos ridiculi sunt, qui ignotum per ignotius aut per impertinens probant, qua fronte nos hoc tribuemus summis ducibus & authoribus Christianæ doctrinæ, in qua pendet animarum salus? præsertim ubi ea docent, quæ sunt capita fidei. Sed ista decent eos, qui scripturis diuinis serio non afficiuntur.

Illud uero Malachiæ, quod Paulus attexit, Iacob dilexi Esau autem odio habui, triplici industria torquet. Prima est, Si literam urgeas (inquit) Deus non amat, quemadmodum nos amamus, nec odit quenquam, cum in Deum non cadant affectus huiusmodi. Quid audio? An nunc queritur, quomodo Deus amet & odiat, ac non potius, Cur amet & odiat? Quo merito nostro amet aut odiat, quæritur, Pulchre scimus, quod Deus non amat aut odit, quemadmodum nos, siquidem nos mutabiliter & amamus & odimus, ille æterna & immutabili natura amat & odit, sic non adsunt in illum accidentia & affectus. Atq; hoc ipsum est, quod liberum arbitrium cogit nihil esse, quod æternus & immutabilis sit amor, æternum odi

num odium Dei erga homines, antequam mundus fieret, non solum ante meritum & opus lib. arbitrij, omniaq; necessario in nobis fieri, secundum quod ille uel amat uel non amat ab æterno, Vt non solum amor Dei, sed etiam modus amandi, necessitatem nobis inferat, ut uideas, quàm prosint Diatribe sua effugia, ut ubiq; magis impingat, quo magis euadere nititur, adeo non succedit ueritati reluctari. Sed esto, Valeat tibi tropus, ut amor Dei sit effectus amoris, & odium Dei sit effectus odij, Nunquid illi effectus citra & præter uoluntatem Dei fiunt? An hic etiam dices, Deum non uelle quemadmodum nos, nec affectum uolendi in illum cadere? Si fiunt igitur effectus illi, non nisi uolente Deo fiunt. Iam quod uult Deus, hoc aut amat aut odit. Respondeigitur, quo merito amatur Iacob & oditur Esau antequam nascuntur & operantur? Stat igitur Paulus optime Malachiam inducens pro sententia Mosi, Scilicet quod ideo uocarit Iacob antequam nasceretur, quia dilexerit eum, non autem dilectus sit prius a Iacob, aut merito eius ullo permotus, ut ostenderetur in Iacob & Esau, quid nostrum queat liberum arbitrium.

Altera industria est, quod Malachias non uidetur loqui de odio, quo damnamur in æternum,

sed de

ſed de temporaria afflictione, Reprehenduntur enim, qui extruere uolebant Edomæam. Hoc iterum dicitur ad contumeliam Pauli, quaſi uim fecerit ſcripturis. Adeo nihil ueremur maieſtatem ſpiritus ſancti, modo noſtra ſtatuamus. Sed feremus interim contumeliam hanc, uideamusq; quid efficiat. Malachias de afflictione temporali loquitur. Quid inde? aut quid hoc ad rem? Paulus ex Malachia probat illam afflictionem ſine merito, ſoloq; odio Dei illatam Eſau, ut lib. arbitrium nihil eſſe concludat. Hic urgeris, hic reſponderi oportuit. Nos de merito diſputamus, tu de mercede loqueris, & ſic loqueris, ut non eludas tamen quod uoluiſti, imò cum de mercede loquaris, meritum confiteris. At illud diſſimulas te uidere. Dic igitur, quæ fuit cauſſa, amandi Iacob & odio habendi Eſau apud Deum, cum illi nondum eſſent? Iam & illud falſum eſt, quod Malachias ſolum de temporariis afflictione loquatur, nec illi res eſt de Edomæa deſtruenda, totumq; Prophetæ ſenſum peruertis hac induſtria. Propheta clariſſimis uerbis ſatis indicat quid uelit, Nempe, Iſraelitis exprobrat ingratitudinem, quod cum eos dilexerit, illi uiciſſim neque diligant, ut patrem, neque timeant, ut dominum. Dilexiſſe autem ſe probat, tam

scriptura quàm opere, Nempe, quod cum Iacob & Esau essent fratres, ut Moses scribit Gen. 25. Iacob tamen dilexerit & elegerit antequam nasceretur, sicut dictum est paulo ante, Esau uero sic oderit, ut regionem eius redegerit in solitudinem. Deinde ea pertinacia odiat & pergat, ut cum Iacob reduxerit de captiuitate & restituerit, Edomæos tamen non sinat restitui, sed etiam si dixerint sese uelle ædificare, ipse minetur eis destructionem. Si non hæc habet textus ipse apertus Prophetæ, arguat me mendacij totus orbis. Non igitur reprehenditur hic temeritas Edomæorum, sed (ut dixi) ingratitudo filiorum Iacob, qui non uident, quid illis conferat, & fratribus suis Edomæis auffert, nulla causa, nisi quia hic odit illic amat. Quomodo nunc stabit, quod Propheta de temporaria afflictione loquatur? cum euidentibus uerbis testetur, sese loqui de duobus populis, a duobus Patriarchis natis, illum susceptum in populum & seruatum, hunc uero relictum & tandem destructum. Suscipere uero in populum, & non suscipere in populum, non pertinet ad temporalia bona uel mala tantum, sed ad omnia. Neq; enim Deus noster tantum temporalium Deus est, sed omnium. Neq; tibi Deus esse aut coli uolet dimidio humero aut claudicante pede, sed totis uiribus

uiribus toto q; corde, ut tibi sit Deus tam hic quam in futuro, & in omnibus rebus, casibus, temporibus & operibus.

Tertia industria est, Quod tropologico sensu, nec omnes gentes diligit, nec omnes Iudæos odit, Sed ex utraq; gente aliquos. Hac tropologia efficitur, ut testimonium hoc (ait) nihil pugnet ad probandam necessitatem, sed ad arroganti am Iudæorum retundendam. Hac uia facta, euadit deinde illuc Diatribe, ut nondum natos odisse Deus dicatur, quia præscit illos gesturos odio digna, sic odium Dei & amor nihil officit libertati arbitrij. Tandem concludit, Iudæos merito incredulitatis excisos de olea, Gentes merito fidei insertas, idq; authore Paulo, spemq; facit excisis rursus inserendi, & insitis metum, ne excidantur. Moriar, si Diatribe ipsa intelligit quid loquatur, Sed est forte & hic Rhetoricum schema, quod docet, sensum obscurare, si qua periculum instat, ne capiaris uerbo. Nos tropologias hoc loco nullas uidemus, quas Diatribe sibi somniat nec probat, ideo nihil mirum, si illi non pugnet testimonium Malachiæ in sensu tropologico, qui ipse nullus est. Deinde nos non de excisione & insertione disputamus, de quibus Paulus loquitur dum exhortatur. Scimus fide inseri, infidelitate excindi homines,

mines, eosq; exhortandos esse ut credant, ne excidantur. Sed hinc non sequitur, neq; probatur, eos posse credere aut discredere ui liberi arbitrij, de quo nos agimus. Non disputamus, qui sunt credentes, qui non, qui Iudæi, qui gentes, quid sequatur credentes & discredentes, hoc ad exhortatorem pertinet, Sed hoc disputamus, quo merito, quo opere perueniant ad fidem, qua inseruntur, aut ad infidelitatem, qua exciduntur, hoc ad doctorem pertinet. Hoc meritum nobis describe. Paulus docet, quod nullo nostro opere, sed solo amore & odio Dei contingat. Vbi uero contigerit, exhortatur, ut perseuerent, ne excindantur. At exhortatio non probat, quid nos possimus, sed quid debeamus. Cogor ego penè pluribus uerbis aduersarium tenere, ne aliò uagetur deserta causa, quàm ipsam causam tractare, quanquàm tenuisse eum in proposito, uicisse est, tam clara & inuicta sunt uerba, ideoq; nihil fere agit, quàm ut ea declinet, & sese e conspectu proripiat, aliudq; agat, quàm instituerat.

Tertium locum sumit ex Esaia. 45. Numquid lutum dicit figulo suo, quid facis? Et Hiere. 18. Sicut lutum in manu figuli, ita uos in manu mea. Iterum hæc magis pugnare dicit apud Paulum, quàm apud Prophetas unde sumpta sunt, quia in Prophetis

phetis ſonant de afflictione temporali. Paulus autem utitur ad electionem & reprobationem æternam, ut ſugillet Pauli temeritatem uel inſcitiam. Sed antequam uideamus, quomodo probet, utrunq; non excludere lib. arbitrium, prius hoc dicam, Non uideri Paulum ex Prophetis ſumpſiſſe hunc locum, nec Diatribe id probat. Solet enim Paulus adhibere nomen authoris uel proteſtari ſeſe de ſcripturis aliquid accipere, quorum hic neutrum facit. Ideo uerius eſt, quod Paulus hac generali ſimilitudine, quam alij ad alias cauſſas aſſumunt, ipſe proprio ſpiritu utatur ad ſuam cauſſam, quem admodum facit illa ſimilitudine, modicum fermentum totam maſſam corrumpit, quam. 1. Corin. 5. corruptilibus moribus aptat, alias uerbum Dei corrumpentibus obijcit, quomodo & Chriſtus fermentum Herodis appellat & Phariſeorum. Vt igitur Prophetæ maxime de temporali afflictione loquantur, de quo nunc omitto dicere, ne toties alienis quæſtionibus ocuper & differar, Paulus tamen utitur ſuo ſpiritu aduerſus liberum arbitrium. Quod uero non adimitur libertas arbitrij, ſi Deo affligenti ſimus lutum, neſcio quo pertineat, aut cur id contendat Diatribe, cum non ſit dubium, afflictiones a Deo uenire inuitis nobis, neceſſitatemque afferant

ferendi eas, uelimus, nolimus, nec est in manu nostra eas auertere, licet exhortemur ad ferendas uoluntarie.

Sed quomodo Pauli sermo non excludat liberum arbitrium ista similitudine, dignum est audire Diatriben argutantem. Duo enim absurda opponit, alterum e scripturis, alterum ex ratione colligit. E scripturis sic colligit, Paulus cum .2. Thimo .2. dixisset, in magna domo esse uasa aurea, argentea, lignea, fictilia, quædam in honorem, quædam in contumeliam, mox subiungit, Siquis ergo se emundauerit ab istis, erit uas in honorem &c. Tum sic arguit Diatribe, Quid stultius, quàm si quis diat matulæ samiæ, si te expurgaris, eris uas honorificum? Verum hoc recte dicitur testæ rationali, quæ monita potest se accomodare ad uoluntatem Domini. Ex ijs uult, similitudinem non per omnia quadrare atq; sic elusam, ut nihil efficiat. Respondeo, ne illud auiller, quod Paulus non dicit, Si quis se mundauerit a sordibus suis, sed ab istis, id est, a uasis contumeliæ, ut sensus sit, siquis separatus manserit, ac non inter impios magistros misceatur, erit uas honoris &c, Donemus quoq; hunc loum Pauli prorsus facere, quod uult Diatribe, id est, similitudinem non esse efficacem, quomodo probabit idem

uelle

uelle Paulum loco illo ad Rom. 9. de quo disputamus? An satis est alium locum citare, & nihil prorsus curare, an idem uel diuersum efficiat? Non est facilior & uulgatior lapsus in scripturis, quam diuersos locos uelut similes e scripturis coaptare, ut sæpius monstraui, ut similitudo locorum magis ineffiax sit, de quo Diatribe superbit, quam nostra quam confutat. Sed ne contentiosi simus, donemus utrunq; locum Pauli idem uelle, & quod sine controuersia uerum est, similitudinem non semper & per omnia quadrare, alioqui non similitudo neq; translatio, sed ipsa res esset, iuxta prouerbium, Similitudo claudicat, nec semper currit quattuor pedibus.

In hoc tamen errat & peccat Diatribe, quod neglecta caussa similitudinis, quæ maxime spectanda est, uocabula contentiose captat. Ex caussis enim dicendi intelligentia petenda est, ait Hilarius, non ex uocabulis solis, Ita similitudinis efficatia pendet ex caussa similitudinis, Cur ergo Diatribe omittit id, gratia cuius Paulus similitudine ista utitur, & captat id, quod extra caussam similitudinis dicit? Nempe, hoc ad exhortationem pertinet, quod dicit, Siquis sese emundauerit, Illud uero ad doctrinam, quod dicit, In magna domo sunt uasa &c, ut ex omnibus circunstantijs uerbo=

uerborum & sententiæ Pauli, intelligas eum statuere de diuersitate & usu uasorum, ut sit sensus, cum tam multi a fide discedant, nullum est solatium nobis, nisi quod certi sumus, fundamentum Dei firmum stare, habens signaculum hoc, Nouit Dominus qui sunt eius, & discedit ab iniquitate omnis qui inuocat nomen Domini. Hactenus aussa & efficacia similitudinis, scilicet, quod Dominus norit suos, Tum sequitur similitudo, scilicet, esse uasa diuersa, alia in honorem, alia in contumeliam. His absoluitur doctrina, quod uasa non scipsa parent, sed herus, Hoc uult & Ro. 9. quod figulus potestatem habet &c, Sic stat similitudo Pauli efficacissima, quod libertas arbitrij nihil sit coram Deo. Post hæc sequitur exhortatio, Si quis sese mundauerit ab istis &c, quæ quid ualeat, ex supradictis satis notum est. Non enim sequitur, ideo sese posse emundare, imò siquid probatur, probatur, liberum arbitrium sese posse absq; gratia emundare, cum non dicat, si quem gratia emundarit, sed si sese emundarit. De uerbis autem imperatiuis & coniunctiuis abunde dictum est. Nec similitudo uerbis coniunctiuis, sed indicatiuis profertur, ut electi & reprobi sunt, ita uasa honoris & ignominiæ sunt. Summa, si ista elusio ualet, tota disputatio

Pauli

Pauli nihil ualet, frustra enim induceret mur-
murantes aduersus figulum Deum, si aulpa uasis &
non figuli esse uideretur, Quis enim murmuret,
si audiat damnari dignum damnatione?

Alterum absurdum colligit a Domina Ratione,
quæ dicitur humana, uidelicet, quod non uasi, sed
figulo sit imputandum, præsertim cum talis figulus
sit, qui creet ipsum lutum & temperet. Hic
(ait Diatribe) uas conijcitur in ignem æternum,
quod nihil commeruit, nisi quod non sui iuris est.
Nusquam se apertius prodit Diatribe, quàm hoc
loco. Audis enim hic, alijs quidem uerbis, sed
eodem sensu dici, quod Paulus dicere facit im-
pios, Quid queritur? Voluntati eius quis re-
sistet? Hoc est illud, quod ratio neque capere ne-
que ferre potest, hoc offendit tot uiros excel-
centes ingenio, tot sæculis receptos. Hic expo-
stulant, ut Deus agat iure humano, & faciat
quod ipsis rectum uidetur, aut Deus esse desi-
nat, Nihil illi profuerint secreta maiestatis,
rationem reddat, quare sit Deus, aut qua-
re uelit aut faciat, quod nullam speciem iusti-
tiæ habeat, ac si Sutorem aut Zonarium roges
iudicio se sistere. Non dignatur Deum aro
gloria tanta, ut credat iustum esse & bonum,
dum supra & ultra dicit & facit, quàm definiuit

Codex

Codex Iustiniani, uel quintus liber Ethicorum Aristotelis, Cedat maiestas Creatrix omnium feci uni creaturæ suæ, & Coricius ille speaus metuat, uersa uice, spectatores suos. Igitur absurdum est, ut damnet eum, qui uitare non potest meritum damnationis. Et propter hanc absurditatẽ, falsum esse oportet, quod Deus, cuius uult, miseretur, quem uult indurat, sed redigendus est in ordinem, & præscribendæ illi leges, ut non damnet quenquam, nisi qui nostro iudicio id meruerit. Sic est satisfactum Paulo cum sua similitudine, scilicet, ut illam reuocet & sinat nihil ualere, sed sic temperet, quod figulus hic (ut Diatribe interpretatur) facit uas in contumeliam, ex meritis præcedentibus, sicut Iudeos quosdam reijcit ob incredulitatem, gentes suscipit ob fidem. Verum si sic operatur Deus, ut merita spectet, Cur illi murmurant & expostulant? Cur dicunt, quid queritur? quis uoluntati eius resistit? Quid opus Paulo compescere illos? Quis enim miratur, non dicam, indignatur aut expostulat, si quis meritus damnetur? Deinde ubi manet potestas figuli faciendi quod uult, si meritis & legibus subiectus, non sinitur facere quod uult, sed exigitur facere quod debet, Pugnat enim respectus meritorum, cum potestate ac libertate faciendi quod uult, ut

ille pro=

ille probat paterfamilias, qui operarijs murmurantibus & ius postulantibus, opposuit libertatem uoluntatis in suis bonis. Hæc sunt, quæ Diatribes glosam non sinunt ualere.

Sed fingamus quæso, Deum talem esse oportere, qui merita respiciat in damnandis, nonne pariter contendemus & concedemus, ut & in salualis merita spectet? Si rationem sequi uolumus, æque iniquum est, indignos coronari, atq; indignos puniri. Concludamus itaq;, Deum ex meritis præcedentibus iustificare debere, aut iniquum declarabimus, ut qui malis & impijs hominibus delectetur, & impietatem eorum præmijs inuitet & coronet. At uæ nobis tunc miseris, apud illum Deum, Quis enim saluus erit? Vide igitur nequitiam cordis humani, Deum cum indignos sine meritis saluat, imò cum multis demeritis iustificat impios, non acusat iniquitatis, ibi non expostulat, aut hoc uelit, cum sit iniquissimum, sese iudice, sed quia sibi comodum & plausibile est, æquum & bonum iudicat. At cum immeritos damnat, quia incomodum sibi est, hoc iniquum, hoc intolerabile est, hic expostulatur, hic murmuratur, hic blasphematur. Vides ergo Diatriben cum suis in hac causa, non iudicare secundum æquitatem, sed secundum affectum comodi sui. Si enim æquita-

æquitatem ſpectaret, æque expoſtularet cum Deo, dum indignos coronat, atq; expoſtulat cum eo, dum immeritos damnat, Aeque etiam laudaret & prædicaret Deum, dum damnat immeritos, atq; facit, dum indignos ſaluat, utrobiq; enim par iniquitas, ſi ſenſum noſtrum ſpectes, Niſi non fuerit æque iniquum, ſi Cain ob homicidium laudes regemq; facias, atq; ſi Habel innocentem in arcerem conijcias aut occidas. Cum igitur Ratio Deum laudet indignos ſaluantem, arguat uero immeritos damnantem, conuincitur, non laudare Deum, ut Deum, ſed ut ſuo comodo ſeruientem, hoc eſt, ſeipſam & quæ ſua ſunt in Deo quærit & laudat, non Deum aut quæ Dei ſunt. At ſi placet tibi Deus indignos coronans, non debet etiam diſplicere immeritos damnans, Si illic iuſtus eſt, an non hic iuſtus erit? Illic gratiam & miſericordiam ſpargit in indignos, Hic iram & ſeueritatem ſpargit in immeritos, utrobiq; nimius & iniquus apud homines, Sed iuſtus & uerax apud ſeipſum. Nam quomodo hoc iuſtum ſit, ut indignos coronet, incomprehenſibile eſt modo, uidebimus autem, cum illuc uenerimus, ubi iam non creditur, ſed reuelata facie uidebitur. Ita quomodo hoc iuſtum ſit, ut immeritos damnet, incomprehenſibile eſt modo, creditur tamen, donec reuelabitur filius hominis.

Diatri-

Diatribe uero similitudine illa figuli & luti uehementer offensa, non nihil indignatur, sese adeo urgeri per illam, tandem eò redit, ut diuersis locis e scriptura productis, quorum aliqui totum homini uidentur tribuere, aliqui totum gratiæ, stomachabunda contendat, utroq; debere interpretatione sana intelligi & non simpliciter accipi, Alioqui si nos urgeamus similitudinem illam, ipsa rursus nos urgere parata est locis illis imperatiuis & coniunctiuis, presertim illo Pauli, Si quis sese emundauerit ab istis, Hic Paulum sibi contradicentem facit, & omnia tribuentem homini, nisi succurrat interpretatio sana. Si igitur hic interpretatio admittitur, ut gratiæ locus relinquatur, cur non etiam similitudo figuli admittat interpretationem, ut libero arbitrio locus sit? Respondeo, mea nihil refert, accipias simpliciter, dupliciter uel centupliciter. Hoc dico, quod hac sana interpretatione nihil efficitur, nec probatur quod quæritur. Probari enim debet, lib. arbi. nihil posse uelle boni. At illo loco, Si quis sese emundauerit ab istis, cum sit oratio coniunctiua, neq; nihil, neq; aliquid probatur. Exhortatur tantum Paulus. Aut si sequelam Diatribes adijcias & dicas, frustra exhortatur, si non potest se emundare, tum probatur liberum arbitrium

omnia posse sine gratia, Atq; ita seipsam improbat Diatribe.

Expectamus igitur adhuc loum aliquem e scriptura, qui interpretationem istam doceat, fingentibus eam suo cerebro non credimus, Nos enim negamus reperiri ullum locum, qui totum tribueret homini. Negamus quoq; Paulum sibi pugnare, ubi dicit, Siquis sese emundauerit ab istis, sed dicimus, tam pugnantiam in Paulo fingi, quàm interpretationem, quam illa extorqueat, excogitari, neutram uero monstrari. Hoc quidem fatemur, si sequelis & additamentis Diatribes scripturas augere licet, ut dicendo, frustra præcipiuntur si non possumus, quæ præcipiuntur, tum uere pugnat Paulus sibijpsi & tota scriptura, Quia tum scriptura alia est, quàm fuit, tum etiam probat lib. arbitrium omnia posse, quid mirum uero, si tum pugnet quoq; quod alibi dicit, omnia Deum solum facere? At ea scriptura sic aucta, non modo nobis, sed etiam ipsi Diatribe pugnat, quæ lib. arb. nihil boni posse uelle definiuit. Liberet igitur sese primum & dicat, quomodo cum Paulo conueniant ista duo, lib. arbi. nihil boni uelle potest, Et siquis sese emundauerit, ergo potest sese emundare, aut frustra dicitur. Vides igitur Diatriben uexatam & uictam esse

ctam esse, similitudine illa figuli, tantum hoc age-re, ut illam eludat, nihil interim cogitans, quantum causse susceptæ noceat interpretatio, quamq; seipsam confutet & irrideat.

Nos uero, ut diximus, nunquam interpretationem affectauimus, nec sumus ita locuti, extende manum, id est gratia extendet. Hæc omnia Diatribe fingit de nobis, in comodum causse suæ. Sed sic diximus, non esse pugnantiam in dictis scripturæ, nec opus esse interpretatione, quæ nodum explicet, sed ipsi lib. arbi. assertores nodos in scirpo quærunt, & pugnantias sibi somniant. Exempli gratia, Illa nihil pugnant. Siquis seipse emundauerit. Et Deus operatur omnia in omnibus. Nec est necesse pro nodo expliando dicere, aliquid Deus, aliquid homo agit, Quia prior locus est coniunctiua oratio, quæ nihil operis aut uirtutis affirmat aut negat in homine, sed præscribit, quid operis aut uirtutis esse in homine debeat. Nihil hic figuratum, nihil interpretatione egens, simplicia uerba sunt, simplex sensus est, modo sequelas & corruptelas non addas, more Diatribes, tum enim fieret sensus non sanus, uerum non sus, sed corruptoris culpa. Posterior uero locus, Deus operatur omnia in omnibus, est oratio indicatiua omnia opera,

omnem uirtutem affirmans in Deo. Quomodo igitur pugnent duo loci, quorum unus nihil agit de uirtute hominis, alter omnia tribuat Deo, ac non potius optime consentiant? Sed Diatribe sic est submersa, suffocata & corrupta sensu cogitationis illius carnalis (frustra præcipi impossibilia) ut non queat sibi temperare, quin, quoties uerbum imperatiuum aut coniunctiuum audierit, mox suas sequelas annectat indicatiuas, scilicet, præcipitur aliquid, ergo, possumus & facimus, alioqui stulte præciperetur. Hinc erumpit & ubiq; uictorias iactat, quasi demonstratum habeat, istas sequelas cum sua cogitatione esse ratas, ceu diuinam authoritatem. Hinc sæuire pronunciat, quibusdam locis scripturæ omnia tribui homini, ideo pugnantiam ibi & interpretatione opus esse, Et non uidet, hoc totum esse figmentum capitis sui, nullo usquam scripturæ apice firmatum. Deinde eiusmodi, ut si admitteretur, neminem fortius confutaret, quam seipsam, ut quæ per ipsum probet, siquid probat, omnia posse liberum arbitrium, cuius contrarium suscepit probandum.

Sic & illud toties repetit, Si nihil agit homo, nullus locus est meritis, Vbi meritis non est locus, ibi nec supplicijs nec præmijs locus erit. Iterum non uidet,

uidet, quàm ſeipſam iſtis arnalibus argumentis fortius confutet quàm nos. Quid enim probant iſtæ ſequelæ, niſi totum meritum eſſe penes liberum arbitrium? Vbi tum gratiæ locus erit? Porro ſi modiulum meretur liberum arbitrium, reliquum uero gratia, Cur totum præmium accipit liberum arbitrium? An modiulum etiam præmium illi fingemus? Si meritis locus eſt, ut præmijs locus ſit, etiam tantum oportet meritum eſſe, quantum præmium. Sed quid uerba & tempus perdo in re nihili? Vt etiam omnia conſiſterent, quæ Diatribe machinatur, & eſſet partim hominis, partim Dei opus, quod meremur, tamen illud ipſum opus non poſſunt definire, quid, quale & quantum eſſet, ideo diſputatio eſt de lana caprina. Nunc uero cum nihil eorum probet, quæ dicit, nec pugnantiam, nec interpretationem, nec locum qui totum homini tribuit, oſtendere poſſit, omnia uero ſint ſuæ cogitationis phantaſmata, ſalua & inuicta ſtat ſimilitudo Pauli de figulo & luto, quod non noſtri arbitrij eſt, qualia uaſa formemur. Exhortationes uero Pauli, Siquis ſeſe emundauerit & ſimiles, ſint formæ, ſecundum quas nos formari debemus, non autem teſtes noſtri operis aut ſtudij. Hæc de locis illis, de indurationе Pharaonis & de Eſau & de figulo ſatis dicta ſint.

Venit tandem Diatribe ad locos a Luthero contra liberum arbitrium citatos, confutatura & illos, quorum primus est ille Gen. 6. Non permanebit ſpiritus meus in homine, quia caro est. Hunc locum uarie confutat. Primum quod Caro hic non impium affectum, ſed infirmitatem ſignificet. Deinde auget textum Moſi, quod dictum eius pertineat ad illius ætatis homines, non ad uniuerſum genus hominum, ideo dixerit, in iſtis hominibus. Item, nec ad illius ætatis omnes homines, cum Noe excipiatur. Tandem in Ebræo dictum hoc ſonare aliud, nempe, clementiam, non ſeueritatem Dei, authore Hieronymo, forte nobis perſuaſura, quod cum dictum illud non ad Noe, ſed ad ſceleratos pertineat, non clementia, ſed ſeueritas Dei ad Noe pertineat, ad impios uero clementia, non ſeueritas pertineat. Sed mittamus iſta ludibria Diatribes, quæ nuſquam non ſignificat, Scripturas pro fabulis ſeſe habere. Quid Hieronymus hic nugetur, nihil moramur, certum eſt, quod nihil probat, Neq; de ſenſu Hieronymi, ſed de ſenſu ſcripturæ diſputamus. Fingat peruerſor ſcripturæ, ſpiritum Dei ſignificare indignationem. Nos dicimus, duplici illum probatione deficere. Prima, quod non poſſit proferre unum locum ſcripturæ, in quo ſpiritus

Dei

Dei pro indignatione accipiatur, cum contra ſpiritui benignitas & ſuauitas ubiq; tribuatur. Deinde ſiqua probaret, aliaubi pro indignatione accipi, non tamen qucat ſtatim probare, ſequi neceſſario, & hoc loco ſic accipiendum eſſe. Sic fingat, carnem pro infirmitate accipi, tamen æque nihil probat. Nam quod Corinthios Paulus carnales appellat, non certe infirmitatem, ſed uitium ſignificat, cum arguat eos, ſectis & partibus laborare, quod non eſt infirmitas aut incapacitas ſolidioris doctrinæ, ſed malicia & fermentum uetus, quod expurgare iubet. Ebræum uidea-
mus.

Non iudicabit ſpiritus meus in homine perpetuo, quia caro eſt, Sic enim habet ad uerbum Moſe. Atq; ſi noſtra ſomnia mitteremus, ſatis aperta & clara (puto) ſtant ibi uerba. Eſſe autem uerba irati Dei, ſatis oſtendunt præcedentia & ſequentia cum effectu diluuij. Cauſſa enim dicendi fuit, quod filij hominum ducerent uxores mera carnis libidine, deinde tyrannide terram præmerent, ita ut diluuium accelerare cogerent iratum Deum, & uix centum uiginti annos differre, quod alias nunquam erat inducturus. Lege Moſen & obſerua, uidebisq; clare id eum uelle. Quid mirum uero, ſi obſcuræ ſint ſcriptu-

ræ, aut per ipſas non modo liberum, ſed etiam diuinum arbitrium ſtatuas, ſi ſic licet in illis ludere, ac ſi Virgilicentronas in illis quæras? Scilicet, hoc eſt nodos expliare & interpretatione quæſtiones dirimere. Verum Hieronymus & ſuus Origenes iſtis nugis repleuerunt orbem, & authores fuerunt peſtilentis huius exempli, ne ſimplicitati ſcripturarum ſtuderetur. Mihi ex iſto loco ſatis erat probari, quod diuina authoritas homines appellaret carnem, & adeo carnem, ut ſpiritus Dei non poſſet inter eos durare, ſed ſtatuto tempore eſſet reuocandus ab eis. Quod enim negat perpetuo inter homines ſpiritum ſuum iudicaturum eſſe Deus, mox definit, cum centum uiginti annos præſcribit, quibus adhuc ſit iudicaturus, Opponit autem ſpiritum carni, quod homines cum ſint caro, ſpiritum non admittant, ipſe uero cum ſit ſpiritus, carnem probare non poſſit, ita fieri, ut reuocandus ſit, poſt centum uiginti annos. Vt loaum Moſi ſic intelligas, Spiritus meus qui eſt in Noe, & alijs uiris ſanctis, arguit illos impios, per uerbum prædicationis & uitam piorum (Iudicare enim inter homines, eſt officio uerbi inter eos agere, arguere, increpare, obſecrare opportune importune) ſed fruſtra, illi enim carne exæcati & indurati, eo fiunt peiores, quo plus iudi-

iudicantur, siat fit, quoties uerbum Dei in mundum uenit, ut peiores fiant, quo magis erudiantur. Atq; hæc causa fecit, ut acceleretur ira, siat & ibi acceleratum est diluuium, quando iam non solum peccatur, sed etiam gratia contemnitur, & ut Christus ait, Veniente luce, oderunt homines lucem.

Cum igitur homines sint caro, Deo ipso teste, nihil sapere possunt nisi carnem, ideo nihil ualere liberum arbitrium nisi ad peccandum, cum etiam spiritu Dei inter eos uocante & docente, in peius proficiant, quid facerent sibi relicti sine spiritu Dei? Neq; hic quicquam facit ad rem, quod Moses de illis ætatis hominibus loquitur, idem pertinet ad omnes homines, cum sint omnes Caro, siat Christus dicit Iohan. 3. Quod natum est ex carne, caro est. Quod quam graue uitium sit, ipsemet ibidem docet, ubi dicit, Nõ intrare regnum Dei posse quenquam nisi denuo renatus fuerit. Sciat itaq; Christianus, Origenem & Hieronymum, cum suis omnibus, pernicioſe errare, ubi negant carnem pro impio affectu accipi in istis locis. Nam & illud Corinthiorum. 3. Adhuc carnales estis, ad impietatem pertinet. Vult enim Paulus adhuc impios inter eos esse, Tum pios quatenus sapiunt carnalia, carnales esse, licet spiritu sint iustificati.

Summa, id obseruabis in scripturis, ubicũq; de carne agitur per antithesin ad spiritum, ibi fere per carnem intelliges omnia contraria spiritus, Vt ibi, Caro non prodest quicquam. Vbi uero absolute tractatur, ibi conditionem naturamq; corporalem significare scias, ut, erunt duo in carne una. Caro mea uere est cibus. Verbum caro factum est. In his locis poteris, mutato Ebraismo, corpus pro carne dicere, Ebræa enim lingua uno uocabulo Carnis, significat, quod nos duobus carne & corpore significamus, Et uellem sic fuisse translatum distinctis uocabulis totum ubiq; scripturæ canonem. Sic arbitror loaus meus ex Gen. 6. adhuc fortiter stabit aduersus libe. arb. quando caro esse probatur, quam Paulus Ro. 8. dicit nec posse Deo subijci, ut uidebimus eo loco, & ipsamet Diatribe dicit, nihil boni uelle posse.

Alter loaus est Gen. 8. Sensus & cogitatio cordis humani prona sunt ad malum ab adolescentia sua. Et cap. 6. Cuncta cogitatio cordis humani intenta est ad malum omni tempore. Hunc sic eludit. Procliuitas ad malum, quæ est in plerisq; hominibus, non adimit in totum libertatem arbitrij. Sed obsecro, loquitur ne Deus de plerisq; hominibus ac non potius de omnibus, quando post diluuium, uelut pœnitens, promittit

reliquis

reliquis & futuris hominibus, sese non amplius inducturum diluuium propter hominem, subdens caussam, quod homo sit pronus ad malum, quasi diat, si hominum malicia deberet spectari, nunquam cessandum a diluuio esset, Verum nolo spectare deinceps, quid mereantur &c. Ita uides, quod tam ante diluuium, quam post diluuium, Deus homines malos esse arffirmat, ut nihil sit, quod Diatribe de plerisque dicit. Deinde pronitas aut procliuitas ad malum, res parui momenti uidetur Diatribæ, quasi nostræ sit opis, illam erigere aut cohibere, cum scriptura uelit ea pronitate, assiduum illum raptum & impetum uoluntatis ad malum significare. Aut cur non & hic Ebraicum consuluit, ubi nihil de pronitate Moses dicit? ne cauillandi causam habeas. Sic enim habet Cap. 6. Chol Ietzer Maheschebothlibborakra cholhaiom, hoc est, omne figmentum cogitationum cordis eius tantum malum cunctis diebus. Non dicit intentum uel pronum ad malum, sed prorsus malum ac nihil nisi malum fingi & cogitari ab homine tota uita, Natura maliciæ eius descripta est, quod nec faciat nec possit aliter, cum sit mala, neq; enim arbor mala fructus alios q̃ malos ferre potest, teste Christo. Quod uero Diatribe argutatur, Quur datũ sit spatiũ pœnitentiæ, si nulla

pars

pars resipiscentiæ pendet ab arbitrio, sed omnia necessitatæ geruntur? Respondeo, idem dices ad omnia præcepta Dei, Cur præcipiat, si necessitate omnia fiant? præcipit, ut erudiat & moneat, quid debeant, ut agnita sua malicia humiliati, perueniant ad gratiam, ut abunde dictum est. Stat ergo & hic locus adhuc inuictus aduersus libertatem arbitrij.

Tertius est ille Esaiæ. 40. Suscepit duplicia de manu Domini pro omnibus peccatis suis. Hieronymus (inquit) de uindicta diuina interpretatur, non de gratia reddita pro malefactis. Audio, Hieronymus dicit sic, ergo est uerum, Ego de Esaia disputo clarissimis uerbis differentem, & mihi Hieronymus obijcitur, ne quid asperius dicam, homo nullius neq; iudicij neq; diligentiæ. Vbi est promissio illa, qua pactum fecimus, nos uelle ipsis scripturis agere, non commentarijs hominum? Totum capitulum Esaiæ testibus Euangelistis loquitur de remissione peccatorum per Euangelion annunciata, ubi ad Iohannem baptistam uocem clamantis pertinere dicunt. Et nos feremus, ut Hierony. more suo, Iudaicas cæcitates pro historico sensu, deinde suas ineptias pro allegoria obtrudat? ut inuersa grammatica, de uindicta intelligamus locum, qui de remissione loquitur. Ob

secro,

ſecro, qualis eſt uindicta impleta per Chriſtum prædicatum? Sed uerba ipſa uideamus in Ebræo, Conſolamini *(inquit)* Conſolamini *populę meus, uel populum meum, dicit* Deus *ueſter. Arbitror illum non uindictam exigere, qui iubet conſolari. Sequitur,* Loquimini *ad cor* Ieruſalem *& prædicate illi. Ebraiſmus eſt, loqui ad cor, id eſt, bona, dulcia & blanda loqui, quemadmodum* Gen. 34. *Sichem loquitur ad cor* Dinæ, *quam corruperat, id eſt, triſtem delinibat blandicijs, ut noſter tranſtulit. Quæ autem ſint illa bona & dulcia, prædicari iuſſa ad ſolatium eorum, exponit dicens. Quoniam finita eſt militia eius, eo quod iniquitas eius condonata ſit, accepit enim de manu* Domini *duplicia pro omnibus peccatis ſuis. Militia, quod noſtri codices uitioſe habent Malitia, Iudæis audacibus grammatiſtis uidetur tempus ſtatutum ſignificare, ſic enim illud* Iob. 7. *intelligunt,* Militia *eſt uita hominis ſuper terram, id eſt, tempus eſt ei definitum,* Mihi *ſimpliciter, ut grammatica habet, dici* Militiam *placet, ut* Eſaiam *intelligas loqui de curſu & labore populi ſub lege, uelut in ſtadio militantis. Sic enim* Paulus *tam prædicatores quam auditores uerbi militibus libenter comparat, ut dum* Timotheon *bonum militem & bonam militiam certare iubet.* Et Co-

rinthi-

rinthios in ſtadio currere facit. Item, nemo coronatur, niſi legitime certauerit, Epheſios & Theſſalonicenſes armis inſtruit, Et ſe bonum certamen certaſſe gloriatur, Et ſimilia alias. Sic & 1. Reg. 2. ſcribitur in Ebræo, quod filij Eli dormiebant cum mulieribus militantibus in oſtio tabernaculi fœderis, de quarum militia & Moſes in Exodo meminit, Et hinc Dominus Zebaoth uocatur Deus populi illius, id eſt Dominus militiæ uel exercituum.

Eſaias igitur militiam legalis populi, quia ſub lege uexabantur uelut onere importabili, teſte Petro Act. 15. denunciat finiendam eſſe, & liberatos a lege in nouam militiam ſpiritus transferendos. Porro is finis militiæ duriſſimæ, & ſucceſſio militie nouæ & liberrimæ, non dabitur illis merito illorum, cum illam neq; ferre potuerint, imò demerito illorum potius, quia ſic finitur eorum militia, quod donatur eis gratuito eorum iniquitas. Non ſunt hic uerba obſcura, uel ambigua. Militiam finiendam dicit, ideo, quod donetur eius iniquitas, manifeſte ſignificans, milites ſub lege, non impleſſe legem, neq; implere potuiſſe, ſed militiam peccati exercuiſſe & milites peccatores fuiſſe, ac ſi diat Deus, cogor eis peccata donare, ſi uolo legem ab illis impleri, imò ſimul legem tollere, quia uideo non po-

non posse eos non peccare, tum maxime cum militant, id est, legem uiribus suis exprimere laborant. Nam uerbum Ebraicum, Donata est iniquitas, significat gratuitum beneplacitum, Et eo donatur iniquitas, sine ullo merito, imò cum demerito. Atq; hoc est quod subdit, Accepit enim de manu Domini duplicia, pro omnibus peccatis suis. Hoc est, ut dixi, non solum remissionem peccatorum, sed etiam finitam militiam, quod est aliud nihil, quàm sublata lege, quæ erat uirtus peccati, & donato peccato, quod erat aculeus mortis, regnarent in libertate duplici per uictoriam Iesu Christi, id est, quod Esaias dicit, De manu Domini, non enim suis uiribus aut meritis hæc obtinuerunt, sed uictore Christo & donante acceperunt. In omnibus peccatis, dicitur Ebraismo, id quod latine dicitur, pro uel propter peccata, ut Osee. 12. Iacob seruiuit in uxore, id est, pro uxore. Et Psal 16. Circumdederunt me in anima mea id est, propter animam meam. Igitur merita nostra pingit Esaias, quibus duplicem illam libertatem obtinemus, & finitæ militiæ legis, & donati peccati, scilicet quod nihil nisi peccata, et omnia peccata fuerint. Huncine igitur pulcherrimũ et inuictũ locum contra lib. ar. sic pateremur cõspurcari sordibus Iudaicis per Hieron. et Diatribẽ allatis?

Absit.

Abſit, Stat uero Eſaias meus uictor liberi arbitrij, & definit, gratiam donari, non meritis aut liberi arbitrij conatibus, ſed peccatis & demeritis, liberumq; arbitrium ſuis uiribus nihil, niſi militiam peccati exercere poſſe, adeo ut & ipſa lex, quæ in adiutorium dari putatur, ei fuerit intolerabilis & magis peccatorem fecerit, militantem ſub ipſa.

Quod autem Diatribe diſputat, licet per legem peccatum abundet, & ubi peccatum abundauit, abundet & gratia, non tamen hinc ſequi, quod homo ante gratiam gratum facientem, adiutus auxilio Dei, non poſſit ſeſe per opera moraliter bona præparare fauori diuino. Mirum; ſi ſuo capite loquitur, ac non ex aliqua charta aliende miſſa uel accepta, decerpſerit, libroq; ſuo inſeruerit Diatribe. Neq; enim uidet neq; audit, quid ſua uerba ſonent. Si per legem abundat peccatum, quomodo eſt poſſibile, hominem per opera moralia poſſe præparare ſeſe fauori diuino? Quomodo opera proſint, cum lex non proſit? aut quid eſt aliud per legem abundare peccatum, quam opera ſecundum legem facta eſſe peccata? Sed hæc alias. Quid uero dicit, quod homo adiutus Dei auxilio poſſit operibus moralibus ſeſe præparare? Diſputamus ne de diuino auxilio, uel de li-

uel de libero arbitrio? Quid enim non sit possibile diuino auxilio? Sed hoc est, quod dixi, Diatribe causſam contemnit, quam agit, ideo sic stertit & oscitat loquendo. Cornelium tamen illum centurionem pro exemplo adducit, ut cuius preces & elemosynæ placuerint nondum baptisati, necdum afflati spiritu sancto. Ego quoq; Lucam in Actis legi, nec tamen inueni ulla syllaba indicari, quod opera Cornelij fuerint moraliter bona, sine spiritu sancto, ut somniat Diatribe, Sed contrarium inuenio, quod iustus & timens Deum fuerit, Sic enim Lucas eum appellat. Iustum autem & timentem Deum sine spiritu sancto dici, est idem, quod Belial Christum dici. Deinde tota disputatio ibi agit, quod mundus coram Deo sit Cornelius, etiam teste uisione de cœlo ad Petrum missa & ipsum increpante, scilicet, tantis uerbis & rebus iustitia & fides Cornelij a Luca celebratur, Nihilominus Diatribe cum suis Sophistis, apertis oculis in clarissima luce uerborum & euidentia rerum cæcutiunt & contrarium uident, tanta est indiligentia legendi & obseruandi sacras literas, quas tum oportet obscuras & ambiguas infamari. Esto, nondum erat baptisatus & uerbum de Christo suscitato nondum audierat, Nunquid hinc sequitur, ipsum sine spiritu sancto

fuisse? Sic & Iohannem baptistam cum suis parentibus, tum Matrem Christi & Simeonem dices sine spiritu sancto fuisse. Sed ualeant tenebrae tam crassae.

Quartus locus Esaias eodem cap. Omnis caro fenum & omnis gloria eius, quasi flos feni, Exiccatum est fenum & flos feni cecidit, quia spiritus Domini sufflauit in illud &c. Videtur Diatribe meae uiolentius ad gratiam & lib. arb. trahi. Quare hoc quaeso? Quia Hierony. (inquit) spiritum pro indignatione accipit, carnem pro infirma hominis conditione, quae nihil uslet aduersus Deum. Iterũ mihi Hieronymi nugae pro Esaia afferuntur, fortius contra tedium mihi pugnandum est, quo me conficit tanta indiligentia (ne quid acerbius diam) Diatribe, quam contra ipsam Diatriben. Sed diximus paulo ante iudicium nostrum de Hieronymi sententia. Ipsam quaeso Diatribe sibi ipsi conparemus. Caro (inquit) est infirma hominis conditio, Spiritus autem indignatio diuina. Nihil ne igitur aliud habet indignatio diuina, quod exiccet quam miseram illam & infirmam hominis conditionem, quam potius debeat erigere? Sed illud pulchrius, flos feni est gloria, quae nascitur ex foelicitate rerum corporalium. Iudaei gloriabantur templo, praeputio, uictimis. Graeci sapientia. Igitur flos

tur flos feni & gloria carnis est iustitia operum & sapientia mundi. Quomodo igitur, iustitia & sapientia dicuntur res corporales apud Diatriben? Quid tum ad ipsum Esaiam, qui proprijs uerbis sese interpretatur dicens? Vere fenum est populus, non dicit, uere fenum est infirma hominis conditio, sed populus, idq; asserit iuramento. Quid autem est populus? An est sola conditio hominis infirma? Iam an infirmam hominis conditionem intelligat Hieron y. ipsam creationem uel sortem & statum hominis miserum, nescio. Sed utrum sit, Egregiam certe laudem & spolia ampla refert diuina indignatio, quod miseram creaturam uel homines infœlices exicæat, ac non potius superbos dispergat & potentes de sede deponat & diuites dimittat inanes, ut Maria canit. Sed Esaiam, dimissis laruis, sequamur, populus (inquit) est fenum, populus autem non est mera æro uel infirma conditio humanæ naturæ, sed complectitur, quicquid est in populo, scilicet, diuites, sapientes, iustos, sanctos. Nisi de populo Iudæorum non sunt Pharisæi, Seniores, Principes, Optimates, Diuites &c. Flos feni recte gloria dicitur, scilicet, quod de regno, de politia, maxime uero de lege, Deo, Iustitia & sapientia gloriabantur, ut Paulus Rom. 2. 3. & 9. disputat.

Cum ergo dicit Esaias, Omnis caro, quid hoc est aliud quam omne fenum seu omnis populus? Non enim simpliciter dicit, Caro, sed omnis caro. Ad populum autem pertinet, anima, corpus, mens, ratio, iudicium & quicquid etiam in homine potest præstantissimum dici aut inueniri. Nullum enim excipit, qui dicit, Omnis caro fenum, nisi spiritum qui exicat. Nihil quoq; omittit, qui dicit, fenum est populus. Da igitur libe. arbitrium, da quicquid in populo potest summum & infimum haberi, totum hoc Esaias carnem appellat & fenum. Quia tria illa nomina, Caro, fenum, populus, ipsomet interprete, qui est author libri, idem hoc loco significant. Deinde tu ipse affirmas, Græcorum sapientiam & Iudæorum iustitiam, quæ exiccata sint per Euangelion, fenum uel florem feni esse. An putas sapientiam in Græcis non fuisse præstantissimum quod habuerunt? & iustitiam in Iudæis non fuisse præstantissimum quod potuerũt? Tu doce aliud præstantius. Vbi igitur est fiducia tua, qua etiam (Philippum puto) suggillabas dicens, Siquis contendat, id quod in hominis natura est præstantissimũ, nihil aliud quam carnem, id est, impium esse, huic facile assentiam, si id quod asseuerat, scripturæ sacræ testimonijs doceat. Habes hic Esaiam, qui populum spiritu Domini

uauum, carnem magna uoce clamat, quanquam nec sic audias. Habes tuam ipsius confessionem, qui Græcorum sapientiam (forte imprudenter) dicis fenum uel gloriam feni, quod idem est, ac si carnem dixeris, nisi sapientiam Græcorum contendas non pertinere ad rationem uel igemonicon, ut dicis, id est, principalem partem hominis. Audi quæso, si nos contemnis, uel teipsum ui ueritatis captum, recta dicentem. Habes Iohannem, Quod natum est ex carne, caro est. Quod natum est ex spiritu, spiritus est. Hunc loaum, qui euidenter conuincit, id quod ex spiritu natum non est, carnem esse, alioqui partitio Christi non subsisteret, qui omnes homines in duo diuidit, in carnem & spiritum. Hunc igitur locum, quasi te non doceat quod petis, fortiter transis, & aliorsum te proripis more tuo, differens interim Iohannem dicere, credentes ex Deo nasci ac filios Dei fieri, imò Deos & nouam creaturam. Non quid partitio concludat curas, sed qui sint in parte altera partitionis ociosis uerbis nos doces, Rhetorica tua fisus, quasi nemo sit, qui hanc transitionem & dissimulationem tam callidam sit obseruaturus.

Difficile est te hoc loco non subdolum & uersipellem credere, Qui enim scripturas ea

colit uafricia & hypocrisi, qua tu colis, is ſcire poterit de ſe confiteri, ſcripturis ſeſe nondum eſſe doctum, uelle autem doceri, cum nihil uelit minus, & hæc tantum garriat ad contumeliam lucis clarissimæ in ſcripturis, & ad ſuam pertinaciam ornandam. Sic Iudæi usq; in hodiernum diem dicunt, ſcripturis non probari, quæ Chriſtus, Apoſtoli & tota Eccleſia docuerunt. Nihil Hæretici ſcripturis poſſunt doceri. Papiſtæ ſcripturis adhuc non ſunt edocti, quamuis etiam ſaxa clament ueritatem. Forte expectas locum e ſcripturis producendum, qui iſtis literis & ſyllabis conſtet, Pars principalis in homine eſt caro, uel id quod præſtantiſſimum eſt in homine, eſt caro, alioqui inuictus victor futurus, tanquam ſi Iudæi poſtulent, ut ex Prophetis proferatur ſermo, qui his literis conſtet, Iheſus fabri filius & Maria uirgine natus in Bethlehem, eſt Meſſias & filius Dei. Hic ubi aperta ſententia cogeris, literas & ſyllabas nobis præſcribis, quas proferamus, alibi ubi & literis & ſententia uinceris, tropos, nodos & interpretationes ſanas habes. Nuſquam non inuenis, quod contradicas ſcripturis diuinis. Nec mirum, qui nihil aliud agis, quam ut quæras, quod contradicas. Nunc curris ad interpretationes ueterum, nunc ad abſurditates

rationis

rationis, ubi horum neutrum succurrerit, tum aliena & uicina disseris, tantum, ut præsente scripturæ loco non tenearis. Quid dicam? Protheus non est Protheus, si tibi comparetur, Nec sic tamen elabi potes. Quantas victorias Arriani iactabant, quod syllabæ istæ & literæ Homousios non haberentur in scripturis, nihil morati, quod alijs uerbis idem efficacissime probaretur? Sed an hoc sit boni, non diam pij animi, erudiri cupientis, iudicet uel ipsa impietas & iniquitas. Habe igitur victoriam, nos victi confitemur, hos characteres & syllabas (præstantissimum in homine nihil nisi caro est) in sacris scripturis non inueniri. Tu autem uide, qualis sit victoria tua, cum nos probemus in scripturis locupletissime inueniri, quod non una portio uel præstantissimum aut principalis pars hominis sit caro, sed totum hominem esse carnem, Nec id solum, sed totum populum esse carnem, Atq; ne hoc quidem satis, sed totum genus humanum esse carnem. Christus enim dicit, Quod natũ est ex carne, caro est. Tu solue nodos, finge tropos, sectare interpretationem ueterũ, aut alio uersus, interim de Troiano bello differe, ne uideas uel audias præsentem locũ. Nos non credimus, sed uidemus & experimur, totũ genus humanum ex carne natum esse. Ideo cogimur credere

quod non uidemus, ſcilicet, totum genus humanum carnem eſſe, docente Chriſto. An nunc igemonia pars in homine comprehendatur toto homine, toto populo, toto genere hominum, permittimus Sophiſtis, ut dubitent & diſputent, nos in toto genere humano ſcimus complecti corpus & animam cum omnibus uiribus & operibus, cum omnibus uitijs & uirtutibus, cum omni ſapientia & ſtultitia, cum omni iuſtitia & iniuſtitia. Omnia ſunt caro, quia omnia ſapiunt carnem, id eſt, quæ ſua ſunt, uſquantq; gloria Dei & ſpiritu Dei, ut Paulus ait Roma. 3.

Quod igitur dicis, Nec omnis affectus hominis eſt caro, Sed eſt qui dicitur anima, eſt qui dicitur ſpiritus, quo nitimur ad honeſta, ſiut Philoſophi nixi ſunt, qui douerunt millies oppetendam eſſe mortem citius quàm admittendam turpitudinem, etiam ſi ſciremus futurum, ut ignorarent homines & Deus ignoſceret. Reſpondeo, Qui nihil certe credit, huic facile eſt, quid uis credere & dicere. Non ego, ſed Lucianus tuus te interroget, an unum in uniuerſo genere humano (ſit bis aut ſeptiesipſe Socrates) oſtendere queas, qui hoc præſtiterit, quod tu hic dicis & eos douiſſe ſcribis? Quid igitur inanibus uerbis fabularis? Ad honeſta illi nitterentur? qui etiam neſcicbant, quid

eſſet

esset honestum. Honestum forte dices, si exemplum præstantissimum petam, quod pro patria, pro coniugibus & liberis, pro parentibus occubuerint, aut ne mentirentur aut proderent, exquisitos cruciatus pertulerint, quales Q. Scæuola, M. Regulus & alij fuerint. Quid uero in his omnibus, nisi speciem externam operum monstrare poteris? An cor eorum uidisti? imò simul in specie operis apparuit, quod pro gloria sua hæc omnia gesserunt, ita ut nec puduerit confiteri & gloriari sese gloriam suam quærere. Nam & gloria perurente gesserunt Romani, ipsismet testibus, quicquid uirtutis gesserunt, ita & Græci, ita & Iudæi, ita & omne genus hominum. Sed ut sit hoc honestum apud homines, apud Deum tamen nihil est inhonestius, imò impijssimum & summum sacrilegium, nempe, quod non pro gloria Dei egerunt, nec ut Deum glorificauerunt, sed impijssima rapina, Deo gloriam rapientes & sibi attribuentes, nunquam magis inhonesti & turpes fuerunt, quàm dum in summis suis uirtutibus fulserunt. Quomodo uero pro gloria Dei agerent, cum Deum & gloriam eius ignorarent, non quod non appareret, sed quod caro non sinebat eos uidere gloriam Dei, præ furore & insania in gloriam propriam. Habes igitur spiritum illum

ἡγεμονικὸν principalem partem hominis ad hone
sta nitentem, id est, latronem gloriæ diuinæ &
maiestatis affectatorem, tum maxime, cum sunt ho
nestissimi et summis suis uirtutibus illustrissimi. Hos
nunc nega esse carnem & impio affectu perditos.

Nec credo Diatriben adeo offendi ea locutio=
ne, quod homo dicatur esse caro uel spiritus, cum
Latinus diceret, Homo est carnalis uel spiritualis.
Donandum est enim hoc, sicut & multa alia,
Ebrææ linguæ, ut cum dicit, Homo est caro uel
spiritus, idem significet, quod nos, cum dicimus.
Homo est carnalis uel spiritualis, quemadmodum
Latini dicunt, Triste lupus stabulis, dulce satis hu=
mor, uel cum dicunt, Iste homo est scelus & ip=
sa malitia. Ita & scriptura sancta per Epitasin, ho
minem uocat carnem, quasi ipsam carnalitatem,
quod nimio ac nihil aliud sapiat, quàm ea, quæ car
nis sunt, Et spiritum, quod nihil nisi ea, quæ spiritus
sunt, sapiat, quærat, agat & ferat. Nisi forte
hoc adhuc reliquum quærat, etiam si totus homo
& præstantissimum in homine caro esse dicatur,
nunquid ideo statim etiam impium dici oporteat,
quicquid caro fuerit? Nos impium dicimus, quis=
quis sine spiritu Dei fuerit. Nam ideo scriptura
dicit spiritum donari, ut impium iustificet. Cum
uero Christus spiritum a carne distinguat dicens,

Quod

Quod natum est ex carne, caro est, addatq;, non posse natum ex carne regnum Dei uidere, euidenter sequitur, quicquid fuerit caro, idem impium & sub ira Dei, alienumq; a regno Dei esse. Quod si a regno & spiritu Dei alienum est, necessario sequi, quod sub regno & spiritu Satanæ sit, cum non sit medium regnum inter regnum Dei & regnum Satanæ, mutuo sibi & perpetuo pugnantia. Hæc sunt, quæ demonstrant, summas uirtutes in gentibus, optima in Philosophis, præstantissima in hominibus, coram mundo quidem dici & apparere honesta & bona, sed coram Deo uere sunt caro & Satanæ regno seruientia, id est, impia & sacrilega omnibusq; nominibus mala.

Sed fingamus quæso Diatribes sententiam stare, quod non omnis affectus sit caro, id est, impius, sed sit is, qui spiritus dicitur, honestus & sanus, uide quantum absurditatis hinc sequatur, non quidem apud rationem humanam, sed in tota Christiana religione & summis fidei artiaulis. Si enim præstantissimum in homine non est impium neq; perditum aut damnatum, sed solum caro, id est, crassiores & inferiores affectus, qualem rogo faciemus Christum redemptorem? An pretium sanguinis eius tam uile faciemus, ut solum

id, quod

id, quod uiliſſimum eſt in homine redemerit, præſtantiſſimum uero in homine per ſeſe ualeat & Chriſto non habeat opus? ut Chriſtum deinceps prædicemus redemptorem, non totius hominis, ſed partis eius uiliſſimæ, ſcilicet carnis, Hominem uero ipſummet ſuijpſius redemptorem in potiore ſui parte. Elige utrum uoluëris, Si ſana eſt potior pars hominis, redemptore Chriſto non eget. Si Chriſto non eget, maiore gloria ſuper Chriſtum triumphat, ut quæ ſeſe potiorem partem auret, cum Chriſtus uiliorem tantum curet. Deinde regnum Satanæ quoq; nihil erit, ut quod uiliore parte hominis regnet, à potiore uero parte per hominem potius regnetur. Ita fiet per dogma iſtud de principali parte hominis, ut homo ſupra Chriſtum & diabolum extollatur, hoc eſt, fiet Deus Deorum & Dominus dominantium. Vbi nunc eſt illa opinio probabilis, quæ dixit, lib. arb. nihil boni uelle poſſe, hic uero contendit, eſſe principalem partem & ſanam honeſtamq;, ne Chriſto quidem indigere, ſed plura poſſe quàm Deus ipſe & diabolus poſſunt. Hoc dico, ut iterum uideas, quanti periculi res ſit, ſacra ac diuina tentare ſine ſpiritu Dei, temeritate rationis humanæ. Igitur ſi Chriſtus eſt agnus Dei qui tollit peccatum mundi, mundum totum ſub pec-

cato, dam-

caro, damnatione & diabolo esse sequitur, nihilq; prodest distinctio partium principalium & non principalium. Mundus enim significat homines mundana sapientes partibus omnibus.

Si totus homo (inquit) etiam renatus per fidem, nihil aliud est quàm caro, ubi spiritus e spiritu natus? ubi filius Dei? ubi noua creatura? Super his doceri uelim. Hæc Diatribe, *Quo? Quo? mea* Diatribe Charissima? *quid somnias? Tu petis doceri, quomodo spiritus natus e spiritu sit caro. Proh quàm læta & secura victoria nobis victis hic insultas, quasi impossibile sit, nos hic subsistere. Interim ueterum authoritate uis abuti, qui semina quædam honesti tradunt insita mentibus hominum. Primum, si ita uis, per nos quidem licet, ut ueterum authoritate utaris uel abutaris, tu uideris quid credas, qui hominibus credis, sua dictantibus sine uerbo Dei. Nec forte multum te cruciat religionis ars, quid quis credat, qui tam facile hominibus credis, nihil moratus, an certum uel incertum sit apud Deum quod dicunt. Et nos super hoc doceri uelimus, quando nos unquam id douerimus, quod tu tam libere & publice nobis imputas? Quis ita insaniat, ut nihil nisi carnem esse dicat eum, qui natus est ex spiritu? Nos manifeste separamus carnem & spiritum tanquam*

res pug-

res pugnantes, dicimusq; cum oraculo diuino, hominem, qui non est renatus per fidem, esse carnem. Deinde renatum non amplius carnem esse dicimus, quàm secundum reliquias carnis, quæ aduersantur primicijs accepti spiritus. Nec credo, quod hoc in nostri uolueris inuidiam fingere, alioqui, quid potueras nobis sceleratius imponere? Sed uel nihil intelligis nostrarum rerum, uel magnitudini rerum impar esse uideris, qua sic premeris & confunderis forte, ut non satis memor sis, quid uel in nos uel pro te dicas. Nam quod ueterum authoritate credis, semina quædam honesti insita mentibus hominum, iterum obliuione quadam dicis, cum supra asseruerit, nihil boni uelle posse liberum arbitrium. Non posse autem quicquam boni uelle, nescio, quomodo secum pugnatur semina quædam honesti. Sic ego perpetuo cogor te admonere status causæ susceptæ, à quo tu perpetua obliuione discedis & aliud agis quàm instituerat.

Alius locus est Hieremiæ. 10. Scio Domine, quoniam non est hominis uia eius, nec ullius est, ut ambulet & dirigat gressus suos. Hunc locum dicit, magis pertinere ad euentum rerum lætarum, quàm ad potestatem liberi arbitrij. Hic iterum Diatribe cum fiducia glosam affert, pro ue-

uisum

uisum est, tanquam scriptura sit sub iure suo plenissimo. Vt autem Prophetæ sensum & intentum consideraret, quid opus erat tantæ authoritatis uiro? Sat est, Erasmus dicit, ergo sic est. Hac libidine glossandi permissa aduersarijs, quid est quod non obtineant? Doceat igitur ex ipsius sermonis serie hanc glosam, & credemus, Nos autem docemus ex ipsa serie, Prophetam cum uideret sese frustra docere impios tanta instantia, simul intelligit, uerbum suum nihil ualere, nisi Deus intus doceat, atque ideo non esse in manu hominis audire & bonum uelle, Hoc animaduerso, Dei iudicio territus, petit, ut corrigat eum in iudicio, si omnino corrigi debet, & non tradatur cum impijs sub iram Dei, quos sinit indurari & incredulos manere. Sed fingamus tamen locum de euentis rerum tristium & lætarum intelligi, quid si hæc ipsa glosa fortissime subuertat liberum arbitrium? Fingitur quidem hoc nouum effugium, ut rudes & inertes falsi, putent esse satis factum, siant illi faciunt effugio illo de necessitate consequentiæ. Non uident enim, quomodo multo magis irretiantur & capiantur istis effugijs, adeo auertuntur nouis istis uocabulis. Si itaque euentus rerum istarum non est in manus nostras, quæ sunt temporales & quibus homo dominus

minus constituitur Gen. 1. Obsecro, quomodo erit in manu nostra res illa cœlestis, gratia Dei, quæ in solius arbitrio Dei pendet? An liberi arbitrij conatus potest salutem æternam obtinere, qui non potest obulum, imò nec pilum capitis retinere? Non est nobis potestas obtinendæ creaturæ, & potestas erit obtinendi creatoris? Quid insanimus? Pertinet igitur id multò maxime ad euentus, quod homo ad bonum uel ad malum nititur, quia utrobiq; multo magis fallitur & minus libertatis habet, quàm dum nititur ad peauniam uel gloriam uel uoluptatem. Quàm pulchre igitur eusit hæc glosa, quæ libertatem hominis negat in paruulis & creatis euentibus, & prædicat eam in summis & diuinis euentibus. Ac si dicas, Codrus non potest staterem persoluere, potest autem infinita milia aureorum persoluere. Et miror Diatriben, quæ illud Viglephi, omnia necessario fieri, adeo persecuta hactenus, nunc ipsamet concedit, euenta esse necessaria nobis.

Deinde si maxime torqueas (ait) ad liberum arbitrium, nemo non fatetur, absq; gratia Dei neminem posse rectum uitæ cursum tenere, Nihilominus tamen interim annitimur & ipsi pro uiribus, quid oramus quottidie, Dirige Domine Deus meus in conspectu tuo uiam meam. Qui petit auxi-

lium

lium, non deponit conatum. Nihil putat Diatribe referre, quid respondeat, modo non taceat & aliquid dicat, tum satisfactum uult uideri, adeo confidit authoritate sua. Probandum fuit, an nos uiribus nostris nitamur, & probat, quod orans aliquid conetur, Obsecro, an nos irridet? an ludificatur Papistas? Qui orat, spiritu orat, imò spiritus ipse in nobis orat Rom. 8. Quomodo igitur per conatum spiritus sancti probatur potestas liberi arbitrij? An eadem res est lib. arb. & spiritus sanctus apud Diatriben? An disputamus nunc, quid spiritus possit? Relinquit igitur locum istum Hieremiæ mihi intactum Diatribe, atq; inuictum, solumq; id sui capitis affert glossema, Nos etiam annitimur uiribus. Et huic cogetur Lutherus credere, modo uelit.

Item illud Prouerbi. 16. Hominis est præparare cor, Domini autem gubernare linguam. Etiam ad euenta rerum dicit pertinere, quasi hoc suo proprio dicto sine authoritate alia satis sit nobis factum. Et facit sane nimio satis, quod concesso sensu de euentis rerum, nos plane uicimus secundum ea, quæ proxime diximus, quod cum libertas arbitrij in rebus & operibus nostris nulla est, multo magis nulla est in rebus & operibus diuinis. Sed acumen eius uide, Quomodo est ho-

minis præparare cor, quum Lutherus affirmet omnia necessitate geri? Respondeo, quum eventa rerum non sint in potestate nostra, ut tu dicis, quomodo est hominis res gerere? Quod mihi responderis, tibi responsum habe. Imo ideo maxime operandum est, quia incerta nobis sunt omnia futura, ut Ecclesiastes ait, Mane semina semen tuum & uespere non cesses, quia nescis an hoc uel illud sit oriturum. Nobis inquam sunt incerta cognitione, sed necessaria euentu. Necessitas nobis timorem Dei inutit, ne præsumamus & securi simus. Incertitudo uero fiduciam parit, ne desperemus. Redit uero ad ueterem suam antilenam, quod in libro Prouerbiorũ multa dicuntur pro lib. arbi. quale est illud, Reuela Domino opera tua, Audis (inquit) opera tua? Scilicet, quod multa sint in eo libro uerba imperatiua & cõiunctiua, item pronomina secundæ personæ, his enim fundamentis probatur libertas arbitrij, ut Reuela, ergo potes reuelare, opera tua, ergo tu facis ea, Sic illud, ego sum Deus tuus, intelliges, id est, tu facis me Deum tuum, Fides tua te saluum fecit, Audis tua? expone sic, Tu facis fidem, tum probasti lib. arbitrium. Non hic irrideo, sed ostendo Diatribe serium non esse in hac caussa.

Illud eodem capite, omnia propter semetipsum operã-

operatus est Dominus, etiam impium ad diem malum, etiam suis uerbis format, excusans Deum, quod nullam creaturam malam condiderit, quasi de Creatione dixerim ego, ac non magis de operatione illa assidua Dei in rebus creatis, Qua operatione Deus agit & impium, sicut supra de Pharaone diximus.

Nec illud ex cap. 20. ipsi uidetur urgere, Cor regis in manu Domini, quocunq; uoluerit, inclinat illud. Non statim (ait) cogit, qui inclinat, Quasi nos de coactione loquamur, ac non potius de necessitate immutabilitatis. Ea significatur per inclinationem Dei, quæ non est res tam stertens & pigra, ut fingit Diatribe, Sed est actuosissima illa operatio Dei, quam uitare & mutare non possit, sed qua tale uelle habet necessario, quale illi Deus dedit & quale rapit suo motu, ut dixi supra. Deinde cum Salomon de corde regis loquatur, putat Diatribe eum locum non recte ad generalem sententiam trahi, sed illud uelle, quod alias Iob dicit, regnare facit Hypocritam propter peccata populi. Tandem concedit inclinari a Deo regem ad malum, sed sic, quod sinat regem agi affectibus, ad castigandum populum. Respondeo, Siue sinat, siue inclinet Deus

Ipſum ſinere uel inclinare non ſit niſi uolente & operante Deo, quia uoluntas regis non potest effugere actionem omnipotentis Dei, quia rapitur omnium uoluntas, ut uelit & faciat, ſiue ſit bona ſiue mala. Quod uero generalem ſententiam fecimus ex partiaulari uoluntate regis, puto neq; inepte neq; indocte nos feciſſe. Si enim cor regis, quod uidetur maxime liberum & alijs dominari, non tamen potest uelle, niſi quo Deus ipſum inclinarit, quanto minus ullus aliorum hominum id potest? Atq; iſta conſequentia non ſolum ex regis, ſed etiam cuiuslibet hominis uoluntate ualeret. Si enim unus homo, quantumlibet priuatus, non potest coram Deo uelle, niſi quo inclinat Deus, idem de omnibus hominibus dicetur. Sic quod Balaam non potuit loqui, quod uolebat, argumentum est euidens in ſcripturis, hominem non eſſe ſui iuris aut operis liberum electorem aut factorem, Alioqui exempla nulla ſubſiſterent in ſcripturis.

Post hæc cum dixiſſet teſtimonia, quæ Lutherus ex eo libro colligit, multa colligi poſſe, ſed quæ comoda interpretatione, tum pro, tum contra liberum arbitrium poſſent ſtare, Tandem adducit telum illud Lutheri Achilleum & ineuitabile. Iohan. 15. Sine me nihil poteſtis facere &c. Laudo & ego Rhetorem liberi arbitrij egregium.

um, qui testimonia scripturæ interpretationibus, ut uisum fuerit, comodis, formare docet, ut uere pro libero arbitro stent, id est, efficiant, non quod debent, sed quod nobis placuerit. Deinde sic unum fingat sese metuere Achilleum, ut stolidus lector, eo uicto, cætera nimis contempta habeat. Verum ego magniloquam & heroicam Diatriben spectabo, uisurus, qua ui meum superet Achillem, quæ hactenus nullum gregarium militem, ne Tersitem quidem perausserit, sed suis ipsius telis sese miserrime confecerit. Igitur apprehensa uocula hac, Nihil, multis uerbis, multisq; exemplis eam iugulat, & comoda interpretatione huc trahit, ut nihil, idem possit esse, quod modicum & imperfectum, scilicet, alijs uerbis id differens, quod Sophistæ hactenus hoc loco sic docuerunt, Sine me nihil potestis facere, scilicet perfecte. Hanc glosam iamdudum exoletam & corrosam, reddit nobis ui Rhetoricæ nouam, & sic instat, quasi prima eam afferat, nec antea sit unquam audita, uice miraculi nobis eam exhibitura, Interim uero prorsus secura & nihil cogitans de ipso textu, de sequentibus & præcedentibus, unde petenda est intelligentia. Taceo illud, quod tot uerbis & exemplis probat uocabulum hoc, Nihil, posse hoc loco accipi pro modico & imper

Facto, quasi nos de posse disputemus, cum hoc probandum fuerit, an debeat sic accipi. Vt tota ista magnifica interpretatio nihil efficiat, si quid efficit, quam quod incertus fiat locus iste Iohannis et ambiguus. Nec hoc mirum, cum hoc uice agat Diatribe, ut scripturæ Dei sint ubiq; ambiguæ, ne illis cogatur uti, authoritates uero ueterum certæ, ut illis liceat abuti, mira sane religione, ut uerba Dei sint inutilia, hominum uerba sint utilia.

Sed hoc pulcherrimum est uidere quam bene sibijpsi constet, Nihil pro modico accipi potest, Et in eo sensu (inquit) uerissimum est, nos sine Christo nihil posse facere, loquitur enim de fructu Euangelico, qui non contingit nisi manentibus in uite, qui est Christus &c. Hic ipsamet confitetur fructum non contingere, nisi manentibus in uite, & hoc facit in ea ipsa comoda interpretatione, qua probat, nihil, id esse quod modicum & imperfectum. Sed forte & aduerbium Non, oportet etiam comode interpretari, ut significet fructum Euangelicum extra Christum, aliquo modo seu modicum & imperfectum contingere, ut prædicemus impios sine Christo, qui regnante Satana in ipsis & contra Christum pugnante, posse aliquid fructuũ uitæ præstare, hoc est ut hostes Christi pro Christo faciant, Sed mittamus ista

mus ista. Hic ego doceri uelim modum, quo Hæreticis queat resisti, qui ubiq; in scripturis hac lege usuri, Nihil & Non, pro imperfecto accipere contendant, ut sine ipso factum est nihil, id est, modicum. Dixit insipiens in corde suo non est Deus, id est, imperfectus est Deus. Ipse fecit nos & non ipsi nos, id est, modicum fecimus nos. Et quis numeret e scripturis locos, ubi Nihil & non ponuntur? An hic dicemus, Comoda interpretatio spectanda est? At nulli Hæretico sua non comoda est. Scilicet, hoc est nodos soluere, tantæ licentiæ fenestram aperire corruptis mentibus & fallacibus spiritibus? Tibi credo, qui sacræ scripturæ certitudinem susq; deq; facis, comoda fuerit ea licentia interpretandi, sed nobis qui conscientias stabilire laboramus, nihil incomodius, nihil nocentius, nihil pestilentius hac comoditate contingere potest. Audi itaq; magna uictrix Achillis Lutherani, nisi tu probaueris, Nihil, hoc loco non solum posse, sed etiam debere pro modico accipi, nihil effeceris tanta copia uerborum & exemplorum, nisi quod aridis stipulis aduersus flammas pugnaueris. Quid nobis cum tuo posse, a quo exigitur, ut probes, debere? Quod nisi effeceris, manemus in naturali & grammatica significatione uocabuli, ridentes tam exercitus quàm triumphos tuos.

Vbi nunc manet opinio probabilis, quæ statuit liberum arbitrium nihil boni uelle posse? Sed forte uenit tandem hic interpretatio comoda, ut nihil boni, significet aliquid boni, inaudita plane & grammatica & dialectica, ut nihil sit id, quod aliquid, quod apud dialecticos impossibile fuerit, cum sint contradictoria. Vbi manet & illud, quod Satanam credimus principem esse mundi, regnantem, teste Christo & Paulo, in uoluntatibus & mentibus hominum sibi captiuis & seruientibus? Ille scilicet leo rugiens, hostis implacabilis & irrequietus gratiæ Dei & salutis humanæ, sinet fieri, ut homo seruus & pars regni sui conetur ad bonum ullo motu aut momento, quo suam tyrannidem euadat, ac non potius incitet & urgeat, ut totis uiribus contrarium gratiæ & uelit & faciat? cui iusti & spiritu Dei agentes uix resistunt & bonum uolunt ac faciunt, ita impios sæuit. Tu qui fingis uoluntatem humanam esse rem in medio libero positam ac sibi relictam, facile simul fingis, esse conatum uoluntatis in utram partem, quia tam Deum, quàm diabolum fingis longe abesse, ueluti solum spectatores mutabilis illius & liberæ uoluntatis, impulsores uero & agitatores illius seruæ uoluntatis, mutuo bellacissimos, non credis, Quo solo credito, satis fortiter stat

titer ſtat noſtra ſententia, & proſtratum iacet libe rum arbitriũ, ut & ſupra docuimus. Aut enim reg num Satanæ in hominibus nihil erit, & ſic Chri= ſtus mentietur, Aut ſi regnum eius tale eſt, quale Chriſtus deſcribit, liberum arbitrium nihil niſi iumentum captiuum Satanæ erit, non liberandum, niſi prius digito Dei eijciatur diabolus. Hinc cre= do ſatis intelligis mea Diatribe, quid ſit & quan= tum ualeat, quod author tuus peruicatiam Luthe= ranæ aſſertionis deteſtatus, ſolet dicere, Scilicet, Lutherum ualde urgere cauſſam ſcripturis, ſed quæ uno uerbulo diſſolui poſſunt. Quis enim hoc neſcit, uno uerbulo poſſe omnes ſcripturas ſol ui? Pulchre hoc ſciebamus, etiam antequam Eras= mi nomen audiremus. Sed hoc quæritur, an hoc ſatis ſit, uerbulo ſolui ſcripturam. An recte ſol= uatur, & an ſic debeat ſolui, hoc diſputatur. Huc ſpectet, & uidebit, quam facile ſit ſcripturas ſol= uere, & quam deteſtanda ſit peruicatia Lutheri. Videbit autem non ſolum uerbula nihil efficere, ſed nec omnes portas inferorum.

Nos igitur, quod Diatribe pro ſua affirmati= ua non poteſt, quamuis non debeamus negatiuam probare, faciamus tamen, & extorqueamus ui argumentorum, Nihil, hoc loco non ſolum poſſe, ſed debere accipi, non pro modico, ſed pro eo,

quod uocabulum natura significat, faciemus autem hoc ultra illud inuictum argumentum, quo iam uicimus, scilicet, esse uocabula naturali significationis usu seruanda, nisi contrarium fuerit demonstratum, quod Diatribe neq; fecit, neq; potest facere. Extorquemus autem id primum ipsa rei natura, uidelicet, quod scripturis neq; ambiguis neq; obscuris euictum sit, Satanam esse principem longe potentissimum & callidissimum mundi (uti diximus) quo regnante, uoluntas humana iam non libera nec sui iuris, sed serua peccati & Satanæ, non potest uelle nisi quod princeps ille suus uoluerit. Nihil uero boni ille sinet eam uelle, quamuis etiam si Satanas ei non imperaret, ipsum peccatum, cuius seruus est homo, satis oneraret, ne bonum uelle posset. Deinde ipsa sermonis consequentia idem extorquet, quam Diatribe fortiter contemnit, licet eam satis copiose in Assertionibus meis annotassem. Sic enim prosequitur Christus Iohan. 15. Qui in me non manserit, mittetur foras sicut palmes & arescit & colligunt eum & in ignem mittunt & ardet. Hæc inquam, Diatribe Rhetoricissime transiuit, sperauitq; transitum hunc esse tam rudibus Lutheranis incomprehensibilem. Vides autem hic Christum ipsum interpretem similitudinis suæ de palmite & uite,

uite, satis aperte declarare, quid uelit intelligi per uocabulum Nihil, scilicet, quod homo extra Christum foras mittitur & arescit. Quid uero foras mitti & arescere potest aliud significare, quàm sub diabolum tradi & continenter peiorem fieri? Peiorem autem fieri non est aliquid posse uel conari. Arescens palmes magis ac magis ad ignem paratur, quo magis arescit. Nisi ipse Christus hanc similitudinem sic dilatasset & applicasset, nemo fuisset ausus ita dilatare & appliare. Stat igitur, Nihil, hoc loco, proprie debere accipi, ut natura fert uocabuli.

Iam & exempla uideamus quibus probat, Nihil, aliaubi pro modico accipi, ut & in hac parte demonstremus Diatriben esse & efficere nihil, in qua si etiam aliquid faceret, tamen nihil efficeret, adeo Diatribe per omnia & omnibus modis nihil est. Vulgo (inquit) nihil agere dicitur, qui non assequitur id quod expetit, & tamen frequenter aliquo usq; promouet, qui conatur. Respondeo, Nunquam audiui uulgo sic dici, tu ita fingis pro libertate tua. Verba spectanda sunt (ut uocant) secundum materiam subiectam & ad intentionem loquentis. Iam nemo illud

uocat

uocat nihil, quod conatur agens, nec de conatu loquitur, qui de nihilo loquitur, sed de effectu, hunc enim spectat, qui dicit, Ille nihil agit uel nihil efficit, id est, non attigit, non est assecutus. Deinde ut exemplum ualeat, quod tamen non ualet, magis pro nobis facit. Hoc enim est quod contendimus & euictum uolumus, quod liberum arbitrium multa agat, quæ tamen sunt nihil coram Deo. Quid profuerit illi conari, si non assequitur quod expetit? ut quoquo se uertat Diatribe, impingat & seipsam confutet, ut solet accidere malam agentibus causam. Sic & illud exemplum e Paulo infœliciter adducit, Neq; qui plantat, neq; qui rigat est aliquid, Sed qui incrementum dat Deus. Quod minimi (inquit) momenti est & per se inutile, nihil appellat. Quis? Tu Diatribe ministerium uerbi per sese inutile & minimi momenti esse dictitas, quod tantis laudibus Paulus, cum ubiq;, tum maxime. 2. Corin. 3. uehit, ubi ministrationem uitæ & gloriæ appellat? Iterum neq; materiam subiectam, neq; intentionem loquentis consideras. Ad incrementum dandum, plantator & rigator nihil est, sed ad plantandum & rigandum non nihil est, cum sit opus suummum spiritus in Ecclesia Dei, docere & exhortari. Hoc uult Paulus, hoc & uerba

uerba ſatis aperte tradunt. Sed eſto & hoc exemplum ineptum ualeat, iterum pro nobis idem ſtabit. Nam hoc agimus, quod liberum arbitrium ſit nihil, id eſt, inutile per ſeſe, ut tu exponis, coram Deo, nam de hoc genere eſſendi loquimur, non ignari, quod uoluntas impia ſit aliquid & non merum nihil.

Item illud. 1. Corint. 13. Si charitatem non habeam, nihil ſum. Cur hoc adducat exemplum, non uideo, niſi numerum & copiam quæſierit, aut arma nobis deeſſe putarit, quibus a nobis ipſa confodiatur. Vere enim & proprie nihil eſt coram Deo, qui ſine charitate eſt, Sic & de libe. arbitrio docemus, quare & hoc exemplum pro nobis contra ipſam Diatriben ſtat, Niſi forte adhuc Diatribe ignorat, quo loco pugnemus. Non enim de eſſe naturæ loquimur, ſed de eſſe gratiæ (ut uocant) Scimus liberum arbitrium natura aliquid facere, ut comedere, bibere, gignere, regere, ne nos delirio illo, uelut argutulo, rideat, quod nec peccare quidem liceret ſine Chriſto, ſi uocem illam, nihil, urgeamus, cum tamen Lutherus donarit lib. arb. uslere nihil, niſi ad peccandum, adeo libuit ſapienti Diatribe ineptire etiam in re ſeria. Dicimus enim, hominem extra gratiam Dei manere nihilominus ſub generali omnipotentia

Dei ſa-

Dei facientis, mouentis, rapientis omnia, necessario & infallibili ursu, Sed hoc, quod sic raptus homo facit, esse nihil, id est, nihil uslere coram Deo, nec aliud reputari quàm peccatum. Sic in gratia nihil est, qui sine charitate est. Cur igitur Diatribe, cum ipsamet fateatur nos hoc loco agere de fructu Euangelico, qui sine Christo non contingit, hic mox extra statum causse diuertit, & alienam cantionem orsa, de opere naturali & fructu humano cauillatur? nisi quod nusquam sibi constat, qui ueritate priuatus est. Sic illud Ioh. 3. Non potest homo quicquam accipere, nisi fuerit ei datum e cœlo. Iohannes loquitur de homine, qui utiq; aliquid iam erat, & hunc negat accipere quicquam, scilicet, spiritum cum donis, de hoc enim loquebatur, non de natura. Nec enim opus illi fuit magistra Diatribe quæ illum doceret, hominem habere iam oculos, nares, aures, os, manus, mentem, uoluntatem, rationem & omnia quæ sunt in homine, Nisi Diatribe credit, Baptistam tam furiosum fuisse, ut cum hominem nominarit, cahos Platonis aut uacuum Leucippi aut infinitum Aristotelis aut aliud quoddam nihil cogitarit, quod dono e cœlo aliquid demum fieret, Scilicet hoc est exempla e scripturis proferre, sic in re tanta de industria ludere. Quorsum igitur illa copia

copia attinet, quod ignem, fugam mali, nisum ad bona & reliqua e cœlo esse nos docet, quasi hæc ullus ignoret aut neget? Nos de gratia, & ut ipsa dixit, de Christo & fructu Euangelico loquimur, ipsa uero de natura interim fabulata tempus redimit & aussam trahit, rudiq; lectori nubem offundit. Sed interim, non solum non profert ullum exemplum, ubi, nihil, pro modico accipiatur, sicut instituit, uerum etiam aperte prodit sese nihil intelligere aut curare, quid sit Christus aut gratia, aut quomodo aliud sit gratia quàm natura, quod tamen etiam rudissimi Sophistæ nouerunt & usu uulgatissimo hoc discrimen in suis scholis detriuerunt, Simulque nihil uidet, quod sua exempla, omnia pro nobis contra ipsam faciant. Hoc enim facit uerbum Baptistæ, quod homo nihil potest accipere, nisi donatum fuerit e cœlo, ut liberum arbitrium nihil sit. Sic uincitur meus Achilles, cum ei per Diatriben arma porriguntur, quo ipsa nuda & imbellis conficitur. Sic uno uerbulo scripturæ soluuntur, quibus urget Lutherus peruicax ille assertor.

Post hæc multas enumerat similitudines, quibus nihil facit, nisi ut more suo ad aliena

rapiat

rapiat ſtultum lectorem, cauſſæ interim prorſus oblita. Vt Deus nauem quidem ſeruat, ſed naui= ta tamen ducit ad portum, quare nonnihil agit nauita. Diuerſum opus, ſcilicet Deo ſeruandi, nauitæ ducendi tribuit iſta ſimilitudo. Deinde ſi quid probat, id probat, quod Dei ſit totum opus ſeruandi, Nauitæ totum opus ducendi, Et tamen eſt pulchra & apta ſimilitudo. Sic agricola conuehit prouentus, Deus autem dedit, iterum diuerſa opera Deo & homini, niſi agricolam ſi= mul creatorem facit, qui dederit prouentus. Sed dentur adhuc eadem opera Deo & homini, quid efficiunt iſtæ ſimilitudines? nihil niſi, quod Crea= tura Deo operanti cooperatur. At nunquid nos de cooperatione nunc diſputamus, ac non potius de propria ui & operatione liberi arbitrij? Quo igitur Rhetor ille fugit, qui dicturus de Palma, ni= hil dicit niſi de cucurbita? Amphora cœpit inſtitui, cur urceus exit? Scimus & nos, quod Paulus co= operatur Deo in docendis Corinthijs, dum foris prædicat ipſe, & intus docet Deus, etiam in di= uerſo opere, Similiter & Deo cooperatur, cum loquitur in ſpiritu Dei, idq; in eodem opere. Hoc enim nos aſſerimus & contendimus, quod Deus cum citra gratiam ſpiritus operatur, omnia in omnibus, etiam in impijs, operatur, Dum omnia

quæ

quæ condidit ſolus, ſolus quoq; mouet, agit & rapit omnipotentiæ ſuæ motu, quem illa non poſſunt uitare nec mutare, ſed neceſſario ſequuntur & parent, quodlibet pro modo ſuæ uirtutis, ſibi à Deo datæ, ſic omnia etiam impia illi cooperantur. Deinde ubi ſpiritu gratiæ agit in illis, quos iuſtificauit, hoc eſt, in regno ſuo, ſimiliter eos agit & mouet, & illi, ut ſunt noua creatura, ſequuntur & cooperantur, uel potius, ut Paulus ait, agunтur. Sed iſs nunc non erat locus, Non diſputamus, quid operante Deo poſſimus, ſed quid nos poſſimus, uidelicet, an iam creati ex nihilo, aliquid nos faciamus uel conemur illo generali motu omnipotentiæ, ut paremur ad nouam creaturam ſpiritus, Hic reſpondendum erat, non alio diuertendum. Hic enim nos ſic reſpondemus, Sicut homo, antequam creatur, ut ſit homo, nihil facit aut conatur, quo fiat creatura. Deinde factus & creatus nihil facit aut conatur, quo perſeueret creatura, Sed utrunq; fit ſola uoluntate omnipotentis uirtutis & bonitatis Dei, nos ſine nobis creantis & conſeruantis, ſed non operatur in nobis, ſine nobis, ut quos ad hoc creauit & ſeruauit, ut in nobis operaretur, & nos ei cooperaremur, ſiue hoc fiat extra regnum ſuum generali omnipotentia, ſiue intra regnum ſuum ſingulari

uirtute ſpiritus ſui, Sic deinceps dicimus. Homo antequam renouetur in nouam creaturam regni ſpiritus, nihil facit, nihil conatur, quo paretur ad eam renouationem & regnum. Deinde recreatus, nihil facit, nihil conatur, quo perſeueret in eo regno, Sed utrunq; facit ſolus ſpiritus in nobis, nos ſine nobis recreans & conſeruans recreatos, ut & Iacobus dicit, Voluntarie genuit nos uerbo uirtutis ſuæ, ut eſſemus initium creaturæ eius, loquitur de renouata creatura. Sed non operatur ſine nobis, ut quos in hoc ipſum recreauit & conſeruat, ut operaretur in nobis & nos ei cooperaremur, Sic per nos prædicat, miſeretur pauperibus, conſolatur afflictos. Verum quid hinc libero arbitrio tribuitur? imò quid ei relinquitur, niſi nihil? & uere nihil.

Lege igitur hic Diatriben per quinq; uel ſex cartas, ubi iſtiuſmodi ſimilitudinibus, tum pulcherrimis locis & parabolis ex Euangelio & Paulo adductis, aliud nihil agit, quàm quod nos docet, in ſcripturis inueniri loca (ut ait) innumerabilia, quæ cooperationem & auxilia Dei tradant. Ex quibus, ſi tunc ego colligam, Homo nihil poteſt niſi auxiliante Dei gratia, igitur nulla ſunt opera hominis bona, ipſa contra ſic colligit, im-

uerſione

uersione Rhetorica, imò (inquit) Homo nihil non potest auxiliante Dei gratia, igitur omnia opera hominus possunt esse bona, Quot igitur sunt loca in scripturis diuinis, quæ meminerunt auxilij, tot sunt, quæ statuunt liberum arbitrium, at ea sunt innumerabilia, Itaq; uicero, si res æstimetur testimoniorum numero, Hæc illa. Satin sobriam Diatriben putas aut mente sana fuisse, cum hæc scriberet? Nam maliciæ & nequitiæ eius non tribuam, nisi tedio forte perpetuo me uoluerit eneare, dum ubiq; similis sibi, semper alia tractat quàm instituit. Sed si illam delectauit ineptire in re tanta, delectet & nos ineptias eius uoluntarias publice traducere. Primum nos neq; disputamus neq; ignoramus, omnia opera hominis posse esse bona, si fiant auxiliante Dei gratia. Deinde hominem nihil non posse auxiliante Dei gratia. Tuam uero non satis possumus admirari negligentiam, qui cum de liberi arbitrij ui instituisses scribere, scribis de ui gratiæ Dei. Deinde ac si omnes homines essent trunci & lapides, audes in publico dicere, liberum arbitrium statui per loca scripturæ, quæ auxilium gratiæ Dei commendant, nec solum hoc audes, sed & encomion cantas uictor, triumphatorq; glorioſissimus. Nunc uere scio,

ex hoc ipso dicto & facto tuo, quid sit & uideat liberum arbitrium, scilicet, insanire. Quid esse potest quæso in te, quod sic loquitur, nisi ipsum liberum arbitrium? Audi tamen tuas consequentias, Scriptura commendat gratiam Dei, ergo probat liberum arbitrium, Commendat auxilium gratiæ Dei, ergo statuit liberum arbitrium. Qua dialectica didicisti has collectiones? Cur non contra, Gratia prædicatur, ergo liberum arbitrium tollitur, Auxilium gratiæ commendatur, ergo liberum arbitrium destruitur? Ad quid enim confertur gratia? An ad hoc, ut superbia liberi arbitrij per sese satis robusti, gratia uelut superfluo ornamento diebus bachanalibus gestiat & ludat? Quare & ego inuertam collectionem, licet non Rhetor, firmiori tamen Rhetorica quàm tu. Quotquot sunt loca in scripturis diuinis, quæ meminerunt auxilij, tot sunt, quæ tollunt liberum arbitrium. Atq; ea sunt innumerabilia. Itaq; uicero, si res æstimetur testimoniorum numero, nam ideo gratia opus est, ideo auxilium gratiæ confertur, quod liberum arbitrium per se nihil possit, & ut ipsamet dixit opinione illa probabili, non possit uelle bonum. Commendatitaq; gratia, & prædicato auxilio gratiæ, simul impotentia liberi arbitrij prædicatur. Hæc

est sana collectio & rata consequentia, quam nec inferorum portæ subuertent.

Hic finem ponemus defendendis nostris a Diatribe confutatis, ne liber crescat in immodicum, cæteras si quæ digna sunt, inter asserenda nostra tractabuntur. Nam quod Erasmus in Epilogo repetit, si nostra stet sententia, frustra esse tot præcepta, tot minas, tot promissiones, nec meritis, nec demeritis, nec præmijs, nec supplicijs locum relinqui, Deinde difficile esse, ut misericordia imò iustitia Dei defendatur, si Deus necessario peccantes damnet, & alia incomoda quæ sequuntur, quæ summos uiros ita mouerunt, ut & subuerterunt. De his omnibus reddidimus superius rationem, Nec patimur neq; recipimus mediocritatem illam, quam nobis consulit bono, ut credo, animo, scilicet, ut libero arbitrio perpusillum concedamus, quo facilius pugnantia scripturæ & incomoda prædicta tollantur, Nam ista mediocritate nihil est aussæ consultum, neq; quicquam profectum, Nisi enim totum & omnia libero arbitrio tribueris, exemplo Pelagianorum, manet nihilominus scripturæ pugnantia, tollitur meritum & præmium, tollitur misericordia & iustitia Dei, & omnia manent incomoda, quæ uitare uolumus per liberi arbitrij modiolam & ineffi-

tacem uim, ut satis supra docuimus. Ideo ad extrema cundum est, ut totum negetur liberum arbitrium, & omnia ad Deum referantur, sic non pugnabunt scripturæ, & incomoda si non tollumtur, feruntur.

Hoc autem deprecor, Mi Erasme, ne credas me causam hanc studio magis quàm iudicio agere, Non patior me insimulari eius hypocrisis, ut aliter sentiam & aliter scribam, nec defensionis calore (ut tu scribis de me) huc prouectus sum, ut nunc primum negem totum liberum, qui antea non nihil illi tribuerim, Nec hoc tu uspiam mihi in libellis meis ostendes, scio. Extant themata & problemata, in quibus perpetuo asserui usq; in hanc horam, liberum arbitrium esse nihil & rem (eo uerbo tum utebar) de solo titulo. Veritate uictus & disputatione prouocatus ac compulsus, sic sensi & scripsi. Quod autem uehementius egerim, agnosco culpam, si culpa est, imò testimonium hoc mihi in mundo reddi in causa Dei, mirifice gaudeo. Atque utinam & ipse Deus id testimonij in nouissimo die confirmaret. Quis enim tum beatior Luthero, qui tanto sui sæculi testimonio commendatur, quod ueritatis causam non segniter, nec fraudulenter, sed

ter, sed uehementer satis uel potius nimio egerit? Tum illud Hieremiæ fœliciter euaserim, maledictus qui facit opus Domini negligenter. Si uero & in tuam Diatriben acerbior uidebor, ignosces mihi, Neque enim id maligno animo facio, sed mouit, quod authoritate tua causam hanc Christi uehementer premebas, licet erudi=tione & re ipsa nihil præstares. Iam quis sic imperet stilo ubique, ut non aliubi ferue=at? Tu qui præ modestiæ studio pené friges in hoc libro, tamen non raro ignita & amaru=lenta tela iacularis, ut nisi lector multum equus ac fauens sit, uirulentus uidearis. Sed hæc ni=hil ad causam, quæ inuicem libenter condona=re debemus, ut sumus homines & humani alie=num in nobis nihil est.

Ad ultimam huius libri partem uenimus, qua, ut promisimus, copias nostras producere debemus, contra liberum arbitrium, Sed eas non producemus omnes, quis enim hoc effe=cerit paruo libello, cum uniuersa scriptura a nobis stet per singulos apices & literas? Nec est opus, tum quod iam uictum ac prostratum sit liberum arbitrium duplici uictoria, altera,

ubi omnia contra ipſum ſtare probamus, quæ pro ſe facere putabat, altera ubi inuicta adhuc permanere oſtendimus, quæ confutare uoluit, Tum etiam ſi uictum nondum eſſet, ſatis fuerit effectum, ſi uno aut altero telo proſternatur. Quid enim opus eſt hoſtem uno aliquo telo occiſum, multis alijs telis confodere mortuum? Breuius itaq; ſi res paſſa fuerit, nunc agemus. Atq; e tanto numero exercituum, duos proferemus duces cum aliquot ſuis legionibus, Paulum uidelicet & Iohannem Euangeliſtam. Paulus ad Romanos ſcribens, ſic ingreditur diſputationem aduerſus liberum arbitrium pro gratia Dei. Reuelatur (inquit) ira Dei de cœlo ſuper omnem impietatem & iniuſtitiam hominum, qui ueritatem Dei in iniuſtitia detinent. Audis hic generalem ſententiam ſuper omnes homines, quod ſint ſub ira Dei, hoc quid eſt aliud, quàm eſſe ira & ſupplicio dignos? Cauſſam iræ aſſignat, quod gerant non niſi ira & ſupplicio digna, nempe quod impij & iniuſti ſint omnes & ueritatem detineant in iniuſtitia. Vbi nunc uis liberi arbitrij, quæ conetur aliquid boni? Paulus id facit ira Dei dignum, & impium & iniuſtum decernit, quod uero iram meretur & impium eſt, id contra gratiam conatur & ualet, non pro gratia.

Rides

Ridebitur hic oſcitantia Lutheri, qui Paulum non ſatis inſpexerit, dicetq; aliquis, Paulum ibi non de omnibus hominibus, nec de omnibus eorum ſtudijs, ſed de ijs tantum loqui, qui ſunt impij & iniuſti, atq; ut uerba habent, de ijs qui ueritatem in iniuſtitia detinent, Hinc non ſequi, quod omnes ſint eiuſmodi. Hic ego dico, apud Paulum idem ualere, ſi dixeris, ſuper omnem impietatem hominum, atq; ſi dixeris, ſuper impietatem omnium hominum, Ebraizatur enim Paulus fere ubiq;, ut ſit ſenſus, Omnes homines ſunt impij & iniuſti, detineentq; ueritatem in iniuſtitia, idco omnes ſunt ira digni. Deinde in græco non ponitur relatiuum, eorum qui, ſed articulus, hoc modo, Reuelatur ira Dei ſuper impietatem & iniuſtitiam hominum detinentium ueritatem in iniuſtitia, Vt hoc uelut Epitheton ſit omnium hominum, quod ueritatem in iniuſtitia detinent, ſicut Epitheton eſt cum dicitur, Pater noſter qui es in cœlis, quod ſic alias diceretur, Pater noſter cœleſtis uel in cœlis. Dicitur enim ad differentiam eorum, qui credunt & pij ſunt. Sed friuola & uana ſint hæc, niſi ipſa diſputatio Pauli ea cogat & euincat, Paulo enim ante dixerat, Euangelion uirtus Dei eſt in ſalutem omni credenti, Iudæo primum & Græco. Hic non ſunt obſcura

aut ambigua uerba, Iudæis & Græcis, id est, omnibus hominibus est necessarium Euangelion uirtutis Dei, ut credentes salui fiant ab ira reuelata. Obsecro, qui Iudæos, iustitia, lege Dei & ui lib. arb. pollentes, sine discrimine uacuos & egentes prædicat uirtutæ Dei, qua salui fint ab aira reuelata & necessariam eam uirtutem illis facit, an non sub ira eos esse censet? Quos iam dabis homines non obnoxios iræ Dei, quando summos homines mundi, puta Iudæos & Græcos tales esse credere cogeris? Deinde quos inter ipsos Iudæos & Græcos excipies, quando Paulus sine ullo discrimine, omnes uno uerbo complexos, omnes eidem sententiæ subijcit? An putandum est, in istis duabus præstantissimis nationibus non fuisse homines, qui ad honesta niterentur? an non conati sunt ulli pro uiribus lib. arb? Sed nihil hoc Paulus moratur, omnes sub iram mittit, omnes impios & iniustos prædicat. Ita & reliquos Apostolos nonne simili sermone & omnes gentes alias, quemlibet in sorte sua, sub iram hanc coniecisse credendum est?

Fortiter itaq; stat & urget hic locus Pauli, liberum arbitrium seu præstantissimum in hominibus, quamuis præstantissimis, lege, iustitia, sapientia & omnibus uirtutibus præditis, esse impium, iniustum & ira Dei dignum. Alioqui

disputa-

disputatio Pauli nihil uslet, Si autem uslet, nullum relinquit mediũ partitio sua, qua credentibus Euangelio salutem, cæteris omnibus iram distribuit, Credentes iustos, non credentes facit impios, iniustos & iræ subiectos. Tantum enim uult dicere, Iustitia Dei reuelatur in Euangelio, quod sit ex fide, Ergo omnes homines sunt impij & iniusti. Stultus esset enim Deus, qui hominibus iustitiam reuelaret, quam iam uel nossent uel cuius semina haberent. Cum autem stultus non sit, & tamen reuelat illis iustitiam salutis, manifestum est, liberum arbi. etiam in summis hominibus non solum non habere uel posse aliquid, sed ne nosse quidem, quid sit iustum coram Deo, nisi forte iustitia Dei non reuelatur summis illis hominibus, sed solum infimis, contra quam Paulus gloriatur, quod sit debitor Iudæis & Græcis, sapientibus & insipientibus, barbaris & Græcis. Quare Paulus hoc loco prorsus omnes homines una massa comprehendens, concludit omnes esse impios, iniustos & ignaros iustitiæ & fidei, tantum abest, ut aliquid boni uelle aut facere possint. Et hæc conclusio firma est ex eo, quod Deus illis, ut ignaris & in tenebris sedentibus, reuelat iustitiam salutis, ergo per sese ignorant, Ignorantes autem iustitiam salutis, certe sub ira & damnatione sunt,

nec im=

nec inde ſeſe, propter ignorantiam euoluere poſſunt, aut conari ut euoluantur. Quid enim coneris, ſi neſcieris, quid, qua, quo, aut quatenus conandum ſit?

Conſentit cum hac concluſione res ipſa & experientia. Nam oſtende mihi in uniuerſo genere mortalium unum, ſit ille omnium ſanctiſſimus & iuſtiſſimus, cui unquam in mentem uenerit, hanc eſſe uiam ad iuſtitiam & ad ſalutem, ſcilicet credere in eum, qui ſit ſimul Deus & homo, pro peccatis hominum mortuus & ſuſcitatus & collocatus ad dexteram patris, aut ſomniarit hanc iram Dei, quam Paulus hic reuelari de cœlo dicit. Vide Philoſophos ſummos, quid de Deo ſenſerint, quid de futura ira ſcriptum reliquerint. Vide Iudæos, tot ſignis, tot Prophetis, aſſidue eruditos, quid de hac uia ſentiant, nõ modo non receperunt, ſed ita oderunt, ut nulla natio ſub cœlo atrocius ſit Chriſtum perſecuta usq; in hodiernum diem. At in tanto populo dicere non fuiſſe aliquem unum, qui liberum arbitrium coluerit & ui eius conatus fuerit, quis audeat dicere? Qui fit igitur, ut omnes in diuerſum conentur, & id quod præſtantiſſimum fuit in præſtantiſſimis hominibus hanc rationem iuſtitiæ non ſolum non coluerit, non ſolum ignorarit, ſed etiam publicatam & reuelatam ſum-

tam ſummo odio repulerit & perditum uoluerit? Ita ut Paulus. 1. Corin. 1. Dicat eam uiam eſſe ſcandalum Iudæis & ſtultitiam Gentibus. Cum autem Iudæos & Gentes ſine diſcrimine appellet, & Iudæos ac gentes præcipuos populos ſub cœlo eſſe certum ſit, ſimul certum eſt, Liberum arbitrium eſſe nihil aliud quàm ſummum hoſtem iuſtitiæ & ſalutis humanæ, cum fieri non potuerit, quin aliquot inter Iudæos & Gentes ſumma ui liberi arbitrij ægerint & conati ſint, & tamen eo ipſo non niſi bellum contra gratiam geſſerint. Tu nunc uade & dic, quod liberum arbitrium conetur ad bonum, cui ipſa bonitas & iuſtitia, ſcandalum & ſtultitia ſunt. Nec potes dicere, hæc ad aliquos non ad omnes pertinere, Paulus ſine diſcrimine loquitur de omnibus cum dicit, Gentibus ſtultitia & Iudæis ſcandalum, nec ullos excipit, niſi credentes. Nobis (inquit) id eſt, uocatis & ſanctis, eſt uirtus & ſapientia Dei. Non dicit, Aliquibus gentibus, aliquibus Iudæis, ſed ſimpliciter, gentibus & Iudæis (inquit) qui non ſunt ex nobis, manifeſta partitione ſeparans credentes ab incredulis, nullo relicto medio. Nos autem diſputamus de gentibus citra gratiam agentibus, his dicit Paulus iuſtitiam Dei eſſe ſtultitiam, quam abhorrent. Atq; is eſt ille laudabilis conatus lib. arb. ad bonum.

Deinde

Deinde uide, an non ſummos homines inter Græcos ipſemet adducat, ubi dicit, eos infatuatos eſſe & cor eorum obſauratum, qui ſapientiores inter eos fuerunt, item uanos factos dialogiſmis ſuis, hoc eſt, ſuis argutis diſputationibus. Obſecro an hic non tangit ſummum illud & præſtantiſſimum in Græcis hominibus, dum eorum Dialogiſmos tangit? Hij enim ſunt eorum ſummæ & optimæ cogitationes & opiniones, quas pro ſolida ſapientia habuerunt. At hanc ſapientiam, ut alibi ſtultam, ita hic uanam eſſe in illis dicit, & eò progreſſam multa conando, ut peior fieret, & tandem corde obſaurato idola colerent & ſequentia monſtra patrarent, quæ commemorat. Si igitur optimum ſtudium & opus in optimis gentium, malum & impium eſt, quid de reliquo uulgo, uelut peioribus gentibus ſentias? Neq; enim & hic diſcrimen inter optimos facit, dum nullo perſonarum reſpectu, ſtudium ſapientiæ eorum damnat. Damnato autem ipſo opere uel ſtudio, damnantur quicunq; illi ſtuduerint, etiam ſi fecerint ſumma ui liberi arbitrij. Ipſe inquam optimus conatus eorum uitioſus aſſeritur, quanto magis ij, qui illo exercentur? Sic & mox Iudæos ſine ullo diſcrimine reijcit, qui litera & non ſpiritu Iudæi ſunt, Tu (inquit) per lite-

per literam & circumcisionem Deum inhonoras. Item, Non enim is Iudæus est, qui in manifesto Iudæus est, sed qui occulto Iudæus est. Quid hac partitione manifestius? Iudæus manifestus est transgressor legis. At quantos putas fuisse Iudæos citra fidē uiros sapientissimos, religiosissimos, honestissimos, qui summo conatu ad iustitiam & ueritatem cōnisi sunt? siat illis testimonium sæpe perhibet, quod Zelum Dei habent, quod iustitiam legis sectentur, quod diu noctuque studeant ad salutem uenire, quod sine querela uiuant, Et tamen transgressores sunt legis, quia non sunt in spiritu Iudæi, imò pertinaciter resistunt iustitiæ fidei. Quid igitur reliquum est, quàm lib. arbi. dum optimum est, pessimum esse, & quo magis conatur, hoc peius fieri & habere? Clara sunt uerba, certa est partitio, non est quod contradici queat.

Sed ipsummet Paulum sui interpretem audiamus, Capite tertio, uelut Epilogum faciens, dicit. Quid ergo? præcellimus eos? Nequaquam, Causati enim sumus, Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse. Vbi nunc liberum arbitrium? Omnes (inquit) Iudæi & Græci sub peccato sunt. An hic tropi sunt aut nodi? Quid ualeat interpretatio totius mundi aduersus hanc clarissimam sententiam? Neminem excipit, qui dicit omnes,

Nihil

Nihil relinquit boni, qui eos ſub peccato eſſe, id eſt, ſeruos peccati, definit. Vbi autem hanc cauſſam dixit, quod omnes Iudæi & Gentes ſint ſub peccato? Nuſquam niſi ubi nos monſtrauimus, ſcilicet, quando dicit, Reuelatur ira Dei de cœlo ſuper omnem impietatem & iniquitatem hominum. Et id ſequenter probat per experientiam, quod ingrati Deo, tot uicijs ſubiecti fuerint, uelut fructibus impietatis ſuæ conuicti, quod nihil niſi malum uelint & faciant, Tum Iudæos ſeorſum iudicat, cum Iudæum litera tranſgreſſorem eſſe dicit, idq; ſimiliter fructibus & experientia probat, dicens, Tu prædicas non furandum & furaris. Qui abominaris idola, ſacrilegium facis, Nullos prorſus excipiens, niſi ſint ſpiritu Iudæi. Nec eſt quod hic effugias ac dicas, licet ſub peccato ſint, tamen optimum in eis, ut ratio & uoluntas, habet conatum ad bonum. Si enim conatus reliquus eſt bonus, falſum eſt quod eos ſub peccato eſſe dicit, Cum enim Iudæos & Gentes nominet, ſimul comprehendit, quicquid in Gentibus & Iudæis eſt, niſi Paulum inuerſurus, uelis ita ſcripſiſſe, Omnium Iudæorum & Gentium caro (id eſt) craſſiores affectus ſub peccato eſſe. Sed ira de cœlo reuelata ſuper eos, totos eſt damnatura, niſi ſpiritu iuſtificentur, quod non fieret, niſi toti eſſent ſub peccato. Videa-

Videamus uero, quomodo Paulus ſuam ſententiam ex ſacris literis probet, an fortius pugnent uerba in Paulo, quàm in loco ſuo. Sicut ſcriptum eſt (inquit) Quia non eſt iuſtus quiſquam, Non eſt intelligens, non eſt requirens Deum, Omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt, non eſt qui faciat bonum, non eſt usq; ad unum, & reliqua. Hic mihi det interpretationem comodam, qui poteſt, fingat tropos, cauſetur uerba eſſe ambigua & obſcura, & defendat liberum arbitrium aduerſus has damnationes, qui audet. Tum & ego libens cedam & recantabo, eroq; & ipſe liberi arbitrij confeſſor & aſſertor. Certum eſt, hæc dici de omnibus hominibus, Propheta enim inducit Deum proſpicientem ſuper omnes homines, & ferentem ſuper eos hanc ſententiam. Sic enim dicit Pſal. 13. Dominus de cœlo proſpexit ſuper filios hominum, ut uideret, an ſit intelligens, aut requirens Deum, Sed omnes declinauerunt &c. Et ne Iudæi putarent ad ſeſe non pertinere, præuenit Paulus, aſſerens ad eos maxime pertinere, Scimus (inquit) quæcunq; lex loquitur, ijs, qui in lege ſunt, loquitur. Hoc idem uoluit ubi dixit, Iudæo primum & Græco. Audis igitur omnes filios hominum, omnes qui ſunt in lege, id eſt, tam Gentes quàm Iudæos, coram

Deo tales iudicari, qui iniusti sunt, non intelligunt, nec requirant Deum, ne unus quidem, Omnes uero declinent & inutiles sint. Arbitror autem inter filios hominum, ac eos qui sub lege sunt, numerari etiam eos qui sunt optimi & honestissimi, qui ui liberi arbitrij conantur ad honesta & ad bonum, & quos iactat Diatribe habere sensum & semina honesti insita, nisi augelorum forte filios esse contendat.

Quomodo igitur conantur ad bonum, qui omnes in uniuersum ignorant Deum, nec curant aut requirunt Deum? Quomodo habent uim utilem ad bonum, qui omnes declinant a bono & sunt prorsus inutiles? An ignoramus, quid significet ignorare Deum, non intelligere, non requirere Deum, non timere Deum, declinare & inutiles esse? Nonne uerba clarissima sunt, & id docent, quod omnes homines, & nesciunt Deum & contemnunt Deum, Deinde declinant ad malum & sunt inutiles ad bonum? Neq; enim hic agitur de ignorantia quærendi uictus aut de contemptu pecuniæ, sed de ignorantia & contemptu religionis & pietatis. At ea ignorantia & contemptus, proaul dubio non sunt in ærne & inferioribus, crassioribusq; affectibus, sed in summis illis & præstantissimis uiribus hominum,

num, in quibus regnare debet, iustitia, pietas, cognitio & reuerentia Dei, nempe in ratione & uoluntate, atq; adeo in ipsa ui liberi arbitrij, in ipso semine honesti, seu præstantissimo quod est in homine. Vbi nunc es, mea Diatribe, quæ superius promittebas, te assensuram libenter, præstantissimum in homine esse carnem, id est, impium, si id scripturis probaretur? Assentire nunc igitur, cum audis præstantissimum in omnibus hominibus, non solum impium, sed ignarum Dei, contemnens Dei, uersum ad malum & inutile ad bonum esse. Quid est enim esse iniustum, nisi uoluntatem (quæ est præstantissimarum rerum una) esse iniustam? Quid est esse non intelligentem Dei & boni, nisi rationem (quæ est præstantissimarum rerum altera) esse ignaram Dei & boni, hoc est, cæcam in cognitione pietatis? Quid est declinare & inutiles esse, nisi homines nulla sui parte, tum minime partibus suis præstantissimis ualere quicquam ad bonum sed tantum ad malum? Quid est non timere Deum, nisi homines omnibus suis partibus, maxime potioribus illis, esse contemptores Dei? Esse autem contemptores Dei, est esse simul contemptores omnium rerum Dei, puta uerborum, operum, legum, præceptorum, uoluntatis Dei. Quid nunc

ratio dictet recti, quæ cæca est & ignara? Quid uoluntas eligat boni, quæ mala & inutilis est? imò quid sequatur uoluntas, cui ratio nihil dictet, nisi cæcitatis & ignorantiæ suæ tenebras? Errante igitur ratione & auersa uoluntate, quid boni facere queat homo aut conari?

Sed Sophisticari forte quis audeat, licet uoluntas declinet & ratio ignoret actu, potest tamen uoluntas aliquid conari & ratio aliquid nosse suis uiribus, cum multa possimus, quæ tamen non facimus, De ui potentiæ scilicet, non de actu disputamus. Respondeo, Verba Prophetæ includunt & actum & potentiam, Et idem est dicere, Homo non requirit Deum, ac si dicas, Homo non potest requirere Deum. Quod inde colliges, Quia si esset potentia aut uis in homine boni uolendi, cum per omnipotentiæ diuinæ motum non sinatur quiescere aut feriari, ut supra docuimus, fieri non posset, quin in aliquot uel saltem in uno aliquo moueretur & usu aliquo ostenderetur. At hoc non fit, quia Deus de cœlo prospicit, & neunum quidem uidet, qui requirat aut conetur, quare sequitur, eam uim nusquam esse, quæ conetur aut uelit requirere, Sed omnes declinant potius. Deinde nisi de impotentia simul intelligeretur Paulus, Disputatio sua nihil efficeret.

Quia

Quia in hoc totus incumbit Paulus, ut gratiam necessariam faciat cunctis hominibus. Si autem per sese aliquid possent incipere, gratia non foret opus. Nunc autem, quia non possunt, opus est illis gratia. Ita uides liberum arbitrium hoc loco funditus tolli, nec quicquam boni aut honesti in homine relinqui, dum iniustus, ignarus Dei, contemptor Dei, auersus & inutilis coram Deo definitur. Et satis fortiter pugnat Propheta tam suo loco quàm in Paulo eum allegante. Nec parua res est, cum dicitur homo ignorare & contemnere Deum, fontes sunt hi omnium scelerum, sentina peccatorum, imò infernus malorum. Quid ibi non sit mali, ubi ignorantia & contemptus Dei fuerit? Breuiter, regnum Satanæ in hominibus, nec breuioribus nec plenioribus uerbis potuit describi, quàm quod eos diceret, ignaros & contemptores Dei, Ibi est incredulitas, ibi inobedientia, ibi sacrilegia, ibi blasphemia erga Deum, ibi crudelitas & immisericordia erga proximum, ibi amor sui in omnibus rebus Dei & hominum. Sic habes gloriam & potentiam liberi arbitrij.

Pergit uero Paulus & sese de omnibus hominibus & maxime de optimis & præstantissimis loqui testatur dicens, Vt obstruatur omnium os,

& obnoxius fiat totus mundus Deo. Quid ex operibus legis non iustificatur ulla caro coram illo. Obsecro, quomodo obstruitur os omnium, si reliqua est adhuc uis, qua aliquid possumus? Licebit enim Deo dicere, Non prorsus nihil hic est, Est aliquid, quod non queas damnare, ut quod dederis tu ipse aliquid posse, Hoc saltem non silebit, nec erit obnoxium tibi. Si enim libe. arb. uis illa sana est & ualet, falsum est, quod totus mundus Deo obnoxius seu reus est, cum illa uis non sit parua res aut in parua parte mundi, sed in toto mundo, præstantissima & communissima, cui os obstrui non debet, aut si obstrui os eius debet, oportet, ut cum toto mundo obnoxium Deo sit & reum. Reum uero quo iure dicetur, nisi iniustum & impium, hoc est, pœna & uindicta dignum fuerit? Videam, quæso, qua interpretatione uis illa hominis absoluatur a reatu, quo totus mundus Deo est obstrictus, aut qua arte excipiatur, ne in toto mundo comprehendatur. Grandia sunt tonitrua & penetrantia fulmina, uereq; malleus ille conterens petram (ut Ieremias uocat) ista uerba Pauli, Omnes declinauerunt, Totus mundus est reus, Non est iustus quisquam, quibus conteritur quicquid est, non modo in uno homine, aut aliquibus, aut aliqua eorum parte, sed eti-

ſed etiam in toto mundo, in omnibus, nullo prorſus excepto, ut mundus totus ad eas uoces tremere, pauere & fugere debuerit. Quid enim grandius & fortius potuit dici, quàm totus mundus eſt reus, omnes filij hominum ſunt auerſi & inutiles, nullus timet Deum, nullus eſt non iniuſtus, nullus intelligit, nullus requirit Deum? Nihilominus tanta fuit & eſt duritia & inſenſata cordis noſtri obſtinatio, ut hæc tonitrua & fulmina neq; audiremus neq; ſentiremus, Sed liberum arbitrium & uires eius interim ſimul aduerſus hæc omnia extolleremus & ſtatueremus, ut uere illud impleuerimus Malachiæ primo, Illi ædificant, ego deſtruam.

Eadem grandiloquentia dicitur & illud, Ex operibus legis non iuſtificatur ulla caro coram illo. Grande uerbum eſt, Ex operibus legis, quemadmodum & illud, Totus mundus, aut illud. Omnes filij hominum Nam obſeruandum eſt, quod Paulus perſonis abſtinet, & ſtudia memorat, ſcilicet, ut inuoluat omnes perſonas & quicquid præſtantiſſimũ in illis eſt. Nam ſi dixiſſet, uulgus Iudæorum, aut Phariſei, aut aliquot impij non iuſtificantur, poterat uideri aliquos feciſſe reliquos, qui uiliber. ar et adminiculo legis, non prorſus eſſent inutiles. At cum ipſa legis opera damnet & impia faci

at coram Deo, manifestum fit, quod omnes, qui studio legis & operum pollebant, damnat. Studebant autem legi & operibus, non nisi optimi & præstantissimi, idq; non nisi optimis & præstantissimis sui partibus, ratione scilicet & uoluntate. Si igitur ij qui summo studio & conatu, tum rationis tum uoluntatis, id est, tota ui liberi arbitrij, in lege & operibus exercebantur, tum ipsa lege, ceu diuino auxilio adiuuabantur, qua erudiebantur & excitabantur, si, inquam, ij damnantur impietatis, quod non iustificentur, sed caro esse definiuntur coram Deo, Quid iam reliquum est in toto hominum genere, quod non æro & impium sit? Omnes enim ex æquo damnantur, qui sunt ex operibus legis, Siue enim summo studio, siue mediocri, siue nullo, in lege exerciti sunt, nihil refert. Omnes non nisi opera legis, præstare potuerunt, Opera autem legis non iustificant, Si non iustificant, impios arguunt & relinquunt suos operatores, Impij uero rei & ira Dei digni sunt. Hæc sunt tam clara, ut ne mutire contra quisquam possit.

At solent hic eludere Paulum & euadere, quod opera legis uocet cerimonialia opera, quæ post mortem Christi sint mortifera. Respondeo, Hic est error ille & ignorantia Hieronymi, cui licet

licet Augustinus fortiter restiterit, tamen desererente Deo & præualente Satana, dimanauit in mundum & permansit in hodiernum diem. Quo & factum est, ut impossibile fuerit Paulum intelligere, & Christi notitiam oportuerit obsaurari. Atq; si nullus præterea fuisset error in Ecclesia, iste unus satis pestilens & potens fuit adustandum Euangelion, quo, nisi singularis gratia intercessit, infernum potius quam cœlum Hieronymus meruit, tantum abest, ut ipsum Canonisare aut sanctum esse, audeam dicere. Non est uerum igitur, Paulum de ceremonialibus operibus tantum loqui, alioqui quomodo stabit sua disputatio, qua concludit omnes esse iniustos & gratia indigere? Diceret enim aliquis, Esto ex ceremonialibus operibus non iustificemur, At ex moralibus Decalogi quis iustificari posset, Quare tuo syllogissmo illis non probasti necessariam gratiam. Tum quàm utilis fuerit illa gratia, quæ solum à ceremonialibus operibus nos liberarit, quæ sunt facilima omnium, & saltem metu uel amore sui possunt extorqueri. Iam & illud erroneum est, opera ceremonialia esse mortifera & illicita post mortem Christi, Non hoc dixit unquam Paulus, Sed dicit, quod non iustificent & homini nihil prosint coram Deo, quo ab impietate liber fiat.

Cum hoc bene ſtat, ut ea quiſpiam faciat, & nihil illicitum tamen faciat, Sicut edere & bibere opera ſunt, quæ non iuſtificant & Deo nos non commendant, at non ideo illicitum facit, qui edit & bibit.

Errant & in hoc, quod opera ceremonialia æque erant præcepta & exacta in ueteri legi atq; Decalogus, Et ideo hæc neq; minus, neq; magis ualebant quàm illa. Iudæis autem primum loquitur Paulus, ut dicit Rom. 1. Quare nemo dubitet, per opera legis intelligi omnia opera totius legis. Nam ne legis quidem opera dicenda ſunt, ſi lex abrogata & mortifera eſt, lex enim abrogata, iam lex non eſt, Id quod pulchre ſciebat Paulus, ideo non de abrogata lege dicit, cum opera legis memorat, ſed de lege ualente & regnante. Alioqui quàm fuiſſet illi facile dicere, Lex ipſa iam eſt abrogata? Id quod fuiſſet aperte & clare dictum. Sed afferamus ipſummet Paulum, ſui interpretem optimum, qui in Galatis. 3. dicit, Quicunq; ex operibus legis ſunt, ſub maledicto ſunt. Scriptum eſt enim, Maledictus omnis, qui non permanſerit in omnibus, quæ ſcripta ſunt in libro legis, ut faciat ea. Vides hic Paulum, ubi eandem cauſſam, quam ad Romanos, & eiſdem uerbis agit, de omnibus legibus in

libro

libro legis ſcriptis loqui, quoties opera legis memorat. Et quod mirabilius eſt, ipſe citat Moſen, qui maledicat non permanentes in lege, cum tamen maledictos prædicet, qui ſunt ex operibus legis, contrarium locum contrariæ ſententiæ adducens, cum ille negatiuus, hic affirmatiuus ſit. Sed hoc facit, quod res ita habet coram Deo, ut qui maxime ſtudent operibus legis, minime legem implent, eo quod ſpiritu carent, legis conſummatore, quam uiribus ſuis tentare quidem poſſint, ſed nihil efficiant. Ita utrunq; uerum eſt, quod iuxta Moſen maledicti ſint, qui non permanent, & iuxta Paulum maledicti ſint, qui ſunt ex operibus legis, uterq; enim ſpiritum exigit, ſine quo, opera legis, quantumlibet fiant, non iuſtificant, ut Paulus dicit, quare nec permanent in omnibus quæ ſcripta ſunt, ut Moſes dicit.

Summa, Paulus partitione ſua ſatis confirmat, hoc quod dicimus, Diuidit enim homines operatores legis in duo, alios facit ſpiritu operatores, alios carne operatores, nullo relicto medio, Sic enim dicit, Non iuſtificabitur ulla Caro ex operibus legis. Quid eſt hoc aliud, quàm illos ſine ſpiritu operari in lege, cum ſint caro, id eſt, impij & ignari Dei, quibus ea opera nihil proſint. Sic Gala. 3. eadem partitione uſus, dicit,

Ex ope-

Ex operibus legis ſpiritum accepiſtis, an ex audi-
tu fidei? Et rurſus Rom. 3. Nunc ſine lege ma-
nifeſtata eſt iuſtitia Dei. Et iterum, Arbitra-
mur hominem iuſtificari ex fide ſine operibus le-
gis. Quibus omnibus perſpicuum & clarum
fit, apud Paulum opponi ſpiritum operibus legis,
non aliter quam omnibus alijs rebus non ſpirituali-
bus uniuerſisq; carnis uiribus & nominibus,
ut ſententiam Pauli hanc eſſe certum ſit, cum Chri-
ſto Iohan. 3. Omne quod non eſt ex ſpiritu, car
nem eſſe, ſit etiam quantumuis ſpecioſum, ſan-
ctum, præſtans, atq; adeo ipſamet opera legis
diuinæ pulcherrima, quibuscunq; tandem uiri-
bus expreſſa. Spiritu enim Chriſti opus eſt, ſine
quo nihil ſunt omnia, niſi damnabilia. Ratum itaq;
eſto, Paulum per opera legis non ceremonialia,
ſed omnia totius legis opera intelligere. Ratum
ſimul erit, In operibus legis damnari quicquid
eſt ſine ſpiritu. At ſine ſpiritu eſt uis illa liberi
arbitrij, de hac enim diſputamus, præſtantiſſi-
mum, ſcilicet, in homine. Eſſe enim ex operi-
bus legis, eſt id, quo nihil excellentius de homine
poteſt dici, Non enim dicit, qui ſunt ex pecatis
& impietate contra legem, ſed qui ex operibus
legis, hoc eſt, optimi & ſtudioſi legis, qui ultra
uim liberi arbitrij, etiam lege adiuti, hoc eſt, eru-
diti &

diti & excitati fuerunt. Si igitur liberum arbitrium per legem adiutum & in lege summis uiribus uersatum, nihil prodest neq; iustificat, sed in impietate & carne relinquitur, quid posse putandum est se solo sine lege?

Per legem (inquit) cognitio peccati. Ostendit hic, quantum & quatenus prosit lex. Scilicet quod libe. arbi. se solo adeo cæcum sit, ut ne norit quidem peccatum, sed lege doctrice opus illi sit. At qui peccatum ignorat, quid ille conetur pro peccato aufferendo? Hoc scilicet, quod peccatum pro non peccato, & non peccatum pro peccato iudicabit. Id quod experientia satis declarat, quàm odiat & persequatur mundus, per eos quos optimos & studiosissimos habet iustitiæ & pietatis, iustitiam Dei, Euangelio prædicatam, & hæresim, errorem, ac pessimis alijs nominibus infamet, sua uero opera & consilia, quæ uere peccatum & error sunt, pro iustitia & sapientia iactet & uenditet. Obstruit igitur hac uoce Paulus os libero arbitrio, dum per legem illi peccatum ostendi docet, ceu ignaro peccati sui, tantum abest, ut ullam ei uim concedat conandi ad bonum. Atq; hic soluitur illa quæstio Diatribes, toties toto libello repetita, Si nihil possumus, quid faciunt tot leges, tot præcepta, tot minæ, tot promissio-

missiones? Respondet hic Paulus, per legem cognitio peccati. Longe aliter respondet ad eam quæstionem, quàm homo, aut liberum arbitrium cogitat. Non (ait) probatur liberum arbitrium per legem, Non cooperatur ad iustitiam, Non enim per legem iustitia, sed cognitio peccati. Is enim est fructus, id opus, id officium legis, quod ignaris & cæcis lux est, sed talis lux, quæ ostendat morbum, peccatum, malum, mortem, infernum, iram Dei, Sed non iuuat, nec liberat ab istis, Ostendisse contenta est. Tum homo cognito morbo peccati, tristatur, affligitur, imò desperat. Lex non iuuat, multo minus ipse se iuuare potest. Alia uero luce opus est, quæ ostendat remedium. Hæc est uox Euangelij ostendens Christum liberatorem ab istis omnibus. Hunc non ostendit ratio aut liberum arbitrium, Et quomodo ostenderet, cum ipsamet sit ipsa tenebra, indigens luce legis, quæ ostendat ei morbum, quem per suam lucem non uidet, sed sanitatem esse credit?

Sic & in Galatis eandem quæstionem tractat dicens, Quid igitur lex? Respondet uero non Diatribes modo, quod arguat esse liberum arbitrium, Sed sic dicit, Propter transgressiones posita est, donec ueniret semen, cui promiserat.

Prop-

Propter transgressiones (inquit) non quidem coercendas, ut Hieronymus somniat, cum Paulus disputet hoc semini futuro promissum, ut peccata tollat & coerceat, donata iustitia, Sed propter transgressiones augendas, ut ad Romanos. 5. dicit, Lex subintrauit, ut abundaret peccatum. Non quod non fierent aut non abundarent peccata sine lege, sed quod non cognoscerentur esse transgressiones, aut peccata tam grandia, sed plurima & maxima pro iustitia haberentur. Ignotis autem peccatis, nullus est remedij locus, neque spes, eo quod non ferant manum medentis, ut quæ sibi sana uidentur, neque egere medico. Ideo necessaria est lex, quæ notificet peccatum, ut nequicia & magnitudine eius cognita, humilietur superbus & sanus sibi uisus homo, & gratiam suspiret & anhelet, in Christo propositam. Vide ergo, quàm simplex oratio, Per legem cognitio peccati, & tamen sola satis potens liberum arbitrium confundere & subuertere. Si enim hoc uerum est, quod se solo nescit, quid sit peccatum & malum, ut & hic & Romano. septimo dicit, Concupiscentiam nescieba̅m esse peccatum, nisi lex diceret, non concupisces, Quomodo unquam sciet, quid sit iustitia & bo-

& bonum? Ignorata iustitia, quomodo conetur ad eam? Peccatum in quo nati sumus, in quo uiui= mus, mouemur & sumus, imò quod in nobis uiuit, mouet & regnat, ignoramus, Et quomodo iu= stitiam, quæ extra nos in cœlo regnat, noscere= mus? Nimis nimis nihil faciunt hæc dicta miserum illud liberum arbitrium.

His sic habentibus, pronunciat Paulus cum ple na fiducia & authoritate dicens, Nunc autem si= ne lege iustitia Dei manifestatur, testificata a lege & Prophetis. Iustitia, inquam, Dei per fidem in Ihesum Christum, in omnes & super omnes qui credunt in eum, Non est enim distinctio, Om= nes enim peccauerunt & usant gloria Dei, Iu= stificati gratis per gratiam ipsius per redemptio= nem, quæ est in Christo Ihesu, quem proposuit Deus propitiatorium per fidem in sanguine eius, & cætera. Hic Paulus mera fulmina loquitur ad= uersus libe. arbitri. Primum, Iustitia Dei sine lege (inquit) manifestatur, Secernit iustitiam Dei a legis iustitia. Quia iustitia fidei uenit ex gratia sine lege. Hoc quod dicit, Sine lege, aliud nihil esse potest, quàm quod iustitia Christiana constet sine operibus legis, sic quod opera legis nihil pro ea usleant aut faciant obtinenda, Siut mox infra dicit, Nos arbitramur hominem iusti=

fiari

fiari per fidem absq; operibus legis. Et ut supra dixit, Ex operibus legis non iustificatur ulla caro corã illo. Ex quibus omnibus manifestissimum est, Conatum aut studium liberi arbitrij nihil esse prorsus. Quia si sine lege & sine operibus legis iustitia Dei constat, quomodo non multo magis sine li. arbitrio constet? Cum id sit summum studium liberi arbitrij, si iustitia morali seu operibus legis exerceatur, qua ipsius cæcitas & impotentia iuuatur. Tollit hæc uox (Sine) opera moraliter bona, tollit iustitiam moralem, tollit præparationes ad gratiam, deniq; finge quicquid poteris, quod ualeat liberum arbitrium, perstabit Paulus & dicet, Sine tali constat iustitia Dei. Atq; ut dem liberum arbitrium per conatum suum aliquo posse promoueri, uidelicet, ad opera bona, uel ad iustitiam legis ciuilis uel moralis, Ad iustitiam Dei tamen non promouetur, nec ullo respectu dignatur eius studia Deus ad suam iustitiam, dum dicit, Sine lege suam iustitiam ualere. Si nero ad iustitiam Dei non promouet, quid profuerit illi, si operibus & conatibus suis promoueret (si possit fieri) etiam ad angelorum sanctimoniam? Arbitror hic non esse uerba obscura uel ambigua nec tropis ullis locum relinqui. Quis distinguit Paulus manifeste duas iustitias, alteram

legis, alteram gratiæ tribuens. Et hanc sine illa & absq; operibus eius donari, illam uero sine hac non iustificare nec quicquam uslere. Videam igitur, quomodo liberum arbitrium aduersus hæc subsistere & defendi queat.

Alterum fulmen, quod iustitiam Dei manifestari & uslere dicit, in omnes & super omnes qui credunt in Christum, Neq; ullam esse distinctionem. Iterum clarissimis uerbis uniuersum genus hominum in duo diuidit, Credentibus dat iustitiam Dei, non credentibus auffert. Iam nemo tam insanus est, qui dubitet, liberi arbitrij uim aut conatum aliud quippiam esse, quàm fidem in Ihesum Christum. At Paulus, quicquid extra fidem hanc est, negat esse iustum coram Deo. Si iustum non fuerit coram Deo, peccatum esse necesse est. Neq; enim apud Deum relinquitur medium, inter iustitiam & peccatum, quod uelut neutrum sit, quasi nec iustitia nec peccatum. Alioqui disputatio tota Pauli nihil efficeret, quæ procedit ex partitione illa, aut iustitiam, aut peccatum esse apud Deum, quicquid in hominibus fit & geritur. Iustitiam, si fides assit, Peccatum, si fides desit. Apud homines sane ita habet res, ut media & neutralia sint, in quibus homines inuicem neq; debent quicquam, neq; præstant quicquam. In

Deum

Deum peccat impius, siue edat siue bibat, aut quicquid fecerit, quia abutitur creatura Dei cum impietate & ingratitudine perpetua, nec ex animo dat gloriam Deo ullo momento.

Est & hoc non leue fulmen quod dicit. Omnes peccauerunt, & uacant gloria Dei, Nec ulla est distinctio. Obsecro quid clarius dici possit? Da operarium liberi arbitrij, & responde, an conatu illo suo etiam peccet. Si non peccat, Cur Paulus eum non excipit, sed inuoluit sine distinctione? Certe, qui omnes dicit, neminem ullo loco, ullo tempore, ullo opere, ullo studio, excipit. Si enim ullius studij aut operis hominem exceperis, falsum Paulum feceris, Quia & operator & conator ille liberi arbitrij, etiam inter omnes & in omnibus numeratur, & eum reuereri debuerat Paulus, ne tam libere & generaliter inter peccatores numeraret. Sic & illud quod eos gloria Dei inanes dicit. Gloriam Dei hic possis bifariam accipere, actiue & passiue, Hoc facit Paulus suis Ebraismis, quibus crebro utitur. Actiue gloria Dei est, qua ipse in nobis gloriatur. Passiue, qua nos in Deo gloriamur. Mihi tamen passiue accipi debere nunc uidetur, ut fides Christi, latine sonat, quam Christus habet, Sed Ebræis fides Christi intelligitur,

quæ in Christum habetur, Sic iustitia Dei, latine dicitur, quam Deus habet, sed Ebræis intelligitur, quæ ex Deo & coram Deo habetur. Ita gloriam Dei non latine, sed Ebraice accipimus, quæ in Deo & coram Deo habetur, & gloria in Deo dici posset. Gloriatur igitur in Deo, qui certo scit, Deum esse sibi fauentem & dignantem sese respectu beneuolo, ut placeant coram eo, quæ facit, aut condonentur & tolerentur, quæ non placent. Si igitur liberi arbitrij conatus aut studium non est peccatum, sed bonum coram Deo, certe potest gloriari & cum fiducia in ea gloria dicere, hoc placet Deo, huic fauet Deus, hoc dignatur & acceptat, uel saltem tolerat & ignoscit Deus. Hæc est enim gloria fidelium in Deo, quam qui non habent, potius confunduntur coram Deo. Sed hoc negat hic Paulus, dicens, quod hac gloria sint prorsus inanes. Et hoc probat etiam experientia, interroga mihi omnes in uniuersum liberi arbitrij Conatores, si unum poteris ostendere, qui serio & ex animo de ullo suo studio & conatu queat dicere, Hoc scio placere Deo, uictus uolo palmam concædere. Sed scio, quod nullus reperietur. Si autem defuerit hæc gloria, ut conscientia non audeat certo scire aut confidere, hoc placere Deo, certum est, quod non placet Deo

cet Deo. Quia ſiaut credit, ſic habet, non enim credit ſeſe certo placere, quod tamen neceſſarium eſt, aum hoc ipſum ſit incredulitatis crimen, dubitare de fauore Dei, qui ſibi uult quam certiſſima fide credi, quod faueat. Ita teſte ipſamet conſcientia eorum conuincimus, quod liberum arbitrium, aum uacet gloria Dei, ſit incredulitatis crimine perpetuo reum, aum omnibus uiribus, ſtudijs, conatibus ſuis.

Quid uero liberi arbitrij tutores dicent tandem ad illud, quod ſequitur, Iuſtificati gratis per gratiam ipſius? Quid eſt hoc gratis? Quid eſt per gratiam ipſius? Quomodo conatus & meritum conueniunt aum gratuita & donata iuſtitia? Forte hic dicent, ſeſe libero arbitrio quam minimum tribuere, nequaquam meritum condignum. Sed hæc ſunt uerba inania. Hoc enim quæritur per liberum arbitrium, ut meritis locus ſit. Sic enim perpetuo cauſata Diatribe expoſtulauit, Si non eſt libertas arbitrij, ubi eſt meritis locus? Si meritis non eſt locus, ubi præmijs locus eſt? Cui imputabitur, ſi quis iuſtificetur ſine meritis? Reſpondet hic Paulus, nullum eſſe meritum prorſus, ſed gratis iuſtificari omnes quotquot iuſtificantur, nec hoc ulli imputari, niſi gratiæ Dei. Donata autem iuſttia, donatum eſt ſimul regnum &

uita æterna. Vbi nunc conatus? ubi ſtudium? ubi opera? ubi merita liberi arbitrij? quis eorum uſus? Obſcuritatem & ambiguitatem cauſſari non potes, res & uerba ſunt clariſſima & ſimpliciſſima. Esto enim, quod libero arbitrio quàm minimum tribuant, nihilominus iuſtitiam & gratiam eo minimo conſequi nos poſſe docent, Neq; enim ratione alia quæſtionem illam diſſoluunt, Cur Deus hunc iuſtificet & illum deſerat, quàm ſtatuendo liberum arbitrium, ſcilicet, quod hic conatus ſit, ille non ſit conatus, Et Deus hunc propter conatum reſpiciat, illum uero contemnat, ne ſit iniuſtus, ſi ſecus fecerit. Et quamuis lingua & calamo prætexant, ſeſe condigno merito gratiam non conſequi, nec ipſum appellent meritum condignum, tamen uocabulo nos ludunt & rem nihilominus tenent. Quid enim excuſet, quod meritum condignum non appellent, & tamen omnia ei tribuant, quæ ſunt meriti condigni? nempe, quod hic apud Deum gratiam conſequitur, qui conatur, Ille uero, qui non conatur, non conſequitur, Nonne hoc eſt plane meriti condigni? Nonne Deum reſpectorem operum, meritorum & perſonarum faciunt? Scilicet, quod ille ſua culpa gratia caret, quia non eſt conatus, hic uero quia conatus eſt, gratiam conſequitur, non conſecuturus, niſi co

natus

natus fuisset. Si hoc non est meritum condignum, uelim doceri, quid tum meritum condignum dici possit? Hoc modo ludere posses in omnibus uerbis & dicere, Meritum condigni quidem non est, efficit tamen quod meritum condigni solet. Spina non est arbor mala, sed efficit solum, quod arbor mala. Ficus arbor bona non est, sed efficit quod arbor bona solet. Diatribe quidem non est impia, sed loquitur & facit solum quod impius.

Accidit istis liberi arbitrij tutoribus id, quod dicitur, Incidit in Scyllam dum uult uitare Charybdim. Nam studio Pelagianis dissentiendi, negare cœperunt meritum condignum, & eo ipso quo negant, fortius statuunt, uerbo & calamo negant, re ipsa & animo statuunt, Dupliciq; nomine Pelagianis sunt peiores. Primum, quod Pelagiani simpliciter, candide & ingenue confitentur & asserunt meritum condignum, appellantes sapham sapham, ficum ficum, docenteſque quod sentiunt. Nostri uero, idem cum sentiant, & doceant, mendacibus tamen uerbis & falsa specie nos ludunt, quasi Pelagianis dissentiant, cum nihil faciant minus, ut si hypocrisin spectes, uideamur Pelagianis acerrimi hostes, si rem & animum spectes, simus bis Pelagiani. Deinde

quod hac hypocrisi gratiam Dei longe uilius & æstimamus & emimus, quàm Pelagiani. Hi enim non esse aliquod pusillum in nobis asserunt, quo gratiam consequamur, sed tota, plena, perfecta, magna & multa esse studia & opera. Nostri uero, minimum & fere nihil esse, quo gratiam mereamur. Si igitur errandum est, honestius illi errant & minus superbe, qui gratiam Dei magno constare dicunt, charam & preciosam habentes, quàm ij qui paruo & pusillo eam constare docent, uilem & contemptibilem habentes. Sed Paulus utroſq; in unam massam contundit, uno uerbo, cum dicit, gratis omnes iustificari, Item sine lege, sine operibus legis iustificari. Qui enim gratuitam iustificationem in omnibus iustificandis asserit, is nullos reliquos facit, qui operentur, mereantur, præparentur, nullumq; opus relinquit, quod congruum uel condignum dici possit, conteritq; uno fulminis huius ictu, tam Pelagianos cum suo toto merito, quàm Sophistas cum suo pusillo merito. Gratuita iustificatio non fert, ut operarios statuas, quod manifiste pugnent, gratis donari & aliquo opere parari, Deinde per gratiam iustificari, non fert, ut personæ ullius dignitatem afferas, ut & infrà. 11. cap. dicit. Si ex gratia, ergo non ex operibus, alioqui gratia

non est

non est gratia. Sicut & api. 4. dicit, Ei enim qui operatur, merces imputatur, non secundum gratiam, sed secundum debitum. Quare stat meus Paulus liberi arbitrij uastator inuictus, & uno uerbo duos exercitus prosternit. Nam si sine operibus iustificamur, omnia opera damnantur, siue sint pusilla, siue magna, nulla enim excipit, sed aduersus omnia ex æquo fulminat.

Et hic uide oscitantiam omnium nostrum, & quid iuuet, siquis priscis patribus tot sæculorum serie probatis, nixus fuerit. Nonne & ipsi omnes pariter cæcutierunt, imò neglexerunt Pauli clarissima & apertissima uerba? Obsecro, quid potest pro gratia contra liberum arbitrium clare & aperte dici, si Pauli sermo clarus & apertus non est? Per contentionem procedit, & gratiam aduersus opera iactat, tum uerbis clarissimis & simplicissimis usus, dicit, Gratis nos iustificari, & gratiam non esse gratiam, si operibus paretur, manifestissime in re iustificationis, omnia opera excludens, ut solam gratiam statuat & gratuitam iustificationem. Et nos in hac luce adhuc tenebras quærimus, & ubi non possumus magna & omnia nobis tribuere, pusilla & modica nobis tribuere conamur, tantum ut obtineamus, non esse gratuitam & sine operibus iustificationem per gratiam

Dei, Scilicet, quasi is, qui maiora & omnia nobis denegat, non multo magis etiam pusilla & modica deneget ad iustificationem nobis suppetere, cum non nisi per gratiam ipsius, sine omnibus operibus, atq; adeo sine ipsa lege, in qua sunt omnia operum comprehensa, magna, modica, congrua, & condigna, nos iustificari statuit. I nunc & authoritates ueterum iacta & dictis eorum fide, quos omnes in unum uides neglexisse Paulum clarissimum & manifestissimum doctorem, ac uelut studio luciferum, imò solem hunc fugisse, occupati, scilicet, carnali sensu, quod absurdum uideretur esse, nullum locum relinqui meritis.

Afferamus exemplum illud quod sequenter Paulus affert de Abraham. Si Abraham (inquit) ex operibus iustificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum. Quid enim dicit scriptura? Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Obserua quæso & hic partitionem Pauli, duplicem Abrahæ iustitiam recitantis. Vna est operum, id est, moralis & ciuilis, sed hac negat eum iustificari coram Deo, etiam si coram hominibus per illam iustus sit. Deinde gloriam habet apud homines, sed uacat ipse quoq; gloria Dei, per eam iustitiam. Nec est, quod ullus hic legis aut ceremoniarum opera damnari dicat, cum

Abra=

Abraham tot annis ante legem fuerit. Paulus simpliciter de operibus Abrahæ loquitur, ijsq; non nisi optimis. Ridiculum enim esset disputare, an quis malis operibus iustificetur. Si igitur Abraham nullis operibus iustus est, sed nisi alia iustitia, puta fidei, induatur, tam ipse, quàm opera sua cuncta sub impietate relinquuntur, Palàm est, nullum hominem quicquam promouere ad iustitiam suis operibus, Deinde nulla opera, nulla studia, nullos conatus liberi arb. coram Deo quicquam ualere, Sed omnia impia, iniusta & mala iudicari. Si enim ipse iustus non est, nec opera aut studia eius iusta sunt. Si iusta non sunt, damnabilia & ira digna sunt. Altera est fidei iustitia, quæ constat non operibus ullis, sed fauente & reputante Deo per gratiam. Ac uide, quomodo Paulus nitatur uerbo reputandi, ut urgeat, repetat & inculcet. Ei (inquit) qui operatur, merces non reputatur secundum gratiam, sed secundum debitum, Ei uero, qui non operatur, credit uero in eum, qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam, secundum propositum gratiæ Dei. Tum adducit Dauid itidem de reputatione gratiæ dicentem, Beatus uir cui non imputauit Dominus peccatum &c. Penè decies eo capitu. repetit uerbum reputandi. Breuiter, Paulus componit operantem & non operantem, nec relinquit

medium

medium inter hos duos, operanti reputari iustitiam negat. Non operanti uero asserit reputari iustitiam, modo credat. Non est, quo hic liberum arbitrium euadat aut elabatur cum suo conatu aut studio. Aut enim cum operante, aut cum non operante numerabitur. Si cum operante, audis hic ei non reputari ullam iustitiam, Si cum non operante, qui credit tamen Deo, reputatur ei iustitia. At tum non liberi arbitrij uis erit, sed renouata creatura per fidem. Si autem non reputatur iustitia operanti, manifestum fit, eius opera nihil nisi peccata, mala & impia esse coram Deo. Nec potest hic proteruire ullus Sophista, quod licet homo sit malus, possit tamen opus eius esse non malum. Nam ideo Paulus apprehendit non hominem simpliciter, sed operantem, ut apertissimo uerbo declararet, ipsa opera & studia hominis damnari, quæcunq; illa sint, & quocunq; nomine aut specie censeantur. Agit autem de bonis operibus, quia de iustificando & merendo disputat. Et cum de operante loquatur, uniuersaliter de omnibus operantibus & de omnibus operibus eorum, potissimum uero de bonis & honestis operibus loquitur, Alioqui partitio sua de operante & non operante non consisteret.

Prætereo hic fortissima illa argumenta ex pro-

positio

posito gratiæ, ex promissione, ex ui legis, ex pec cato originali, ex electione Dei *assumpta, quo= rum nullum est, quod non se solo funditus tollat liberum arbitrium. Si enim gratia ex proposito seu prædestinatione uenit, necessitate uenit, non studio aut conatu nostro, ut supra doauimus. Item Si* Deus *gratiam promisit ante legem, ut hic & in* Galatis Paulus *arguit, ergo non ex operibus aut lege uenit, alioqui promissio nihil erit.* Ita & fides *nihil erit (quæ tamen* Abraham *ante legẽ iustificatus est) si opera ualent. Item, cum lex sit uirtus peccati, ostendens tantum, non autem tollens peccatum, fa= cit conscientiam ream coram* Deo, & *iram mina= tur, hoc est, quod dicit,* Lex *iram operatur, Quomodo igitur fieri posset, ut per legem iustitia paretur? Si autem lege non iuuamur, quomodo ui sola arbitrij iuuari possumus? Item, cum unius* Adæ *unico delicto omnes sub peccato & damna= tione sumus, quomodo possumus aliquid tentare, quod non peccatum & damnabile sit? Quum enim dicat, Omnes, neminem excipit, nec uim liberi arbitrij, nec ullum operarium, operetur siue non operetur, conetur siue non conetur, in= ter omnes necessario comprehendetur cum alijs. Nec nos peccaremus aut damnaremur delicto illo unico* Adæ, *nisi nostrum delictum esset, Quis enim al=*

enim alieno delicto damnaretur, præsertim coram Deo? Nostrum autem non fit imitando aut operando, cum hoc non esse posset delictum illud uniçum Adæ, ut quod non ipse, sed nos fecerimus, fit uero nostrum nascendo. Sed de hac re disputandum alias. Igitur ipsum originale peccatum, liberum arbitrium prorsus nihil sinit posse, nisi peccare & damnari. Ista inquam argumenta prætereo, quod sint apertissima & robustissima, tum quod nonnihil superius de his diximus. Quod si omnia, quæ liberum arbitrium subuertunt, recensere uellemus in solo Paulo, nihil melius faceremus, quàm ut perpetuo commentario totum Paulum tractaremus, & in singulis pene uerbis monstraremus confutatam liberi arbitrij uim adeo iactatam, quemadmodum iam feci in hoc tertio & quarto capite, quæ ideo potissimum tractaui, ut oscitantiam omnium nostrum ostenderem, qui Paulum sic legimus, ut nihil minus in his clarissimis locis uideremus, quàm hæc ualidissima argumenta contra liberum arbitrium, & confidentiam illam authoritate & scriptis ueterum doctorum nitentem, facerem stultam, simulque cogitandum relinquerem, quid factura sint argumenta illa apertissima, si cum diligentia & iudicio tractarentur.

Ego de

Ego de me dico, uehementer admiror, quod cum Paulus toties utatur uocabulis illis uniuersalibus, Omnes, Nullus, Non, Nusquam, Sine, ut, Omnes declinauerunt. Non est iustus quisquam. Non est qui faciat bonum, nec unus quidem. Omnes uniius delicto peccatores & damnati sunt. Fide sine lege, sine operibus iustificamur, ut si aliter quispiam uelit, non posset tamen clarius & apertius loqui, miror, inquam, qui factum sit, ut aduersus has uniuersales uoces & sententias, prævaluerint contrariæ, imò contradictoriæ, scilicet, Aliqui sunt non declinantes, non iniusti, non mali, non peccatores, non damnati, Est aliquid in homine quod bonum est & ad bonum nititur, quasi ille quisquis fuerit homo, qui ad bonum nititur, non sit comprehensus in uoce ista, Omnes, Nullus, Non. Ego non haberem, etiam si uellem, quod Paulo opponerem aut responderem, Sed cogerer uim mei liberi arbitrij una cum suo conatu, complecti inter omnes & nullos illos, de quibus Paulus loquitur, nisi nous grammatica, aut nouus usus loquendi introducatur. Ac tropum forte suspiciari & uerba excerpta torquere liceret, si semel aut uno loco uteretur tali nota,

At nunc

At nunc perpetuo utitur, tum simul affirmatiuis & negatiuis, & sententiam per contentionem & partitionem utrobiq; uniuersalium partium sic tractat, ut non modo uocum natura & ipsa oratio, sed & consequentia, præcedentia, circumstantiæ, intentioq; & corpus ipsum totius disputationis sensum communem concludant, Paulum uelle, quod extra fidem Christi, nihil nisi peccatum & damnatio sit. Atq; hoc modo nos confuturos esse promisimus liberum arbitrium, ut non queant resistere omnes aduersarij, Id quod arbitror me fecisse, etiam si non concedant uicti in nostram sententiam aut taceant. Nam hoc nostræ non est opis, Spiritus Dei hoc donum est.

Sed antequam Iohannem Euangelistam audiamus, coronidem Paulinam adijciamus, parati ubi hæc non satis fuerint, totum Paulum perpetuo commentario in liberum arbitrium instruere. Rom. 8. ubi genus humanum in duo diuidit, in carnem & spiritum, Sicut & Christus facit Iohannis .3. sic dicit, Qui secundum carnem sunt, quæ carnis sunt, sapiunt, Qui uero secundum spiritum sunt, quæ spiritus sunt, sapiunt. Quod Paulus hic carnales uocet omnes, qui non sunt spirituales, manifestum est, tum ex ipsa partitione & oppositione spiritus & carnis, tum ex ipsiusmet Pauli uerbis,

uerbis, ubi ſequitur, Vos in carne non eſtis, ſed in ſpiritu, ſi tamen ſpiritus Dei habitat in uobis, Siquis autem ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius. Quid enim aliud hic uult, Vos non eſtis in carne, ſi ſpiritus Dei in uobis eſt, quàm neceſſario in carne eos eſſe, qui ſpiritum non habent? Et qui Chriſti non eſt, cuius alius quàm Satanæ eſt? Stat igitur, qui ſpiritu carent, hos in carne & ſub Satana eſſe. Iam uideamus, quid ſentiat de conatu & ui liberi arbitrij carnalium, Qui in carne ſunt, Deo placere non poſſunt. Et iterum, Senſus carnis eſt mors. Et iterum, Senſus carnis eſt inimicitia contra Deum. Item, legi Dei non eſt ſubiectus, neq; enim potest. Hic mihi reſpondeat liberi arbitrij tutor, quomodo poſſit conari ad bonum, id quod eſt mors, diſſ licens Deo, inimicitia contra Deum, inobediens Deo, nec potens obedire? Nec enim uoluit dicere, Senſus carnis eſt mortuus aut inimicus Deo, ſed ipſa mors, ipſa inimicitia, cui ſit impoſſibile legi Dei ſubijci, aut Deo placere, ſicut & paulo ante dixerat, Nam quod legi erat impoſſibile, quo infirmabatur per carnem, Deus fecit &c. Nota eſt & mihi fabula Origenis de triplici affectu, quorum unus caro, alius anima, alius ſpiritus illi dicitur, Anima uero medius ille, in utram partem uel carnis uel ſpi-

ritus uertibilis. Sed sua sunt hæc somnia, dicit tantum esse, sed non probat. Paulus hic carnem uocat, quicquid sine spiritu est, uti monstrauimus. Ideo summæ illæ uirtutes optimorum hominum, in carne sunt, hoc est, mortuæ, inimicæ Deo sunt, legi Dei non subiectæ, nec potentes subijci, Deoq; non placentes. Paulus enim non solum dicit, eos non subijci, sed nec posse subijci. Sic & Christus Matt. 7. Arbor mala non potest fructus bonos facere, Et 12. Quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali? Vides hic, non solum malos loqui, sed nec posse loqui bona. Et qui alibi dicit, Nos cum simus mali, scire tamen filijs nostris bona dare, Negat tamẽ nos bona facere, etiam eo ipso, quo damus bona, scilicet, quod bona est creatura Dei, quam damus, nec tamẽ ipsi boni sumus nec bene bona illa damus, Loquitur aũt ad omnes, nempe, etiam ad discipulos suos. Vt constet hæc gemina Pauli sententia, Iustus ex fide uiuit, Et omne quod non est ex fide, peccatum est. Quarum hæc ex illa sequitur, Si enim nihil est, quo iustificemur, nisi fides, euidens est, eos qui sine fide sunt, nondum iustificatos esse, Nõ iustificati uero peccatores sunt, Peccatores uero arbores malæ sunt, nec possunt quippiã nisi peccare et fructus malos ferre. Quare liberari nihil est, nisi seruum peccati, mortis & Satanæ, nihil faciens neq; potens facere aut conari nisi malum.

Adde

Adde exemplum illud apl. 10. ex Esaia adductum, Inuentus sum a non quærentibus, palam apparui his, qui me nõ interrogabant. Hæc de gentibus dicit, quod Christum audire & cognoscere illis datum sit, cum ne cogitare antea de ipso potuerint, multo minus quærere aut se ui lib. ar. ad eum præparare. Hoc exemplo satis clarum est, gratiam uenire adeo gratis, ut nec cogitatio de ea, nedum conatus aut studium præcedat. Sic & Paulus cum Saulus esset, quid fecit illa summa ui lib. arbi? Certe optima & honestissima agitabat animo, si ratio spectetur. At uide, quo conatu gratiam inuenit, Non modo non quærit, sed etiam insaniendo contra eam, accipit. Contra, de Iudæis dicit. 9. Gentes quæ non sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam, quæ ex fide est, Israel uero sectãdo legem iustitiæ, in legem iustitiæ non peruenit. Quid contra hæc mutire potest ullus tutor lib. ar? Gentes tum cũ impietate et omnibus uicijs oppletæ sunt, accipiunt iustitiam gratis miserente Deo. Iudæi dum summo studio & conatu iustitiæ student, frustrantur. An hoc non est dicere tantum, quod conatus lib arb. sit frustra, dum ad optima conatur & ipsum potius in peius ruere & retro sublapsum referri? Nec potest ullus dicere, quod non summa ui liberi arbitrij studuerunt, Ipse Pau-

lus eis testimonium perhibet ap. 10. quod zelum Dei habent, sed non secundum scientiam. Igitur nihil deest in Iudæis, quod libero arbitrio tribuitur, & tamen nihil sequitur, imò contrarium sequitur. In Gentibus nihil adest, quod libero arbitrio tribuitur, & tamen sequitur iustitia Dei. Quid hoc est, nisi manifestissimo exemplo utriusq; nationis, tum clarissimo simul testimonio Pauli, confirmari, quod gratia donatur gratis immeritis & indignissimis, nec obtinetur ullis studijs, conatibus, operibus, pusillis aut magnis, etiam optimorum & honestissimorum hominum, ardenti zelo iustitiam quærentium & sectantium?

Ad Iohannem etiam ueniamus, qui & ipse copiosus & potens est liberi arbitrij uastator. Statim in principio tribuit libero arbitrio tantam cæcitatem, ut ne uideat quidem lucem ueritatis, tantum abest, ut ad eam possit conari. Sic enim dicit, Lux in tenebris lucet, sed tenebræ non comprehendunt. Et mox, In mundo erat, & mundus eum non cognouit, In propria uenit, & sui non receperunt eum. Quid per mundum putas intelligit? nunquid aliquem hominem ab hoc nomine separabis, nisi spiritu sancto recreatum? Et peculiaris est usus uocabuli huius, Mundus, apud hunc Apostolum, quo prorsus totum genus homi

num

num intelligit. Quicquid ergo de mundo dicit, de libero arbitrio intelligitur, ut quod est præstantissimum in homine. Igitur apud hunc Apostolum, mundus non nouit lucem ueritatis. Mundus odit Christum & suos. Mundus non nouit neq; uidet spiritum sanctum. Mundus totus in maligno positus est. Omne quod est in mundo, est concupiscentia carnis, oculorum & superbia uitæ. Nolite diligere mundum. Vos estis (ait) de mundo. Mundus non potest odisse uos, Me odit, quia opera eius testor esse mala. Hæc omnia & similia multa sunt præconia liberi arbitrij, scilicet, principalis partis in mundo regnantis sub Satanæ imperio. Nam & ipse Iohannes per antithesin de mundo loquitur, ut mundus sit, quicquid de mundo non est in spiritum translatum, sicut ad Apostolos dicit, Ego tuli uos de mundo & posui uos &c. Si nunc essent aliqui in mundo, qui ui liberi arbitrij conarentur ad bonum, sicut fieri oporteret, si liberum arbitrium aliquid posset, propter horum reuerentiam temperasset merito Iohannes uerbum, ne generali uoce eos inuolueret tot malis, quibus mundum accusat. Quod cum non faciat, euidens est, quod liberum arbitrium omnibus mundi nominibus reum facit, cum quicquid mundus agat, per uim liberi arbitrij, hoc

est, rationem & uoluntatem, partes sui præstantissimas agat.

Sequitur, Quotquot recœperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, ijsqui credunt in nomine eius, qui non ex sanguinibus, neq; ex uoluntate carnis, neq; ex uoluntate uiri, sed ex Deo nati sunt. Hac partitione perfecta reijcit a regno Christi, Sanguines, uoluntatem carnis, uoluntatem uiri. Sanguines credo Iudæos esse, hoc est, qui uolebant filij regni esse, quod essent filij Abrahæ & patrum, scilicet, de sanguine gloriantes. Voluntatem carnis, intelligo studia populi, quibus in lege & operibus exercitati sunt. Caro enim hic carnales significat sine spiritu, ut qui uoluntatem quidem & conatum habeant, sed quia spiritus non adest, carnaliter habeant. Voluntatem uiri, generaliter omnium studia intelligo, siue sint in lege siue sine lege, puta gentium & quorumlibet hominum, ut sit sensus, nec natiuitate carnis, nec studio legis, nec ullo alio studio humano fiunt filij Dei, sed solum natiuitate diuina. Si igitur non nascuntur carne, nec educantur lege, nec parantur ulla hominis disciplina, sed ex Deo renascuntur, manifestũ est, lib. arb. hic nihil ualere. Virum enim puto hoc loco accipi Ebraico more, pro quolibet uel pro quocunq;, sicut carnem per antitheſin pro populo sine spiritu.

Volum-

Voluntatem autem pro ſumma ui in hominibus, nempe, pro principali parte liberi arbitrij. Sed eſto, non intelligamus uerba ſingulatim, tamen ipſa rei ſumma clariſſima eſt, quod Iohannes hac partitione reijciat, quicquid non eſt generatio diuina, dum filios Dei non fieri dicit, niſi naſcendo ex Deo, quod fit, ipſo interprete, credendo in nomine eius. In qua reiectione, uoluntas hominis, ſeu lib. arbitrium, cum non ſit natiuitas ex Deo neq; fides, neceſſario comprehenditur. Si uero aliquid ualeret lib. arbitrium, non debebat uoluntas uiri a Iohanne reijci, nec homines ab eo retrahi & ad ſolam fidem & renaſcentiam mitti, ne illud Eſaiæ. 5. ei diceretur, Ve uobis, qui dicitis bonum malum. Nunc uero cum æqualiter reijciat, ſanguines, uolũtatem carnis, uoluntatem uiri, certum eſt, quod uoluntas uiri nihil magis ualet ad faciẽdos filios Dei, quàm ſanguines, ſeu natiuitas carnalis. At nulli dubium eſt, quin natiuitas carnis non faciat filios Dei, ut & Paulus Rom. 9. dicit, Non qui filij carnis, ij filij Dei, probatq; id exemplo Iſmaelis & Eſau.

Idem Iohannes inducit Baptiſtam de Chriſto loquentem ſic, De eius plenitudine nos omnes accepimus, gratiam pro gratia. Gratiã dicit acceptã per nos de plenitudine Chriſti, ſed pro quo merito uel ſtudio? Pro gratia (inquit) ſcilicet Chriſti, quem-

admodum & Paulus dicit Rom. 5. Gratia Dei & donum, in gratia uniushominis Iheſu Chriſti, in plures abundauit. Vbi nunc liberi arbitrij conatus, quo paratur gratia? Hic Iohannes dicit, non ſolum nullo noſtro ſtudio gratiam accipi, ſed etiam alienagratia ſeu alieno merito, nempe, uniushominis Iheſu Chriſti. Aut igitur falſum eſt, nos gratiam noſtram accipere pro alienagratia, aut liberum arbitrium nihil eſſe euidens eſt, utrunq; enim ſimul conſiſtere nequit, ut tam uilis ſit gratia Dei, ut uulgo & paſſim auiuslibet hominis puſillo conatu obtineatur, & rurſus tam chara, ut in & per uniustam magni hominis gratiam nobis donetur. Simul hoc loco admonitos uelim liberi arb. tutores, ut ſciant, ſeſe eſſe abnegatores Chriſti, dum aſſerunt liberum arbitrium. Nam ſi meo ſtudio gratiam Dei obtineo, quid opus eſt Chriſti gratia pro mea gratia accipienda? Aut quid mihi deeſt, ubi gratiam Dei habuero? Dixit autem Diatribe, dicunt & omnes Sophiſtæ, noſtro conatu nos gratiam Dei impetrare & ad illam recipiendam preparari, licet non de condigno, ſed de congruo, hoc plane eſt negare Chriſtum, pro auius gratia nos gratiam accipere hic teſtatur Baptiſta. Nam illud commentum de condigno & congruo ſupra confutaui, quod inania uerba ſint, reuera autem

autem condignum meritum sentiant, idq; maiore impietate quàm Pelagiani, uti diximus. Ita fit, ut magis negent Dominum Christum, qui nos meruit, impij Sophistæ una cum Diatribe, quàm unquam negauerint Pelagiani aut ulli Hæretici, adeo non patitur secum gratia, ullam partialem aut uim liberi arbitrij. Quod autem Christum negent liberi arbitrij tutores, non modo probat hæc scriptura, sed & ipsa eorum uita, Hinc enim Christum, iam non suauem mediatorem, sed metuendum iudicem sibi fecerunt, quem placare studeant intercessionibus matris & sanctorum, tum multis repertis operibus, ritibus, religionibus, uotis, quibus omnibus agunt, ut Christus eis placatus gratiam donet, non autem credunt, quod apud Deum interpellat & gratiam eis impetret per suum sanguinem, & gratiam (ut hic dicitur) pro gratia. Atq; ut credunt, ita habent, Est enim Christus uere & merito illis iudex inexorabilis, dum eum deserunt, ut mediatorem & saluatorem clementissimum, & sanguinem ac gratiam eius uiliorem habent, quàm studia & conatus liberi arbitrij.

Audiamus & exemplum liberi arbitrij. Nicodemus scilicet uir est, in quo nihil queas desiderare, quod liberum arbitrium ualeat, Quid

enim uir ille omittit ſtudij aut conatus? Fatetur Chriſtum ueracem, & a Deo ueniſſe, ſigna prædicat, uenit nocte auditurus & collaturus reliqua. An non is quæſiiſſe uidetur ui liberi arbitrij, ea quæ ſunt pietatis & ſalutis? Sed uide, ut impingat. Cum a Chriſto ueram uiam ſalutis per renaſcentiam doceri audit, nunquid eam agnoſcit, aut ſeſe illam aliquando quæſiuiſſe fatetur? Imo ſic abhorret & confunditur, ut eam non ſolum ſe non intelligere dicat, ſed etiam auerſetur, ut impoſſibilem. Quomodo (inquit) poſſunt hæc fieri? Nec mirum ſane, Quis enim unquam audiuit, quod ex aqua & ſpiritu regenerandus ſit homo ad ſalutem? Quis unquam cogitauit, quod filium Dei oportuerit exaltari, quo omnis, qui crederet in ipſum, non periret, ſed haberet uitam æternam? An huius Philoſophi aautiſſimi & optimi unquam meminerunt? An principes huius mundi hanc ſcientiam unquam cognouerunt? An ullius liberum arb. unquam ad hoc conatum eſt? Nonne Paulus eam fatetur eſſe ſapientiam in myſterio abſconditam, per Prophetas quidem prædictam, ſed per Euangelion reuelatam, ita ut ab æterno fuerit tacita & incognita mundo? Quid dicam? Experientiam interrogemus, ipſe mundus totus, ipſa rei

ipſa ratio humana, ipſum adeo liberum arbitri. cogitur confiteri, ſeſe Chriſtum non nouiſſe neq; audiuiſſe, antequam Euangelion in mundum ueniret. Si autem non nouit, multo minus quæſiuit aut quærere, aut ad eum conari potuit. At Chriſtus eſt uia, ueritas, uita & ſalus. Confitetur ergo, uelit, nolit, ſeſe ſuis uiribus nec noſſe nec quærere potuiſſe ea, quæ ſunt uiæ, ueritatis & ſalutis. Nihilominus contra hanc ipſam confeſſionem & experientiam propriam inſanimus & inanibus uerbis diſputamus, Eſſe in nobis uim tantam reliquam, quæ & noſcat & appliare ſeſe poſſit ad ea, quæ ſunt ſalutis, hoc eſt tantum dicere, Chriſtum filium Dei pro nobis exaltatum, cum nullus unquam ſcierit nec cogitare potuerit, hæc ipſa tamen ignorantia non eſt ignorantia, ſed notitia Chriſti, id eſt, eorum quæ ſunt ſalutis. An nondum uides & palpas liberi arbitrij aſſertores plane inſanire, cum hoc uocent ſcientiam, quod ipſimet confitentur eſſe ignorantiam? Nonne hoc eſt tenebras dicere lucem Eſaiæ quinto? Scilicet, adeo potenter obſtruit Deus os libero arbitrio, eius propria confeſſione & experientia, nec ſic tamen tacere poteſt & Deo gloriam dare.

Deinde

Deinde cum Christus dicatur uia, ueritas & uita, idq; per contentionem, ut quicquid non est Christus, id neq; uia, sed error, neq; ueritas, sed mendacium, neq; uita, sed mors est, necesse est liberum arbitrium, cum sit neq; Christus, neq; in Christo, errore, mendacio & morte contineri. Vbi igitur & unde habetur medium illud & neutrum, nempe, uis illa liberi arbitrij, quæ cum nec Christus (id est, uia, ueritas & uita) sit, nec error, nec mendacium, nec mors tamen esse debeat? Nam nisi per contentionem dicerentur omnia, quæ de Christo & gratia dicuntur, ut opponantur contrarijs, scilicet, quod extra Christum non sit nisi Satan, extra gratiam non nisi ira, extra lucem non nisi tenebræ, extra uiam non nisi error, extra ueritatem non nisi mendacium, extra uitam non nisi mors, Quid, rogo, efficerent uniuersi sermones Apostolorum & tota scriptura? frustra scilicet dicerentur omnia, cum non cogerem!, Christum esse necessarium, quod tamen maxime agunt, Eo quod medium reperiretur, quod de se, nec malum, nec bonum, nec Christi, nec Satanæ, nec uerum, nec falsum, nec uiuum, nec mortuum, forte etiam nec aliquid, nec nihil esset, idq; uocetur præstantissimum & summum in toto genere hominum. Vtrum igitur uis, elige, Si Scriptu-

Scripturas per contentionem loqui concedis, de libero arbitrio nihil dicere poteris, nisi quæ contraria sunt Christo, scilicet, quod error, mors, Satan & omnia mala in ipso regnent. Si non concedis eas per contentionem loqui, iam scripturas eneruas, ut nihil efficiant, nec Christum necessarium probent, ac sic, dum liberum arbitrium statuis, Christum euacuas & totam scripturam pessundas. Deinde, ut uerbis simules, te Christum confiteri, reipsa tamen & corde negas, Quia si liberi arbitrij uis non est erronea tota, neq; damnabilis, sed uidens & uolens honesta & bona & ea quæ sunt salutis, sana est, Christo medico non habet opus, nec Christus eam partem hominis redemit, Quia, quid est opus luce & uita, ubi lux & uita est? At ea non redempta per Christum, optimum in homine non est redemptum, sed per sese bonum & saluum. Tum Deus quoq; iniquus est, si ullum hominem damnat, quia illud, quod in homine optimum est & sanum, hoc est, innocentem damnat, Nam nullus homo non habet liberum arbitrium. Et licet abutatur malus homo, Vis tamen ipsa docetur non extingui, quin ad bona conetur & conari possit. Si autem talis est, dubio proaul bona, sancta & iusta est, quare non debet damnari, sed ab homine dam-

ne damnando ſeparari. At hoc fieri nequit. Atq; ſi fieri poſſet, tum homo iam ſine libero arbitrio, ne homo quidem eſſet, nec mereretur, nec demereretur, nec damnaretur, nec ſaluaretur, eſſetq; plane brutum, iam non immortalis. Reliquum igitur eſt, ut Deus ſit iniquus, qui bonam, iuſtam, ſanctam illam uim damnat, quæ Chriſto non eget in homine & cum homine malo.

Sed pergamus in Iohanne. Qui credit (inquit) in eum, non iudicatur, Qui non credit, iam iudicatus eſt, quia non credit in nomine unigeniti filij Dei. Reſponde, an liberum arbitrium ſit de numero credentium nec ne. Si eſt, iterum gratia opus non habet, per ſeſe credens in Chriſtum, quem per ſeſe nec nouit nec cogitat. Si non eſt, iam iudicatum eſt, hoc quid eſt, niſi damnatum eſt coram Deo? At Deus non damnat niſi impium, Impium igitur eſt. Quid pij ucro impium conetur? Neque credo hic uim liberi arbitrij excipi poſſe, cum de toto homine loquatur, quem damnari dicit. Deinde incredulitas non eſt craſſus affectus, ſed ſummus ille in uoluntatis & rationis arce ſedens & regnans, ſiue eius contrarius, nempe, fides. Incredulum autem eſſe, eſt Deum negare & mendacem

dacem facere. 1. Iohannis. primo, Si non credimus, mendacem facimus Deum. Quomodo iam uis illa Deo contraria & eum mendacem faciens, conatur ad bonum? Si non esset incredula & impia illa uis, non debuit dicere de toto homine, iam iudicatus est, sed sic, Homo secundum crassos affectus est iam iudicatus, sed secundum optimum & præstantissimum non iudicatur, quia conatur ad fidem, seu potius credula iam est. Sic ubi toties scriptura dicit, Omnis homo mendax, dicemus authoritate liberi arbitrij, Contra, Scriptura potius mentitur, quia homo non est mendax optima sua parte, id est, ratione & uoluntate, sed tantum carne, sanguine & medullis, ut sic illud totum, unde nomen habet homo, scilicet, ratio & uoluntas, sit sanum & sanctum. Item, & illud Baptistæ, Qui credit in filium, habet uitam æternam, Qui autem incredulus est filio, non uidebit uitam, sed ira Dei manet super ipsum, sic oportebit intelligi, super ipsum, id est, super crassos affectus hominis manet ira Dei, super uim autem illam liberi arbitrij, uolũtatis scilicet & rationis, manet gratia & uita æterna. Hoc exemplo, ut libe. arbitrium subsistat, quicquid in scripturis in homines impios dicitur, per synecdochen torqueas ad partem hominis

bruta

brutalem, ut ſalua ſit pars rationalis & uere humana. Tum ego gratias agam liberi arbitrij aſſertoribus, cum fiducia pecabo, ſecurus, quod ratio & uoluntas ſeu liberum arbitrium damnari non poſſit, eo quod nunquam extinguatur, ſed perpetuo ſanum, iuſtum & ſanctum permanet. At uoluntate & ratione beata, gaudebo fœdam & brutam carnem ſeparari & damnari, tantum abeſt, ut optem illi Chriſtum redemptorem. Vides, quorſum nos ferat dogma libe. arb. ut omnia diuina & humana, temporalia & æterna, neget & tot monſtris irrideat ſeipſum?

Item, dicit Baptiſta, Homo non poteſt accipere quicquam, niſi fuerit ei datum de cœlo. Deſinat hic Diatribe ſuam oſtentare copiam, ubi omnia, quæ de cœlo habemus, numerat. Nos non de natura, ſed de gratia diſputamus, nec quales ſimus ſuper terram, ſed quales ſimus in cœlo coram Deo, quærimus. Scimus, quod homo dominus eſt inferioribus ſe conſtitutus, in quæ habet ius & liberum arbitrium, ut illa obediant & faciant, quæ ipſe uult & cogitat. Sed hoc quærimus, an erga Deum habeat liberum arbitrium, ut ille obediat & faciat, quæ homo uoluerit, uel potius an Deus in hominem habeat liberum arbitrium, ut is uelit & faciat, quod Deus uult, &

nihil poſ-

nihil possit, nisi quod ille uoluerit & fecerit. Hic dicit Baptista, quod nihil accipere possit, nisi donetur ei de cœlo, Quare nihil erit lib. arbitrium. Item, Qui de terra est, de terra est, & de terra loquitur. Qui de cœlo uenit, super omnes est. Hic iterum omnes terrenos facit, terrenaq; sapere & loqui dicit eos, qui non sunt Christi, nec medios aliquos relinquit. At liberum arbitrium utiq; non est ille, qui de cœlo uenit, Quare de terra esse & terram sapere & loqui necesse est. Quod si aliqua uis in homine, aliquo tẽpore, loco aut opere non terrena saperet, hunc Baptista debuit excipere, & non generaliter de omnibus extra Christum dicere, de terra sunt, de terra loquuntur. Sic infra cap. 8. quoq; dicit Christus, Vos de mundo estis, ego non sum de mundo, Vos deorsum estis, ego de supernis sum. At illi habebant liberum arbitrium ad quos loquebatur, scilicet rationem & uoluntatem, & tamen de mundo eos esse dicit. Quid uero noui diceret, si secundum carnem & crassos affectus de mundo esse eos diceret? An hoc non ante nouit totus mundus? Tum quid opus est homines ea parte, qua brutales sunt, de mundo dicere, cum hoc modo & bestiæ sint de mundo?

Iam illud ubi Christus Iohannis. 6. dicit, Ne-

& mo ue-

mo uenit ad me, nisi pater meus traxerit eum, quid relinquit libero arbitrio? Dicit enim opus esse, ut quis audiat & discat ab ipso patre, tum omnes oportere a Deo doctos esse. Hic sane non solum opera & studia liberi arbitrij docet esse inania, sed ipsum etiam uerbum Euangelij (de quo agitur eo loco) frustra audiri, nisi intus loquatur, doceat, trahat ipsemet pater, Nemo potest, nemo potest (inquit) uenire, uis scilicet illa, qua possit homo aliquid conari ad Christum, id est, ad ea quæ sunt salutis, nulla esse asseritur. Nec prodest libero arbitrio, quod Diatribe ex Augustino affert ad calumniandum clarissimum hunc & potentissimum locum, scilicet, quod Deus trahat quemadmodum ouem ostenso ramo trahimus. Hac similitudine uult probari, uim inesse nobis sequendi tractum Dei, Sed nihil ualet hæc similitudo hoc loco. Quia Deus ostendit non solum unum, sed omnia bona sua, tum ipsum etiam Christum filium, nec tamen ullus homo sequitur, nisi intus pater aliud ostendat & aliter trahit, imò totus mundus persequitur filium, quem ostendit. Ad pios belle quadrat ea similitudo, qui iam sunt oues & cognoscunt pastorem Deum, hi spiritu uiuentes & moti sequuntur, quorsumcunq; Deus uoluerit & quicquid ostenderit. Impius uero non uenit

etiam

etiam audito uerbo, nisi intus trahat, doceatq; pater, quod facit largiendo spiritum, Ibi alius tractus est, quàm is qui foris fit, ibi ostenditur Christus per illuminationem spiritus, qua rapitur homo ad Christum dulcissimo raptu, & patitur loquentem doctorem & trahentem Deum, potius quàm ipse quærat & curat.

Vnum adhuc ex Iohanne afferamus, ubi cap. 16. dicit, Spiritus arguet mundum de peccato, quia non crediderunt in me. Hic uides peccatum esse, non credere in Christum. At hoc peccatum, non utiq; in cute uel capillis hæret, sed in ipsa ratione & uoluntate, Cum autem totum mundum reum faciat hoc peccato, & experientia notum sit, peccatum hoc, mundo fuisse ignoratum æque ac Christum, ut quod spiritu arguente reueletur, manifestum est, liberum arbitrium cum sua uoluntate & ratione hoc peccato captum & damnatum censeri coram Deo. Quare donec Christum ignorat, nec in eum credit, nihil boni potest uelle aut conari, sed seruit necessario peccato illo ignorato. Summa, cum scriptura ubiq; Christum per contentionem & antitheſin prædicet (ut dixi) ut quicquid sine Christi spiritu fuerit, hoc Satanæ, impietati, errori, tenebris, peccato, morti & iræ Dei subijciat, contra liberum arbitrium

pugnabunt testimonia, quotquot de Christo loquuntur, At ea sunt innumerabilia, imò tota scriptura, Ideo si scriptura iudice causam agimus, omnibus modis uicero, ut ne iota unum aut apex sit reliquus, qui non damnet dogma liberi arbitrij. Quod autem scriptura Christum per contentionem & antithesin prædicet, & si id ignorent aut scire dissimulent magni Theologi & liberi arbitrij tutores, sciunt tamen & confitentur uulgo cuncti Christiani, Sciunt (inquam) duo esse regna in mundo, mutuo pugnantissima, in altero Satanam regnare, qui ob id princeps mundi a Christo, & Deus huius sœculi a Paulo dicitur, qui cunctos tenet captiuos ad uoluntatem suam, qui non sunt Christi spiritu ab eo rapti, teste eodem Paulo, nec sinit eos sibi rapi ullis uiribus, nisi spiritu Dei, ut Christus testatur in parabola de forti atrium suum in pace seruante. In altero regnat Christus, quod assidue resistit & pugnat cum Satanæ regno, in quod transferimur, non nostra ui, sed gratia Dei, qua liberamur a præsenti sœculo nequam, & eripimur a potestate tenebrarum. Istorum regnorum mutuo tantis uiribus & animis perpetuo pugnantium, cognitio & confessio, sola satis esset ad confutandum dogma liberi arbitrij, quod in regno Satanæ cogimur seruire, nisi uirtute di-

uina eri-

uina eripiamur. Hæc inquam uulgus nouit & tum prouerbijs, precibus, ſtudijs, totaq; uita ſatis confitetur.

Omitto illud meum uere Achilleum, quod Diatribe fortiter tranſiuit intactum, ſcilicet, quod Rom. 7. & Gala. 5. Paulus docet in ſanctis & pijs, eſſe pugnam ſpiritus & carnis tam ualidam, ut non facere poſſint, quæ uellent. Ex hoc ſic arguebam, Si natura hominis adeo mala eſt, ut in ijs qui ſpiritu renati ſint, non modo non conetur ad bonum, ſed etiam pugnet & aduerſetur bono, quomodo in illis, qui nondum renati in ueteri homine ſub Satana ſeruiunt, ad bonum conaretur? Neq; enim ibi Paulus ſolum de craſſis affectibus loquitur, per quos uelut per commune effugium ſolet Diatribe omnibus ſcripturis elabi, ſed numerat inter opera carnis, hæreſim, idolatriam, diſſenſiones, contentiones, quæ utiq; in ſummis illis uiribus, puta, ratione & uoluntate, regnant. Si igitur caro iſtis affectibus pugnat contra ſpiritum in ſanctis, multo magis contra Deum pugnabit, in impijs & in libero arbitrio. Ideo & Rom. 8. uocat eam inimicitiam contra Deum. Hoc (inquam) argumentum uellem mihi dilui, & ab eo libe. arbitrium defendi. Ego ſane de me confitror, Si qua fieri poſſet, nollem mihi dari liberum arbitrium,

aut quippiam in manu mea relinqui, quo ad salutem conari possem, non solum ideo, quod in tot aduersitatibus & periculis, Deinde tot impugnantibus dæmonibus, subsistere & retinere illud non ualerem, cum unus dæmon potentior sit omnibus hominibus, neq; ullus hominum saluaretur, Sed, quod etiam si nulla pericula, nullæ aduersitates, nulli dæmones essent, cogerer tamen perpetuo in incertum laborare & aerem pugnis uerberare, neq; enim conscientia mea, si in æternum uiuerem & operarer, unquam certa & secura fieret, quantum facere deberet, quo satis Deo fieret. Quocunq; enim opere perfecto, reliquus esset scrupulus, an id Deo placeret, uel an aliquid ultra requireret, sicut probat experientia omnium iustitiariorum, & ego meo magno malo tot annis satis didici. At nunc cum Deus salutem meam, extra meum arbitrium tollens, in suum recepit, & non meo opere aut cursu, sed sua gratia & misericordia promiserit me seruare, securus & certus sum, quod ille fidelis sit & mihi non mentietur, tum potens & magnus, ut nulli dæmones, nullæ aduersitates eum frangere aut me illi rapere poterunt. Nemo (inquit) rapiet eos de manu mea, quia pater, qui dedit, maior omnibus est. Ita fit, ut si non omnes, tamen aliqui & multi saluentur,

uentur, cum per uim liberi arbitrij, nullus prorsus seruaretur, sed in unum omnes perderemur. Tum etiam certi sumus & seauri, nos Deo placere, non merito operis nostri, sed fauore misericordiæ suæ nobis promissæ, atq; si minus aut male egerimus, quod nobis non imputet, sed paterne ignoscat & emendet. Hæc est gloriatio omnium sanctorum in Deo suo.

Si autem id mouet, quod difficile sit, clementiam & æquitatem Dei tueri, ut qui damnet immeritos, hoc est, impios eiusmodi, qui in impietate nati, non possunt ulla ratione sibi consulere, quin impij sint, maneant & damnentur, coganturque necessitate naturæ peccare & perire, sicut Paulus dicit. Eramus omnes filij iræ, quemadmodum & cæteri, cum tales creentur ab ipsomet Deo ex semine uitiato per unius Adæ peccatum. Hic honorandus & reuerendus est Deus, clementissimus in ijs, quos iustificat & saluat indignissimos, donandumq; est saltem non nihil diuinæ eius sapientiæ, ut iustus esse credatur, ubi iniquus nobis esse uidetur. Si enim talis esset eius iustitia, quæ humano captu posset iudicari esse iusta, plane non esset diuina, & nihilo differret ab humana iustitia, At cum sit Deus uerus & unus, deinde totus incom-

prehenſibilis & inacceſſibilis humana ratione, par eſt, imò neceſſarium eſt, ut & iuſtitia ſua ſit incomprehenſibilis, Siat Paulus quoq; exclamat dicens, O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei, quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles uiæ eius. Incomprehenſibilia uero non eſſent, ſi nos per omnia apere ualeremus, quare ſint iuſta. Quid eſt homo comparatus Deo? Quantum eſt, quod potentia noſtra poteſt, illius potentiæ comparata? Quid eſt noſtra fortitudo illius uiribus collata? Quid noſtra ſcientia illius ſapientiæ comparata? Quid noſtra ſubſtantia ad illius ſubſtantiam? Summa, quid omnia noſtra ſunt ad illius omnia? Si igitur fatemur, etiam natura magiſtra, humanam potentiam, fortitudinem, ſapientiam, ſcientiam, ſubſtantiam & omnia noſtra prorſus nihil eſſe, ſi ad diuinam potentiam, fortitudinem, ſapientiam, ſcientiam, ſubſtantiam conferantur, quæ eſt noſtra illa peruerſitas, ut ſolam iuſtitiam & iudicium Dei uexemus, & iudicio noſtro tantum arrogemus, ut diuinum iudicium comprehendere, iudicare et æſtimare uelimus? quare nõ ſimiliter et hic dicimus, Iudicium noſtrum nihil eſt, ſi diuino iudicio comparetur? Conſule ipſam rationem, ſi non conuicta cogetur, ſeſe ſtultam & temerariam confiteri

confiteri, quod iudicium Dei non ſinit eſſe incom-
prehenſibile, cum cætera diuina omnia fateatur eſſe
incomprehenſibilia. Scilicet, in omnibus alijs Deo
concedimus maieſtatem diuinam, in ſolo iudicio
negare parati ſumus, nec tantiſper poſſumus cre-
dere, eum eſſe iuſtum, cum nobis promiſerit, fore,
ubi gloriam ſuam reuelarit, ut omnes tum uide-
mus & palpemus, eum fuiſſe & eſſe iuſtum.

Dabo exemplum ad confirmandam hanc fi-
dem & ad conſolandum oculum illum nequam, qui
Deum ſuſpectum habet de iniquitate. Ecce ſic
Deus adminiſtrat mundum iſtum corporalem in
rebus externis, ut ſi rationis humanæ iudicium
ſpectes & ſequaris, cogaris dicere, aut nullum eſſe
Deum, aut iniquum eſſe Deum, ut ille ait, Solli-
citor nullos ſæpe putare Deos. Vide enim, ut
proſperrime habeant mali, contra infœliciſſime
boni, teſtantibus prouerbijs & experientia pro-
uerbiorum parente, quo ſceleratiores, hoc fortu-
natiores eſſe. Abundant (inquit Hiob) taberna-
cula impiorum, & Pſalmus. 72. queritur, Pecca-
tores in mundo abundare diuitijs. Obſecro, an
non omnium iudicio, iniquiſſimum eſt, malos for-
tunari & bonos affligi? At ita fert curſus mundi.
Hic etiam ſumma ingenia eo lapſa ſunt, ut Deum
eſſe negent & fortunam omnia temere uerſare fin-

gant, quales Epiaurei, & Plynius, Deinde Aristoteles ſuum illud primum ens, ut liberet a miseria, ſentit ipſum nihil rerum uidere, niſi ſe ſolum, quod ei moleſtiſſimum eſſe putat, tot mala, tot iniurias uidere. Prophetæ uero, qui Deum eſſe crediderunt, magis tentantur de iniquitate Dei, ut Hieremias, Hiob, Dauid, Aſſaph & alij. Quid putas Demoſthenes & Cicero cogitarint, cum omnia quæ poterant, effeciſſent, & talem mercedem miſero interiturecepérunt? Et tamen hæc iniquitas Dei uehementer probabilis & argumentis talibus traducta, quibus nulla ratio aut lumen naturæ poteſt reſiſtere, tollitur facillime per lucem Euangelij & cognitionem gratiæ, qua docemur, impios corporaliter quidem florere, ſed anima perdi. Eſtq; totius iſtius quæſtionis inſolubilis, iſta breuis ſolutio in uno uerbulo, Scilicet, Eſſe uitam poſt hanc uitam, in qua, quicquid hic non eſt punitum & remuneratum, illic punietur & remunerabitur, cum hæc uita ſit nihil niſi præcurſus aut initium potius futuræ uitæ.

Si igitur lux Euangelij, quæ ſolo uerbo & fide ualet, tantum efficit, ut iſta quæſtio omnibus ſæculis tractata & nunquam ſoluta, tam facile di-

cile dirimatur & componatur, quid putas futurum, ubi cessante lumine uerbi & fidei, res ipsa & maiestas diuina per sese reuelabitur? An non putas, quod tum lumen gloriæ quæstionem quam facillime soluere possit, quæ in lumine uerbi aut gratiæ est insolubilis, cum lumen gratiæ tam facile soluerit quæstionem in lumine naturæ insolubilem? Tria mihi lumina pone, lumen naturæ, lumen gratiæ, lumen gloriæ, ut habet uulgata & bona distinctio. In lumine naturæ est insolubile, hoc esse iustum, quod bonus affligatur & malus bene habeat, At hoc dissoluit lumen gratiæ. In lumine gratiæ est insolubile, quomodo Deus damnet eum, qui non potest ullis suis uiribus aliud facere, quam peccare & reus esse, Hic tam lumen naturæ, quam lumen gratiæ dictant, culpam esse, non miseri hominis, sed iniqui Dei, nec enim aliud iudicare possunt de Deo, qui hominem impium gratis sine meritis coronat, & alium non coronat, sed damnat, forte minus uel saltem non magis impium. At lumen gloriæ aliud dictat, & Deum, cuius modo est iudicium incomprehensibilis iustitiæ, tunc ostendet esse iustissimæ & manifestissimæ iustitiæ tantum, ut interim id credamus, moniti

& con-

& confirmati exemplo luminis gratiæ, quod simile miraculum in naturali lumine implet.

Finem hic faciam huius libelli, paratus, si opus sit, pluribus hanc aussam agere, quanquam hic arbitror pio & qui ueritati sine pertinacia cedere uelit, abunde satis esse factum. Si enim credimus uerum esse, quod Deus præscit & præordinat omnia, tum neq; falli neq; impediri potest sua præscientia & prædestinatione, Deinde nihil fieri, nisi ipso uolente, id quod ipsa ratio cogitur concedere, simul ipsa ratione teste, nullum potest esse liberum arbitrium in homine uel angelo aut ulla creatura. Ita si credimus Satanam esse principem mundi, Christi regno totis uiribus perpetuo insidiantem & pugnantem, ut captiuos homines non dimittat, nisi diuina spiritus uirtute pulsus, iterum patet, nullum esse posse liberum arbitrium. Ita si peccatum originale credimus sic nos perdidisse, ut etiam ijs qui spiritu aguntur, negocium molestissimum faciat, aduersus bonum luctando, clarum est, nihil in homine spiritus imani reliquum esse, quod ad bonum sese uerti possit, sed tantum ad malum. Item, si Iudæi summis uiribus iustitiam sectantes, in iniustitiam potius prorumpunt, & Gentes impietatem sectantes, gratis & insperate ad iustitiam perueuerunt, itidem manifestum est

ſtum eſt, ipſo opere & experientia, hominem ſine gratia nihil niſi malum poſſe uelle. Sed ſumma, Si credimus Chriſtum redemiſſe homines per ſanguinem ſuum, totum hominem fateri cogimur fuiſſe perditum, alioqui Chriſtum facicmus uel ſuperfluum uel partis uiliſſimæ redemptorem, quod eſt blaſphemum & ſacrilegum.

Te nunc Mi Eraſme, per Chriſtum oro, ut quod promiſiſti, tandem præſtes, promiſiſti autem, uelle te cedere meliora docenti, Pone reſpectum perſonarum, Fateor, tu magnus es & multis, ijſq; nobiliſſimis dotibus a Deo ornatus, ut alia taceam, ingenio, eruditione, facundia usq; ad miraculum. Ego uero nihil habeo & ſum, niſi quod Chriſtianum eſſe me prope glorier. Deinde & hoc in te uehementer laudo & prædico, quod ſolus præ omnibus rem ipſam es aggreſſus, hoc eſt, ſummam cauſſæ, nec me fatigaris alienis illis cauſſis de Papatu, purgatorio, indulgentijs, ac ſimilibus nugis potius quam cauſſis, in quibus me hactenus omnes fere uenati ſunt fruſtra. Vnus tu & ſolus cardinem rerum uidiſti, & ipſum iugulum petiſti, pro quo ex animo tibi gratias ago, in hac enim cauſſa libentius uerſor, quantum fauet tempus & ocium. Si hoc feciſſent, qui me hactenus inuaſerunt, ſi adhuc illi facerent, qui modo nouos

ſpiritus

ſpiritus, nouas reuelationes iactant, minus ſeditionis & ſectarum, & plus pacis & concordiæ haberemus. Sed Deus ita per Satanam noſtram ingratitudinem uindicauit. Quanquam niſi aliter cauſſam iſtam agere potes, quàm hac Diatribe egiſti, optarim magnopere, ut tuo dono contentus, literas & linguas, ſicut hactenus cum magno fructu & laude feciſti, coleres, ornares, proueheres, quo ſtudio non nihil & mihi ſeruiuiſti, ut multum tibi me debere fatear, & certe in ea re te ueneror & ſuſpicio ſyncero animo. Huic noſtræ cauſſæ, ut par eſſes, nondum uoluit nec dedit Deus, Id quod rogo, nulla dictum arrogantia exiſtimes, Oro autem, ut prope diem Dominus tantum te in hac re ſuperiorem me faciat, quantum in alijs omnibus mihi ſuperior es. Non eſt enim nouum, ſi Deus Moſen per Iethro erudiat, Et Paulum per Ananiam doceat. Nam quod tu dicis, procul eſſe aberratum a ſcopo, ſi tu Chriſtum ignores, arbitror teipſum uidere, quale ſit, Neq; enim ideo omnes errabunt, ſi tu aut ego erramus. Deus eſt, qui mirabilis in ſanctis ſuis prædicatur, ut ſanctos putemus, qui longiſſime ſint a ſanctitate. Neq; difficile eſt, ut homo cum ſis, ſcripturas aut patrum dicta, quibus ducibus te credis ſcopum tenere, neq; recte intelligas, neq; diligenter ſatis obſerues,

quod ſi-

quod satis monet illud, quod nihil asserere, sed contulisse te scribis, Sic non scribit, qui rem penitus perspicit & recte intelligit. Ego *uero hoc libro* NON CONTVLI, SED ASSERVI, ET ASSERO, *ac penes nullum uolo esse iudicium, sed omnibus suadeo, ut præstent obsequium.* Dominus *uero, cuius est hæc causa, illuminet te & faciat usalum in honorem & gloriam.*

AMEN.

FINIS.

VVittembergæ, apud Iohannem Lufft.
Mense Decembri. Anno. M.D.
XXV.

Staatl. Bibliothek
Regensburg